

**TC İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ETKİLİ İLETİŞİM SÜRECİNDE KİŞİLERARASI İLETİŞİM
BECERİLERİ VE YARATICI DRAMA UYGULAMA ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Ahmet Zeki ORTA
0610050006**

Anabilim Dalı: İletişim Sanatları

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Işıl ZEYBEK

ŞUBAT 2009

**TC İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ETKİLİ İLETİŞİM SÜRECİNDE KİŞİLERARASI İLETİŞİM
BECERİLERİ VE YARATICI DRAMA UYGULAMA ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Ahmet Zeki ORTA
0610050006**

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 06 Şubat 2009

Tezin Savunulduğu Tarih: 23 Şubat 2009

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Işıl ZEYBEK

Diğer Jüri Üyeleri: Doç. Dr. G. Rengin Küçükdoğan

Doç. Dr. Mehmet Üstünipek

ŞUBAT 2009

İÇİNDEKİLER

TÜRKÇE ÖZET	ii
YABANCI DİL ÖZET	iv
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: ETKİLİ İLETİŞİM SÜRECİ VE KİŞİLERARASI İLETİŞİM	
1.1. Kişilerarası İletişim Kavramı, Tanımı, Süreci, Öğeleri, İşlevleri ve Amaçları	5
1.2. Etkili İletişim Dizgesi Olarak Dil	53
1.3. Kişilerarası İletişimde Etkili Konuşma Dili	67
1.4. Kişilerarası İletişimde Etkin Dinleme ve Türleri, Özellikleri, Engelleri	80
1.5. Kişilerarası İletişimde Susma, Sözsüz İletişim, İlk İzlenim ve İkna ...	91
1.6. Kişilerarası İletişim Sürecinin Engelleyicileri	123
1.7. Kişilerarası İletişim Sürecinin Destekleyicileri	127
2. BÖLÜM: ETKİLİ İLETİŞİM SÜRECİNDE KİŞİLERARASI İLETİŞİM VE YARATICI DRAMA	
2.1. Yaratıcı Dramanın Tanımı ve Temel Kavramlar	130
2.1.1.Yaratıcı Dramanın Öğeleri ve Özellikleri.....	144
2.1.2.Yaratıcı Dramanın Amaçları.....	152
2.2. Yaratıcı Dramanın Aşamaları ve Yöntemleri	156
2.2.1.Yaratıcı Dramada Kullanılan Teknikler.....	169
2.3. Yaratıcı Dramanın Kullanım Alanları	181
2.3.1. İletişim, Kişilerarası İletişim ve Yaratıcı Drama.....	185
2.3.2. Kişilerarası İletişim ve Yaratıcı Drama Uygulama Planı Örneği ve Değerlendirme.....	187
3. BÖLÜM: SONUÇ	191
KAYNAKÇA	203

Üniversite	:	TC İstanbul Kültür Üniversitesi
Enstitüsü	:	Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı	:	İletişim Sanatları
Programı	:	İletişim Sanatları
Tez Danışmanı	:	Doç. Dr. Işıl Zeybek
Tez Türü ve Tarihi	:	Yüksek Lisans – Şubat 2009

KISA ÖZET

ETKİLİ İLETİŞİM SÜRECİNDE KİŞİLERARASI İLETİŞİM BECERİLERİ VE YARATICI DRAMA UYGULAMA ÖRNEĞİ

Ahmet Zeki ORTA

İnsan; canlılar içinde aklını kullanabilen ve sahip olduğu kültürünü yeni kuşaklara aktarabilen tek varlıktır. Bu özelliğiyle de insan, diğer canlılardan ayrılmaktadır. Bu nedenle değerli, biricik ve özel bir konumdadır. İnsanların, sahip olduğu bütün bu özellikleri gerçekleştirirken başvurdukları yol da; iletişimdir. İletişim, insanların her türlü gereksiniminin karşılanmasında ve geleceğe atılan adımlarda vazgeçilmez bir temel öge olarak görülmektedir.

İnsanoğlunun, yüzyıllar boyu birbirlerini etkileyerek, çabalarını, emeklerini birleştirip, bilgilerini, duygu ve düşüncelerini ifade ederek, kültür ve uygarlıklarını geliştirerek yeni kuşaklara, iletişim sayesinde ulaştırdıkları görülmektedir.

İletişim; kişinin kendisini, başkalarını, çevresini ve toplumunu tanıyabilmesi ve yaşamını sürdürebilmesi için bir gereksinimdir. Yaşamımızın olmazsa olmaz bir olgusudur. Bu bağlamda iletişimi, insanlar arasındaki bir anlatma ve anlaşma bilimi olarak görmek mümkündür.

Günlük yaşamımızın içinde, sürekli sözü edilen iletişim olgusunun, gerçek anlamda bilinerek uygulanamadığı ve başarıyla sürdürülemediği de kaçınılmaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanların sanıldığı ya da kendileri sandıkları kadar iyi birer iletişimci olmadıkları görülmektedir. Oysa iletişim, insan ilişkilerinin olmazsa olmazı, yaşamı sürdürebilmenin vazgeçilmez aracıdır. İyi dostlukların kurulabilmesi, başarılı aile ilişkilerinin sürdürülebilmesi, mesleki başarıların elde edilebilmesi, yaşam kalitesinin artırılabilmesi ve toplumsal ilişki ve iletişimin sağlıklı biçimde sürdürülebilmesinin en önemli yolu, iletişim yetisine sahip olan insanın, bu konuda bilgi sahibi olmasına, çaba ve özen göstermesine bağlıdır.

İnsanlığa hizmet eden biyoteknoloji, insan ve hayvan genleriyle oynayarak yapay olanı, telekomünikasyon bizlere sanal dünyayı, popüler medyatik kültür ise

düşler yaratarak bütün değer yargılarını hızla değiştirmektedir. İnsanlar bu hızlı değişime ayak uyduramamakta, önce kendisine, ailesine, çevresine ve sonunda topluma karşı yabancılaşmaktadır.

Kendisine, çevresine ve içinde yaşadığı topluma yabancılaşan insan da, iletişim teknolojilerini kullanmasına rağmen, insan iletişimindeki temel öğeleri öğrenemediği ya da doğru uygulayamadığı için ilişkilerini sağlıklı yürütememekte, kendisiyle, insanlarla, çevresiyle ve toplumla çeşitli çatışmalar, ayrılıklar, acılar, öfkeler ve başarısızlıklar yaşamaktadır.

İnsanın yaşamı, doğduğu andan başlayarak, sona erene kadar, iletişim ağları içersinde sürdürülen eğitim, öğrenim ve diğer eylemleri içeren bir süreçtir. Yapılan araştırmalar, insanın öğrenimindeki başarıların, duyularının hepsinin kullanılmasıyla olabileceğini ve hatırlama oranlarında da insanların görüp, işitip, dokunup, yapıp, yaşayıp söylediklerinin gerçekleşmesiyle olabileceğini göstermektedir. Klasikleşmiş, ezbere dayalı, edilgen konumdaki öğrenenin, bilgilerini hatırlayabilmesi ve uygulayabilmesi bu durumda olası görülmemektedir. Öğrenilmesi gereken iletişim, kişilerarası iletişim bilgileri için de söz konusudur.

Bu bağlamda; birçok disiplinden beslenen, disiplinlerarası bir öğretim yöntemi ve sanat eğitimi alanı olan yaratıcı drama yöntemi, belleğin, beden ve tüm duyu organlarının kullanılarak, yaşayarak öğrenme temeline dayalıdır. İnsan olabilmene ve toplumda çağdaş bireyler olarak yer alabilmene gereği, yaratıcı bir düşünce sistemine ve yeni tasarımları ortaya çıkarabilmekle başlamaktadır. Bu noktada, alternatif olabilecek bir eğitim yöntemi olarak sürekli gelişmekte olan yaratıcı drama, yeni yaratıcı düşünce sistemi ve tasarımlarda önemli bir rol oynamaktadır.

Bu çalışmanın amacı doğrultusunda; toplumu oluşturan bireylerin ilişkilerinin temeli ve pek çok sorunun kaynağı olan kişilerarası iletişim ve yaşayarak, yaşatarak öğrenimi sağlayan yaratıcı drama yöntemi kaynağa dayalı olarak genel bir çerçeve içinde irdelenmiştir. Yaratıcı dramanın, kişilerarası iletişim becerilerini ve öneminin anlaşılması temeline dayalı olarak da uygulamalar yapılmıştır. Bunun sonucunda ise; genel olarak üniversitelerin eğitim fakültelerinde okutulan yaratıcı drama dersinin, özellikle iletişim öğrenimi gören öğrencilere de katkısının ölçülmesi ve böylelikle öğrenme ediminde farklılık ya da yeni bir boyut getirilip getirilemeyeceği tartışılmaktadır.

Çalışmamız için yapılan uygulamalı çalışmada da görüldüğü gibi, çok kısa sürede alınan sonuçlar söz konusu olsa da, tezimizin savunduğu gerekçelerin somut biçimde kanıtlandığı da gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İletişim, Kişilerarası İletişim, Eğitim, Öğretim, Yaratıcı Drama, Yaşayarak Öğrenme, Etkileşim.

University : **TC İstanbul Kültür University**
Institute : **Social Science**
Department : **Communication Arts**
Programme : **Communication Arts**
Thesis Supervisor : **Assoc. Prof. Dr. Işıl Zeybek**
Thesis Type and Date : **Master of Arts – February 2009**

ABSTRACT

INTERPERSONAL COMMUNICATION SKILLS IN THE PROCESS OF EFFECTIVE COMMUNICATION AND A CASE OF CREATIVE DRAMA PRACTICE

Ahmet Zeki ORTA

Human being is the only living creature who is able to use his/her mind and transfer the culture he/she belongs to new generations. This characteristic of the human makes him/her different from the other living creatures. Thus, he/she is in a valuable, unique and special position. The way that all the people make use of while executing all their characteristics is communication. Communication is considered as a basic and indispensable element in the supply of the people's needs and in the steps taken forwards to the future.

It has been seen that human beings transfer their culture and civilization to the new generation by affecting each other, by gathering their efforts and struggles, by expressing their knowledge, emotions, and ideas by means of communication.

Communication is a necessity for a person to know himself/herself, others, and his/her environment and to pursue his/her life. It is an indispensable fact of our lives. In this respect, it is possible to consider communication as a science of explanation and agreement among people.

In our daily lives, we face with the inevitable reality of the fact that the frequently above-mentioned term of communication is not known and practiced in its real sense and is not pursued successfully. It can be observed that people are not good communicators as much as they believe or they are believed to be. However, communication is the must of human relations and the indispensable tool for pursuing our lives. Making good friendships, pursuing of successful family relations, achieving the occupational success, increase in the life quality, and the pursuing of social relations and communication in an effective way depend on the person's having the ability of communication, being knowledgeable, caring and struggling about the subject matter being discussed.

Biotechnology, which serves human beings, by changing the human and animal genes; the telecommunication by creating the virtual world and the popular

culture by creating dreams have been changing all the values of human beings rapidly. People are not able to follow these rapid changes and becoming estranged towards themselves, their families, their environment and finally towards the society.

Although he/she utilizes the communication technologies; the person becoming estranged towards himself/herself, his environment and the society in which he/she lives is not able to pursue the human relations effectively and experience various conflicts, discrepancies, pains, anger, and failures with himself/herself and among the people as he/she has not learnt or is not practicing the basics of human communication correctly.

Human life is a process starting from the birth and this process includes training, education and all the practices which are carried on in the web of communication. The research carried out indicates that people's success in their education is only possible by making use of all their senses and their level of memorization is possible to increase by people's seeing, hearing, doing, living, and realization of the subject matter being discussed. Then, it seems impossible for the learner who is passive and who is taught by using traditional and rote learning to remember and practice the things he/she knows. The communication which has to be learnt, is also necessary for the interpersonal communication information.

In this respect, the method of creative drama which is fed by many disciplines and which is an interdisciplinary teaching method and a field of art education is based on learning by doing by making use of the memory, the body and all the sensory organs. The requirement of being a human and taking part in a society as civilized individuals begins with creative thinking and with creating new designs. Hence, creative drama which develops continuously as an alternative method of education plays an important role in the new system of creative thinking and designs.

As an aim of this study; *interpersonal communication* being the basis of the relations of the individuals forming the society and the origin of several problems, and *creative drama method* which makes learning by doing and living possible are examined in a general framework of a literature searched. Also, some practices have been carried out based on the understanding of the importance of interpersonal communication and the creative drama. As a result, the contribution of the creative drama courses, which have been carried out in all the faculties of education in all universities, to the students studying communication particularly is to be measured and in this way, it is argued whether creative drama courses cause differences or provide a new dimension in the act of learning.

As it can be seen in the experimental study which was carried out for this thesis, it is obvious that the grounds that our thesis hypothesized are proved to be realistic concretely though the data was collected in a very short period of time.

Key Words: Communication, Interpersonal Communication, Education, Training, Creative Drama, Learn by Doing, Interaction.

GİRİŞ

İnsanlığın tarihiyle birlikte başlayan iletişim, canlıların varlıklarını sürdürebilmesi için gereklidir. Toplumsal bir varlık olan insan, kurduğu tüm ilişkilerde sürekli iletişim içindedir. Başka bir deyişle; insan yaşamı kişilerarası ilişkiler ve iletişim üzerine kurulmuştur.

Doğayı; akli ve bilgisiyyle yenen insan; üzerinde yaşadığı dünyayı, kendisi, başkaları, çevresi ve toplumla, canlı- cansız varlıklarla kurmuş olduğu iletişim aracılığıyla bugünkü durumuna getirmiştir.

İnsanların bütün eylemlerinin temelinde: İleti, iletmek, etkilemek, ikna etmek, yönlendirmek, etkileşim, yani: “İletişim” yatmaktadır. İnsan iletişimde bulunduğu sürece; bilimde, eğitimde, sanatta, teknolojiye, kültürde ve uygarlık yolunda varlığını sürdürür, gelişir, ilerler hiç kuşkusuz. Böylece kişi ve toplumlar, varlık nedenlerini ve tarihlerini anlamlı kılmaktadırlar.

İletişimi; ileti'nin ötesinde ikna etmeye, etkilemeye, yönlendirmeye dönüştürmek ya da uzlaşma kültürünü geliştirmek “bilme” bir başka anlatımla “bilgi” ile olasıdır. Çünkü: bilgi; en büyük güçtür.

İletişimi en iyi bilen ve uygulayanlar, amaçları doğrultusunda; kişi, kişilerarası ve toplumlar üzerinde olumlu ya da olumsuz, derin etkiler bırakabilmektedirler. Bunun sonucunda, düşünülen ve istenilen amaçlar ya da çatışmalar gerçekleşmektedir.

İnsanları ve dünyayı derinden etkileyen değişimler, iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle başattır. Uzaya uydular gönderen insanoğlu, uydu yayıncılar, sayısız televizyon kanalları, bilgisayar ağları, cep telefonları, kameralar,

videolar ve bunlar gibi birçok iletişim teknoloji araçlarıyla, dünyamızı küresel bir köy haline getirme yolunda hızla ilerlemektedir.

İletişim teknolojilerinin sunduğu bu olanaklar her geçen gün artmasına rağmen birçok sorunu ve çatışmayı da beraberinde getirmektedir. Toplumun ve ilişkilerinin çekirdeğini oluşturan aile ve bireylerinin ayrı ayrı televizyon izlemeleri, internette; arkadaşlık, sevgi, itiraf, vb. paylaşım odalarında uzun zamanlar geçirmeleri, bilgilenme yerine, oyunlar oynamalarını gözönüne alındığında, bireyin adeta yalnızlaştırıldığını, her şeyden yalıtıldığını ve kişilerarasındaki iletişimin sıcaklığından, güzelliğinden uzak, yapay ve sanal bir dünyanın içinde yer aldıkları görülmektedir.

Bugün; Dünyada ve Türkiye’de hedef alınan izleyici kitlenin seyredebileceği televizyon ya da uydu kanalları seçeneği, sayılamayacak kadar çoktur. Aynı zamanda Türkiye; Avrupa’nın en uzun süre televizyon izleyen ülkelerinden biridir. Televizyon karşısında harcanılan zamanın uzunluğunun; haber alma, bilgilenme, eğlenme gereksiniminin ötesine geçmiş olduğu açıkça görülmektedir.

Gelişmiş iletişim teknolojisinin sunduğu bilgisayarlarda da durumun çok farklı olmadığını söylersek yanlış olmaz sanırız. Dünyayı ve bilgiyi evimizin ve avucumuzun içine getiren bilgisayarların, farklı amaçlarla kullanımının ötesinde; insanı nasıl yalnızlığa ittiği, yabancılaştırdığı ve iletişimsizliğe mahkûm ettiği saptamasından yola çıkarak, önce; ses iletişimi olanağı sunan mikrofonlu bilgisayarlar, daha sonra da web kameralı olanlar geliştirilmiştir.

Gelişmiş iletişim teknolojisi ürünü olan bu bilgisayarlar bile, kişilerarası iletişimin insana ve topluma kazandırdıklarından şimdilik uzak görünmekte, yapay kalmaktadır.

Sanal ortamlar; çoğu zaman kontrolsüz, konuşma ve yazma kurallarından uzak, yapay ve değişik konuşma simgelerini içeren, kendisini olduğundan değişik göstermeye çalışan kişilerin, değişik kişilik özelliklerini sergiledikleri alanlar olmuştur. Bu durum ise; insanı edilgen hale getirmekte ve kişilerarası iletişimin

gittikçe bozulmasına, kopmasına, yok olmasına neden olmakta, insanları birbirlerine karşı yabancılaştırmaktadır.

Kendisine ve çevresine yabancılaşan insan, iletişim teknolojilerini kullanmasına rağmen; insan iletişimindeki temel öğeleri öğrenmediği için ilişkilerini sağlıklı yürütememekte, çeşitli çatışmalar, ayrılıklar, acılar, öfkeler, başarısızlıklar yaşamaktadır.

Okumayan, bilgisayarının başında saatlerce oyunlar oynayan, chatleşen (!), televizyon dizilerinde oynayanları rol model alıp onlar gibi davranan, konuşa(maya)n, kendisini tanımayan, iletişimi ve becerilerini bilmeyen bir insandan; kendisiyle, kişilerarasında, ailesiyle, çevresiyle, işinde, okuldaki öğretmenleri, arkadaşlarıyla ve sonucunda da içinde bulunduğu toplumla sağlıklı ilişkiler ve iletişim kurması beklenemez.

Bu bilgi ve becerileri kazanmak için kişinin çaba ve özen göstermesi, bilgi sahibi olması gerekir. Tam tersi durumdaysa anlaması, anlatması ve anlaşması, iletişim kurması ve sürdürmesi çok zorlaşacaktır.

Bu çalışmayla; kişilerarası ilişkilerin temeli olan ve birçok soruna zemin oluşturan kişilerarası iletişim konusunu genel bir çerçevede içinde irdelemeyi, iletişimi olumlu ve olumsuz etkileyen nedenler üzerinde durmayı, sağlıklı iletişimi hızlandıran ya da engelleyen davranışlar konusunda ipuçları vermeyi ve toplumsal yaşantımızda dengeleri sağlayan, birçok disiplinden beslenen ve disiplinler arası bir öğretim yöntemi ve sanat eğitimi alanı olan *Yaratıcı Drama* yöntemiyle birleştirip uygulayarak somut veriler elde etmeyi amaçladık.

Yaratıcı dramayı seçmemizin nedeni; diğer öğretim yöntemlerine göre; kişiyi, öğrenciyi merkeze alması, öğrenme ve öğretmeyi etkileşimli sağlamasıdır. Yaratıcı drama konusunu ilgili bölümümüzde geniş ve ayrıntılı olarak irdeleneceğiz.

Bu bağlamda, çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde; "Kişilerarası İletişim" ele alınıp, incelenecektir. Kişilerarası iletişimin tanımı, kişilerarası iletişimi etkileyen temel etmenler, iletişim yöntemlerinden olan sözlü iletişim ve açılımları (konuşma ve öğeleri, türleri,

dinleme, duygudaşlık, ikna vb.), sözsüz iletişim ve açılımları (beden dili, sesin kullanımı, mesafe ve alan kullanımı vb.), kişilerarası iletişim çatışmaları ve nedenleri ele alınacaktır.

İkinci bölümde: “Yaratıcı Drama”nın tanımı, boyutları, temel kavramları, kullanılan teknikleri, yöntemleri, aşamaları, özellikleri, öğeleri üzerinde durulacaktır.

Üçüncü bölüm ise: Yaratıcı Dramanın, gerek kişisel gelişimi sağlamada, gerekse eğitim yöntemi olarak kullanıldığında kişilerarası iletişimin önemini kavramada, bilişsel davranışları, duyuşsal özellikleri ve devinişsel becerileri kazandırma yolunda belirlenmiş konularda yapılacak atölye uygulamaları ve bunun sonucunda elde edilen değerlendirmeleri içerecektir.

Kişilerarası iletişim birçok değişik gereksinimlerin giderilmeye çalışıldığı bir alan ve yaşam boyutu olduğu kadar; bireysel, toplumsal, ulusal ve uluslar arası ilişkilerin ve iletişimin sağlıklı kurulması ve sürdürülmesiyle bizleri uygarlığa taşıyan temel etmenlerden biridir.

Ulu Önderimiz ATATÜRK'ÜN: “Çağdaş Muasır Medeniyetler Arasında Yerimizi Almalıyız” sözüyle dile getirdiği gibi, bu ideal doğrultusunda, varoluşumuzu ve tarihi anlamlı kılmak için, yaşamımızın her aşamasında gerekli olan, önce eğitim olmak üzere, kültür, siyaset, ekonomi, turizm, sağlık vb. birçok temel alanda, ulusal ve uluslararası görüşmelerin, anlaşmaların yapıldığı her alanda “Kişilerarası İletişim” olgusu, kavramı üzerinde önemle durulması, düşünülmesi, önemsenmesi gereken bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.BÖLÜM: ETKİLİ İLETİŞİM SÜRECİ VE KİŞİLERARASI İLETİŞİM

1.1. KİŞİLERARASI İLETİŞİM KAVRAMI, TANIMI, SÜRECİ, ÖGELERİ, İŞLEVLERİ VE AMAÇLARI

İnsanoğlu; aklını kullanabilmesi, duygu ve düşüncelerini başkalarına da aktarabilme yetisine sahip olması özelliğiyle diğer canlılardan ayrılır. Bu özellikleri gerçekleştirirken başvurdukları biricik yol; iletişimdir. Yüzyıllar boyu kurmuş oldukları iletişim sayesinde birbirlerini etkileyerek, çabalarını, emeklerini, düşüncelerini, kültür ve uygarlıklarını geliştirerek, bugünkü uygarlık düzeyine ulaşmış oldukları görülmektedir.

İlk dönemlerde; çeşitli ve anlamsız sesler çıkararak başlayan iletişimin, çığlıklarla, çeşitli beden hareketleriyle, mağara duvarlarına çizilen resimlerle, çizgilerle, dumanlarla vb. devam ettiğini, yapılan araştırmalardan anlaşılmaktadır. İletişim kurma biçimleri ve gereksinimleri, günümüzde gelinen noktada baş döndürücü bir hıza ulaşmış ve insanın iletişim kurarak, uygarlık gelişimine olan katkısının da evrimsel bir çizgi izlediği görülmektedir.

İnsan iletişiminin gelişmesinde en önemli etmenin; dil olgusunun ortaya çıkması, daha sonra bunun konuşmaya dönüşmesi, anlamlandırılması, daha sonra da yazının bulunmasıyla beraber sözlü-sözsüz ve yazılı ifade biçimlerinin güçlenerek çeşitlilik kazanması olduğu belirtilmektedir.

Her türlü yapılan iletişim biçimlerinin; gelişen teknolojiyle birlikte büyük gelişmeler kaydederek, dünyanın hemen her yerine ulaşılabilen, görülebilen, konuşulabilen hale geldiği bilinmektedir.

İletişim sözcüğü günümüzde, çeşitli bilim dallarında, çeşitli yaklaşım ve disiplinlerde, çeşitli mesleklerde, uzmanlık alanlarında, değişik tanımlarla açıklanan bir terimdir. Bu bağlamda, ortak bir tanımın olmayışının zorluğu; günlük yaşamımız içinde bireylerin kurmuş oldukları her türlü ilişkilerin içerdiği tüm alanlarda, insanın toplumsallaşmasının bütün yansımalarını kaplaması ve değişkenlik göstermesi de bu konudaki ortak tanım zorluğunu açıklamaktadır. Ancak; biz çalışmamızı temel amacı gereği ve iletişimin önde gelen uzmanlarınca kabul görmüş ortak tanımlar doğrultusunda sürdüreceğiz.

Yaşamımızdaki en önemli zorunlulukların başında iletişimin geldiği, gerek bireysel, gerekse toplumsal yaşamın vazgeçilmez bir aracı olduğu belirtilmektedir. İletişimin, insanların gereksinimleri doğrultusunda, aklını ve yeteneklerini kullanarak bunları birleştirme çabalarından doğduğu ifade edilmektedir. Bu farklılıklar insanı, uygarlık gelişiminde iletişim sayesinde, günümüze taşımıştır. Dünyayı paylaştığımız diğer varlıkların da kendi aralarında iletişim kurduğu, ancak; bu iletişimin güdülere ve yalnızca iletilere dayandığı, bu nedenle yalnızca insanların iletişim kurarak karşılıklı bir etkileşime ve eyleme dönüştürerek ilerlediği belirtilmektedir. Yaşamımızın hemen her anında ve her ortamda birlikte olunan, insanlarla kurduğumuz iletişimle insanın, diğer bireyleri etkilediği, onlardan etkilendiği ve böylece biyolojik varlık olmaktan çıkıp, toplumun bir üyesi durumuna geldiği, toplumsal bir varlık olarak kendini gerçekleştirdiği görülmektedir.

İnsanın kendini gerçekleştirme sürecinde yaşadığı toplumsal ilişkilerde kurduğu ya da kuracağı iletişimle mutlu olabileceği ve “mutluluğun; başkalarıyla paylaşılan, başkalarıyla birlikte yaşanan bir duygulanım durumu olduğu ve bugüne dek yapılan araştırmaların, insanların birbirlerini anlayıp sevebilmeleri için sağlıklı iletişimin gerekli olduğunu ortaya koymuştur. Buna karşılık mutsuzluğun ve sevgisizliğin ilk nedeni olarak sağlıklı iletişim ileri sürülmüştür”¹. Dünyanın en gelişmiş varlığı olan insan, var olduğundan bu yana sürekli bir devinim ve araştırma içinde olmuştur. Aklını kullanarak doğayı yenmiş, dünyayı ve evreni tanımaya ve anlamaya çalışmış, birçok uygarlıklara imza atmıştır. Kendisini ve dünyayı anlamlandırma çabalarına rağmen en az tanıyabildiği varlık yine de kendisi olmuştur. Kendisini, çevresini ve içinde bulunduğu toplumu tanıma çabası,

---

¹ Özcan Köknel, **İnsanı Anlamak**, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1986, s.8.

geliştirdiği teknolojilerle, son yıllarda gittikçe artmıştır. Baş döndürücü bir hızla devam eden bu çaba insanı tanımak, duygu ve düşüncelerini bilmek, ikna etmek, algı, tutum ve davranışları üzerinde etkili olmak, ilişkiye girmek, etkilemek, yönetmek, etkileşmek vb. yaşamımızın her anında var olan, kişisel, kişilerarasında ya da içinde bulunduğumuz toplumla sürekli bir ilişki kurulmaktadır. Önemi yadsınamayacak biçimde kabul edilen bu ilişkiler düzeneğinin temeli iletişimdir. Böylesine önemli olan iletişimin bilinmesi ve öğrenilebilen becerilerle uygulanması da bireylerin olduğu gibi; toplumların ve toplumlararasıdaki ilişkilerin de sağlıklı gelişebilmesi için önemli konumdadır.

İnsanın; iletişim kurma gerekliliği ve gereksiniminin doğasında var olduğu ve doğası gereği diğer insanlarla iletişim kurmadan varlığını sürdüremeyeceği, “İçgüdülerin insanı yönettiği ve öteki insanlarla iletişim kuramazsa var olmaya bir an bile dayanamayacağı, tüm bedensel gereksinimleri doyurulsa bile insanın bu yalnızlık ve tek başlılık durumunu bir hapisane gibi algılayıp; aklını kaçırmamak için bu hapishanedan çıkması gerektiği”² belirtilmektedir. Öteki canlı varlıklarla bütünleşmek, onlarla ilişkiler kurmak, yerine getirilmesi gereken çok önemli bir zorunluluktur; insanın akıl sağlığı buna bağlıdır. En yakın insan ilişkilerinin tümünü kapsayan her türlü olguyu ve gereksinimleri gözönüne aldığımızda, böyle bir birliğin aranması ve gerçekleştirilmesi için çeşitli yollar olmakla birlikte, bu bağlamda; tüm yolların iletişimle kurulduğunu söylemek gerekmektedir. İletişim; kişinin kendisini, başkalarını, çevresini ve toplumunu tanıyabilmesi ve yaşamını sürdürebilmesi için bir gereksinimdir. Yaşamımızın olmazsa olmaz bir olgusudur. Bireylerden, topluma ulaşan her yolda, her zaman iletişim kurmanın zorunluluğu vardır. “İçeriği ne olursa olsun, bir sorunu çözmek için insanların düşünce alışverişinde bulunmaları, bir başka deyişle, iletişim kurmaları gerekir.”³ çünkü insan, gündelik yaşamında, kendisiyle, diğer insanlarla, kurumlarla ya da gruplarla iletişim kurarak yaşamaktadır. Yaşamı boyunca insan, varlığını kanıtlamak, bilgilenmek vb. gereksinimlerini karşılamak durumundadır. Dolayısıyla, insanın fiziksel olduğu kadar, psikolojik gereksinimlerinin de sonucudur. Gereksinimlerinin giderilmediği, uygarca konuşma ve tartışma becerisinin geliştirilmemiş olduğu toplumda, bir sorunu çözmek amacıyla başlatılan etkileşim, kısa sürede sürtüşme ve

---

² Erich Fromm, **Sağlıklı Toplum**, (Çev: Yurdanur Salman, Zeynep Tanrısever), İstanbul, Payel Yayınevi, 1982, s.43.

³ Doğan Cüceloğlu, **Yeniden İnsan İnsana**, İstanbul, 37. Basım, Remzi Kitabevi, 2007, s.12.

çatışmaya dönüşür. Böylece; sorunlara yenileri eklenip, bilinçsizce yaratılmış olan toplumsal ortamlardaki iletişim düzensizliğinden ötürü daha büyük çatışmaların çıktığı belirtilmektedir. Baş döndürücü bir hızla gelişen iletişim teknolojileri sayesinde gittikçe önemi artan iletişim sözcüğü üzerinde birçok tanımın ve kavramın olduğunu daha önce de dile getirmiştik. “Yazılı kaynakların taranmasıyla yapılan bir araştırmada, iletişim sözcüğünün 4560 kullanımının derlenerek, araştırmanın yapıldığı yıl itibariyle (1976) tanımların 15’e indirilebildiği”⁴ belirtilmektedir. Ancak; bugün teknolojinin ulaştığı noktada tanımların arttığı ve çeşitlendiği düşünülmektedir.

İletişimle ilgili yapılan çeşitli tanımların, sürdürülen tarihsel süreç içinde, politik, ekonomik, kültürel, teknolojik ve toplumsal gelişmenin nitelikleriyle başat bir süreç izlediği ve dolayısıyla geçmişte yapılan bazı iletişim tanımları ile bugün yapılan tanımlar arasında birçok farklılık olduğu belirtilmektedir. İletişimin, özellikle kişilerarası iletişimin psikolojik bir etkileşime dayalı olması durumu ve yüz yüze gerçekleşmesi koşulu bu bağlamda yapılan tanımlarda ortak noktaları oluşturduğu belirtilmektedir.

İletişim, kültür yaşamımızın temelidir. İletişimden yoksun bir kültürü düşünmek olanaksızdır. İletişim konusunda söylenecek her söz onunla iç içe olan kültürü doğrudan ilgilendirir. En yalın biçimiyle, iki kişi arasındaki bilgi alış-verişi olan iletişim, bir belleğin bir başka belleği iletişim aracılığı ile etkileyerek bir eylemde bulunmasını sağlamaktadır. İletişim kavramı, İngilizce’deki communication karşılığı olarak kullanılmaktadır. Kavramın kökeninde “commun” yani, ortaklaşma, ortak kılmak kökünden türediği görülmekte ve kavramın genel bir tanımını yaptığımızda ise; insanlar arasındaki her türlü bilgi, duygu ve düşünce alışverişi, bilginin ortaklaşa kullanılması şeklinde açıklanabileceği”⁵ belirtilmektedir.

Bir başka tanımda ise: “İletişimin bir bakıma anlam üretmek ve onu başkasıyla paylaşmak”⁶ olduğu ve “İnsanın toplumsal bir varlık olması özelliğinin, yaşam boyunca çevresiyle etkileşimde bulunurken öğrendiklerini, çevresindeki diğer insanlara ve kendisinden sonra gelen kuşaklara aktarabilmesinden kaynağını almakta

⁴ Bkz. Merih Zıllıoğlu, **İletişim Nedir?**, İstanbul, Cem Yay., 1996, s.22.

⁵ Metin Işık, **İletişimden Kitle İletişimine**, Konya, Mikro Yay., Birinci Baskı, 2000, s.21.

⁶ Veysel Kılıç, **Dilin İşlevleri ve İletişim**, İstanbul, Papatya Yayıncılık, 2002, ss.15-16.

olduğunu, toplumsal anlamda, kuşaktan kuşağa aktarılan bu bilgilerin kültürün bir yönünü oluşturduğu”⁷ aktarılmaktadır.

Toplumsal yaşamın içerisinde insan, kendinden önce yaşamış olanların öğrendikleri, kabul edip, sürdürdükleri kuralları öğrenmesi, her türlü inanç ve değerleri benimsemesi ve doğal olarak, bütün bu öğrendiklerinin üzerine inşa ettiği yaşamı sürdürebilmesi ancak iletişim ve onun doğal sonucu etkileşim ile olasıdır.

İnsan canlılar içinde kültürü olan tek varlıktır. Gruplar halinde yaşasalar bile, hayvanlar için belli bir kültür olgusundan söz etmek güçtür. Çünkü hayvanlar, kendi aralarında en ilkel anlamıyla iletişimde bulunsalar bile, yaşamları boyunca öğrendiklerini, kendilerinden sonra gelecek kuşaklara aktarabilecek ve bağlı olarak da onların davranışlarını etkileyebilecek iletişim yeteneğine sahip değillerdir. İşte bu bağlamda iletişimi insanlar arasındaki bir anlatma ve anlaşma bilimi olarak görmek mümkündür⁸. “Temelde insanlar, varoluşlarının başlangıcından bu yana çevrelerini etkilemeye çalışmışlardır. Ancak, doğal olarak, insanlar çevreyi etkilemeleri sürecinde kendilerinin de etkilenmiş oldukları”⁹ belirtilmektedir.

Bu süreç sırasında çevreyle insan ve insan ile insan(lar) arasında belli bir duyarlılık geliştirmenin gereği ve önemi de açıktır. Çünkü etkilemenin etkenliği ve hedefine ulaşması, bu konuda kimin, kim ya da ne ile ve nasıl iletişimde bulunduğu açık ve kesin bir biçimde bilinmesini; karşılıklı güven, anlayış ve iyi niyetin sağlanmasını da gerektirmektedir. Günümüzde en çok kullanılan sözcüklerden biri de hiç şüphesiz “İletişim”dir. İletişim çağı, iletişim becerileri, iletişimsizlik, etkili iletişim kurma-kuramama, iletişim ve empati(duygudaşlık), ikna, anlama, anlaşma, algılama, konuşma, dinleme, anlaşamama, iletişim çatışması ve bunun gibi birçok kavram ve tanımlar yaşamımızın her anında karşımıza çıkmaktadır. Günlük yaşamımızın içinde, sürekli bahsettiğimiz iletişim olgusunun, gerçek anlamda bilerek, başarıyla sürdüremediğimiz bir süreç olduğu da kaçınılmaz bir gerçektir.

---

⁷ Ahmet Haluk Yüksel, **Atatürkçü Düşünce Sisteminde Kültürel İletişimin Modele Dayalı Boyutları**, Eskişehir, T.C.Anadolu Üniversitesi Yay., No:123, ss:22-67.

⁸ Bkz: A. Haluk Yüksel vd.(Ed: Uğur Demiray), **Genel İletişim**, Ankara, PegemA Yay., 2.Baskı, 2006, s.3

⁹ Cevat Alkan, **Eğitim Teknolojisi (Kuramlar-Yöntemler)**, Ankara, 1977, s.112.

Temelini insan ve ilişkilerinin oluşturduğu iletişimde herkesin kendisini başarılı zannettiği bir alan gibi görülse de yapılan araştırmalar, iletişim konusunda ciddi sorunlar yaşandığını göstermektedir. “Son dönemlerde, özellikle derdini anlatamayan, bir dilekçe bile yazamayan, telefon çaldığında nasıl karşılık vereceğini bilemeyen, günlük yaşamında gülümsemeyi, günaydın demeyi bir kenara atmış onlarca kişiyle karşılaşmak Türkiye’de sıradanlaşmıştır”¹⁰. İnsanların sanıldığı ya da kendileri sandıkları kadar iyi birer iletişimci olmadıkları açıktır. Oysa iletişim, insan ilişkilerinin olmazsa olmazı, canlı yaşamı sürdürebilmenin vazgeçilmez aracıdır. İyi dostluklar, başarılı aile ilişkisi, mesleki başarı, yaşam kalitesinin artırılması iletişim yeteneklerine bağlıdır.

Yaşamın; başlı başına bir iletişim ağını ve iletişim etkinliklerini içeren bir olay olduğu, var olduğumuz andan itibaren, çevreyle sürekli iletişim, etkileşim içine girildiği ve bilmeden çevremizi etkilemeye, değiştirmeye, yine bilinçsizce etkilenmeye, çevremize uyarlanmaya başladığımız ve bu iki yönlü alışverişin ömür boyu sürüp gittiği ifade edilerek; anlamak, öğrenmek, anlatmak ve başkalarına ulaşmak için iletişimin kullanıldığı belirtilmektedir¹¹.

İletişimin karşılığı olarak birçok Hint-Avrupa dilinde kullanılan komünikasyon (communication) sözcüğünün kökü, Latince “communicare” fiilinden türetilmiş olup, başkalarıyla birlikte olma, bağlantı sağlama, bilgiyi ya da haberi paylaşma, yayma, çoğunluğa genelleme, herkesin paylaşmasını ve yararlanmasını sağlama, herkese pay verme anlamına gelmektedir.

İletişim sözcüğü XV. yüzyıldan sonra bir bilgiyi çoğunluğa, topluluğa yayma anlamında kullanılmıştır. XX. yüzyılda iletişim araçlarıyla toplumsal ilişkiyi sağlayan araçların eriştiği gelişim düzeyi ve insanlar arası iletişimin kazandığı önem, bu sözcüğün doğa ve insan bilimlerinde yer almasına yol açmıştır.

“Türkçede iletişim ya da bununla eşanlamlı olarak kullanılan sözcüklerin hepsi bilginin, haberin, kişinin, nesnenin karşılıklı olarak bir yerden başka bir yere taşınması anlamına gelmektedir[...] İletişim karşılıklı olarak haber almayı ve vermeyi

¹⁰ Zeyyat Sabuncuoğlu, Murat Gümüş, **Örgütlerde İletişim**, İstanbul, Arıkan Yay., 2008, s.1.

¹¹ Bkz: Nüket Güz, **Ulusal Savunma ve Ulusal Güvenlik Yapılanmasında İletişim Stratejileri**, İstanbul, 1998, s.18.

içeren bir kavramdır”¹². Kullanıldığı alanlara göre değişik anlamlar yüklenen iletişim kavramını Oskay: “İletişimi; birbirlerine ortamlarındaki nesnelere, olaylar, olgularla ilgili değişimleri haber veren ve bunlara ilişkin bilgilerini birbirlerine aktaran, aynı olgular, nesnelere, sorunlar karşısında benzer yaşam deneyimlerinden kaynaklanan, benzer duygular taşıyıp birbirine ifade eden insanların oluşturduğu topluluk veya toplum yaşamı içinde gerçekleştirilen tutum, yargı, düşünce ve duygu bildirimleri”¹³ olarak tanımlamaktadır.

Bu tanıma göre; insanın varlığını sürdürebilmesi, iletişim sayesinde gerçekleşmekte ve toplumsal yaşamın da temelini oluşturmaktadır. Bir başka deyişle; insanların bir arada yaşamalarıyla başlayan toplumsal tarih aynı zamanda iletişim tarihinin de başlangıcı sayılabilir.

İnsan iletişimi konusunda, son yıllarda yapılan bilimsel araştırmaların arttığı ve şaşırtıcı boyutlara ulaştığı belirtilmektedir. Yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen veriler ve görülen gelişmeler göstermiştir ki; iletişim kavramı gittikçe genişleyen kullanım alanı bulmakta ve anlatımından kaynağını almaktadır. Buna bağlı olarak çok sayıdaki bilimsel disiplinin kendi alanı bağlamında olsa da iletişim konusunda çalışmaktadır. Örneğin; fiziksel bilimler, iletişim konusundaki çalışmalara, sibernetik, bilgi kuramı ve genel sistemler kuramının teknik alt başlıkları bağlamında katılmaktadır. Sosyal bilimler alanında ise, kültür olgusunu iletişim olarak nitelendiren antropologların konuya bakış açıları ilk sırayı almaktadır. Sosyal psikologlar ise iletişimi bireylerarası ilişkiler ve grup içi etkinlikler olarak ele almaktadırlar. Toplumsal bilimler yelpazesinin en ucunda, dilbilimciler, dil yapısı üzerine olan çalışmalarını iletişim biliminin bir parçası olarak görmektedirler. Bunun yanı sıra, psikoloji, sosyoloji, politika bilimi, gazetecilik ve diğer birçok bilimsel disiplinler, iletişim bilimi ile yakın ilişkiler içindedirler. Buraya kadar ele alınan yapısıyla iletişimin, herkesin farkında olduğu ancak tam olarak tanımlayamadığı bir olgu olarak karşımıza çıktığı belirtilmektedir¹⁴. İletişim, kişilerarası ilişkinin her türünü, örgütleri ve toplumları bir arada tutan çimento olarak da nitelendirilebilmektedir. “Kişilerarası etkileşime davranışsal yaklaşımın, insanların

---

¹² Özcan Köknel,, a.g.y.,ss:36-37.

¹³ Ünsal Oskay, **İletişimin ABC’si**, İstanbul, Der Yayınları, Üçüncü Baskı,, 2001, s.9.

¹⁴ Bkz. A.Haluk Yüksel vd.(Ed:Uğur Demiray), a.g.y., 2006, s.6.

iletişimde bulunmaları durumunda bunu bir bütün olarak gerçekleştirdiklerini önermektedir”¹⁵.

Yukarda sözü edilen Sibermetik kavramı iletişim sözlüğünde şöyle açıklanmaktadır:

Sibermetik:[Cybernetics] Matematikçi Norbert Wiener’in adını koyduğu, gerek mekanik gerekse insana yönelik bilgi sistemlerinde iletişimi denetleyip yönetme bilimi: “güdübilim” olarak tanımlanan sibermetik teriminin; Yunanca “dümenci” sözcüğünden alındığı ve bu terimin, insanlarda, hayvanlarda ve makinelerdeki iletişimsel geri besleme sistemlerini incelediği belirtilmektedir¹⁶.

İletişimin çok farklı ve geniş anlamlarda kullanılan bir kavram olması dolayısıyla tanımlanması da oldukça güç olmaktadır. İnsan yaşamının hemen tüm zamanlarını kapsayan ve her alanında var olan iletişim bu nedenle değişik anlamlara bürünmekte ve tanımlanmaktadır. Bu yaklaşım ve tanımlardan bazıları aşağıda sıralanmaktadır:

“İletişim: Bilgi alışverişi, karşılıklı ileti aktarımı, iletim eyleminin çift yönlü görünümü, aynı zamanda da bir taraftan öbür tarafa bir bilginin, bir duygunun, bir düşüncenin aktarımı” ve “ ayrıca, duygu, düşünce ya da bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılmasıdır”¹⁷ aynı zamanda da “ iletişim; insanın çevresi ve kendi yaşamı üzerinde etkin ve belirleyici olabilme çabasını yansıttığı”¹⁸ ve günümüzde insanların, hızla değişen, ilerleyen ve toplumsal gelişimi de aşan teknoloji ile karşı karşıya olduğu, bu ortam içinde yaşamının ve bu evrene ayak uydurmak zorunluluğunun bulunduğu, tüm bunların toplumsal, siyasal, ekinsel, ruhsal, ekonomik tutum ve davranışları kökten etkileyen ve etkileyecek bir iletişim ağı niteliğinde olduğu, birey içinse; iletişim sürecinin kaçınılmaz ve vazgeçilmez bir olgu olduğu belirtilerek; bütün bunların çevreyle ilişkiye girebilmek, bilgi almak, eğlenmek, öğrenmek gibi etkinliklerin ancak iletişim bağlamında gerçekleşebileceği belirtilmektedir¹⁹. İletişimin; insanın doğduğu andan itibaren yaşamını sürdürebilmesi ve anlamlı kılabilmesi için; ilişkilerinin kurulmasında vazgeçilmez

¹⁵ Bkz.Kenneth K. Sereno-C.David Mortensen, **Foundations Of Communications Theory**, Harper And Row Publishers, New York:1970, p.4.

¹⁶ Bkz. Erol Mutlu, **İletişim Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2004,s.253.

¹⁷ Nüket Güz, Rengin Küçükdoğan, Nilüfer Sarı, Bülent Küçükdoğan, Işıl Zeybek, **Etkili İletişim Terimleri**, İstanbul: İnkılap Yay., 2002, S.184.

¹⁸ Nüket Güz, A.g.y. ss:21.

¹⁹ Bkz. G. Rengin Küçükdoğan, **Reklam Söylemi**, Es Yayınları, İstanbul, 2005, ss:7-8.

temel bir öge olduğunu ve insan yaşamının her anını etkili bir biçimde kapsadığını ve insanın kendisiyle, kişilerarasında, grupla ya da toplumla, diğer canlılarla kurduğu tüm ilişkilerin, iletişim ağı içerisinde gerçekleştiğini ve her türlü yolla iletinin aktarılması olduğu gibi; istenen sonuçları başarıp gerçekleştirmek, davranışları değiştirip etkilemek amacıyla sözlü, sözsüz, yazılı, görsel vb. yapılan her türlü aracın kullanılabildiği bir eylem olduğunu söyleyebiliriz. Yaşadığımız toplumsal yapı içinde iletişime gereksinim duymadığımız hiçbir alan olmadığını, insanın; iletişim aracılığıyla yaşamın her aşamasında yeni ilişkiler kurarak kendine özgü toplumsallaşmasını gerçekleştirdiği belirtilmektedir. Bu bakımdan, insan ilişkilerinin, etkileşimlerin, her düzeyde iş birliğinin en yoğun yaşandığı ortam toplumsal yaşamdır. Toplu yaşamla birlikte insanlar kendi aralarında günlük etkinliklerini sürdürebilmek için, amaçlarını, tecrübelerini, ilişkilerini bir araya getirip, anlatmak, öğretmek, etkilemek durumundadırlar. Bundan dolayı, bir araya gelen insanlar, yaşam süreçleri boyunca, birbirleriyle anlaşabilmek için, iletişimde bulunan araçlar kullanmış, geliştirmişlerdir.

İletişimin ve kitle iletişim araçlarının günlük yaşamımızın bir parçası olduğu, dünyayı algılayıp, yorumlamamızda, başkalarını etkilememizde, bir başka deyişle tüm yaşamımızda, başarı ve başarısızlıklarımızda önemli bir rol oynamaya başladığı belirtilmekte ve “Dünya öyle bir evrim sürecine girmiştir ki, iletişimi anlamadan yaşam biçimimizi kavrayıp düzenlemenin olanaksız hale geldiği”²⁰ ifade edilmektedir.

Diğer bir kaynağımızda da iletişim:

1. *Aktarım edimi,*
- 2.a) *Konuşma, görsel eylemler, yazı vb. ile bilgi, sinyal ve iletilerin aktarılması veya değiş-tokuşu,*
  - b) *Bilgi, ileti,vb.,*
3. *Yakın ilişki,*
4. *İletişimde bulunma aracı;*
  - a) *Telefon, telgraf, radyo, vb. ile ileti gönderme ve alma sistemi,*
  - b) *Muhaberat: askeri birliklerin ve malzemelerin hareket sistemi,*
  - c) *Bir yerden bir başka yere geçiş yolu,*
- 5.a) *Özellikle konuşma ve yazı ile düşünceleri ifade etme sanatı,*

---

²⁰ Şermin Tekinalp, Ruhdan Uzun, **İletişim Araştırma ve Kuramları**, İst., Beta Yay., 2006, s.20.

b) Özellikle simgelerle bilgi aktarma bilimidir²¹.

İletişimin; duyguların, düşüncelerin, birlikteliğin, ayrımını ya da aktarımını sağlayan ve de insanlar için vazgeçilmez bir olgu olduğu ve karşımızdaki kişi, grup, ya da örgütü, etkilemek, yönlendirmek ya da ikna etmek için, aktarmak istediğimiz, kimi zaman kasıtlı, kimi zaman kasıtsız iletileri, istediğimiz zaman, istediğimiz kişiye, istediğimiz yerde, seçtiğimiz her türden göstergeyle, sözlü/yazılı, simge, belirti, görüntü göstergeleri, daha başka dil-dışı göstergelerle aktarabilmek yetisi olduğu ifade edilmektedir²².

Bir başka açıklamada da iletişim:“İnsanları birbirine bağlayan ve onların sosyal bir grup halinde ve uyumlu bir şekilde çalışmalarını sağlayan bir araç olan iletişim, istenen sonuçları başarmak ve davranışları etkilemek amacıyla insanlar arasında sözlü ya da sözlü olmayan diğer araçlarla anlayış sağlama”²³ olarak belirtilmektedir.

İletişim sözlükleri incelendiğinde, yapılan tanımların genel çerçevesi aşağıdaki biçimde çizilmektedir:

—İletişim: bilginin, düşüncelerin, duyguların, becerilerin, vb.’nin simgeler kullanılarak iletilmesidir. İletişim: anlam arama çabasıdır, insanın başlattığı kendisini çevresinde yönlendirecek ve değişen gereksinimlerini karşılayacak biçimde uyarıları ayırt etme ve örgütlemeye çalıştığı yaratıcı bir edimdir.

—İletişim: temel olarak simgeler aracılığıyla bir kişiden ya da gruptan diğerine bilginin, düşüncelerin, tutumların ya da duyguların iletimidir.

—İletişim, iletiler aracılığıyla gerçekleştirilen toplumsal etkileşimdir.

—İletişim, katılanların bilgi yaratıp, karşılıklı bir anlamaya ulaşmak amacıyla bu bilgiyi birbirleriyle paylaştıkları bir süreçtir.

—İletişim, dünyanın anlamlı kılındığı ve bu anlamın başkalarıyla paylaşıldığı insani bir süreçtir.

—İletişimin insanların bir bütün olarak toplumsal gerçekliği yaratıp düzenledikleri bir süreçtir²⁴.

²¹ Bkz. Webster’s New World Dictionary, 2nd College Edition, 1992, P:198.

²² Bkz: Işıl Zeybek, **Topluluğa Seslenme**, İstanbul: ID Kitap, 2004, S:13.

²³ Demet Gürüz, **Halkla İlişkiler-Reklam Ajansları İşletmeciliği ve Yönetimi**, İzmir, TC.Ege Üniversitesi İletişim Fak.Yay., No:7, 1995, s.118.

²⁴ Erol Mutlu, a.g.y.,ss: 139-140.

Merih Zıllıoğlu iletişimi: “insan yaşamının tüm etkinlikleri ile ilgili, bu nedenle de her zaman her yerde ve toplumsal olduğunu, anlamların paylaşımıyla; temel amacının insanın çevresi üzerinde etkili olma isteğinden kaynaklandığını ve değişik katmanlarda gerçekleşen bir etkinlik.”²⁵ olarak tanımlarken, Ersan İlal ise iletişim kavramını:“En yalın ve zlı tanımlamasına göre, iletişimin bilgi, düşünce ve davranışların aktarılması süreci”²⁶ olarak değerlendirmektedir. Bir diğer tanımda: “İletişimin en geniş anlamdaki bir tanımı bilgi-paylaşma etkinliğidir”²⁷. “İletişim, herhangi bir konu hakkında kişi veya kitleye bilgi vermek, öğretmek, fikir empoze (dayatmak) etmek, irkiltmek, kendi tezimizi savunmaya ikna etmek vb. için söz ya da sembollerle yapılan karşılıklı alışveriş işlemi”²⁸ aımlaması yapılırken, bir başka tanımda da: “insanın kendisini araması, bulması için gerekli olan bir varoluş süreci,”²⁹ olduğu belirtilmektedir. Toplumı oluşturan bireyler de tüm etkinliklerini iletişimle sürdürür, dönüştürüp, değeriftirirler. Birey toplumda var olan iletişim ortamının içinde doğup anlamaya çalışarak varlığını kanıtlamaktadır. Tanımlardan da anlaşılacağı gibi “İletişim, kendi bilim dalı içindeki uzmanların dışında, çalışma alanlarında iletişim sürecini önemli sayan psikologları, sosyologları, siyaset bilimcileri, dilbilimcileri, zoologları, antropologları, felsefecileri, yöneticileri, pazarlamacıları, reklamcıları da ilgilendirmektedir.”³⁰

Bu tanımlar doğrultusunda iletişimin; bireyden, tüm topluma herkesi ilgilendiren ve vazgeçilmez bir olgu olduğunu söyleyebiliriz. İletişimle ilgili yapılan tanımlarda içerikleri açısından genel bir değerlendirme yapacak olursak, iletişimin genelde “aktarım ve etkileşim” ya da “anlamların paylaşımı” olmak üzere iki ana eksen üzerinde tanımlandığı gözlemlenmektedir. Bu nedenle, “insanlar iletişim kurduklarında, yalnızca dünyanın şu ya da bu yönü hakkında bilgi vermemekte, kendi varoluşlarını iletmek için birbirlerinden nasıl beklentiler içinde olduklarıyla ilgili açık ya da örtük taleplerini birbirlerine dile getirmektedirler”³¹.

Zeybek’in tanımından da anlaşılabileceği gibi, “İletişim kavramı üzerine yapılan tanımların çok sayıda olması kavram alanının bulanıklığından değil

²⁵ Merih Zıllıoğlu, a.g.y., s.21.

²⁶ Ersan İlal, **İletişim, Yığımsal İletim Araçları ve Toplum**, İstanbul, Der Yayınları, 1997, s.9.

²⁷ Andersen, Kenneth E., **Introduction to Communication**. University of Illinois, 1972, P.4.

²⁸ Orhan Gökçe, **İletişim Bilimine Giriş**, Ankara, Turhan Kitabevi, 1995, s.4.

²⁹ zcan Köknel, a.g.y., s.27.

³⁰ Ayselı Usluata, **İletişim**, İletişim Yay., İstanbul, 1994, s.10.

³¹ Kurt Danziger, **Interpersonal Communication**, Pergamon General Psychology Series, First Edition, Canada, 1976, p.191.

genişliğinden, uygulama alanının çokluğundan ve çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır”³².

İletişimi; aynı zamanda toplumsal bir eylem olarak değerlendirdiğimizde, iletişimde bulunan kişilerin öncelikle bir amaçlarının olduğu görülmekte, diğer kişilere bir şeyler iletme, bildirme, etkileme, etkileşimde bulunma vb. genel bir amaca sahip olmakla birlikte bu iletişim eyleminin gerçekleştiği anlamını taşımadığı, dolayısıyla iletişimde bulunan kişilerin aralarında, anlamlar üzerinde ortak paylaşımlarda bulunmalarıyla gerçekleşmektedir. Bu anlaşma durumu, iletişim sürecinin ilk aşamasını dolayısıyla temelini, özünü oluşturmaktadır. Bu bağlamda; iletişimin sağlıklı olabilmesi, amacımızın, duygu ve düşüncelerimizin eksiksiz, tam ve doğru biçimde aktarılmasıyla olasıdır. Bunun olabilmesi için de üç önemli öge belirtilmektedir. Bunlar; kaliteli bir verici, anlamlı bir ileti ve iletiyi algılayabilen alıcıdır. Bu üç öge, sağlıklı bir iletişim sürecinin temelini oluşturmaktadır³³.

İletişimle ilgili; Dance ve Larson (1976) tarafından ve yazılı kaynakların taranmasıyla yapılan bir araştırmanın, 4560 kullanım biçiminin daha sonra 15 anlamının belirlendiğini az önce yukarıda açıklamıştık. Bu rakamlar bile iletişimin tanımlamalarında içinde yaşadığımız tarihsel süreç içerisinde gittikçe arttığını, çeşitlendiğini ve kapsayıcı tanımların kullanıldığı alanlara göre değiştiğini göstermektedir. İletişimle ilgili çalışmalar öylesine hızlı değişiklikler getirmektedir ki, sabit ve kapsayıcı bir tanımın yapılması neredeyse olanaksız hale gelmiştir. Çalışmamızın konusu gereği; geniş bir alan taraması yaparak, ilgili alanın uzmanlarınca kabul görmüş ve iletişimin vazgeçilmez öğeleri üzerinden hareket edilecektir. Yapılmış olan tanımlar ve açıklamalar ışığında iletişim(sizliğin) ve çatışmalarının yoğun olduğu günümüzde ne yazık ki kişilerarası iletişimi, iletişim sürecini, öğelerini vb., yeterince tanımadığımız, bilmediğimiz ve kullanamadığımız gerçeği ortaya çıkmaktadır. Kişilerarası etkili iletişimi yeterince bilip uygulayabilseydik, bunun sonucu olarak bu kadar çok iletişim çatışmalarının yaşanmayacağı belirtilmektedir. Bu bağlamda, “Etkili iletişimin amacını iletme istediğimizi karşımızdakine amaçladığımız biçimde iletebilmek, isteneni elde etmek ve beklenen tepkiyi uyandırmak diye aldığımızda yaşam boyu sürdürdüğümüz

---

³² Işıl Zeybek, a.g.y., s.13.

³³ Bkz., Emre Aydın, **Bireysel Gelişim Kişisel Kalite Yöntemleri**, İstanbul, Hayat Yay., Birinci Baskı, 2000, s.13.

iletişimimizde başarı düzeyimiz pek de yüksek sayılamaz”. “Gerçekten de kendimizi karşıımızdakine ya da karşıımızdakilere ne tam anlamıyla açıklayabiliyor ne de tam anlamıyla anlaşılabiliriz. Kısacası etkili bir iletişim içinde değiliz. Çok güçlü bir araç ya da bir yol olan iletişimi gereğince kullanamıyoruz.[...]. İletişimde karşılaşılan engeller bir anlamda kişilerin duygusal özelliklerinden, yetersizliklerinden bir anlamda da iletişim sürecinin yeterince bilinmemesinden kaynaklanmaktadır”³⁴. Günümüzün teknolojik gelişmelerine iş ve serbest zamanlarında uyum sağlayan insan yüz yüze iletişimin somut ve sıcak gerçekliğinden gitgide uzaklaşmaktadır. Kitle iletişim araçları insanı edilgin kılmaktadır³⁵. Dünyanın karmaşık yapısı içinde insanlar sürekli değişik uyarılarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu uyarılar ve iletiler doğru çözümlenerek anlamlı hale getirilip dönüştürülebilirse, yaşamış oldukları çevre ve toplum daha iyi ve yaşanır kılınabilir. Bunun için her bireyin, çevre ve toplum ile yaşantıları iletişimde belirleyici etken olmaktadır.

İletişim belli bir amaca yönelik, belli istek ve arzuları gerçekleştirmeye yönelik bir süreç olarak kabul edilmektedir. İletişimin hangi türü olursa olsun her zaman belli bir amacının olduğu bilinmektedir. Bu amaç bilgi vermek de olabilir, bilgilenmek de, varlığını kanıtlamak ya da eğlenmek, etkilemek, ikna etmek ya da zaman geçirmek için konuşmak da. Böyle bir amaca sahip olmayan kişinin, karşısındaki kişi ile iletişim kurmasının olası görülmediği belirtilmektedir.

İletişimi neden bir süreç olarak tanımlamak gerektiğini kavrayabilmek için, önce süreç kavramının anlamı üzerinde durmak gerekmektedir. Süreçle ilgili olarak “birey için iletişim sürecinin kaçınılmaz, vazgeçilmez bir olgu olduğu, çünkü çevreyle ilişkiye girebilmek, bilgi almak, eğlenmek, öğrenmek gibi etkinliklerin iletişim bağlamında gerçekleşebildiği [...].Anlam aktarımının ise bu sürecin olmazsa olmaz ögesi olduğu”³⁶ ifade edilmektedir. Süreç kavramını Merih Zıllıoğlu: “Bir olayın düzenli olarak ve birbirini izleyen değişmelerle gelişmesi, başka bir olaya dönüşmesi”³⁷ olarak açıklamaktadır. İnsanın doğduğu andan itibaren, büyüüp gelişmesine ve ölümüne kadar yaşamının her alanında etkinliğini sürdüren iletişimin de buna bağlı olarak başı ve sonu olmamaktadır. Aynı zamanda iletişim bireyin kültürel dokusunda da çok önemli değişiklikler yaratan değiştiren bir süreç

³⁴ Nüket Güz, a.g.y.,s: 19-20.

³⁵ İlker Bıçakçı, **İletişim Dünyamız İnsan Odaklı Toplumsal Bir Bakış**, İst., MediaCat, 2001, s.40.

³⁶ G. Rengin Küçükdoğan, a.g.y.,s:8.

³⁷ Merih Zıllıoğlu, a.g.y.,ss: 92,-95.

olmaktadır. Çünkü bireylerin olduğu gibi toplumların da birbirleriyle süreklilik gösteren bir iletişim ve etkileşim durumları vardır ve bu durumlar geçmişten bugüne uzanan ve gelecekteki beklentileri de içererek bir bütün oluşturmaktadır. Bu yadsınamayacak olan gerçek de iletişimin bize süregelen ve süregiden bir süreç olduğunu açıklamaktadır. Çünkü: “İletişimin özü etkileşimdir. Farklı amaçlarla, geçmişe, tarzlara, alışkanlıklara ve tercihlere sahip olan kişiler, iletişim kurmak durumunda oldukları tüm iletişim ortamlarına bu farklılıklarını taşırlar ve bu farklılıkların etkileşimi kaçınılmazdır, iletişim sürecinde yer almalarıyla, tepki verme ilişkisi bir gerçeklik olarak ortaya çıkar. Bu ise etkileşimli iletişimdir”³⁸. “İletişimi statik değil, dinamik ve belirli amaca yönelik bir süreç olarak düşünmek onun anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır, öyleyse iletişim, anlam transferiyle sosyal değerlerin iletilmesi ve deneyimlerin paylaşılmasını sağlayan dinamik bir süreçtir”³⁹.

İletişimin, kişiler ya da toplumlar arasında haber, olgu, fikir ya da, ileti değişimini sağlamasından dolayı dinamik bir süreç olduğu⁴⁰ ve katılanların bilgi/sembol üreterek birbirlerine ilettikleri ve bu iletileri anlamaya, yorumlamaya çalıştıkları süreç olarak⁴¹ nitelendirilmektedir.

Tüm iletişim eylemlerinin bir süreç olduğu ve bu süreçte bir kaynağın, bir iletinin ve bir de iletiyi alanın olduğu belirtilerek,[...] iletişim sürecinin, ileti fikrini içeriyorsa anlam düşüncesini kapsadığı ifade edilmektedir⁴². İletişimin öncü isimlerinden David Berlo: İletişimin süreç olarak ele alındığında, iletişimle ilgili olayları ve ilişkileri dinamik, sürekli, değişen şekilde gördüğümüzü, iletişimin bir başlangıcı ve bitişi olmadığını; sabit olaylar dizisi olmadığını; süreç elemanlarının her birinin tüm diğer elemanları etkilediğini kabul etmek gerektiğini belirtmektedir⁴³. Yaşam bir anlamda iletişim kurma serüveni olarak da değerlendirilebilmektedir. Bireyin doğumu ile başlayıp annesi ve ailesiyle kurduğu iletişim, daha sonraları kendi kendisiyle kurduğu ve okulundan, işine, çevresinden topluma uzanan yıllar ve yollar içinde insan sürekli bir iletişim ve etkileşim içinde süreci yaşayarak, evrimini gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda, bu sürecin; insanın

---

³⁸ Bkz: D.O’Hair, G.W. Friedrich, & L.D. Dixon, **Strategic Communication: In Business and the Professions**, Fifth Edition, Houghton Mifflin Company, Boston,2005, P.5.

³⁹ Filiz Balta Peltekoğlu, **Halkla İlişkiler Nedir**, İstanbul, Beta Bas. Yay., Tıpkı 3.Baskı, 2004, s.178.

⁴⁰ Bkz:A. Rıdvan Bülbül, **İletişim ve Etik**, Ankara 2.Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, 2001, s.3.

⁴¹ Bkz: Üstün Dökmen, **İletişim Çatışmaları ve Empati**,17.Baskı, İst., Sistem Yay., 2001, s.321.

⁴² Bkz: Graeme Burton, **Görünenden Fazlası**,(Çev: Nefin Dinç), İst., Alan Yay., 1995, ss:33–34

⁴³ Bkz:J.C.Pearson,P.E.Nelson, **An Introduction to Human Communication-Understanding and Sharing**,Eight ed.,McGraw-Hill Higher Education,Boston, 2000, p.6.

iletişim kurmadan yaşamını sürdürmesinin olanaksız olduğunu göstermektedir. Sürekli bir devinim halinde olan insan, iletişim eyleminde bulunduğu her durumda ve her ortamda, sürecin aynı zamanda yaşayan bir parçası olmaktadır. Bir başka deyişle insan, iletişim sürecini yaşamak durumundadır.

İletişimle ilgili kavram, tanım ve süreci incelediğimizde; sürekli değişim içinde olan bir sürecin dile getirildiği ve bu tanımlar doğrultusunda da ‘süreç’ kavramının, insan iletişiminin halen var olan, sürdürülen ve sürekli değişen bir yapısının olduğu belirtilmiş olmaktadır. Bu durumda iletiyi alacak olan alıcı öncelikle gönderilen iletiyi algılamalı, kısacası düzgülenen (kodlanarak) gönderilen iletiyi çözümleyebilmelidir. Böylece; alıcı kaynağın göndermiş olduğu iletiyi çözümleyip, bir düşünce ve davranış haline dönüştürüp geribildirimde bulunabilirse iletişim süreci başlamış, devam etmekte ya da iletişim süreci tamamlanmış olmaktadır.

Kişilerarası İletişim: Kişilerarası iletişim, bir bireyden, diğerine bilgilerin, duygu ve düşüncelerin geçme süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu sürecin oluşabilmesi için de iletişimin kurulmuş olması gerekmektedir. Kurulan iletişim, amaç ve hedefler doğrultusunda, etkileşime açık, davranış değişiklikleri yaratma süreci olarak da ifade edilmektedir.

Kişilerarası iletişim, kişiye benlik algısını, kendisine verdiği değeri, kendine olan saygısını ve güvenini ölçme olanağı verdiği için kişinin yaşamının çok önemli gereksinimlerinden biri olma özelliğini taşımaktadır. Çünkü ,“iletişim sürecinin temelinde bireyin olduğu ve bireyin, hem ileti aktarımında, hem algılanmasında, yani bu sürecin her iki bölümünde de işlev gösterdiği ve bu nedenle de, bireyin konumunun iletişim sürecinde oldukça önemli”⁴⁴ olduğu belirtilmektedir. Bundan dolayı kişilerarası iletişimde doğal olarak, birinci koşul, bireyin iletişim kapasitesinin, becerisinin olması ve iki insanın birbirlerinin farkına varmasıdır. İnsan dünyaya geldiği andan itibaren kendisini ve dünyayı bir bütün olarak algılamaktadır. Ancak o farkına varmasa da, dünyadaki ilk kişilerarası etkileşimi başlamıştır. Gereksinimlerini karşılamak için kendisi dışındaki bir varlıkla, etkileşime girer. Kişilerarası iletişim bu gereksinimin karşılanması doğrultusunda bir araç olma

---

⁴⁴ Bkz: G. Rengin Küçükkerdoğan, a.g.y., s:98.

özelliği taşımaktadır. Ancak daha sonraki dönemlerde, kişilerarası iletişimin kendisi bir gereksinim olmaya ve kendi başına bir anlam kazanmaya başlar. “genel bir tanımlamayla, kaynağını ve hedefini insanların oluşturduğu iletişimlere kişilerarası iletişim adı verildiği ve karşılıklı iletişimde bulunan kişilerin, bilgi/sembol üreterek, bunları birbirlerine aktararak ve yorumlayarak iletişimi sürdürdükleri”⁴⁵ belirtilmektedir. Etkili İletişim Terimleri adlı yapıtta kişilerarası iletişim aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır:

Kaynağını ve hedefini insanların kurguladığı iletişim biçimi. Karşılıklı iletişimde bulunan kişiler, bilgi/gönderge üreterek, bunları birbirlerine aktararak ve yorumlayarak iletişimi sürdürürler. Bir iletişimin “kişilerarası iletişim” sayılabilmesi için gerekli üç ölçüt şunlardır:Kişilerarası iletişime katılanlar belli bir yakınlık içinde yüzyüze olmalıdır; katılımcılar arasında tek yön değil, karşılıklı ileti alışverişi bulunmalıdır; söz konusu iletiler sözlü ve sözsüz(beden dili)nitelikte olmalıdır. Bu iki tür ileti dışındaki iletilerin kullanıldığı iletişimler, örneğin yazışmalar kişilerarası iletişim sayılmaz. Ayrıca, kişilerarası iletişim, ruhsal durumu göz ardı etmeyen bir bilgi alışveriştir⁴⁶.

“Kişilerarası iletişim tüm insan iletişiminin temelidir[...]Kişilerarası iletişimin etkileşimsel özelliği, kişilerin bireylerarası iletişimle, karşılıklı davranışları üzerine etki yaptığı anlatılmaktadır. Yüz yüze iletişim için bu zorunlu bir koşuldur”⁴⁷. “Kişilerarası iletişim yüzyüze gerçekleştirilen bir iletişim çeşididir”⁴⁸. Tubbs ve Moss bir iletişimin kişilerarası iletişim sayılabilmesi için şu üç ölçütün gerekli olduğunu belirtmişlerdir.

- 1.Kişilerarası iletişime katılanlar belli bir yakınlık içinde yüz yüze olmalıdır;
- 2.Katılımcılar arasında tek yönlü değil, karşılıklı ileti alışverişi olmalıdır.
- 3.Söz konusu iletiler sözlü ve sözsüz nitelikte olmalıdır; bu iki tür ileti dışındaki iletilerin kullanıldığı iletişimler, örneğin yazışmalar, kişilerarası iletişim sayılmaz⁴⁹.

Yapılan çok sayıdaki tanımın bulunduğu nokta, kişilerarası iletişimin, psikolojik nitelikli bir bilgi alışverişi olduğu yolundadır. Söz konusu tanımların önemli bir kısmında, kişilerarası iletişime katılanların, kendi adlarına iletişim

⁴⁵ Bkz: Üstün Dökmen, a.g.y.,s.23.

⁴⁶ Nüket Güz, vd.,ag.y., s.213.

⁴⁷ Judith Lazar, **İletişim Bilimi**, (Çev: Cengiz Anık), Ankara, Vadi Yayınları, 2001, s.52.

⁴⁸ R. John Bittner, **Mass Communication**, Allyn & Bacon, Massachusetts.1996, P.8.

⁴⁹ Bkz: Üstün Dökmen, a.g.y., s.24.

kurmaları şartı arandığı belirtilmektedir. “Kişinin kendi içinde anlamlar yaratması düşünme, içsel iletişim ise; başkalarıyla anlam alışverişi yapması da kişilerarası iletişim”⁵⁰ olarak belirtilmekte ve kişilerarası iletişimin iki ya da daha çok kişi arasındaki, sözel ya da sözsüz, iletişimde bulunulmanın duyularına da seslenen, simgesel etkileşim olarak tanımlanmaktadır. Kişilerarası iletişimin oluşmasında, toplumsal konular, durumlar, kimlikler, algılamalar ve kullanılan düzgülerin önemi büyüktür. Ancak tüm bu etmenlerin kişilerarası iletişimde olumlu bir etki sağlayabilmesi için en önemli etmenin karşılıklı güven oluşumunun olması gerektiği belirtilmektedir. Bu bakımdan insan ilişkilerinin gelişmesinde, kişilerarası iletişimde güven duyulmasının iletişime çok önemli katkıları bulunmaktadır. “Birbirini tanımayan bireyler arasında yaşanan ve iyi işleyen bir toplum düzeni için gerekli olanın güven ilişkisi”⁵¹ olduğu belirtilmektedir. Kişilerarası iletişim sayesinde toplumsal yaşam sürdürülmekte, ilişkiler geliştirilmekte, bilgiler ve anlamlar paylaşılmaktadır. Bu nedenle bireyden başlayıp toplumun her kesimine uzanan yolda vazgeçilmez bir öneme sahiptir.

Bazı kaynaklarda, mekanik araçlarla yapılan iletişimin de kişilerarası iletişim sayılabileceği belirtilmektedir. Bu bağlamda kişilerarası iletişimle ilgilenen toplum bilimcilerin değişik yaklaşımlarla kimi tanımlamalarda bulunmaktadır. Genel olarak ele aldığımızda iki yaklaşım benimsenmektedir:

1. Kişilerarası iletişim modeli geliştirmek ve bu sürecin bileşenlerini tanımlamak.
2. Kişilerarası iletişimle ilgili davranışları ve iletişim becerilerini tanımlayıp açıklamak. Ancak çalışmamızın konusu gereği yapılacak yaratıcı drama atölye çalışmaları dolayısıyla, kişilerarası iletişimin yüz yüze yapılan iletişim temeli ele alınmaktadır. Yüz yüze iletişim, çoğunlukla diyaloga ve etkileşime dayalı bir özellik taşımaktadır. “İnsanların yaratılışından bu yana kişiler arasındaki ilişki devam etmektedir. Önceleri, insanlar çeşitli hareketler (jest ve mimik) ve seslerle birbirini anlamaya çalışırken, daha sonraları gırtlak yapıları ile çevrelerindeki nesnelere ve hareketlere adlar vermişlerdir”⁵². “İnsanların dünyası çoğu kez bir anlam dünyası olarak tanımlanmaktadır. Öyle ki, insan etrafında olup biten her şeye, bir söze, bir çizgiye, bir işarete, bir yüz ifadesine, bir oturuş biçimine, bir ayakta duruş tarzına vb.

⁵⁰ Ayseli Usluata, a.g.y., 1994, s.44.

⁵¹ Peter Hartley, **Interpersonal Communication**, London, Reutledge Publish, 1993, p.26

⁵² Hakan Koç, **İş Ve İnsan İlişkileri**, Ankara, Gazi Büro Kitabevi, 1991, s.37.

bir anlam yükler”⁵³. Anlamın farklı anlaşılması hali iletişimsizliğin nedenlerinden birisi olmaktadır. Kendimiz için istediklerimizi başkaları içinde isteyebildiğimiz ölçüde olumlu bir iletişim kurma yeteneğine sahip oluruz.

İletişimin canlılar arasında gerçekleştiği ve yaşamsal bir eylem olduğu, iletişimin her türlü anlamların paylaşılmasını içerdiği, insanlar tarafından üretilen simgelerle yürütüldüğü ve kişilerarası iletişimde de duygusal, psikolojik boyutun temel belirleyici olduğunu söyleyebiliriz. Kişilerarası iletişimde kültürel, siyasal, ekonomik konular ve kişisel donanımlar da etkileme ve yönlendirme işlevinde belirleyici öğelerdir.“ Prof.Dr. Albert Mahrabian’ın ve Ferris’in 1967 yılında yaptığı bir araştırmaya göre: Söz’ün yani kelimelerin etkisinin%7, Ses Tonunun %38 ve fizyolojik yani Beden Dili kullanımının %55 oranında daha etkili olduğu”⁵⁴ belirtilmiştir. Yüz ifadeleri, el kol hareketleri, kişinin tipi, kalitesi iletişim sürecinde kişinin sözcüklerle söylemeye çalıştıklarından çok daha fazlasını anlatabilmektedir. Bu da iletişim sürecindeki psikolojik etkinin, algılanmanın ve ne kadar geçerli olduğunu göstermesi bakımından önemli bir örnektir.

Kişilerarası İletişimin Temel Öğeleri ve İşlevleri: İletişimin kurulmasında birkaç etmen rol oynamaktadır. Her insan günlük yaşamında hem kaynak hem de alıcı konumundadır. Gönderme ve alma becerilerinin bileşkesi kişilerarası iletişimin temelini oluşturmaktadır. İletişim isabetsizliklerinin birçoğu gönderme ve alma becerisindeki eksikliklerden kaynaklanmaktadır. Bu eksikliklerin ortadan kaldırılması ile kaliteli ve etkili bir kişilerarası iletişim gerçekleşebilir. Etkili iletişimin temel öğelerine baktığımızda, süreç; gönderici olan kaynağın düşüncelerinin, duygularının, görüşlerinin vb. düzgülenmesi ve hedefe iletilmesiyle başlamaktadır. Bu çalışmamızda bizi ilgilendiren nokta, genel olarak iletişimin ortak kabul görmüş temel öğelerini, alanın uzmanlarınca yapılan incelemelerin katkılarından da yararlanarak bir değerlendirme yapmaktır. Bunların başlıcaları şunlardır: Kaynak, kanal, düzgu (kod), ileti (mesaj), alıcı (hedef), geri bildirim, bağlam, ortam ve gürültüdür. Bu etmenlerin her birinin içinde bulunduğu durum iletişimi olumlu ya da olumsuz yönde etkilemektedir. Bu etmenlerin her biri ayrı ayrı ele alınacaktır. “İletişimin bileşenlerini; gönderen (kodlayıcı veya iletişimci),

⁵³ Abdülkuddüs Bingöl, **İletişim Bağlamında Mantık ve Dil**, İstanbul Üniversitesi, İletişim Fakültesi Dergisi, sayı:9, İstanbul, s.150

⁵⁴ Ercan Kaşıkçı, **Doğrucu Beden Dili**, İstanbul, Hayat Yayınları, 2002, s.19.

yaygın biçimde kabul edilen sembollerden oluşan, ileti, hava dalgaları veya kâğıt gibi bir kanal, sınırlı sayıda alıcı, mesaja gösterilen tepki feedback (genellikle kaynak ve alıcının değişmesiyle birlikte feedback’de yer değiştirmektedir), iletişimi kesintiye uğratan faktörler, yani gürültü/ parazit olarak sıralayabiliriz”⁵⁵.

İletişim sürecinde kaynağın iletmek istediği iletinin, önce hedef tarafından algılanabilir ve anlaşılabilir işaretlere dönüştürüldüğü; yani düzgülediği ve iletiyi, sözel, görsel ya da kanal aracılığıyla gönderdiği, iletiyi alan alıcının, gönderilen iletinin düzgüsünü açarak, onu algılayıp, yorumlayarak ve bu yoruma göre tepkisini düzgüleyip geri göndermesiyle kaynağın, hedefin tepkisine göre, kendi amacının, karşısındakinin algılamasıyla aynı olup olmadığını kontrol etme olanağına sahip olabileceği belirtilmektedir⁵⁶. Bu doğrultuda, “iletişim her zaman için, en azından üç öge gerektirmektedir. Bunlar: *kaynak* ya da gönderici, *ileti* ve *alıcı* ya da hedeftir. Ancak, iletişim süreci kanallar ile etki ya da işlevin de katılımıyla, beş etkenin tamamlanmasıyla gerçekleşmektedir”⁵⁷. Başka bir kaynağımızda da; iletişim olgusunun, en yalın biçimiyle üç ögeye dayandığı ve bunların:

- 1.İletiyi yollayan (gönderen ya da kaynak),
- 2.İletiyi alıp açımlayan (alıcı ya da hedef),
- 3.Bu ikisi arasında iletinin gönderilmesinde kullanılacak bir iletişim düzgülemesinin, (ileti ya da mesaj) ⁵⁸ olduğu ifade edilmektedir.

Bu açıklamalar doğrultusunda “İletişim kuramı, iletişim sürecinin temel öğelerinin belirlenebileceğini ve bu öğeler arasındaki ilişkilerin ve etkileşimlerin incelenerek sürecin işleyiş düzeninin kavranabileceğini varsayar”⁵⁹

İletişimin temel öğeleri diğer bir kaynakta ise: Kaynak(Gönderici), Kodlama, Mesaj, Kanal, Gürültü, Alıcı, Kod Açma, Geribildirim, Paylaşılan Anlam ve Ortam olarak açıklanmaktadır⁶⁰.

Başka bir kaynağımızda da; R.Jakobson’un etkili bir iletişimin varlığından söz edilebilmesi için 6 ögenin gerekliliğini vurguladığı, bunların; alıcı, verici, ileti, oluk, düzgü (kod) ve bağlam olduğu ve sözlü iletişim gibi her türlü iletişim

⁵⁵ Filiz Balta Peltekoğlu, a.g.y., s.205.

⁵⁶ Bkz: Hasan Tutar, M. Kemal Yılmaz, **Genel İletişim**, Ankara, Seçkin Yay. , 2005, s.27.

⁵⁷ Bkz: Ayseli Usluata,a.g.y.,1994, s.14.

⁵⁸ İlker Bıçakçı, **İletişim ve Halkla İlişkiler**, Ankara, MediaCat Kitapları, 3.Basım, 2000, ss:22–23.

⁵⁹ Merih Zıllıoğlu, Ahmet Haluk Gürgen, **İletişim Bilgisi**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yay.No.739, 2001, s.30.

⁶⁰ Bkz: Zeyyat Sabuncuoğlu,Murat Gümüş, a.g.y., 2008, ss:13-18.

eylemnin hatta görsel iletişimin olmazsa olmaz oluşturucuları olduğu belirtilmektedir⁶¹. İletişimin temel öğeleriyle ilgili dikkati çeken etmen; alanla ilgili kaynakları incelediğimizde iletişimin temel öğelerinin tespitindeki ortak paylaşımlar birbirlerine çok yakın görülmektedir. Aşağıda bu temel öğeler ayrı ayrı açıklanmaktadır.

Kaynak: İletişim sürecinin temelini ve her türlü bilginin, düşüncenin, duyguların alıcıya iletilmesi amacıyla iletişimin başlatıldığı ilk öğeyi oluşturmaktadır. Kaynağın, iletişimi başlatan, ilk konuşan, yazıyı yazan, olabileceği gibi, iletişim kurulması zorunlu olan durumlarda, kurum ve kuruluşların, radyo, televizyon vb. kitle iletişim araçlarının da olabileceği belirtilmekte, ancak, kaynağın her zaman bir ileti alışverişi ya da bir bilgi paylaşımında bulunmayabileceği, çünkü iletişimin temelinde ikna etmenin, yönlendirmenin, etkilemenin de söz konusu olduğu vurgulanmaktadır⁶².

Diğer bir açıklamada, kaynağın; kişilerin algılama, seçme, düşünme, yorumlama süreçlerinde ürettiği anlamlı iletileri, simgeler aracılığı ile gönderen kişi ya da kişiler olduğu ve hedef/alıcının, kaynaktan gelen bu iletileri belli biyolojik ve psiko-sosyal süreçlerden alarak, yorumlayan ve bunlara sözlü, sözsüz tepkide bulunan kişi ya da gruplar olarak nitelendirilmektedir. Bir başka deyişle, iletinin kaynağı, iletişimin başlatıcı olmaktadır. Kaynak olmadan iletişim kurulamamaktadır, iletişim sürecini başlatan ve iletiyi düzgüleyerek gönderen kaynak olduğu için, bu bağlamda, iletişimdeki en önemli sorumluluk, kaynağa ait olmaktadır. Kaynak, sahip olduğu tecrübe ve bilgilere göre bir ileti oluşturarak iletiyi, önce düzgülemekte ve herhangi bir kanalı kullanarak alıcıya göndermektedir. Bu durumda kaynak, konuşan, yazan, çizen ya da yüz ve beden hareketlerinde bulunan bir birey ya da gazete, radyo, televizyon, bir resmi kuruluş vb. örgütler, alıcı ise dinleyen, okuyan, bakan, izleyen kişi ya da gruplar olabilmektedirler⁶³. İletişim, kaynağın bir ileti göndermesiyle başlamakta, bir başka deyişle kaynağın gönderilecek olan iletinin düzgüleyeni olduğu, bilgi, fikir, duygu, kanı ya da olaylar hakkındaki izlenimlerin, kaynağın zihninde bir takım işlemlerden geçerek bunların sözcükler, rakamlar, şekiller, işaretler ve çeşitli simgelere dönüştürülerek

⁶¹ Bkz: Işıl Zeybek, **Kimliğim Ve Ben**, , İst., TCİstanbul Kültür Üniversitesi Yay., 2007, s.2.

⁶² Bkz: Işıl Zeybek, a.g.y., s.3.

⁶³ Merih Zıllıoğlu,, a.g.y., ss: 92-93.

gönderildiğidir⁶⁴. Ayrıca kaynağın iletişiminin etkili olabilmesi için, iyi bir söyleyiş biçimine, sözcük dağarcığının zengin olmasına, cümlelerin iyi kurulmasına, sözdiziminin uyumlu olmasına, seçilen sözcüklerin gerekli ve uygun olmasına, herhangi bir iletişim aracı kullanılıyorsa uygun aracın seçilmesine, gönderilen iletinin uygun bir biçimde düzgülenmesine dikkat edilmelidir. Eğer kaynak bu iletişim becerilerine sahip değilse ya da bilmiyorsa iletişim kurmada çatışmalar ve sorunlarla karşılaşması kaçınılmazdır.

Bu açıklamalardan yola çıkarak iletişimi başlatan kaynağın taşınması beklenen bazı özelliklerini de vurgulamak gerekmektedir. Kaynak, etkili iletişim için beklenen geribildirim gerçekleştirilmeye üzere iletişimi başlatan, olduğuna göre bu özellikleri taşınması veya dikkat etmesi halinde iletişimin etkin, sağlıklı, başarılı ve istendik yönde sürdürülmesi olası görülmektedir. Kaynağın taşınması beklenen(gereken) bazı özellikler şöyle sıralanmaktadır:

*Kaynak bilgili olmalıdır. Kaynak göndereceği ileti konusunda bilgili olmalıdır. Kaynak bilgisi oranında düzgüleme ve gönderme gücüne sahiptir. Bilgi, iletinin düzgüleme biçimini belirlediği gibi, içeriğini, alıcıdan beklenecek olan davranışı da etkiler. Bu durum da kaynağın bilgili olması, iletişimin sürekliliğini etkilemektedir. Eğer kaynak gerekli bilgiye sahipse, alıcının istediği bilgileri verebilir, tersi durumunda ise, kaynak bir aktarıcı olmaktan öteye geçememektedir.

*Kaynak düzgüleme özelliğine sahip olmalıdır. Kaynak, alıcıya göndereceği iletinin nasıl düzgüleneceğini, sözcüklerin ve işaretlerin anlamının ne olduğunu bilmelidir. Yanlış ya da yetersiz biçimde düzgülenen bir ileti, etkin olmayacağı gibi, istenilenin dışında bir davranışı da yaratabilir. Özellikle beden diliyle kurulan iletişimde kültürel yakınlık ve kaynağın kültürel kodlamaları bilmesi daha önemlidir⁶⁵.

*Kaynak davranış düzlemine ve rolüne uygun davranmalıdır. Kaynak bulunduğu düzlem uygun davranmalı, göndereceği ileti ile statüsü ve rolü arasında ilişki olmalıdır. Kaynağın, davranışını gerçekleştirdiği statü ve role uygun düşmeyen bir iletiyi göndermesi halinde, ya algılanmaz ya da olumsuz etkileşime neden olur. Ayrıca kaynak bir davranışa neden olmak için ileti gönderiyorsa, bu davranış bulunduğu rol davranışı ile ilişkili olmalı ve alıcıların söz konusu rol düzlemi ile ilişkisi olmalıdır.

---

⁶⁴ Salih Güney, **Yönetim ve Organizasyon**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2.Baskı, 2007, s.274.

⁶⁵ Bkz: Hasan Tutar, M. Kemal Yılmaz, a.g.y.,2005, ss:28–29.

*Kaynak tanınmalıdır. Etkin bir iletişim için, alıcı kaynağı tanımak ister. Alıcı aldığı iletiyi değerlendirirken, kaynağın özelliğine göre değerlendirir. Kaynak, alıcı tarafından ne ölçüde tanınıyorsa ve bu tanıma ne ölçüde olumlu ise, iletişim o ölçüde etkin olur. Tanınmayan ya da olumsuz tanınan kaynağın gönderdiği ileti, alıcılar üzerinde olumlu etki oluşturamaz. Etkin ve tam bir iletişimin kurulabilmesi için kaynağın ses, yüz, beden, sözcükler gibi sembolleri etkin biçimde kullanması gerekir. Ayrıca kaynak; kitap, fotoğraf, çizim, plan, harita, yerleşim planı gibi temsil eden iletişim araçlarını etkili biçimde kullanması gerekir. Özellikle dili ilk anlamları ve alt anlamlarıyla etkili bir biçimde kullanabilmelidir⁶⁶.

İleti (mesaj): Kaynağın iletmek istediği sözel, görsel ya da işitsel vb., düzgülenecek gönderilen her türlü üründür. Dolayısıyla “kaynaktan hedefe yollanan bilgi, düşünce ve görüşlerin ortak simgeler kullanılarak düzgülenmesi ile meydana gelmektedir”⁶⁷. İleti kavramının, karşılıklı paylaşılan sözlü ve sözsüz ifade biçimlerinin tümünü içerdiği ve iletişimde kaynak ile alıcı arasında köprü işlevi görerek, iletişimin başarısını büyük ölçüde etkileyen bir etmen olduğu belirtilerek⁶⁸, bu bağlamda; iletinin iyi düzenlenmesi gerektiği ve anlaşılabilirliğinin, iletişimin başarısı için temel olduğu, her tür iletişimin olmazsa olmaz öğesinin iletinin amacının bir sonuç elde etmek olduğu ve bireyin görsel ve dilsel ileti ile duygularına ve duyularına seslendirildiğinde bireyin etkileneceği belirtilmektedir⁶⁹. Diğer bir açıklamada ise, iletinin, kaynaktan alıcıya iletilen bilgi, fikir, duygu ve tutumların düzgülenmiş hali ve iletişim sürecinde beklentiyi ifade etme biçimi olarak da ifade edilmektedir⁷⁰. İletinin iki önemli öğesi bulunmaktadır. Bunlar: 1.İçerik, 2.Yapı’dan oluşmaktadır. İçeriğin *anlamlarla*, yapının ise, *simgeler ve düzgülemeyle* ilgili olduğu belirtilmekte ve iletinin üretilişinde, verilmişinde ve tüketiminde öncelikle *anamlı olması* gerektiği ve değişik iletişim amaçlarına ulaşmanın ilk ilkesinin bu olduğuna dikkat çekilmektedir⁷¹.

Kişilerarası iletişimde oluşabilecek sorunların, öncelikle anlam kargaşalığı ve ileti uzlaşmazlığından çıktığı belirtilerek, anlamın, iletişimin anahtarı ve iletişim

⁶⁶ Bkz: Salih Güney, a.g.y.,s.276.

⁶⁷ Bkz: Akt: Işıl Zeybek,a.g.y.,S.4.

⁶⁸ Bkz: Orhan Gökçe, **İletişim Bilimi-İnsan İlişkilerinin Anatomisi**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2006, s.28.

⁶⁹ .G.Rengin Küçükdoğan, a.g.y., 2005, s.8.

⁷⁰ Bkz: Salih Güney, **Davranış Bilimleri.**, 2.Baskı,Ankara, Nobel Yay. Dağ., 2000, ss.357-358.

⁷¹ Merih Zıllıoğlu, a.g.y., 3.Basım, s:94.

sürecinin odağını oluşturduğu vurgulanmaktadır⁷². Kısaca belirtmek gerekirse, anlamın da, düz anlam ve yan anlam olmak üzere iki boyutu bulunmaktadır.

Düz anlam: herhangi bir simge ile temsil ettiği şey arasında ve toplum tarafından üzerinde anlaşılır bir açıklıkta uzlaşılan bir ilişkiyi yansıtır.

Yan anlam ise; herhangi bir simge ile temsil ettiği şey ve birey arasındaki ilişkilerden oluşmaktadır.

Etkin bir iletinin olabilmesi için bazı özelliklerin bulunması gereğinden diğer bazı kaynaklarımızda da söz edilmektedir. Buna göre; etkin bir iletide bulunması gereken özellikler şöyle sıralanmaktadır:

—Karakteristik Olmalıdır: Gerekli ayrıntıları ve gerçekleri içermelidir.

—Doğru Olmalıdır: İletilen şey güvenilir olmalıdır.

—Dürüst Olmalıdır: Veriler, ilişkilerimizi yalnızca kendi savımızı güçlendirmek üzere kullanılmamalıdır.

—Mantıksal Olmalıdır: Akış, mantıksal, akılcı ve birbirini izleyen bir yol izlerse, başkaları daha kolay biçimde iletiyi anlayabilirler.

—Tam Olmalıdır: Alıcının gereksinim duyacağı tüm bilgiler bulunmalıdır.

—Az ve Öz Olmalıdır: Olabildiği ölçüde az, öz ve kısa olmalıdır.

—Zaman Çerçevesi Olmalıdır: Zaman sınırları belirtilmelidir.

—İlgili Olmalıdır: Gerçekten bu iletiyi bekleyen ve ilgi duyan insanlar olmalı, ilgisiz kimselere yönelik olmamalıdır.

—Zamanlı Olmalıdır: İleti, ne önce ne de sonra gönderilmeli, tam zamanında gönderilmelidir.

—Geribildirim İçermelidir: İleti hakkında alıcıların duyguları ve tepkilerini belirtmeleri istenmelidir⁷³.

Diğer bir çalışmada ise, iletilerin 1.*Tam iletiler* ve 2.*Karışık iletiler* olmak üzere ikiye ayrıldığını görmekteyiz. *Tam iletilerin*, gördüklerimiz, düşündüklerimiz, hissettiklerimiz ve gereksinim duyduklarımızdan oluştuğu ve yakın ilişkilerin tam iletiler üzerine kurulduğu, karışık iletilerin ise, karışık, anlaşılmaz ya da yanlış tanımlanmış olduğunda gerçekleştiği belirtilmektedir⁷⁴. Bu bağlamda iletişim, yalnız anlamların aktarımı olarak değil, iletişimde bulunan tarafların yaratmış oldukları ortak anlamların paylaşımı olarak düşünülmesi daha doğru olmaktadır.

⁷² Bkz: Merih Zılhoğlu.a.g.y., 2.Basım, ss:99-101.

⁷³ Bkz: D.O'Hair, G.W. Friedrich & L.D. Dixon, a.g.y., p.44.

⁷⁴ Bkz: Matthew McKay, vd., **İletişim Becerileri**, (Çev.Özgür Gelbal), Ankara, HYB Yay., 2006, ss.39-40.

Yukarıda dikkat edilmesi gereken özelliklerin yanı sıra, anlamların ortak paylaşımı için kullanılan simgelerin ve düzgülemenin açılımlarına bakıldığında, simgelerin insan yaşantılarının anlık, duygusal ve duysal verilerle sınırlı kalmamasının, insanoğlunun simge yapma ve kullanma becerisinden kaynaklandığı ve simgelerin temel özelliğinin de onların anlamlarında toplumca/toplulukça uzlaşmış işaretler/göstergeler olarak kullanılmaları gösterilmektedir. Kısaca, simgeler bir tür özetleme, kestirme anlatımlardır⁷⁵.

Düğüler (Kodlar): Bir kültürün ya da alt kültürün üyelerine ortak olan bir anlam sistemi olduğu, örneğin; trafik işaretlerinin nerede, nasıl uyulacağını belirten kurallardan oluştuğu ve sözlü, sözsüz tüm dillerin birer düğü olduğu belirtilmektedir⁷⁶. Düğüler; simgelerin içinde örgütlendikleri sistemlerdir, iletişimin kültürel ve toplumsal boyutunu oluşturmaktadırlar. Toplumsal yaşamın uzlaşım ve kurallara dayanan her yönü düğülenmiştir. Örneğin yasalar, görgü kuralları, futbol kuralları davranış kuralları vb. Anlam kuralları ise simge sistemleridir. İnsanoğlu görsel, işitsel, görsel-işitsel birçok simge sistemlerinden yararlanmaktadır⁷⁷. Düğülemenin, bir bilginin, düşüncenin, duygunun, fikrin ya da kanının iletişim için uygun bir ileti haline getirilmesi olup, düğülenmeyen düşüncenin, bilginin ya da kanıların iletişim için hiçbir geçerliliğinin olamayacağı vurgulanmaktadır⁷⁸. Düğüleme sürecinde alıcıyla verici birbirlerine duygu, düşünce ve bilgi aktarımında bulunmaktadır. Düğü, konuştuğumuz dil olarak algılanabildiği gibi müzik, resim vb. değişik biçimlerde de olabilmektedir. Ancak ortak bir uzlaşım da buluşabilmek, ortak anlamlandırma süreçlerini gerçekleştirebilmek için hedefin özelliklerine uygun bir düğülemenin yapılması gerekmektedir. Düğüleme doğru yapılmadığında her iki tarafta birbirini anlamada ve iletişimi sürdürmede zorluk yaşamaktadırlar⁷⁹. Düğüleme yapılırken dikkat edilmesi gereken noktalar ise şöyle açıklanmaktadır: Kaynak, düğülemesini yaparken, alıcının bilgi ve tecrübe alanına giren simgeleri kullanarak, soyut ifade ve simgelerden kaçınıp, daha çok somut simgeleri kullanması gerekmekte ve simgeleri, alıcının daha önce alışmış olduğu anlamda kullanıp, alıcının anlayamayacağı sözcükleri de açıklaması gerekmektedir.

⁷⁵ Bkz.: Merih Zillioğlu, 2.basım, a.g.y., s.107.

⁷⁶ Bkz.: Merih Zillioğlu, 2.basım, a.g.y., s.112.

⁷⁷ Bkz: Merih Zillioğlu, 3.basım, a.g.y., s.103.

⁷⁸ Bkz: Salih Güney, a.g.y.,2007, s.277.

⁷⁹ Işıl Zeybek, a.g.y., s..4.

Böylelikle; iletinin biçimi, belirli kurallara göre düzenlenip, işaretler dizisine dönüşmekte ve kaynağın iletiyi göndererek, alıcının aldığı iletiyi anlamlandırması da düzgüleme sayesinde olmaktadır. İletişim sürecine ilişkin değerlendirmelerde bulunan Berlo ile Shannon-Weber'in düzgüleme işlemine ilişkin yorumları; genel anlamda iletişimde, konuşma ve yazma biçiminde, düzgülerin çözülmesi ise, dinleme ve okuma biçiminde olduğudur. Bu sürece ilave olarak David Berlo, düşünme ve akıl yürütmeyi de ilave etmektedir⁸⁰.

İletişimin etkinliğinin gönderilen iletinin alıcıya ulaşmasına bağlı olduğunu değil, istenen biçimde ulaşması ve istenen davranış değişikliğine yol açmasına, etkileşime bağlı olduğunu söylemeliyiz. Bu durumda kaynağın aktarmış olduğu iletinin alıcıya istenen biçimde ulaşması ve istenen davranış değişikliğinin olması, iletinin doğru düzgülenmesi olduğu kadar, düzgünün doğru açılması, anlaşılıp çözülmesiyle olasıdır. Bu bağlamda, iletişim süreci içerisinde iletilerin ancak düzgü açma yoluyla yapıldığı, kâğıt üzerindeki anlamsız işaretler ya da bir takım ses ve görüntü sinyalleri olmaktan çıkıp anlam kazandığı ve düzgülemenin kaynak tarafından, düzgü açma ise alıcı tarafından yapılmaktadır. İletişimin başarısı, iletinin düzgü açımının da aynı biçimde yapılmasına bağlı olmaktadır. Bu ise alıcı ile kaynağın iletiye aynı anlamı vermesiyle olasıdır. “Buna referans ya da izafet çerçevesi denir. Ortak yaşantı ve deneyimlerin bir yansıması olarak, iletişimde ortak bir dilin kullanılması, düzgü açmanın etkin bir şekilde gerçekleşmesinin ilk koşuludur”⁸¹.

İnsanın yalnızca kendisiyle kurmuş olduğu iletişimin dışında, kişilerarası iletişimin gerçekleşebilmesi için en az iki kişinin olması gerekmektedir. (Kaynak ve Alıcı). Kaynağın göndermiş olduğu iletileri alan mutlaka alıcı(lar)ın olması zorunludur. Bu bağlamda, düzgülenerek gönderilmiş olan ileti ya da iletileri alan kişi de alıcıdır. Daha önce kaynak ve iletinin tanımlarını yapmıştık, kaynağın gönderdiği iletilerin ulaştığı alıcının açıklamalarına baktığımızda ise; “Alıcı dilimizde, hedef, hedef kitle olarak da kullanılmaktadır. Verici tarafından aktarılan iletileri düzgüyü açıp, algılayıp, yorumladıktan sonra tekrar vericiye tepkisini geribildirim olarak, geri ileti gönderiminde bulunmaktadır. Dolayısıyla alıcı ile

⁸⁰ Bkz: Recep Tayfun, **Etkili İletişim ve Beden Dili**, Nobel Yay. Dağ., Ankara, 2007, ss.:13–14.

⁸¹ Hasan Tutar, M. Kemal Yılmaz, a.g.y., s.35.

verici iletilerin oluşturulmasında, verilmesinde ve tüketilmesinde sürekli yer değiştirerek çift yönlü iletişimin oluşmasını sağlamaktadır”⁸².

Etkin kişilerarası iletişimin gerçekleşmesi, kaynağın düzgüleyerek gönderdiği iletilerin alıcı tarafından alınıp, çözümlenerek, kaynağın vermiş olduğu anlam doğrultusunda geribildirimde bulunmasıyla oluşmaktadır. “düzgülenmiş iletiyi alan ve deşifre eden kişi alıcıdır. Alıcı ya iletiyi taşıyan sembollerini algılayıp anlam vererek, iletişim kurar, ya da kendisi bir ileti göndererek, gönderici konumuna geçer. Etkin iletişim için, alıcının aktif bir dinleyici olması gerekir”⁸³.

“İletişimin temel amacı insanlar arasında etkileşimi sağlamaktır. Etkili iletişim, kaynağın aktardığı duygu ve düşüncelerin alıcı tarafından kaynağın amacına, beklentisine, isteğine uygun biçimde çözümlenip anlaşılması, bunlara uygun biçimde davranışta bulunması demektir”⁸⁴.

İletişim sürecinde, iletinin ulaşarak, algılanması istenen kişi için, hedef kavramı yerleşmiştir. Bu bir mektup alıcısı olduğu gibi, bir kitabın ya da gazetenin okuyucusu, radyo dinleyicisi, televizyon seyircisi vb. olabilmektedir. Kişilerarası iletişim sürecinde ise, hedef kavramı ile gönderilen iletiyi algılayan ve bunun anlamını bildiğini göstermek amacıyla iletişimin genel amacı olan anlamların ortak paylaşılmasını gerçekleştirmeye çalışan kimse olarak anlaşılmaktadır. Kısaca söz etmek gerekirse hedef, gönderilen iletiyi algılayan, algıladığını ve anladığını gösteren kimse olarak nitelendirilmektedir⁸⁵. Kişilerarası iletişimde etkileşimin sağlanması için *alıcıda* olması beklenen bazı özellikleri şöyledir: Öncelikle tam ve etkin bir iletişim için alıcının etkin bir durumda dinlemesi gerekmektedir. Aksi halde gönderilen iletiyi anlaması, düzgüyü çözerek, geribildirimde bulunması olası değildir. Aynı zamanda alıcı, gönderilen iletiyi almalı, anlamalı, algılayabilmeli ve çaba göstermelidir. Alıcı bilgili olmalı ve kaynak olma özelliğinden ötürü geribildirimde bulunabilecek istekte olmalıdır.

Kanal /Araç/Oluk: İletişimin vazgeçilmez öğelerinden biri olan kanal/araç iletinin, kaynaktan - alıcıya iletiildiği herhangi bir yoldur. Bu öge özellikle yüz yüze

---

⁸² Işıl Zeybek, a.g.y., s..3.

⁸³ Hasan Tutar, M. Kemal Yılmaz, a.g.y.s.38.

⁸⁴ Özcan Köknel, a.g.y., s.451.

⁸⁵ Bkz: Orhan Gökçe, a.g.y., S.28.

iletişimde hava olabileceği gibi kitle iletişim araçları da olabileceği ya da el-kol devinimleri ya da yazının da olabileceği belirtilmektedir. Kurulan her iletişimde, araç/kanal/oluk olmaksızın ileti aktarımından söz edilmesi olasılığının olmadığı ifade edilmektedir⁸⁶. Bu tanım doğrultusunda başka bir kaynakta da şu açıklamalar yer almaktadır: Kanal, sinyali taşıyan herhangi bir fiziksel araç olabilir. Örneğin, ışık dalgaları görsel sinyalleri, hava dalgaları ise ses sinyallerini taşır. Kanal fiziksel olabilir (sesimiz, bedenimiz), teknik olabilir (telefon) ya da toplumsal olabilir

(okullarımız, gazeteler vb.). Kanal, iletinin göndericiden alıcıya aktarıldığı yoldur veya araçtır. İnsanların duyu organlarının her biri beyine giden iletişim kanallarıdır⁸⁷. Bütün bu tanımlamalar doğrultusunda iletilerin dağıtımını yapan bütün öğeleri kanal/araç/oluk olarak nitelendirebiliriz.

Kişilerarası iletişimde kanal hem sesli hem görüntülü araçlardan oluşabilmektedir. Örneğin, kaynak durumundaki kişi, yüz yüze konuşuyor olabilir, bu durumda yalnızca sesi, bedeni, yapmış olduğu mimik ve jestleri kanal işlevi üstlenebilir. Birbirlerinden uzakta bulunan kişi ya da kişiler örneğin bir telefonu, radyo evindeki bir yayından radyo dalgalarını, televizyon stüdyosundan yapılan yayından gözle görülmeyen ama kendisini karşısındakine gösterebilen çeşitli fiziksel dalgaları araç/kanal olarak kullanıyor olabilir. Bu kanalların genel olarak üç temel grupta değerlendirildiği belirtilmektedir. Bunlar; *Sunumsal araçlar* (ses ve beden kullanımı), *Temsili araçlar* (kitaplar, resimler, yazılar, heykeller vb.) ve *Mekanik araçlardır* (telefon, radyo, tv., vb.). Ayrıca bu araçların tek tek ya da birlikte de kullanılabilmesi belirtilmektedir⁸⁸.

Bağlam/Gönderge: Sözlü ya da yazılı olsun her iletinin bağlamla başladığı ifade edilmektedir. Bağlam; ülke, kültür, kurum ve her türlü iç ve dış uyaranları içeren geniş bir alandır. Her ülke, her kültür ve her şirket bilginin işlenip iletilmesi hakkında, kendi kurallarına sahiptir. İletinin başarılı bir biçimde planlanıp tasarlanması ve iletilmesi işte bu bağlam alanında gerçekleşmektedir.

Bağlamın bir diğer yönünün de bizleri ileti vermeye zorlayan bir uyaran olduğu belirtilerek, bu etkinin bir mektup, not, elektronik posta, faks, telefon, bir toplantı ya

---

⁸⁶ Bkz: Işıl Zeybek, a.g.y., s.5.

⁸⁷ Bkz: Hasan Tutar, M. Kemal Yılmaz, a.g.y., s.36.

⁸⁸ Bkz: İlker Bıçakçı, a.g.y., ss:24-25.

da rastgele bir konuşma olabileceği ve bu etkiye cevabımızın da sözlü ya da yazılı olabileceğidir.

Bağlam kavramı Türkçe sözlükte şöyle açıklanmaktadır:

“1.(dilb.) Bir dil birimini çevreleyen, ondan önce ya da sonra gelen, birçok durumda söz konusu birimi etkileyen, onun anlamını, değerini belirleyen birim ya da birimler bütünü.

2.Herhangi bir olguda, olaylar, durumlar, ilişkiler örgüsü ya da bağlantısı”⁸⁹ olarak tanımlanmaktadır. İletinin içeriğinin ise, iletinin konusunu oluşturan etmen olarak nitelendirilmektedir.

İletişim sürecinde içeriğe, konuya uygun anlatımlarla birlikte, söylemlerimizin, sözcüklerimizin ve davranışlarımızın bir bütün oluşturması gerekmektedir. Bağlama uygun bir anlatım olmadığında ise, bir başka deyişle göndergeye/ bağlama uygun bir davranış sergilenmediğinde, istenen amaca ve hedefe uygun bir iletişim gerçekleştirilememektedir. İletişim kurarken vericinin, bağlamı oluştururken dikkat etmesi gerektiği gibi, alıcının da içeriği, konuyu iyi kavraması ve anlamlandırma sürecini de bağlama uygun gerçekleştirmesi gerekmektedir.

Bütün karşılaşmaların geçici bir bağlam içerisinde olduğu ve örneğin bir sınıfta dersin Cuma günü akşamüstü geç bir saatte de yapılabileceği, pazartesi sabahı erken bir saatte de yapılabileceği ve bunun sonucu olarak da sınıf üyelerinde canlılığın ya da isteğin artabileceği belirtilerek, insanların kendilerini genellikle sabah, öğlen ve hatta akşam insanları olarak adlandırdıkları ve hatta bazılarının mümkün olduğu kadar iş yoğunluklarını bu çizgiye uydurmaya çalıştıkları görülmektedir⁹⁰.

İletiyi düzgülerken kişisel görüş biçiminiz dildeki tercihlerimizi etkilemektedir. Tutumlarımız, kanaatlerimiz, duygularımız, geçmiş deneyimlerimiz, sevdiğimiz ve sevmediklerimiz, eğitimimiz, işteki konumumuz vb. bütün bunların hepsi düşüncelerimizi ve iletim biçimimizi de etkilemektedir. Bu bağlamda iletiyi gönderdiğimiz alıcının kültürünü, bakış açısını, gereksinimlerini, statüsünü, zihinsel

⁸⁹ Türkçe Sözlük, Dil Derneği, Hürğüç Gazetecilik A.Ş., İstanbul, 1997, s.57.

⁹⁰ Bkz: Owen Hargie, Christina Saunders ve David Dickson, **Social Skills in İnterpersonal Communication**, Ponting-Green Publishing, Bucks.1994, p.13.

yeteneklerini, tecrübelerini ve beklentilerini çözümlene yeteneğimizde, bu anlamda özellikle önemlidir. “Bir iletiyi etkin bir şekilde ulaştırmak için bağlamın bütün bu yönlerini göz önünde bulundurmanız gerekir”⁹¹. Bütün bu yönlerin, dikkate alınmadığında iletinin beklenen etkiyi yapamayacağı ve iletişimin başarısızlıkla sonuçlanacağı ifade edilmektedir.

İletişimsel eylemlerin anlamı her zaman ilişki bağlamına bağlıdır. Örneğin, doğrudan konuşmanın yaygın olmadığı bir kültürden geliyorsanız “konuşarak anlaşmak” geri tepecektir. Örneğin, çoğu ailede endişeleri dile getirmek, zorluklarla baş etmek için kabul gören bir yol değildir. Diğer yandan bazı ilişki kültürleri konuşmayı gerektirmektedir. Örneğin, çağdaş duygusal ilişkiler şimdilerde konuşma ile beslenmekte ve geliştirilmektedir. Böyle bir ilişki bağlamında iletişimde bulunmamak kurallara terstir⁹². Algılamının diğer alanlarında olduğu gibi dille iletilen iletilerin algılanması da, o iletinin yer aldığı bağlam içinde anlam kazanır. Kişilerin aynı fiziksel ve toplumsal ortam içinde farklı algılamaları vardır; bu nedenle farklı bilişsel bağlam geliştirirler. “Annesiyle arasındaki ilişkinin türü, onun okulu ciddiye alıp, bir an önce mezun olmasına yol açtı!” cümlesini okuyan bir kişi “ilişkinin türü” ifadesini kendi içinde bulunduğu bağlam içinde anlamaktadır. Bireyin annesiyle ilişkileri iyi ise yukarıdaki cümleyi “annesi ona eğitimin önemini anlatmış, sürekli ona destek olmuş” biçiminde yorumlar. Öte yandan, annesiyle ilişkisi olumsuz olan bir başka kişi ise “annesi ona evde yaşamı zehir ettiğinden, bu cehennemden kurtulmak için eğitimi ciddiye almış”⁹³ biçiminde yorumlamaktadır.

Yorumlamalardan hangisinin doğru olduğu gerçek bağlamın bilinmesi ile olasıdır. Konuşurken sözcükler o andaki var olan iletişim bağlamında kullanıldığı gibi sözsüz işaretlerle sözlü işaretlerle de ilintilidir. Kısaca iletişimde olduğunuz kişi ile aranızda geçmiş olan en son etkileşimlere, ona duruşunuzla, temasınızla, bakışlarınızla ya da başka türlü durumun genelinden çıkardığınız işaretlerle verdiğiniz iletiye bağlıdır. Tek bir göz kırpmasıyla, kollarını kavuşturmasıyla, tek başına bir tavırdan yola çıkarak bir insanı değerlendirmek olası değildir, bir konuşmadan tek bir sözcük duyarak tüm konuşmayı anlamlandırmak gibi. “Bir kişinin tutum veya niyetlerini değerlendirebilmek için kelimelerden veya sözsüz

⁹¹ Bkz: A.Herta Murphy, W.Herbert Hildebrandt, P. Jane Thomas, **Effective Business Communications**, McGraw-Hill, New York,1997, p.11–12.

⁹² Bkz: W.William Wilmot, **Relational Communication**, McGraw-Hill, New York, 1995, p.79

⁹³ Bkz: Doğan Cüceloğlu, **İnsan ve Davranışı, Psikolojinin Temel Kavramları**, Remzi Kitabevi, 1999, s.207.

işaretlerden oluşan geçerli bir örnekleme ihtiyaç vardır. Bu nedenle bir iletişim olayında çözümlenmesi gereken kalabalık sayıda iletiler bulunduğundan bunların değerlendirilmesinde genel bağlam veya iletişim durumu göz önünde bulundurulmalıdır”⁹⁴. Hatta bazı uzmanlara göre sözsüz ve sözlü iletişim sistemi birbirinden ayrı olarak incelenemez ve incelenmemelidir.

Paylaşılan anlamın, alıcılar ile göndericinin iletiyi aynı biçimde yorumlamasıyla sonuçlanan bir karşılıklı anlayışı ifade ettiği ve bunun zaten tüm iletişimden beklenen temel bir amaç olduğu belirtilerek, anlamın; iletişim sürecinin anahtarı olup, toplumsal yaşantılar nedeniyle kültürel boyutu yanında bireyin yaşantısıyla ilişkili öznel boyuta da sahip olduğu vurgulanmaktadır⁹⁵. Ayrıca, “İyi bir iletişimci olabilmek için, kişilerarası iletişim sırasında bağlamın ne olduğuna dikkat edilmesi gerektiği ve bağlamın dışına çıkarak iletinin anlaşılabilir hale getirilmemesi üzerinde önemle durulmaktadır. Kişilerarası iletişimin anlaşılabilirliği için iletişimin geçtiği toplumsal bağlamın yani eylemleri ve tepkileri etkileyen zaman ve yer koşullarının anlaşılması gerekmektedir”⁹⁶.

Geribildirim: Kişilerarası iletişimin temel amacı etkileşimdir, dolayısıyla tarafların sürece olan katkıları bu durumda önem kazanmaktadır. Karşılıklı devam etmeyen bir iletişim monologdan öteye gidemez, oysa geri dönüşümlü (geribildirimli) olduğunda, dinamik bir süreç işleyecek ve etken hale gelecektir. Kişilerarası iletişimin sürmesinin temeli, kaynağın göndermiş olduğu iletinin, alıcıda yarattığı etki ve alıcının da iletişime katılarak geribildirimde bulunmasına dayanmaktadır. Alıcının geribildirimde bulunmaması durumunda iletişim kopar. “Çoğu insan iletişimi, iletiyi karşısındakine ulaştırma olarak görmektedir. Oysa iletişimin temel özellikleri arasında belirtildiği gibi, iletişim iki yönlü bir süreçtir”⁹⁷. “Belirlenmesi gereken önemli bir nokta, iletişimin temelde iki yönlü bir süreç olduğudur. Özellikle ağızdan(yüzyüze) iletişimde bu çok belirgindir”⁹⁸. İletişimde, alıcının da vericiye olan tepkisi önem taşımaktadır. Diğer insanlara yanıt verildiğinde, onlara geribildirim veriliyor demektir. Bu geribildirimler çeşitli biçimlerde olabilmektedir:

⁹⁴ Bkz: E.Gail Myers, Toleda Michele Myers, **The Dynamics of Human Communication**, A Laboratory Approach, McGraw-Hill, New York,1992, p.207.

⁹⁵ Bkz: Zeyyat Sabuncuoğlu, Murat Gümüş, a.g.y., s.18.

⁹⁶ Bkz: Peter Hartley, **a.g.y.**, p.34.

⁹⁷ Recep Tayfun, a.g.y. , s.15.

⁹⁸ Ersan İlal, **a.g.y.**, s.9.

- * Karşıdakine bakış biçimi,
- * Kişinin beden hareketleri,
- * Kişinin sözlü olarak söyledikleri,
- * Bütün bunların hepsinin beraber ortaya konması,
- * Sessiz kalma.

Geribildirim, iletişimde çok önemli yer tutmaktadır. İnsanlar arasındaki iletişimde aksamalar çoğu zaman yeterli düzeyde geribildirim verilmemesine bağlanabilir⁹⁹. “Bilgisayar başında bir tuşa dokunduktan sonra ekranda bir şekil ortaya çıkması geribildirimdir; bir ayının ağaç kabuğunu kurcaladığında bal tutması geribildirimdir; öğrenciye verilen sınav sonuçları geribildirimdir. Geribildirimde adeta yapılan bir işin sonucu hakkında bilgi verilir”¹⁰⁰.

Olumlu ve olumsuz geribildirim aramanın, iletişim becerilerimizi geliştirmenin en iyi yollarından biri olduğu ifade edilmektedir. Örneğin iletişimimizin, istediğimiz gibi, dinleyicilere ulaşip ulaşmadığını öğrenmek istiyoruz, eğer ulaştıysa, bunu yeniden yapabilmek için nedenini bilmek isteriz, eğer ulaşmadıysa, yaptığımızı değiştirebilmek için, mesajımızın neden ulaşmadığını da bilmek isteriz¹⁰¹. “Çok yönlü bir süreç olan iletişimin devamını etkileyen önemli bir başka özellik, alıcının iletiyi çözüp değerlendirmesinden sonra yeni bir ileti düzgülmesi ve geribildirim (feedback) yapmasıdır”¹⁰². Geri bildirim içinde, iletişim konusunda daha önce anlatılmış olan olumlu özelliklerin olması iletişimin anlaşılmasına ve iletişimin gelişmesine olanak vermektedir. Çünkü geribildirim kalitesi, iletişimin hem devamını, hem de yönünü belirlemektedir. Geri bildirim, alıcı kişinin kaynak kişi karşısındaki konumunu açıklığa kavuşturmaktadır. Alıcı hem sözlü dilini, hem de beden dilini iletişimi geliştirecek biçimde kullanabilir. Doğru ve sağlıklı bir iletişim için geribildirimde yer alması gereken özellikler şunlardır:

- 1- Vericiyi tam olarak dinlemek ve anlamaya hazır olmak.
- 2- Sözcüklerin içeriğine ve aktarılmak istenen duygulara açık olmak.
- 3- Sözcüklerin, anlamları dışında “vericide” ne anlama geldiklerini tanımayı istemek.

⁹⁹ Bkz:Nursel Telman, Pınar Ünsal, **İnsan İlişkilerinde İletişim**, İstanbul Epsilon Yayın., 2005, s.34.

¹⁰⁰ Üstün Dökmen, **Küçük Şeyler**, İstanbul, Sistem Yayıncılık,7.Baskı, 2006, ss:137–138.

¹⁰¹ Bkz: Elizabeth Tierney, **İletişim Becerilerini Geliştirme**,(Çev: E.Sabri Yarmalı), İstanbul, Damla Yay., 2000, s.69.

¹⁰² Acar Baltaş, Zuhul Baltaş, **Bedenin Dili**, 10.Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1995, ss:31–32.

- 4- Düzgülemesi açılan ileti ile düzgülenen iletinin anlam bütünlüğünü kontrol etmek.
- 5- Ana konuyu kaçırmamak, özetlemeler yapmak.
- 6- İletişimi önyargı ve dirençle kesmemek.
- 7- Vericinin duygularını anlayabilmek, farklı bakış açılarından, bakmayı başarmak.
- 8- Düşünce birliği olmayan noktalardan önce, anlaşılan noktaları açıklığa kavuşturmak.
- 9- Üzerinde düşünce birliği olmayan konuların ele alınışında sözcükleri ve bedeni kontrol etmek. Duygusal gerginliğin bedene ve ses tonuna yansımalarını önlemek.
- 10-Karar anında bile iletişimi kapatmadan doğru dinlemek ve sağlıklı geribildirimleri sürdürmek çabasıyla vazgeçmemek. Bütün iletişimlerde verici kişinin en çok ilgilendiği konu, geribildirimdir. İletinin alıcıda yarattığı etki ve alıcının iletişime katılarak aldığı yer ancak geri bildirimlerle açıklık kazanır. En hızlı geribildirim yüz yüze iletişimle olur¹⁰³. “Geri besleme, kaynağın alıcıdan aldığı tepkilerdir”¹⁰⁴.

Geri besleme olarak da nitelendirilen geri bildirim, alıcının algıladığı ve yorumladığı iletilere sözlü, sözsüz vb. her türlü tepkiler verme sürecini içermektedir. Alıcı, kendisine ulaşan iletilere yaptığı yorumlandırmalar çerçevesinde yanıt vererek tutum ve davranış değişikliği göstermektedir. İletişimde bulunan kişilerle geribildirim sürecinden söz edilebilmesi için kaynağın, iletilerinin yol açtığı tepkilerden doğal olarak haberdar olması gerekmektedir. Aksi takdirde kaynak, amacına ulaşır ulaşmadığını anlayamaz ve iletilerinin sonuçları hakkında bilgi sahibi de olamayabilmektedir. Alıcının kaynağa gönderdiği geribildirimler her zaman sözel olmayabilir, bir başka deyişle, susma, baş çevirme, bulunulan yeri terk etme, baş sallama, el kol işaretleri biçiminde de olabilmektedir. Bunlar da yanıt sayılabilmektedir. Böylece alıcı konumuna geçen kaynak için, hem sözel hem sözsüz iletilerle ilgili algılama ve düzgülü açma, yorumlama süreci başlamakta ve etkili olmaktadır. Geribildirim sürecinde ortaya çıkan besleyici yankı, iletişim açısından çok önemli sayılmaktadır. Bu önem, kişilerarası iletişimde, özellikle de yüz yüze iletişim durumlarında daha da artmaktadır. Çünkü kaynağın amacına ulaşmadaki

---

¹⁰³ Acar Baltaş, Zuhale Baltaş a.g.y., ss:31–32.

¹⁰⁴ Bkz: Dallas W.Smythe, “Some Observations on Communication Theory”, **Sociology of Mass Communications**, Penguin Books, 1979, p.26.

başarısını, karşısındakinin kendisine yönelik tutumlarını değerlendirme ve böylece de gereken düzenlemeleri yapma olanağı sağlamaktadır¹⁰⁵.

Koçel'in geribildirimle ilgili tespitleri ise şöyledir: "Geribildirim ile ortaya çıkan olumsuzluklar karşısında belki birkaç kez tekrarlama söz konusu olabilecek ve sonunda olumlu amaca ulaşabilecektir. Geribildirim yararlı ve amaca ulaştırıcı olabilmesi için belirli özelliklere sahip olması gerekmektedir. Bu özellikler şöyledir:

Etkin Olan Geribildirim;

- Kişiye yardımcı olmayı amaçlar, belirli ve ayrıntılıdır, açıklayıcıdır,
- Faydalı ve konu ile ilgilidir, zamanında gelir, olumlu tutuma yönelir.
- Açık ve seçiktir, geçerlidir, konuyu vurgular, davranış üzerinde durur ve gözlem ağırlıklıdır.

Etkin Olmayan Geribildirim ise;

- Kişiyi küçük düşürme ön plandadır, geneldir, değerleyicidir, ilgisizdir, zamansızdır.
- Kişiyi savunmaya yönelir, anlaşılması güçtür, geçerlilikten yoksundur.
- Kişiyi ve kişiliği vurgular, davranışın nedeni üzerinde durur ve tahmin ve yorum ağırlıklıdır¹⁰⁶.

Bütün yapılan açıklamalar ışığında geribildirim iletişim kalitesini oluşturan ve yapılandıran özellikleri taşıdığını ve alıcı tarafından geribildirim verilmemesinin, iletişimi bozan, engelleyen ya da kopartan bir etmen olduğu da anlaşılmaktadır. İletişimi etkileyen diğer unsurlar da *ortam* ve *gürültü*dir. Ortam ve gürültüyü iletişim sürecinin, gerçekleştirildiği ortamdan ayrı değerlendirmek olası değildir. İletişim gerçekleştirilirken, onu olumsuz etkileyen özelliklerden en önemlisi gürültüdür. Bazı kaynaklarda parazit olarak da tanımlanmaktadır. Gürültü, iletişimin her aşamasında süreci olumsuz etkileyebilmektedir. Gürültü; iletişim sürecinde, kaynak ve alıcı tarafından gönderilmemiş, istenmeyen herhangi bir işaret ya da düzgü açma sürecinin düzgün biçimde gerçekleşmesini engelleyen, herhangi bir şey olarak tanımlanmaktadır¹⁰⁷. Bir başka deyişle gürültü, iletişimin doğruluğunu veya güvenilirliğini azaltan faktörlerin tümü ve bu anlamıyla da iletişime yapılan olumsuz bir müdahaledir. Gönderilecek olan iletideki anlamlar yeterli simgelerle açıklanamıyorsa, gerek düzgüleme aşamasında, gerekse ileti, tekrarlar, imla ve başka hatalar içerdiğinde, bu durum anlamı bozmakta ya da değiştirmektedir. Bunun

¹⁰⁵ Bkz: Merih Zılhoğlu, a.g.y.,ss. 247-249.

¹⁰⁶ Bkz: Tamer Koçel, **İşletme Yöneticiliği Yönetici Geliştirme, Organizasyon ve Davranış**, İstanbul, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., 1999, s.388.

¹⁰⁷ Bkz: John Fiske, **Introduction to Communication Studies**.USA:Methuen and Co.Ltd.,1982, p8.

sonucunda da etkili bir iletişim kurulamamaktadır. İletinin aktarılmasını sağlayan kanallarda da oluşan bazı aksamalar da gürültü olarak adlandırılmaktadırlar. Bu açıklamalar doğrultusunda gürültü; kaynağın gönderdiği iletiyle, alıcının aldığı ileti arasındaki farklılığa neden olan bütün etmenler olarak nitelendirilmektedir¹⁰⁸.

Gürültüye neden olan kaynaklar dört grupta sınıflandırılmaktadır. Bunlar şöyledir:

- 1.Fiziksel kaynaklar: Konuşma seslerini bastıran, uçak sesleri, radyo ve telefondaki parazitler, televizyonda görüntü kaymaları, ya da alıcının tanımadığı işaretler vb. gibi.
- 2.Fizyo-nörolojik kaynaklar: İşitme, görme, konuşma bozuklukları, zihinsel engeller, düzgüleme ve düzgülü açma yanlışlıkları ya da, açlık, yorgunluk vb. doğal durumlar.
- 3.Psikolojik kaynaklar: Heyecan, sevinç, korku vb. ruhsal durumlar, kaynağa ya da alıcıya ilişkin olumsuz tutumlar, önyargılar.
- 4.Toplumsal-kültürel kaynaklar: Tarafların bilgi düzeyleri, kültürel çevre ve yaşantıları arasında köklü ayrımlar vb¹⁰⁹.

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı gibi gürültü; kaynaktan, kanaldan, araçtan veya alıcı gibi temel iletişim öğelerinin her birinden ya da dış etmenlerden kaynaklanabilir. Gürültü, iletişimin tüm süreçlerinde olumsuz rol oynamaktadır.

Kişilerarası İletişimi Etkileyen Etmenler: İnsanların, yaşadıkları toplumun içinde birbirleriyle sürekli iletişim kurma zorunluluğu vardır. Evde aileleriyle, çevreleriyle, arkadaşlarıyla, işyerinde, alışverişte, okulda vb. toplumun her kademesinde, her düzeyde, her gün çeşitli kişilerle iletişim içinde bulunmaktadır. Kurulan iletişim, doğal olarak, içinde bulunulan kültüre ait iletişim simgeleriyle kurulmaktadır. “Örneğin; konuşma, ortak dile ait simgelerin kullanılması ile oluşan, doğduğumuz günden itibaren ailemizden duyarak, öğrenerek edindiğimiz kalıplardan, şablonlardan ibarettir”¹¹⁰. Bir ileti vermek istediğimiz zaman bu kalıplardan birkaçını bir araya getirerek söylemek istediğimiz şeyi en iyi biçimde anlatırız. Bir iletinin ulaştığı kişi, onu kendi kalıpları ile karşılaştırır, kendinde var olan kalıplara göre yorumlar. Ancak, verilen her iletinin alıcıya, tamamen istendiği biçimde ulaştığı söylenemez. Bu nedenle ne kadar az ayrıntılı ve geribildirim almadan iletişime girersek yanlış anlaşılma olasılığımız o kadar artar[...]

¹⁰⁸ Bkz: Salih Güney, a.g.y., s.286.

¹⁰⁹ Bkz: Orhan Gökçe, a.g.y.,ss:36–37.

¹¹⁰ Bkz: Nursel Telman, Pınar Ünsal, a.g.y., s. 49.

Bu açıdan iletişim sürecinde anlaşmazlıklara düşmek çok kolay ve olağandır. İletişim sürecini olumlu veya olumsuz şekilde etkileyebilecek dinamikleri algı, duygular, kültür, çevre, kişilik ve eğitim olarak özetleyebiliriz.

Yukarda da belirtildiği gibi; kişilerarası iletişim sürecini olumlu ya da olumsuz etkileyebilecek temel etmenler değişik kaynaklarca şöyle açıklanmaktadır:

1.Etkin İletişimde Algının Rolü: Algılarımız bize dış dünyadaki olaylar, nesnelere ve insanlarla ilgili bilgi sağlamaktadır. Algılama gerçekte yaşadığımızı biçimlendiren süreç olarak da tanımlanabilir. Her birey kendisinin merkezinde olduğu bir dünyada yaşar ve her birey için tek gerçek bu algısal dünyadır. Bu yüzden insanlar arasındaki her karşılıklı iletişimin önündeki en büyük engel bireyler arasındaki algılama farklılıklarıdır. Bireyin, sahip olduğu bilgi kalıplarıyla tıpatıp çakışan iletileri hemen tanımlar, ancak iletiler bilgi kalıplarıyla çakışmıyorsa uygun olan kalıplarını arar. Beyin, bir çeşit bilgisayardır. Uygun kalıpları bulur, aralarında birleşim yaparak yoruma ulaşır¹¹¹.

İnsanlar geçmiş yaşantıları, eğitimleri, mizaçları, fiziksel özellikleri, güdüleri bakımından birbirlerinden farklılaşır. Dolayısıyla beyinlerindeki bilgi kalıpları ve iletilerin algılanması da farklılaşır. Değişik algılama toplumsal etkileşimlerde büyük önem taşır, çünkü insanların birbirlerine olan davranışlarını birbirlerini algılama biçimleri belirler. Ayrıca duygularımız ve o kişiye olan tutumlarımız da o insanın davranışlarını nasıl algıladığımızı belirler [...] İnsanları algılama sürecine etkisi olan bir diğer süreç onlara ilişkin yaptığımız sınıflandırmalardır. Diğer insanları onların algıladığımız çeşitli özelliklerine bağlı olarak (yaş, fiziksel görünüm, cinsiyet, giyim tarzı, duruşu, konuşması) belli sınıflara sokarız. Bu sınıflamada insanın gerek eğitim gerekse yaşam süreci içinde toplumun değerlerini öğrenmesi rol oynar.

Algılama ile ilgili olarak sözü edilmesi gereken bir diğer etmen *hale etkisidir*. Hale etkisi bir kişinin diğer bir kişi ya da olayı tek bir olumlu özelliğinden dolayı tümünden olumlu ya da tek bir olumsuz özelliğinden dolayı tümünden olumsuz değerlendirebilmesidir¹¹².

¹¹¹ Bkz: Nursel Telman, Pınar Ünsal, a.g.y., s. 50.

¹¹² Bkz: Nursel Telman, Pınar Ünsal, a.g.y.,ss: 50–52.

Telman ve Ünsal'ın açıkladıkları “Halo Etkisi” diğer bir kaynağımızda “Halo Etkisi” adıyla şöyle tanımlanmaktadır: Serbest (yapılandırılmamış) görüşmelerde, personel seçmeyle görevli görüşmecinin, adaya yönelteceği sorular sınırlanmamıştır. Görüşmeci, adayın ileride, işte göstereceği davranışları kestirmeye yarayacağını düşündüğü her konudan sorular sorabilir. Aday da verdiği yanıtlarla görüşmecinin aklına yeni sorular getirebilir. Bu görüşme türü esnek olduğu için bu yolla adayla ilgili daha geniş çapta bilgi alınabilir. Ancak gereksiz ayrıntılara girilebilir. Aday da örgütsel değerler hakkında görüşmeciden bilgi edinebilir. Serbest görüşmelerde bazı yanıltıcı etkiler söz konusudur. Bunlardan biri görüşmecinin, adayın birkaç olumlu ya da olumsuz özelliğine dayanarak onun bütünü hakkında yargıya varmasıdır. Buna halo etkisi denir... Halo etkisi özellikle serbest görüşmelerde görüşmeciyi yanıltabilir¹¹³. Bir insanın belli bir yönde eyleme geçebilmesi için ön koşulun; amaçlanan yöndeki seçeneğin varlığını bilerek bu bilgiyi algılaması olarak gösterilmektedir. Bu nedenle örnek verilmesi gerekirse, bireyin belli bir ürünün tüketicisi olarak ya da belli bir görüşün benimseyicisi durumuna getirilebilmesi için, konu ve içeriği hakkında iletilen bilgileri algılayabilmesi gerektiği ve bu bağlamda, insanın dış dünyadaki soyut/somut nesnelere ilişki kurmasının, bunlar hakkında birtakım yargılarda bulunmasının, bu nesnelere ilişkin belli bir davranış ortaya koymasının, öncelikle bu nesnelere algılaması ile başladığı belirtilerek, algılamının duyumsal bir bilgilenme olarak tanımlandığında ise, duyma, tatma, görme, koklama, dokunma duyularından oluşan beş duyu organı aracılığı ve bunlara ek olarak da hissetme duyusu yardımıyla dış dünyadan bilgi edinme sürecinden söz edilmektedir¹¹⁴. Normal olarak insanlar, eğer bir engeli yoksa söz konusu beş duyunun algılanması, eşit değer ve işleyiştir. Kişilerarası iletişimde algılamalarımız hiç şüphesiz önem arz etmektedir. Bütün etkileşim biçimleri iletişim araçlarını kullanarak ve özellikle dilin kullanımı ile gerçekleşmektedir. Her türlü etkileşimin kendine özgü bir dili olduğuna göre simgeler bütünü olarak dil ile algılama iç içedir.

2. Etkin İletişimde Duyularımızın Rolü: İletişim sürecinde duyguları açıklayabilmek için şimdiye kadar birçok kuram üretilmiş olmakla beraber,

---

¹¹³ Bkz: Leman Bilgin, Deniz Taşçı, Deniz Kağmıoğlu, Serap Benligiray, H. Zümrüt Tonus, (Ed: Ramazan Geylan), **İnsan Kaynakları Yönetimi**, Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları., No: 1561, 2004, s.70.

¹¹⁴ Bkz: Metin İnceoğlu, **Tutum- Algı- İletişim**, Ankara, Elips Kitap, 2004, ss:71-72.

kuramların hemen tamamına yakını duyguya ait dört etmenin varlığı konusunda hemfikirdirler.

Bunlardan birincisi: Bir uyarının varlığının olmasıdır. Bu uyarılar dış çevrede oluşan olaylar gibi ya da iç dünyamıza ait olan düşüncelerimiz, olabilir.

İkincisi: Duyguya eşlik eden fizyolojik değişikliklerdir.

Üçüncüsü ise: Bilişsel değerlendirmelerdir. Bilişsel değerlendirmeler duygunun ortaya çıkıp çıkmamasında rol oynarlar.

Dördüncü olarak da duygunun, kişiyi belli bir davranışı yerine getirmek üzere harekete geçirme özelliği olduğunu, yani güdüsel temelli olduğunu belirtmek gerekir. Duygular hiç şüphesiz yaşamımızda büyük yer tutarlar, çünkü dış dünyayı algılama biçimimizi ve ona nasıl tepkide bulunacağımızı belirlerler. Duygularımız düşüncelerimizden, düşüncelerimiz de duygularımızdan etkilenebilir.

Duyguların farkında olmak insanlarla iyi bir iletişim kurmanın koşullarından biridir.

3. Etkin İletişimde Kültürün Rolü: İletişimde bulunurken kültürler arasında büyük farklılıklar oluşmaktadır. Bu farklılıklar nedeniyle, kaynağın göndermiş olduğu ileti anlaşılması gerekirken, anlaşılammakta ve farklı anlam, yorum ya da çatışmaya neden olmaktadır. Bu farklılıklar dilden değil; beden dilinin yanlış anlaşılmasından, değer yargılarının farklı olmasından, bakış açılarının farklılığından ya da değişik etmenlerden dolayı da olabilir (Ekonomik, politik, gelenek, örf, vb.). Kültürlerarası iletişimde dört temel zorluğun varlığı belirlenmiştir:

1. Anlamla ilgili zorluklar,
2. Sözcük ilişkileriyle ilgili zorluklar,
3. Tonlama farklılıklarıyla ilgili zorluklar,
4. Algılama farklılıklarıyla ilgili zorluklardır. Çok kültürlülüğün yaşandığı her yerde bu tipteki zorluklar iletişim kurarken sürekli karşımıza çıkacaktır. İletişime giren kişiler birbirlerinin kültürel kalıp ve yapılarını iyi bilmeleri gerekmektedir.

4. Etkili İletişimde Çevresel Etmenlerin Rolü: Herhangi bir ortama girdiğimizde etraftaki mobilya ve dekorasyon, oturma düzenleri, ışıklar, çiçekler, halılar, resim ya da tablolar vb. fiziki çevresel etmenler de iletişimimizi etkiler. Gürültü ve çevresel uyarıların azlığı ya da fazlalığı da iletişimimizi olumlu ya da olumsuz yönde etkilemektedir.

5.Etkin İletişimde Kişisel Özelliklerin Rolü: Cinsiyet, fiziksel görünüm, insanların kişilik yapıları, davranış biçimleri, geçmişte yaşanan deneyimler de iletişimde önemli etkilere sahiptirler.

6.Etkin İletişimde Eğitimin Rolü: Etkili iletişim kurmada öğrenilmiş ne varsa eğitimin ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitim sözcüğüyle burada altı çizilen yalnızca okullarda yapılan eğitim değildir. İnsan doğduğu andan itibaren önce çevresi ona, sonra da o çevresiyle iletişim kurmaktadır. Bu iletişim süreci içinde de yaşamla ilgili birçok konuda eğitilir. İçinde bulunduğu toplumun kurallarını, değer yargılarını çevre ile kurduğu iletişim içinde öğrenmektedir. İnsan küçük yaştan itibaren her veriyi öğrenir ve bu öğrendiklerini de daha sonra kuracağı iletişimlerde kullanmaktadır. İletişimin eğitim yoluyla kazanılması da onun bir sosyal beceri gerektiren davranış olduğunu vurgulamaktadır. Sosyal beceri; “öğrenilerek kazanılan, belli bir hedefe yönelik olarak bireyin kontrolü altında gerçekleşen ve birbiriyle ilişkili biçimde, içinde bulunulan ortama uygun biçimde sergilenen sosyal davranışlar”¹¹⁵ olarak tanımlanmaktadır.

Kişilerarası İletişimin Temel Özellikleri ve Amaçları: Kişilerarası iletişim kurulmaya başlandığında, kişilerin birbirleriyle kültürel, sosyolojik ve psikolojik bilgiler paylaştığı, kültürel bilginin bir grup tarafından paylaşılan dilden, değerlerden, inançlardan, alışkanlıklardan ve adetlerinden oluştuğu, sosyolojik bilginin ise kişinin öğrenilmiş deneyimlerini ve davranışlarını içerdiği ifade edilmektedir. Sonuç olarak kişiler iletişimi, kültürel ölçütler ve toplumsal roller temelinde yapılandırmaktadır¹¹⁶.

Kaynağını ve hedefini insanların oluşturduğu, bilgi üretme, aktarma ve anlamlandırma ve etkileşim süreci olarak tanımlanan kişilerarası iletişim, bazı temel özelliklere sahiptir.

1. İletişim tek yönlü değil, iki yönlü bir süreçtir. Kişilerarası iletişimin en temel özelliklerinden biri, döngüsel; yani iki yönlü olmasıdır. Bu özelliğinden ötürü, iletişim süreci devam ettiği sürece, her bir adımın bir diğerini etkilediği anlamına

¹¹⁵ Bkz: Nursel Telman, Pınar Ünsal, a.g.y., ss: 49–75.

¹¹⁶ Elif Yıldız, **Kişilerarası İletişim Sürecinde İletişimsizlik: Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma**, İzmir, T.C.Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler. Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2005, s.45.

gelir. Adımlar çoğaldıkça da etkileşim artar. Kişilerarası İletişim sürecinde bir iletinin ardından hangi iletinin geldiği de önemlidir. İki kişi bir araya geldiğinde iletişim kaçınılmaz olduğuna ve bu, tek yönlü değil, iki yönlü bir süreç olduğuna göre kişilerarası ilişkilerimizde bir araya gelip birbirimizin farkına vardığımız anda karşılıklı iletiler zinciri başlamaktadır. Burada unutulmaması gereken, her bir iletinin bir öncekini izlediği gerçeğidir. Karşımızdakinin hangi sözünün ardından neyi söylediğimiz ya da onun hangi davranışının ardından neyi yaptığımız, süreci incelerken önemle üzerinde durulması gereken konulardan biridir.

2. İki insan bir araya geldiği ve birbirini fark ettiği anda kişilerarası iletişim de başlamış olmaktadır. Bu, kişilerarası iletişimin en temel ilkesidir. Bir karşılaşma sürecinde, kişiler birbirlerinin varlığının farkında iseler bütün davranışlar bir ileti değeri içermekte ve iletişim yaşanmaktadır. Sözcükler de iletişim potansiyeli içermektedir, sessizlik de, beden dili de... Konuşmanın olmaması ya da diğer kişiyi, kişileri görmezlikten gelmek iletişim olmadığı anlamına gelmemektedir. Örneğin, bir büroda, yanınızda oturan kişiye arkanızı döner ve hiç konuşmadan onunla iletişime girmediğinizi düşünebilirsiniz. Oysa bürodaki o kişiye sessiz bir ileti verilmektedir: "Şu anda sizinle konuşmak istemiyorum". Aynı biçimde kişiler arasındaki dargınlık da iletişimin bittiğini göstermez. Kişiler, dargın oldukları süre boyunca birbirlerine kızgın oldukları ve konuşmak istemedikleri iletisini verirler. Kişiler birbirlerinin farkında olduğu sürece iletişim kurmamak söz konusu değildir. Konuşmamak, sessiz kalmak ya da konuşmayı reddetmek de bir iletişimdir ve önemlidir.

3. Kişilerarası sözel iletişimde açık ve örtük iletiler vardır. İleti sırasında, içeriğinin sözcükler ile sınırlanan kısmına açık ileti denmektedir. Ancak iletişimde sözcükler kadar, ses tonu, beden duruşu, mimikler ve jestler de önem taşımaktadır. İletişimin sözel olmayan öğeleri, sözcüklerin vermediği ya da vermek istemediği alt iletileri verebilir. Bunlara da örtük iletiler denilmektedir. Örneğin, "saat kaç?" sorusunu ele alındığında, bu basit olan soru, farklı durumlarda ve farklı biçimlerde sorulduğunda birbirinden farklı iletiler verebilir. Kişilerarası iletişimde birbirimize verdiğimiz iletiler yalnızca sözcüklerin anlamıyla sınırlı kalmayıp, başka öğelerle de zenginleştirilmektedir. Herhangi bir şeyi söylemek için seçilen zaman, kullanılan ifade, ses tonu, mimikler gibi sözel olmayan ifade araçları, verilen iletinin, alan kişi tarafından belli biçimlerde algılanmasına ve yorumlanmasına yol açmaktadır.

Bu nedenle kişilerarası iletişimde örtük iletiler de en az açık iletiler kadar önemlidir. Açık ve örtük iletiler farklı içerikler taşıyorsa o noktada iletişimde tıkanmalar, yanlış

anlaşılmalar, belirsizlikler ve çeşitli şiddet düzeylerinde çatışmalar çıkabilir. Eğer kişi iletiyi doğru alıyor ve gereğini yapıyorsa sorun olmaz, ama iletiyi alamazsa sorunlar yaşanabilir. Bunun en yaygın örneklerinden biri de, imalı konuşmalardır veya aşırı hassasiyet, hırçınlık, aşırı öfke, alınganlık vb. ya da hissettiğinin tersi biçimde davranmalardır. Örneğin: kızgın olduğunuz birine aşırı nazik davranmak gibi. Bazen de açık bir iletinin örtük yanlarını ararız. Örneğin: size “çok zayıflamışsın” diyen bir arkadaşımızın bu sözünün altında başka anlamlar aramamız gösterilebilir.

Algılama, bilişsel işlevlerimizden biridir. Algılama sırasında belleğe ulaşan bilgiler bir takım süzgeçlerden geçirilerek, biçimlendirilir ve adlandırılır. Algılama süreci kişinin geçmiş deneyimlerinden, bilgilerinden, beklentilerinden ve o anda içinde bulunduğu duygu ve düşüncelerinden etkilenen bir süreçtir. Belleğimiz bütün bunların etkisiyle, algıladığı bilgileri aslından uzaklaştırabilir. Başka bir deyişle, algılama süreci sonunda elimizde kalan, gerçeğin bir fotoğrafı değil, bir reproduksiyonu gibidir. Bu nedenle iletişimde sık sık, algılama sürecinden kaynaklanan sorunlar ile karşılaşırız. Verilen iletilerin net olması ve alınan iletilerin de sorular ile netleştirilmesi bu gibi sorunları azaltabilir.

Başkalarının bizi nasıl algıladığını bilmek bu kadar önemli ise, o zaman bunu öğrenmenin en sağlıklı yolunu bulmamız gerekmektedir. Bu da kişilerden dolaysız geribildirim almaktır. Hangi davranışlarımızın insanlarda hangi etkiyi bıraktığını onlara sorarak hem onların bizim için oluşturdukları algıyı netleştirebilme, hem de kendimizde değiştirmek istediğimiz bazı yönlerin farkına varma olanağı bulabiliriz. Başkalarından kendimizle ilgili alacağımız geribildirimler bizim benlik algımız ve benlik saygımız üzerinde etkili olduğu için, bu geribildirimleri aldığımız kişilerin, dürüstlüğüne ve açıklığına güvendiğimiz insanlar olması önemlidir. Geribildirim bize aynadaki yansımamızı gösterir. Aynaya hangi yönünüzü gösterirseniz o yönünüzün yansımasını görürsünüz. Bu nedenle diğer insanlardan aldığımız geribildirim onlara gösterdiğimiz yönümüzle ilgilidir. Gerçek benliğimizi gösterdiğimizde gerçeğin yansımalarını görme şansımız olur.

İletişimin temel amaçlarına baktığımızda ise; “Bütün insanların her iletişim eyleminde bilgilenecek, bilgilendirmek, eğitmek, ikna etmek, yönetmek, eğlenmek-eğlendirmek, vb. bir dizi nedeni ve amacı vardır[...] Bu bağlamda iletişim, insanın

çevresi ve kendi yaşamı üzerinde etkin ve belirleyici olabilme çabasını yansıtır. İletişimin kişi açısından amacı ne olursa olsun, temeldeki amacı; çevre üzerinde etkin olmak, başkalarında düşünce, tutum ve davranış oluşumuna ve değişikliklerine yol açmaktır”¹¹⁷.

İletişimi, kaynaktan alıcıya iletinin gönderilmesi olarak düşünmek doğru olmayacaktır; çünkü iletiyi gönderen kişinin genellikle bir amacı bulunmaktadır. Alıcının, gönderilen ileti doğrultusunda bir davranışta bulunması beklenir. Alıcının göstereceği davranış ise iletiyi beklemesine, alma biçimine ve alınma derecesine bağlıdır. İletiyi gönderenin, istediği davranışın, alıcı tarafından gösterilmesi halinde etkin iletişim gerçekleşmektedir.

İnsanın ister tek başına, ister toplumla birlikte yaşasın, amacına, iletişim kurarak ulaşabildiği, insanda iletişim kurma gereksiniminin, çevreyi etkileme isteğinden kaynaklandığı belirtilerek, bu nedenle iletişimin, ister bilgiyi yaymak, ister eğitmek, ister eğlendirmek, ya da yalnızca anlatmak için olsun, asıl amacın, bilgi verme ve karşısındaki kişiyi etkilemek olduğu vurgulanmaktadır. İletişimin her şeyden önce, insanın kendini, bir insan olarak gerçekleştirme ve sosyal süreçlere girmesi bakımından önemli olduğu ve iletişim sayesinde insanların düşüncelerini açığa vurma, onları paylaşma ve değerlendirme olanağı bulduğudur. Başkalarını etkileme ve onlardan etkilenme, yararlanma, yararlı olma ve bir başarı gösterme, iletişim sayesinde olmakta, insanlar arasında var olan ilişkilerin sürmesi ve yeni ilişkilerin kurulmasının da iletişime bağlı olduğu belirtilmektedir¹¹⁸.

İnsanın varlığını sürdürebilmesi için vazgeçilmez bir eylem olarak kabul edilen iletişimin genel olarak beş temel amacının olduğu görülmektedir. İletişimin beş temel amacı şöyle açıklanmaktadır: “Var olmak, haberleşmek, paylaşmak, etkilemek ve yönlendirmek, eğlenmek ve mutlu olmak”¹¹⁹.

Var Olmak: Toplumsal bir varlık olan insan, diğer insanlardan yalıtılmış biçimde uzun süre yaşayamaz. Toplumsal yaşamın işleyişi, insansal iletişimi zorunlu kılar. Her birey, kuracağı ilişkiler çerçevesinde varlığını anlamlandırır. Bir ülkenin yurttaşı ya da bir kurumun çalışanı olmak, bir spor takımının ya da siyasal bir partinin

¹¹⁷ Nüket Güz, **a.g.y.**, ss:21–22.

¹¹⁸ Bkz: Hasan Tutar, M. Kemal Yılmaz, **a.g.y.**,ss: 17–18.

¹¹⁹ Bkz: İlker Bıçakçı, **a.g.y.**, ss:17–21.

tafaftarı olmak, mesleksel bir örgüte ya da sendikaya üye olmak, bireysel varlığın toplumsal etiketleridir. Bu anlamda birey benliğini, ait olduğu toplumsal yapılarla özdeşleştirerek var olur; toplumsal ortamlarda sürdürdüğu iletişim etkinlikleriyle varlığını kendine ve diğer bireylere kabul ettirir.

Haberleşme: Geçmişten bugüne insanoğlu, gerek çevresinde, gerekse dünyada olup bitenleri hep öğrenmek istemiştir. Bu ilgi, bilinmeze ve erişilmeze yönelik bitmek tükenmek bilmeyen bir arzudan kaynaklanır[...].Kitle haberleşmesi, bireylerarası haberleşmeyi kısırlaştırırsa da haberleşme olgusu, iletişimin temel amacı olma özelliğini korumaktadır.

Paylaşmak: İnsan paylaştıkça çoğalan bir varlıktır. Paylaşmak, ortaklık kurmaya yönelik, işteş bir eylemdir. İletişimde paylaşılanları iki temel kategoride ele almak mümkündür.

1.Bilgi ve düşünce, bilgi düşüncenin, düşünce de yeni bilginin kaynağıdır.

Yaşamın bilgisini üreten insan, bu bilgiyi diğer insanlara aktarmadıkça kendi varlığını duyumsayamaz.

2.Duygu: Sevgi, kıskançlık, aşk, nefret vb. olumlu ya da olumsuz duygular, insanın tinsel üretimleridir. Duygusal boyut, iletişimin temel belirleyicisidir. Duygusal yanı eksik olan iletişimin yetkinliğinden söz etmek zordur.

Etkilemek ve Yönlendirmek: Toplumsal düzenlerin yaşamsal sürekliliği, ekonomik ve siyasal erkin geniş halk yığınları üzerindeki ideolojik etki ve yönlendirme gücüne bağlıdır. Özellikle kaynağın baskın olduğu iletişim süreçlerinde, alıcı öğelerin edilgin bir konuma indirgenmesi söz konusudur[...].Kişilerarası iletişim bağlamında ise sosyo -ekonomik ve kültürel konular ve diğer kişisel donanımlar(bilgi, güzellik, kibarlık, güzel konuşma vb.) etkileme ve yönlendirme işlevinde belirleyici olur.

Eğlenmek ve Mutlu Olmak: İnsanın doğasında bulunan oyunculuğu, kendisini Homo-Ludens yani oyuncu insan olarak tanımlamasına neden olmuştur. İlkel toplulukların dans ve ritim ile özdeşleşen coşkulu törenlerinin mistisizminde veya feodal toplulukların kırsal düğün törenlerinin geleneksel atmosferinde, oyuncu insanın toplu eğlence anlayışı ortaya çıkmaktadır. Bugünün medyatik toplumlarında ise eğlencenin içinde bulunan oyuncu insanın yerini, seyirci insan almıştır. Seyirci insan, içinde yer almadığı oyunun edilgin tüketicisidir[...].Sanal ortamın yarışçılığı ve rekabeti aşıl原因 oyunlarından TV'deki futbol karşılaşmalarına; pop kliplerinden pornografik filmlere değin tüm iletişim ürünleri, insanlara eğlence ve mutluluk vaat etmektedir. Bu bağlamda, iletişim araçlarıyla sunulan edilgin eğlence anlayışı,

kitleleri görsel ve sanal doyum olanaklarıyla sınırlı yeni bir mutluluk kültürüne taşımaktadır¹²⁰.

Lyman Steil; iletişimin beş temel amacından ilk dördünde şunları önermiştir:

Kısa konuşma, arınma, bilgi ve ikna'dır. Birinci ve en sık kullanılan iletişim amacı kısa konuşmadır. Kısa konuşma; genellikle önemsiz hatta zaman kaybı olarak görülür, ama ilişkileri güçlendirmeyi sağlayan bir iletişim türüdür. Rastgele sohbet önemlidir ve özel bir dinleme tutum ve davranışı gerektirir. Kısa konuşmalı iletişim yalnızca ilişkileri güçlendirmeye yardım etmekle kalmaz, aynı zamanda daha yüksek düzeydeki tüm iletişim amaçlarına da yardımcı olur. Kısa konuşmalı ilişki olmadan diğer iletişim biçimleri zor ve bazen de etkisiz olur.

İletişimin ikinci amacı catharsis'tir. Latince'den gelen sözcüğün anlamı temizlemektir. Gerçek anlamıyla arınma ve temizlenmedir. Catharsis'ten söz ederken kullandığımız terimler hareketin anlamlarıdır; içinizi döküp rahatlama, arındırma, içini boşaltma, duyguları açığa vurma, hisleri gösterme, içinizi dökme. Arınma duygularla ilgilidir. Duygusallık arttıkça, gerçekçiliğin azaldığının farkına varılması söz konusudur.

İletişimin diğer iki temel amacı (Bilgisel iletişim ve İkna amaçlı iletişim), dinleyenin daha eleştirel olmasını gerektirir. Aldığınız iletişimin büyük bir bölümü bilgi vermek için olacaktır. Filozoflar bilginin doğruluğunu yargılamamızda yardımcı olacak üç ölçüt önermişlerdir.

- 1.Bilgi akla uygun mu? Akla uygunluk bilgiyi değerlendirmede önemli bir öğedir.
- 2.Bilgiyi yargılamada ikinci ölçüt gerçekler açısından geçerli midir? Bu bilimin testidir.
- 3.Üçüncü ölçüt mantıksal tutarlılıktır. Varsayım başlangıçta yanlışsa, sonuç da yanlış olacaktır.

İkna edici iletişim ise: Var olan tutum ve inançları pekiştirmeye, yeni tutum ve inanç benimsetmeye ya da hareket ve davranışları etkilemeye çalışır.

Son olarak bu dört amaca eklenen iletişimin beşinci amacı ise eğlendirmektir. Bu iletişim biraz sanat, biraz edebiyat, spor ve mizahın tüm biçimlerini içerir. Neşeli olma yaşamın gerekliliklerinden biridir¹²¹.

---

¹²⁰ Bkz: İlker Bıçakçı, a.g.y., ss:17-21.

¹²¹ Bkz:Arthur K. Robertson, (Çev:E.Sabri Yarmalı), **Etkili Dinleme**, İstanbul, Hayat Yayın., 2004, ss:67-79.

Kişilerarası İletişim Sürecindeki Temel İletişim Türleri: Genel olarak incelediğimizde iletişimin türleri şöyledir: “Kişinin kendisi ile iletişimi, kişilerarası iletişim, grup iletişimi ve kitle iletişimidir. Başka bir sınıflandırmada da iletişim; kişisel iletişim, örgütsel iletişim ve kitle iletişimidir”¹²².

Diğer bir kaynağımıza göre iletişim şu türlere ayrılmaktadır.

Sözsüz İletişim,

Simgesel İletişim,

Yazılı İletişim,

Sözel İletişim,

Sanatsal İletişim,

Medyatik İletişim¹²³.

Değişik açılardan hareketle çeşitli iletişim türlerinden söz etmek olasıdır. Bunlar şöyle sıralanmaktadır:

1-Niceliksel yapısına,

2-Niteliksel yapısına,

3-İşlevsel(mekanik duyuşsal, duygusal, ruşsal, zihinsel, algısal, davranışsal veya eylemsel) yapısına göre,

4-Ön plana çıkarılan yapısal öğelerine göre (ileti, ileten veya iletilen merkezli).

5-Getirilen yaklaşım ve metotlarına göre,

6-Araçlarına göre,

7-Amaçlarına göre, çeşitli türlere ayırmak olasıdır¹²⁴.

İletişimle ilgili yapılan genel sınıflandırmalardan sonra kişilerarası iletişimin temel türlerine baktığımızda ise; Dökmen: Kişilerarası iletişim sınıflamasını sözlü ve sözsüz olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Sözlü iletişimi dil ve dil ötesi olarak, sözsüz iletişimi ise yüz ve beden, temas, mekânın kullanımı ve araçlar olarak alt sınıflamalarda ele alıp açıklamaktadır. Dil ile iletişimde kişilerin “ne söylediği”, dil-ötesi iletişimde ise “nasıl söylediği” önem taşımaktadır. Kullanılan sesin tonu, hızı, kelimelere yapılan vurgular, ses tonunun alçalıp yükselmesi dil-ötesi iletişim olarak değerlendirilmektedir¹²⁵.

---

¹²² Richard H. Hall;**Organization Structure and Process**,Prentice-Hall,Inc.,Englewood Cliffs, New Jersey, 1977, p.273.

¹²³ İlker Bıçakçı, a.g.y., ss:29-43.

¹²⁴ Bkz: H. Mustafa Açıköz, **Etkili İletişim**, Ankara,Elis Yay., 2005, s.39.

¹²⁵ Bkz:Üstün Dökmen, a.g.y., 17.Baskı, , 2001, ss:23-34.

Kişilerarası iletişim, insanların yüz yüze kurdukları bir iletişim biçimi olduğu için sözlü ve sözsüz iletişim biçimleri aracılığıyla gerçekleşir. Bu nedenle kişilerarası iletişimi, sözlü ve sözsüz olmak üzere iki ana başlıkta sınıflandırabiliriz.

Kişilerarası iletişimi Sözlü: Dil
Dil ötesi
Niyet edilmiş
Niyet edilmemiş
Sözsüz: Yüz ve beden
Bedensel temas
Mekân kullanımı
Araçlar
Niyet edilmiş
Niyet edilmemiş¹²⁶.

“Sözlü ve sözsüz iletişim, iki temel iletişim kurma yöntemidir. Sözlü ve sözsüz, her iki iletişim biçimi de, iletişim sürecinde anlam iletiminde kullanılır. Gönderici ve alıcı arasındaki konuşmanın her türü, sözlü iletişimdir. Sözlü iletişim, yüz yüze interaktif biçimde olabileceği gibi, radyo, televizyon ve telefonla da olabilir”¹²⁷ denilmektedir.

Makine yardımıyla gerçekleştirilen kişilerarası iletişim hem kişilerarası hem de kitle iletişim durumlarının özelliklerini birleştirmektedir. Bu düzende bir ya da daha fazla insan mekanik cihazlar aracılığıyla bir ya da daha fazla alıcıyla haberleşmektedir. Kaynak ve alıcı birbirinin mutlak fiziksel konumunda bulunmayabilir. Bu tür haberleşmenin en önemli özelliği kaynak ve alıcının zaman ve mekân olarak birbirinden ayrılmasına izin vermesidir. İletiyi kâğıt, manyetik disk ya da başka malzeme üzerine depolayarak iletiye devamlılık kazandırılmış olur. Aynı biçimde makine iletiyi çoğaltarak ve/veya onu uzun mesafelere ulaştırarak iletinin erimini genişletebilir. En basit cihaz kâğıt ve kalem. Mektup uzun yıllar sonra bile iletiyi aktarabilir. Makine yardımıyla gerçekleştirilen kişilerarası iletişime telefon, faks, chat ve elektronik posta örnek gösterilebilir¹²⁸.

¹²⁶ Bkz: Haluk Gürgen, Çiğdem Kirel, Ferruh Uztuğ, Nezh Orhon, **Halkla İlişkiler ve İletişim**, Eskişehir, T.C.Anadolu Üniversitesi Yayını, No:1482, 2003, s.49.

¹²⁷ Joseph E.Chapeaux, **Organizational Behavior**, West Publishing Company, New York, 1996, p.366.

¹²⁸ Bkz: R.Joseph Dominick, **The Dynamics of Mass Communication**, McGraw-Hill, New York., 1996, p.12-13

Kişilerarası iletişimin genel olarak sözlü, sözsüz veya mekanik bir araçla da yapılabileceği belirtilmekle birlikte; yüzyüze gerçekleştirilen iletişimin pedagoji ve ikna alanındaki etkinliğinin, diğer araçların etkinliğinden çok daha fazla olduğu sosyal bilimcilerin ve iletişimle ilgili uzmanlar tarafından kabul edilen yaygın ortak görüşleridir. “İlk ve belki de en yaygın iletişim kurgusu yüzyüze iletişimdir. Yüz yüze iletişimde bir kişi veya grup arada mekanik bir araç olmaksızın doğrudan bir etkileşim sağlamaktadır. Bu iletişim biçiminde kaynak ve alıcı birbirinin fiziksel konumu içindedirler”¹²⁹. İletişim kurmanın ya da düşünce ve arzularımızı başkalarına aktarmaya çalışmanın birçok yolu vardır. Gönüllü olarak ya da istemeden kendimizden başkalarına bir mesaj aktarmak için kullandığımız her yöntem bir iletişim yöntemidir. Konuşarak iletişimi kullanabiliriz. El işaretleri kullanabiliriz. Yüz ifademiz acı, mutluluk, şüphe ya da korku mesajları iletebilir. Ürperiyorsak, korku ve dehşet içerisinde bulunuyorsak acının mesajını verebiliriz. Gelen bir konuğumuza doğru koşmak o kişiyi gördüğümüz için duyduğumuz büyük memnuniyeti gösterir. Bir köpeği okşamak sevgiyi gösterir. Bir düğün ya da ay ışığında el ele yürüyen bir çift de sevgiyi anlatırlar. Çocuğunun yüzüne şefkatle dokunan bir anne de sevgisini ve ilgisini gösterir¹³⁰. “Sözlü iletişim, kişilerarası ilişkilerde en çok kullanılan güvenilen temeldir. Sözsüz iletişim ise sözlerimizi desteklemek için kullandığımız araçlardır. Her kişinin kendi sözsüz iletişim tarzı olabilir”¹³¹.

İletişim; yaşamımızın her anında, her düzeyde, her ortamda anlamların, her türlü paylaşımın ve etkileşimin olduğu, sınıflandırmaların ötesinde, varlığımızın devamını sağlayan bir gerçektir. Bu bağlamda iletişim; insan merkezli bir olgu ve etkileşim amacı taşıdığına göre, sınıflandırmalar da; hedefi “insan” ve “etkileşim” olan iletişime dayanmaktadır.

Kişilerarası iletişimin temel öğelerini de göz önüne alarak, kişilerarası iletişimi;
1.Sözlü iletişim, 2.Sözsüz iletişim olmak üzere, temel alıp açıklanacaktır.

Kişilerarası İletişim Sürecinde Sözlü İletişim: Kişilerarası iletişimin en karmaşık aracı olan konuşma, bilgi aktarma, başkalarının davranışlarını yönlendirmelerle, buyruklarla, propagandayla, kimi kez şakayla kimi kez saldırgan

¹²⁹ R.Joseph Dominick, a.g.y., p.12

¹³⁰ Bkz: George Shinn, **Motivasyonun Mucizesi**,(Çev:Ulaş Kaplan), İst., Sistem Yayın., 2000, s.124.

¹³¹ Michael Shea, **Personal Impact, Presence, Paralanguage and the Art of Good Communication**, Sinclair-Stevenson, London, 1993, p.38.

kırıncı sözlerle- doğrudan etkilemek için kullanılır. Sözel iletişimin büyük bir bölümü de sorun çözmeye yönelik değil de toplumsal ilişkiler kurmak ya da ilişkileri sürdürmek türündeki konuşmaları kapsamaktadır”¹³².

Sözlü iletişim, bilindiği gibi konuşma dili olarak da adlandırılır. Sözlü iletişim; yüz yüze görüşmeler, toplantılardaki konuşmalar, sözlü brifingler, halka seslenmeler, sözlü sunumlar, telefonla yapılan görüşmeler, eğitim kursları, konferanslar, resmi konuşmalar, kurmay toplantıları, komiteler ve oryantasyon (uyum, alıştırma) programları gibi çeşitli biçimde kurulur¹³³. “Sözlü iletişim yazılmış ya da yazılmamış kelimelerin söylenmesiyle kurulan ilişkinin varoluş zorunluluğudur. Kişilerarası ilişkide sözlü iletişim ses ve kulağa dayanan iletişimdir. Söz iletişimin kendisi değildir; söz iletişim de değildir. Sözle ilişki anlamlandırılır. Böylece, ilişkinin ve iletişimin doğasının bütünleşik bir parçası olur”¹³⁴. Kişilerarasında sözlü iletişimin gerçekleştirilebilmesi, kişilerin birbirleriyle diyalog kurmalarıyla başlar. Diyalog, kültürel kalıpların ötesine geçmemizde ve ortak bir anlam duygusu oluşturmamızda en etkili yoldur. Çünkü diğerinin gerçekte nasıl olduğunu, ne düşündüğünü diyalog ile öğrenebiliriz. Diyalog kurmadan sözlü iletişimin gerçekleşmesi olası değildir. Sözlü iletişimin temelini de konuşma eylemi oluşturmaktadır. Bu nedenle kişilerarası iletişimin her türünde, konuşanı doğru algılayıp ona göre değerlendirmek gerekmektedir. “Sözlü iletişim ister doğrudan, isterse radyo, televizyon, gazete, dergi, telefon gibi araçlarla gerçekleşsin, dil ile gerçekleşir. Bu bağlamda, sözlü iletişimin en temel ögesi, konuşulan ya da yazılan dildir. Kuşkusuz sözel iletişimin yanı sıra, sözsüz iletişimi de bir diğer iletişim kurma yöntemi olarak değerlendirmek gerekir”¹³⁵.

Sözlü iletişim, birincil bir iletişim biçimi olarak, sözsüz iletişim ise ikincil iletişim biçimi olarak değerlendirilmektedir. İnsanlar, herhangi bir söz söylemeden beden dilleriyle (sözsüz) iletişim kurabilmektedirler, konuştuklarında ise, sözsüz ileti vermeme olanakları yoktur. İsteyerek, farkında olarak yaptığımız konuşmalara “niyet edilmiş dil davranışı” adı verilmektedir. Konuşurken dilimizin sürçmesi ise, niyet edilmemiş dil davranışlarına bir örnektir. Bazı kelimelerin üzerine basa basa

¹³² Ayseli Usluata, a.g.y., s.53.

¹³³ Bkz:Arnold H.Schneider, William C.Donaghy, Pamela Jane Newman, **Organizational Communication**, International Student Edition, McGraw-Hill Kogakusha,Ltd.1975, P.9.

¹³⁴ İrfan Erdoğan, **İletişimi Anlamak**, Erk Yayın, Ankara, 2002, s.199, (Akt: Recep Tayfun), **Etkili İletişim ve Beden Dili**, Nobel Yay.Dağ., Ankara, 2007, s.108.

¹³⁵ Orhan Gökçe, a.g.y., s.46.

konuşmamız ya da karşımızdakini korkutmak için bağırmamız, niyet edilmiş dil-ötesi davranışlar olarak nitelendirilmektedir. Konuşurken farkında olmadan ses tonumuz alçalıp yükseliyorsa ya da sesimiz titriyorsa, bu durumda niyet edilmemiş dil-ötesi davranışlar söz konusu olmaktadır¹³⁶.

Kişiler, niyet edilen ifadeler yoluyla birbirlerine anlamlarla yüklü birçok ileti gönderebilmektedirler. Başımızı çeşitli şekillerde sallamak, kaşlarımızı, çenemizi, dudaklarımızı, omuzlarımızı vb. çeşitli şekillerde oynatmak, karşımızdaki kişiye vermeyi düşündüğüümüz niyet edilen ifade biçimlerine örnek gösterilebilir. Bu ifade biçimleri sözlü olmamakla birlikte, sözlü anlatımlarımızda kullanılan ifadelerle eş anlam taşıyabilmektedir. Bu bakımdan niyet edilen ifade biçimleri, toplumların kültür yapısıyla ilgili olup, çeşitli toplumlarda farklılık gösterebilmektedir.

Gerek sözlü, gerekse sözsüz iletişim biçimlerinde, zamanla değişiklikler ortaya çıkabilmektedir. Konuşulan diller, selamlaşma şekilleri, sözsüz iletişimde kullanılan araçlar değişebilir. Bu değişikliklerin temelinde, teknolojideki hızlı gelişmeler, toplum yapısının değişmesi, yaşam biçimlerindeki değişiklerin rolü büyük ve etkili olmaktadır. Toplumların ve onun içinde yer alan bireylerin yaşam biçimleri değiştikçe, sözlü ve sözsüz iletişim biçimleri de değişmeye başlamaktadır. Bu bağlamda sözlü iletişim biçimini; henüz kitle iletişim araçlarının bulunmadığı yıllardan buyana, insanoğlunun en temel ve geleneksel olarak gerçekeştirdiği haberleşme yöntemi olduğunu söyleyebiliriz. Bu bakımdan sözlü iletişim, insanların ve toplumların yaşamında yerini almiş ve önemi artarak günümüzde de sürmektedir.

---

¹³⁶ Bkz:Üstün Dökmen, a.g.y., ss:27–28.

1.2. ETKİLİ İLETİŞİM DİZGESİ OLARAK DİL

Sözlü iletişimin gerçekleştiği ve ortak simgelerin en gelişmiş olan dil bireyin kendini ve çevresini anlama ve anlamlandırmasında, dünyayı algılamasında çok önemli bir rol oynamaktadır. Bireyler; ürettikleri bilgileri, dilin konuşmaya dönüşen özellikleri yardımıyla birbirlerine aktarır anlamlandırarak iletişim kurmaktadır. Dolayısıyla dil, insanoğlunun adeta bir ayrıcalık belgesi olarak nitelendirilmektedir.

Dilbilimde yeni bir çığır açan İsviçre’li dilbilimci Ferdinand De Saussure : “Dilin, kendi düzeni dışında düzen tanımayan bir dizge olduğunu”¹³⁷ ve ayrıca : “Sözün anlaşılabilmesi ve bütün sonuçlarını verebilmesi için dil zorunludur. Ama dilin yerleşebilmesi için de söz zorunludur .” tespitini yapmaktadır¹³⁸.

Roland Barthes ise: “Sözsüz dil olmaz, dilin dışında da söz olmaz”¹³⁹ demektedir. Bu tanımlardan yola çıkarak dili ve sözü kullanacak olan biz insanların dilyetilerinin de olması gerekir. Dil yetisi, genel olarak insanın belli bir düzene göre oluşturduğu anlamlı sesler aracılığıyla iletişim kurabilme yeteneğini anlatmaktadır. Dilyetisi bir yönüyle toplumsal bir olgu olarak kendini göstermekte, bir yönüyle de bireye bağlı nitelikte olguları içerir. Buradan yola çıkarak toplumsal nitelikli dil ve bireysel nitelikli söz ayırımına varılmaktadır. Dil, dilyetisinin toplumsal yanındır. İnsan topluluklarının anlaşma, bildirişme aracıdır. Türkçe, İngilizce gibi. Birey dili kendi dışında ve hazır bulur. Dil, anlam taşıyıcı sese dayalı dil göstergelerinin (bir anlamda sözcüklerin) oluşturduğu bir dizgedir. Dil göstergeleri belli kurallar çerçevesinde birbirine bağlı bir bütünü oluştururlar. Birey kuşaktan kuşağa kendisine aktarılan ve o dili konuşan bireylerin tümünde yaygın olarak bulunan dil dizgesini öğrenir, bu yolla öteki bireylere anlamlar iletir, onlarla iletişim kurar. Birey, toplumsal nitelikli dilin ancak bir bölümünü kullanır. Bu bireyin toplumsal çevresine, eğitimine, bireysel yeteneklerine, yaşamsal ve dilsel deneyimlerine bağlı bir seçmedir. İşte dilyetisinin bu bölümüne de söz denir¹⁴⁰.

¹³⁷ Ferdinand De Saussure,(Çev: Berke Vardar), **Genel Dilbilim Dersleri**, İstanbul, Multilingual Yay., 1998, s.53.

¹³⁸ Ferdinand De Saussure a.g.y. ,s.49.

¹³⁹ Roland Barthes,(Çevirenler:Mehmet Rıfat-Sema Rıfat), **Göstergebilimsel Serüven**, İstanbul, YKY Yayın., 2005, s.31.

¹⁴⁰ Bkz:Oya Adalı, **Anlamak ve Anlatmak**, İstanbul, Pan Yay., 2004, s.20.

“İletişimi sağlayan ve çift eklemli göstergeler dizgesi olarak tanımlanan dil için de durum aynıdır. Dil, birinci eklemlilik düzeyinde, sözcüklere bir başka deyişle anlambirimlere ayrıştırılır; ikinci eklemlilikte ise sözcükleri eklemleyen sesler yani sesbirimler saptanır ve incelenir. Tüm bu birimler birer gösterge niteliğindedir”¹⁴¹.

İletişim geri alınamaz, bir kez söylenen artık söylenmemiş sayılmaz, yalnızca değiştirilebilir, deyişi sözel iletişimin önemini, sözel iletişime gösterilmesi gereken özenin bir anlatımıdır. Gerçekten de iletişimin en güçlü aracı, bilginin sözel kaynağı konuşma, başka bir deyişle, dildir. Dilin gelişmesiyle düşünceler düzenlenmiş, yeni düşünceler ortaya çıkmıştır. Dilin ortaya çıkmasıyla kişi bilinçlenmiş, toplumsal bir yaratık olmuştur. Dilin en önemli özelliği yaratıcılığı, başkalarının deyişiyle de üretkenliğidir. İnsanoğlu simgesel bir dil yaratır ve bunu kullanır; kullanırken de veriler kodlanarak iletişim araçlarıyla bir noktadan bir noktaya iletilir; bu iletilen veriler sözcüklerdir. Burada dil sosyal bir grubun kullandığı saymaca işaretler sistemi, söz de konuşanların kişisel etkinliği sayılmaktadır.

Öğrenmeyle kazanılan dil olaylar üzerine bilgi iletimini sağlar; gramer açısından bir yapısı vardır. Dili kullanma becerisinde kişisel değişiklikler görülür. Başkalarıyla ilişkileri geliştirmek, bilgi edinmek üzere sorular sorarken, bilgi aktarırken, geri bildirim verirken, kısacası kişilerarası iletişim kurarken dilden yararlanılır.

Dilin linguistik sinyalleri gönderme ve alma, başka bir deyişle, deyiş-tokuş yapma özelliği vurgulanarak kimi nitelikleri şöyle sıralanmaktadır: Ses-duyma kanallarının kullanımı dilin ayrılmaz bir özelliğidir; dillerin bağımsız simgeler kullanmaları, zorunluluk gerektirmez, isteğe bağlıdır, ancak aynı topluluk için gereklidir. Dilin görevlerinin başında adlandırma gelir; böylece de, nesneye ya da kişiye bir kimlik kazandırılır, etkinliklere ayırıcı bir özellik tanınır. Dil toplumsal yaşamın bir anlatımıdır ve kuşaktan kuşağa geçer. Dil yapıya bağımlıdır; her dilin kendine özgü ayrı işaret hazineleri bulunmasına karşın düzenleme ilkeleri benzerdir¹⁴².

---

¹⁴¹ G.Rengin Küçükdoğan, a.g.y., s.58.

¹⁴² Bkz:Ayseli Usluata,a.g.y., ss:51-53.

“Gerçek denilen yaşam olgusu, hiç kuşkusuz, çeşitli açılardan yorumlanabilir. Ancak şu da kesindir ki, herhangi bir açıklama, ancak insan dili aracılığıyla gerçekleştirilerek başkalarına aktarılabilir”¹⁴³. Sözcükler dilin yapıtaşlarıdır ve temelde birer gösterge niteliğine sahip bulunmaktadır.

Gösterge en basit tanımıyla kendisinden başka bir şeyin yerine geçerek onu belirten ya da gösteren bir birimdir. Kavramlar, insan beyninde oluştuklarından, bunların şu ya da bu biçimde dışarı vurulmaları ve aktarılmaları gerekmektedir. Bunun için de, insanın gelişmesi sürecinde en uygun yolun, sözlü göstergeler olan sözcükler aracılığıyla olmasıdır¹⁴⁴.

“İlk ve belki de en yaygın iletişim kurgusu yüz yüze iletişimdir. Yüz yüze iletişimde bir kişi veya grup arada mekanik bir araç olmaksızın doğrudan bir etkileşim sağlamaktadır. Bu iletişim biçiminde kaynak ve alıcı birbirinin fiziksel konumu içindedirler”¹⁴⁵. Bu nedenle konuşurken, dinlerken, düşünürken, yazarken, görsel iletileri anlamlandırırken sürekli dili, çoğunlukla da anadilimizi kullanıyoruz. Konuşma bir yeti olarak biyolojik ve fizyolojik, içeriği açısından toplumsal ve kültürel bir olgudur. Dil bir simgeleştirme süreci ve simgesel düzğülerimizin temellerini oluşturmaktadır. Konuşma eyleminin bireysel, dilin ise toplumsal ve kültürel olduğu, belli bir dönemde toplumdaki bireysel, toplumsal değerlerin ve yaşantıların, dil aracılığı ile toplumsallaştığı ve yeni kuşaklara aktarıldığı, bu nedenle de dilin, bireyüstü olarak nitelendirildiği vurgulanmaktadır. Dilin bireyler tarafından hazır bulunarak öğrenildiği, yeni kuşaklara taşınıp, yeni yaşantılarla etkilenip değiştirilmekte olduğudur.

İlk elden deneylerimiz, doğrudan gözlemlerimiz, duyu organlarımız aracılığı ile edindiğimiz duyular, bilgiler deneysel evrenimizi oluşturmaktadırlar. Dil ise, simgesel evrenimizi belirlemektedir. Sözcüklerle adlandırma, soyutlama ve sınıflama ile deneysel evrenimiz, bir kargaşa olmaktan çıkıp anlamlı bir düzen içine koyulmaktadır. Bu nedenle dil dünyaya bakış açımızın biçimlenmesinde rol oynamaktadır¹⁴⁶.

¹⁴³ Özcan Başkan, **Bildirişim, İnsan Dili ve Ötesi**, Altın Kitaplar, İstanbul, 1988, s.7.

¹⁴⁴ Özcan Başkan, a.g.y.,s.108.

¹⁴⁵ R.Joseph Dominick, a.g.y., p.12.

¹⁴⁶ Bkz:Merih Zillioğlu , a.g.y., s.113.

Dilin kullanımıyla var olan konuşma ve dinleme ile sözlü iletişim gerçekleşir. Bu bağlamda sözlü iletişimin gerçekleşebilmesi için gerekli olan en temel öge dildir. Dil; bilindiği gibi konuşma dilinde “ toplumun aynası” olarak adlandırılmıştır. Dil sözlü ve yazılı olarak iletişimde kullandığımız, doğduğumuzda hazır bularak edinmeye başladığımız, doğrudan doğruya insana özgü olan, çok güçlü, büyümlü bir düzendir; düşünme ve düşünülünü aktarma dizgesidir¹⁴⁷.

Dil konuşma ve düşünme aracımızdır. Algılarımızı, yorumlarımızı, yargılarımızı ve bilgilerimizi üretebilmemizde temel etkindir. Dil, sözcük ve cümle öğelerinin ötesinde iletilecek bilgiye ve verilen iletiyle sergilenen hareketlere katkıda bulunabilecek biçimde düzenlenmiş çok sistematik anlam yaratma ve paylaşma ile ilgili simgesel bir etkinliktir. Dilin insan yaşamındaki anlamının ve işlevinin anlaşılması, yaşama ve algılayış biçiminin anlaşılması demektir¹⁴⁸. Dil düşünülünü ve bilgileri aktardığımız bir araç olduğuna göre bireyin öncelikli görevi dili öğrenmek ve kullanabilmektir.”Birey öğrendiği dilde toplumca yapılmış değerlendirmeleri hazır bulur ve öğrendiği dili hem kullanmayı hem de düşüncelerini onun etrafında biçimlendirmeyi öğrenir”¹⁴⁹. Bireyin dili kullanmayı öğrenmesi ile iletişimin gerçekleşebilmesinin temeli atılmış demektir. “Kişilerarası iletişimin en etkili ve aynı zamanda en karmaşık aracı olan dil; genellikle bilgi, duygu ve düşünce aktarmak için kullanılır. Fakat aynı zamanda ve en önemli olarak, iletişim muhatabının davranışlarını emirle, şakayla, tehditle, vaatle ya da isteği sözlerle veya övgülerle yönlendirmek ya da etkilemek için kullanılmaktadır”¹⁵⁰.

Dilin önemli bir özelliği de somut kavramların yanında yalnız dille var olan soyut kavramların oluşumunu ve aktarılabilmesini sağlamasıdır. Somut kavramlar belleğimizde belli bir görüntü, belli bir tasarım oluştururlar ve dilde karşılığı olan sözcükler yardımıyla bir başkasına ya da yazıya aktarılabilirler. Bunların yanı sıra gerçek, acıma, beğeni, dilek, yargı, pişmanlık vb. gibi pek çok soyut kavram varlıklarını dile borçludur. Bellekte belli bir tasarım, bir görüntü oluşturmadıkları halde dil aracılığı ile başkalarına aktarılabilirler¹⁵¹.

¹⁴⁷ Bkz: Doğan Aksan, **Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi**, Ankara, Engin Yay., 1999, s.13.

¹⁴⁸ Bkz: Merih Zıllıoğlu, a.g.y., s.133.

¹⁴⁹ Orhan Gökçe, a.g.y., s.93.

¹⁵⁰ Füsun Kocabaş, Müge Elden, Nilay Yurdakul, **Reklam ve Halkla İlişkilerde Hedef Kitle**, İstanbul İletişim Yayınları, 1999, s.36.

¹⁵¹ Doğan Aksan, a.g.y., s.14.

Soyut kavramların kullanılabilmesinin dilin kullanılabilmesinin gereklerinden biri olan bilgi birikimi ile olabileceği de bir gerçektir. İnsan dilinin sahip olduğu zenginlik, kültüre yapılan yüklemelerin en belirgin özelliklerinden biridir. Kültürel ilişkilere bağımlı olmaksızın tüm insanlar tarafından paylaşılmakla birlikte dil, aynı zamanda insan iletişiminin en yoğun biçimde gerçekleştirildiği bir araç olma özelliğine sahiptir. Her şeyden önce bunu, bize öğretilen sözler göstermektedir. Bununla birlikte insan dilinin kökeni tam olarak bilinmemektedir.

Yaşamda kalabilmek için birlikte yaşamının yol açtığı etkileşimlerle yaratılan gereksinimleri, ortak bir çevre içinde karşılamaya ya da paylaşmaya başlar başlamaz bireylerin dili ortaya çıkardığı akla en yakın tasarlamadır. Bir dilin başlıca özellikleri şunlardır: Birincisi çizgiseldir. Yani ses çıkaran organlarla arka arkaya üretilen seslerin bileşimidir. Bunun yanı sıra dil sistematiktir ve dilbilgisi kurallarıyla yönetilmektedir. Yetkin biçimde bir araya getirilmiş olan seslerin sayısı sınırlıdır. Ekleme, insan dilinin 30 ile 50 arasında ses işareti kurarak farklı iletileri ifade etmesine olanak tanımaktadır. Biçim seslerin her dilde belirlenmiş olan kendi kendine düzenlenebilme yeteneğidir. Nesnelere ve sesler arasındaki ortaklık, dilbilgisi kurallarıyla belirlenmiş başvuru kaynaklarıdır.

Sonuç olarak dil, ifade edildiği dilbilim birimi ve ifade ettiği düşünce ile arasındaki mantık ya da nesnellik ilişkisi olmaması anlamında keyfidir. Bu nedendir ki, bir dilbilim topluluğunun sınırlarının dışına çekildiğinde dil anlaşılmaz¹⁵². Birçok kültür kendi dilinin sahip olduğu zenginlikten bahseder ve bununla gurur duyar. Günümüzde dil zenginliği dilin sahip olduğu sözcük sayısı ile ölçülmektedir. Burada önemli olan sözcükleri anlamlı bir sıraya dizebilme yeteneğidir. İletişimde dilin önemi iletilerin anlaşılabilirliğinde kendini göstermektedir. Kullanılan sözcükler, anlamları, dil kurallarına uygun olup olmadığı iletişim ikliminin dilini belirlemektedir. Diğer iletişim öğeleri ile de ilişkili olan dil, kültür, söyleyiş biçimi, giysiler gibi etkenlerden etkilenmektedir. İletişim ikliminde tarafların kullandığı dilin açık, anlaşılır, kurallı olması gerekmektedir. Muğlak bir dilin ve argo dil kullanımının kaynak ve hedefin oluşturduğu iklimi etkileyeceği gerçeği göz ardı edilmemelidir¹⁵³.

¹⁵² Bkz: Judith Lazar, **a.g.y.**, ss:74–75.

¹⁵³ Bkz: Demet Gürüz, **İletişim İkliminin Yönetilmesinde İletişim Becerileri**, Ankara Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi, İletişim Dergisi, No:3, 2000, s.357

“İnsanın ihtiyaçlarının anlatım aracı olan dil, iletişim sürecinin işleyişine katkıda bulunmakta, kullanıldıkça da gelişmektedir. Geliştikçe gelişen gereksinimler çerçevesinde kullananlara detaylı iletişim kurma becerisi sağlamaktadır”¹⁵⁴. İnsanlar dille salt kalıtsal olarak elde etmiş olduğu bilgileri, diğer varlıklarda olduğu gibi biyolojik bir biçimde edinmemekte, gözlem yoluyla elde ettiği yaşam birikimlerini, akıl yürüterek ve zenginleştirerek birbirlerine iletmektedirler. Bundan dolayıdır ki dil, sosyal yaşamın vazgeçilmez bir olgusudur. Dil kullanılmadan toplumsal bir yaşamı sürdürebilmek olanaksız olduğu gibi, dil olmaksızın herhangi bir düşüncenin üretilebilmesi de olası değildir. Başka bir deyişle dil, insan tasarımının bir sonucu ve varlığını anlamlandıran bir olgudur.

“Dil, insanın evrene açılmasını, evrenle ilişki kurmasını sağladığı kadar, insanın insanlığını kazanmasını, kendisi olmasını, kimliğini bulmasını ve kendi bilincine de varmasını sağlayan bir araçtır. Bu araç sözlüklerde toplanan durgun, toplanmış, hasat edilmiş bir ürün değil, aksine canlı, hareketli bir etkinlik olarak anlaşılmalıdır. Bu yönüyle dil, insan zekâsını besleyen ve onun gerçekleşmesini sağlayan, akli ortaya çıkaran özelliklere sahip bir araçtır”¹⁵⁵.

Dilin oluşumunun ve zenginleşmesinin, toplumsal tasarımı ve onun bir sonucu olan etkileşimi köklü ve dizgesel biçimlerde nesilden nesile aktarabilme olanakları da yarattığı belirtilmekte ve özerk bir yapı kimliğinde olan dilin, bir süre sonra etkileşimi, gelenekleri, deneyimleri, kültürü aktaran bir aracıya dönüştüğü de ifade edilmektedir. Bu bakımdan dil; “Benlik duygusunu oluşturmak ve sürdürmek, fikir, duygu ve düşünce alışverişi yapmak ve dünyayla ilgili karşılıklı anlayış oluşturmak için sosyal yaşamın son derece önemli temel aracı olarak değerlendirilmektedir”¹⁵⁶.

Etkili Kişilerarası İletişimde Dilin İşlevleri: Kişilerarası sözlü iletişimde bulunurken kullandığımız dilin işlevlerine ilişkin bilinen tüm tanımların bir bileşkesi olarak şunları söyleyebiliriz. Sözlü iletişimde dilimizi kullanırız. Herhangi bir söz ancak uygun bağlamında kullanıldığı zaman anlam kazanmaktadır. Yani dil,

¹⁵⁴ Veysel Kılıç, a.g.y., s.31.

¹⁵⁵ Ali Osman Özcan, **İnsan İlişkilerinde Başarıya Giden Yol**, İstanbul , IQ Kültür Sanat Yay., Birinci Baskı, 2003, s.267.

¹⁵⁶ Joseph P.Forgas, Michelle Cromer, “**On Being Sad and Evasive: Affective Influences on Verbal Communication Strategies in Conflict Situations**”, **Journal of Experimental Social Psychology**, Volume 40, Issue 4, July 2004, p.516.

anlamını kullanılan bağlamdan almaktadır; bir başka deyişle dil dizgesi tek başına bir anlam taşımaz. Bu bağlamda dil ancak kullanıldığı zaman çeşitli işlevler üstlenmektedir. Bu işlevler de ortak özelliklerini insanlardan alan, yani insanların yaşamlarından, gereksinmelerinden oluşmuş işlevlerdir.

“Dilin işlevsel olarak kullanılmasıdır önemli olan, dil ile bir şey yapmak ya da sizi dinleyenleri etkileyerek onların bir eylemde bulunmalarını sağlamaktır”¹⁵⁷.

Dilin işlevleri konusunda yapılan çalışmalar tarandığında, dille ilgilenen bilim adamlarının dilin işlevlerini değişik biçimlerde sınıflandırdıkları görülmektedir. Örneğin İngiliz dilbilimci Halliday’a göre dilin üç temel işlevi bulunmaktadır;

a.Düşünsel İşlev, b.Kişilerarası İşlev, c.Metinsel İşlev.

Bir başka İngiliz dilbilimci Lyons dilin üç değişik işlevinden söz etmektedir.

a.Betimleyici İşlev, b.Anlatım İşlevi, c.Toplumsal İşlevi.

Malinowski’ye göre ise dilin iki işlevi vardır;

a.Edimsel İşlev, b.Törenselle İşlev.

Karl Bühler ise: kültür açısından dilin üç değişik işlevinden söz açar.

a.Anlatım İşlevi, b.Çağrı İşlevi, c.Betimleyici İşlev.

Britton’da dilin üç temel işlevine dikkat çeker;

a.Belgesel İşlevi, b. Yazınsal İşlev, c.Anlatım İşlevi.

Jakobson ise dilin işlevlerini altı ana başlıkta toplar;

a.Anlatım İşlevi, b.Çağrı İşlevi, c.İlişki İşlevi, d.Betimleme İşlevi, e.Üstdil İşlevi, f.Yazınsal İşlev¹⁵⁸.

Dilin işlevleriyle ilgili sınıflandırmalar adı geçen bilim insanlarının dışında da çok çeşitlidir. Ancak biz Jakobson’un beş işlevi üzerinde duracağız.

1.Dilin Betimleme İşlevi: Sözlü iletişimin yapıldığı iletişim ortamında kaynaktan alıcıya gerçek ilgileri aktarmak için kullanılan işlevdir. Yani dünyadaki tüm olguları, karşımızdakine olduğu gibi aktarma işlevidir. Dilin betimleme işlevinin yoğun olarak kullanıldığı başlıca türler şunlardır: Reçeteler, radyo veya televizyon haberleri, hava raporları, dilekçeler, bildirimler, bilimsel ya da inceleme yazıları vb.

2.Dilin Anlatım İşlevi: Göndericinin yani kaynağın duygularını düşüncelerini, önyargılarını ya da geçmiş yaşam deneyimleri konusunda bilgilendiren, bilgi veren işlevdir. “Bir yazının metninde öncelikle ilgi çeken dilin yazınsal işlevidir. Yazarın

¹⁵⁷ Veysel Kılıç, a.g.y., s.31.

¹⁵⁸ Bkz. Veysel Kılıç ,a.g.y., ss:31-32.

biçemidir, yazarın sözcüklere yüklediği yan anlamlardır, onun dil ile oynamasıdır bir bakıma. Şiir, roman, öykü gibi yazın türlerinde dilin yazınsal işlevinin yanında okuyucusunun ilgisini en çok çeken işlevlerden birisi de dilin anlatım işlevidir. Dilin anlatım işlevinin en yoğun bulunduğu türlerde şunlardır: Roman, öykü, şiir, mektuplar, iş görüşmeleri, resmi görüşmeler, elektronik posta iletileri vb”¹⁵⁹.

3.Dilin Toplumsal İşlevi: Bu işlev kişilerarasındaki toplumsal ilişkilerin kurulmasında ve sürdürülmesindeki işlevdir. Günlük yaşamımız içersinde, içinde yaşadığımız toplumun anlaşılması ve ilişkilerin sürdürülmesi anlamında zorunluluk gerektiren bir işlevdir. Örneğin karşımızdaki kişiyi selamlama, hatırının sorulmasıdır. Adres sormak için hiç tanımadığımız birine selam verip yardım istemedir. Bu işlev birine seslenme, ya da konuşma biçimi vb. birçok özellikleri içermektedir. “Toplum dilbilime göre dilin birinci işlevi toplumsaldır. Toplumsal işlevin en yoğun kullanıldığı dilsel birimler günlük konuşmalardır. Günlük konuşmaların çoğu toplumsal ilişkilerin sürmesini amaçladığı için çoğunlukla hiçbir düşünce ve duygu içermeden yapılan konuşmalardır”¹⁶⁰.

4.Dilin Çağrı İşlevi: Dilin çağrı işlevini Kılıç şöyle açıklamaktadır: Dilin çağrı işlevi tümüyle alıcı kaynaklıdır. Bu işlev alıcıya gönderme yapar. Gönderici tarafından söylenen ya da yazılan dilsel birimlerin alıcıda uyandırdıkları etkidir. Gönderici kendi niyetini dil içinde dürümleyerek alıcıya ulaştırır bunu ya doğrudan ya da dolaylı olarak yapar. Alıcının bir tepkide bulunmasını sağlamak için yine kendisi ile alıcı arasındaki toplumsal konumu, o toplumdaki karşılıklı rol ilişkilerini de göz önünde bulundurarak o bağlama en uygun dilsel birimleri seçer. İşte bu etki ya da söz dilin çağrı işlevini oluşturur. Çağrı işlevinin en önemli bileşenlerinden birisi tanıtmadır¹⁶¹.

5.Dilin Yazınsal İşlevi: Bu işlev iletişim sürecindeki dilin yaratıcılığa dayanan ve sanatsal olarak kullanımını içeren işlevdir. Jakobson’a göre dilin tüm kullanım biçimleri bu işlevlerden en azından bir tanesini seçer. Dilin kullanımının, kendi içinde anlam bütünlüğü ve tutarlılığı onun işlevselliğidir. Ancak belli bağlamlarda kullanıldığı zaman, yazılı ya da sözlü metinlerin oluşmasına olanak sağlamaktadır. Öyleyse yazar ya da konuşmacı iletisini aktarırken, alıcı ya da okuyucunun gereksinimlerini, ilgilerini, deneyim ve bilgi birikimini de bir yere kadar göz önünde bulundurmalıdır. Bir yapıtı, bir yazıyı, bir konuşmayı yapıp bitirmekle yazarın ya da

---

¹⁵⁹ Veysel Kılıç, a.g.y., ss:35–36.

¹⁶⁰ Veysel Kılıç, a.g.y., ss:37-38.

¹⁶¹ Bkz: Veysel Kılıç, a.g.y., s.39.

göndericinin görevi bitmiş sayılmaz Okurun ya da alıcının olumlu ya da olumsuz tepkisiyle bu süreç tamamlanmış olur ancak, iletişim de budur aslında¹⁶².

Böylece dilin tüm işlevlerinin, sağlıklı ve etkili bir iletişimi gerçekleştirdikleri sürece var oldukları belirtilmekte ve dilin bir bütün olarak temel işlevinin iletişim olduğu ifade edilmektedir. Ancak İletişim başlığı altında daha birçok işlevinden söz edilebilmektedir. Dilin işlevinin, dilin içinde var olan bir özellik olmadığı gibi görülmekte ve “ İnsanlara özgü olan işlevlerin, yine insanlara özgü bir imler dizgesi aracılığıyla ifade edilmektedir”¹⁶³.

Dil, düşüncenin gelişmesinde, tanımlama, yorumlama, toplumsal ölçütler ve değerleri zorlayarak çok boyutlu bir rol oynamaktadır. Dilin toplumsal özelliğinin yanında, onun bireysel olarak da bir kişinin yaşamının anlamı, kendisine özgü dili içinde bulunmaktadır. Bu bağlamda dilin, insanın kişisel benliğini bulma konusunda çok önemli bir rol oynadığı görülmektedir.

Etkili Kişilerarası İletişimde Dil ve Anlam: Nermi Uygur, Dilin Gücü adlı yapıtında; “Nerede insan varsa, orada “dil”de vardır” diyerek, insanın diliyle birlikte var olduğunu belirtmektedir¹⁶⁴.

Dil, belli anlamlardan oluşmuş bir dizge olduğuna göre, kişilerarası iletişimde dil ve anlamın önemiyle ilgili açılımda bulunmak gerekmektedir. “Dil her şeyden önce bir sınıflandırma, nesnelere ve nesnelere arası ilişkiler yaratmadır”¹⁶⁵.

V. Doğan Günay, iletişimde dil ve anlamın önemine dair şöyle demektedir; anlam kavramı da dildeki sözdizim, sesbilim ya da biçimbilim kadar temel kavramlardan biridir. Bir dildeki sözcüklerin öncelikle sesbilimsel olarak doğru çıkarılması, doğru üretilmesi beklenir. Sesbilim olarak doğru üretilmemiş bir sözcükten dolayı yanlış anlaşılma olabilir. Bu anlaşma için zorunlu ve gereklidir. Özellikle sözlü dil ele alındığında sesbilimsel özelliklerin anlaşılmasının ne denli önemli olduğu görülebilir. Sözcüğün, tümce içindeki vurgusundan, titrem, durak ve süre gibi kullanımlarından doğan farklı anlamlar, bürün bilgisi (fr. prosodie)

¹⁶² Bkz: Veysel Kılıç, a.g.y., s.40.

¹⁶³ Bkz: Veysel Kılıç, a.g.y., s.18.

¹⁶⁴ Nermi Uygur, **Dilin Gücü**, İstanbul ,Ara Yay., 3.Basım,1989, s.11.

¹⁶⁵ Emile Benveniste, **Problèmes de Linguistique Générale**, Gallimard,1996, s.83.

(Akt:Süheyla Bayrav, **Dilbilimsel Edebiyat Eleştirisi**, İstanbul, Multilingual Yay., 1999, s.19.

içersinde incelenir. Aktarılmak istenen doğru anlam, bürünbilimsel özellikleri yerinde kullanmakla olabilecektir. Sesbilimsel olarak doğru üretilmiş sözcükler yetmez. Bu sözcüklerin sözdizim üzerinde de doğru yerde kullanılması gereklidir. Bir dilin, sözdizim kuralları içinde oluşturulmuş bir tümcesindeki sözcüklerin yerli yerinde kullanılmamaları yanlış ya da eksik anlama neden olabilir. Bu da sözcüğün ya da tümcenin anlamı açısından önemlidir. Anlam tümcenin sesbilim ve sözdizimden sonraki üçüncü belirleme boyutudur¹⁶⁶.

Söz, aynı zamanda hem anlamı, hem de göndergeyi kapsadığı sürece anlaşmayı sağlayan şeyse, belli bir duruma gönderdiği ölçüde anlamlıysa, belli bir durum, belli bir nesne, belli bir gerçek gönderge olarak alınmadıkça, anlam anlaşılır kalsa bile, gönderge belirlenmeyeceğine göre, gerçek anlaşma olmayacaksa, anlaşılır olmak, anlaşmanın yeterli koşulu değil demektir. Dil yoluyla anlaşmanın sağlanması, karşılıklı sözlerin dilsel olanaklar kullanılarak ortak kavramlarda buluşmalarına, dilsel olanakların anlaşma yolunda işlemesiye, göndergelerin birbirinin aynı, hiç değilse elden geldiğince yaklaşık olmalarına bağlı. Bir anlaşma, bir olumlu sonuç umudu taşıyan gerçek bir söyleşim, gerçek bir karşılıklı konuşma, üzerinde anlaşmış kavramlarla, her iki öznece de bilinen durumların sağladığı göndergelerle yürütülebilir. Bu da gerçekleştirilmesi zor bir şeydir¹⁶⁷.

Tahsin Yücel yapıtında; ayrıca bu zorlukları da şöyle açıklamaktadır: “Zorlukların birincisinin, dilin işleyişinden geldiğini, çünkü: dilin toplumsal bir yapı olduğundan, hepimizin malı olduğunu, ama öğelerini alıp kullandığımız dakikadan itibaren, dil olmaktan çıkıp söze dönüştüğünü ve kişisel damgamızı taşımaya başladığını”¹⁶⁸ belirtir. Yani yaşantımızın, duygularımızın, düşüncelerimizin izini taşıyan, özel bir anlatıma bürünür. Dolayısıyla da aynı öğeleri siz kullanınca da sizin yaşantınızın, duygularınızın ve düşüncelerinizin izini taşımaya başlar. Bu durumda da, tüm anlaşmayı olmasa bile, elden geldiğince fazla anlaşmayı sağlamak, öznelerin, karşılıklı olarak, sözden dile, kendilerinden başkalarına doğru, sürekli bir çaba harcamalarına bağlı olduğunu belirtir.

¹⁶⁶ Bkz: V.Doğan Günay, **Dil ve İletişim**, İstanbul, Multilingual Yay., 2004, s.185.

¹⁶⁷ Bkz: Tahsin Yücel, **Yazın ve Yaşam**, İstanbul, Yol Yay., 2. Basım, 1983, s.115.

¹⁶⁸ Bkz: Tahsin Yücel, A.g.y., ss: 115–116.

Çalışmamızın iletişim kavram ve tanımlarında iletişim; anlamların karşılıklı paylaşılması olarak açıklanmıştı. İletişim halindeyken anlamlar önem kazanmaktadır, aksi halde iletişimin devamı mümkün olmamakta, hatta kopukluklara, çatışmalara neden olmaktadır. Daha evvelde açıklandığı gibi, Roman Jakobson; Anlamı ele almayan dilbilim anlamsızdır tespitinde bulunmuştur. Bu sadece dilbilim içersinde değil aynı zamanda iletişimde bulunduğumuz her kişi için de geçerli olmalıdır. İletişim çatışmalarının veya yanlış anlaşılmaların temelinde de anlamların paylaşılmaması yatmaktadır. Bu açıdan bakıldığında anlam iletişim sürecinde çok önemlidir.

Anlam dildeki bir birimin aktardığı ya da uyandırdığı kavram, ya da düşünce olarak tanımlanmaktadır. Bir başka yaklaşıma göre ise anlam gösteren ile gösterilen arasındaki ilişkiden doğar. Bu durumda anlam göstergenin tamamlayıcı bir parçasıdır. Anlam dilsel bir süreçtir ve dil göstergeleriyle kazanılır. Diğer yandan kişi kendisi için anlam yaratıcı ve taşıyıcı bu denli gösterme üretmesine gerek yoktur. Bu göstergeler iki ya da daha çok kişi arasında iletişim için üretilmiştir.

Sonuçta anlam olgusu da iki kişi arasındaki bir etkileşimden doğar. Anlam sözcüğü iki aşama ile gerçekleşir. Anlamlama ve Anlama. Anlamlama, vericinin bildirisini oluşturma aşamasındaki yaptığı etkinliklerin tümüdür. Sözcükleri durumsal ve metinsel göndergeye bağlı olarak seçme, onları bir araya getirerek belli bir bildiri üretme, sözcüğe anlam yükleme ve bu anlamlı göstergeleri alıcıya aktarma işidir. Anlam olgusunun, ikinci aşaması anlamadır. Bu da alıcının yaptığı bir etkinliktir. Verici tarafından aktarılan bildiri, vericinin yaptığı işlemlerin tersi bir süreçle, çözümlenip algılanır. Yine her dilsel göstergeye bir anlam yüklenerek, yani alıcı tarafından yeniden anlamlandırılarak algılanır. Bir anlamının tam olması demek, algılanan bildirideki gösterenlere, vericinin yüklediği gösterilenlerin aynısının yüklemesi demektir. Bir başka deyişle anlama bildiride kullanılan dil göstergelerinin verici ve alıcı tarafından ayrı ayrı anlamlandırılması sırasında ayrı değerlerin yüklenmesiyle olacaktır[...].

Sonuç olarak anlam, Anlamlama ve anlamının tamamıdır denilebilir. Anlam ne yalnızca anlamlamadır ne de anlama, ikisinin bir arada olmasıdır. İnsan ve dünya ile insan ve insan arasındaki her türlü etkileşim Anlamlama ve anlama sorununa dayanır. Bir durumu alıcısına sunma, bir olayı kendi bağlamı içinde

algılayabilme ve çözüme işi, insanın doğayı tanıma ve diğer insanlarla iletişim kurabilme arzusunun temelidir¹⁶⁹. Her dilde zamana bağlı olarak çeşitli düzeylerde anlam değişimleri olmaktadır. Yaşayan bir dildeki değişim ve gelişim, dilin sözdiziminden çok söz varlığında daha belirgin ortaya çıkmaktadır. Dilde kullanılan bazı sözcükler zaman içinde geçerliliğini yitirirken, bazıları da yeni anlamlar kazabilmekte ve yeni kullanım biçimlerinde yer alabilmektedir.

Bunların yanı sıra uluslararası ilişkilerin gelişme düzeyleri doğrultusunda ülkelerin birbirleriyle etkileşimi sonucu sözcük alış verişi sık olabilmektedir. Bu durum dilleri de etkilemektedir. Örneğin “okey” sözcüğü Türkçemizde yer almamasına rağmen, dilimize yerleşmiş ve “tamamdır” veya bir reklam ürününü anımsatma anlamında ya da bir oyunun tanımlanmasında kullanılmaktadır. Bu örnekler çoğaltılabilir. Dildeki anlambilimsel değişimler, temelinde dil göstergesindeki gösteren ile gösterilen arasındaki değişimleri kapsamaktadır.

Her dilde zaman içinde üç tür anlam değişiminden söz edilebilir. Anlam daralması, anlam genişlemesi ve anlam kayması. Bu değişimlere anlam bayağılaşması, anlam iyileşmesi ve kültürlerarası anlam etkileşimlerini de ekleyebiliriz.

Anlam Daralması: Bir sözcüğün daha önce anlattığı şeyin ancak bir bölümünü, bir türünü anlatır duruma gelmesidir. Sözcüğün genel bir anlamdan dar bir anlama geçerek değişmesi. Örneğin eskiden geniş anlamda bütün meyveler için kullanılan yemiş sözcüğü bugün Türkçede anlam daralmasına uğramış ve sadece “incir” anlamında kullanılır olmuştur.

Anlam Genişlemesi: Kullanılan bir anlamın zaman içinde daha geniş bir gösterilen boyutuna sahip olmasıdır. Anamlı bir birimin daha geniş bir kapsam içermeye başlaması ile ortaya çıkar. Özellikle canlılara özgü sıfatların başka bir sözcükle birlikte kullanılması, ya da cansızlar için kullanılan sıfatların canlılar için kullanılmasında anlam genişlemesinden söz edilebilir. Ölü toprak, kör bıçak, keskin sirke, acı söz gibi kullanımlardaki sıfatları buna örnek verebiliriz.

Anlam Kayması: Var olan bir anlamın aynı işlevi görüyormuş gibi olmasına karşın, değişim geçirmesidir. Söz sanatlarında bu durum daha belirgindir. Özellikle düzdeğişmece, eğretileme, kapsamlayış, vb yoluyla gerçekleşir. Örneğin soba

---

¹⁶⁹ Bkz: V.Doğan Günay, a.g.y.,ss:193-194.

yakmak dizimindeki soba sözcüğü anlam kayması yoluyla “sobanın içinde yanan kömür, odun, gibi” yakılacak nesnelere belirtir.

Anlam Bayağılaşması: Sözcüğün zamanla kötü bir anlam kazanması söz konusudur. Karı (bayağı konuşmada kadın), herif (bayağı konuşmada erkek) vb. Dilimizde “efendi” sözcüğü için bir anlam bayağılaşmasından söz edebiliriz. Osmanlı İmparatorluğunun son dönemine değin, toplumdaki saygın kişilere, aydınlara bu unvan verilirken, zamanla anlam kaymasına, anlam erozyonuna uğrayarak; bugünkü Türkçemizde toplumun alt katmanındaki kapıcı, odacı gibi belirli bir meslek grubuna hitap şekline dönüşmüştür.

Anlam İyileşmesi: Bu da sözcüğün zamanla kötü bir anlamdan iyi bir anlama geçmesidir. Bu konuda “yavuz” sözcüğü örnek verilebilir. İlk zamanlar “yabız” olarak kullanılan ve kötü anlamına gelen sözcük, 16. yüzyıldan sonra biçim ve anlam değişimine uğramıştır. Önceleri “asık suratlı”, “ciddi”, “işini aksatmadan gören” anlamlarını taşımakta, günümüzdeyse “iyi, cesur” gibi anlamları olan sözcük, yalnızca erkek çocuklara verilen ad olarak varlığını sürdürmektedir.

Anlamın oluşmasında kültürlerarası etkileşimin de katkısı olabilir. Son dönemde toplumlararası etkileşimin artarak sürmesi anlamsal boyutta da varlık bulur. Aralarında kültür bağları bulunan ulusların dillerinde sözcük anlamlarının birbirlerine etki etmesi söz konusudur. Kültürlerarası etkileşimde bir başka özellik de şöyle belirtilebilir: Dilimizdeki bir sözcük başka dildeki denklığı ile karşılaşır. Ancak başka dildeki sözcüğün diğer yan anlamları da dilimizdeki sözcüğe eklenerek, sözcük anlam genişlemesine uğramış olur. Örneğin “alan”(düz, açık yer) anlamında kullanılırken, Arapça “saha” sözcüğünün etkisi ile “iş, merkez” için de kullanılmaya başlanmıştır. Aynı şekilde “dal” sözcüğünün “brans” anlamını, “yıldız” sözcüğünün “film yıldızı” anlamını kazanmasını anımsayabiliriz. Bu durumlar da dilin kendi içinde değişim yaşadığı gibi, toplumunun ilişki içinde bulunduğu ulusların dillerinden de etkilendiğini gösterir.

Bir sözcüğün öldüğü yerde bir başka sözcük doğacaktır. Sonuçta anlam da sözcükle birlikte vardır. Dildeki değişme, sözcüğün yok olması ya da yeni sözcük kazanma gibi dilsel olayların bütünü anlam dünyasını da etkiler. Düz anlam ve yan anlam olguları da anlamsal aşamalandırma ve anlam evrimi ile yakından ilgilidir. Düz anlam daha çok sözlükteki anlama denk düşer. Bir gösterenin gösterilenini oluşturan kavramın kapsadığı tüm değerler ya da gösterenin belirttiği nesnelere sınıfı

olarak tanımlanabilir. Bu bakımdan düz anlam nesnelidir, her yerde aynı değerdedir, yani her kullanımda sürekli aynı değeri vardır. Sözlükler her gösterenin düz anlamsal gösterilen kısımlarını ortaya koyar. Yananlam daha çok sanatsal metinlerde görülür. Bir bakıma dilsel gösterenlere bireysel olarak önerilmiş gösterilen söz konusudur¹⁷⁰.

Anlatımın en temel öğelerinden biri sözcüktür. Sözcüğün tanımı, sınır ve kapsamı tartışılan konulardan olmasına rağmen, anlatımla olan doğrudan ve temel bağlantısı genel olarak kabul gören bir olgudur. Sözcüğü ve olanaklarını bilmek de anlatımı, etkili iletişimi, doğru ve etkileyici bir biçimde gerçekleştirmede yararlı olacaktır. “Sözcüğün anlamı, yansıttığı kavramların teker teker anlamlarıdır. Sözcükle anlatılan çeşitli kavramlar sözcüğün anlam çerçevesini oluşturur”¹⁷¹. Sözcüğün anlam çerçevesi dört bölümde toplanabilir:

1.Sözcüğün temel anlamı: Sözcüğün, genellikle sözlükte ilk sırada yer alan anlamıdır; öteki anlamlarına kaynaklık eden, sözcük tek başına söylendiğinde akla ilk gelen anlamıdır.

2. Sözcüğün yan anlamı (anlamları): Sözcüğün, temel anlamından çıkan, sözcük öteki sözcüklerle bir aradayken belirginleşen anlamıdır. Yan anlamlar, çeşitli anlam olaylarına bağlı olarak temel anlamdan ortaya çıktıkları için temel anlamla anlamsal olarak ilişki içindedirler. Somut bir göndergeyi işaret eden sözcüğün, soyut bir göndergeyi işaret eden yan anlamına mecaz anlamı denir. Sözcüğün mecaz anlamı da yananlamlarından biridir. Mecaz anlamı, temel anlamdan oldukça uzaklaşır. Deyimlerde sözcük genellikle mecaz anlamında kullanılır. Sözcük, belli bir alanda terimsel bir anlam da kazanmış olabilir.

3.Sözcüğün çağrışım alanı: İnsan belleğinde herhangi bir sözcük çevresinde, onunla iç içe bulunan birçok kavram, birçok görüntü vardır. Saussure sözcüğü açıklarken sözcüğün çağrışımlarından da söz etmektedir.

Saussure, bir sözcüğün kendisiyle köken ilişkisi, anlam yakınlığı, ses benzerliği, biçim ortaklığı gösteren öteki sözcükleri çağrıştırdığını belirtmektedir. Sözcükler aktardıkları kavramla ilgisi olan başka kavramlar ve tasarımlamalarla da sürekli ilişki halindedirler. Sözcüğün dil içindeki yaşama süresine ve dolanımına bağlı olarak anlamlarına yeni anlamlar eklenirken çağrışımları ve tasarımlamaları da genişler. Sözcüklere ait çağrışımların büyük bir bölümü toplumsaldır. Sözcük, aynı dili konuşan, aynı kültürü paylaşan insanların belleğinde ortak çağrışımlar uyandırır.

¹⁷⁰ Bkz: V.Doğan Günay, a.g.y., s:202–205.

¹⁷¹ Doğan Aksan, a.g.y., s.55.

Bunun yanında sözcüğün, bireye özgü çağrışımları da olabilir. Yaşadığımız bireysel deneyimler, o kavramla ilgili bireysel çağrışımlar da oluştururlar.

4.Sözcüğün duygu değeri: Kimi sözcükler, insanda kin, sevgi, korku, kızgınlık, kıskançlık, acıma, tikslenme, hayranlık vb. birtakım duygular uyandırmaktadır. Bir âşık sevgilisini devedikenine değil, gül'e ya da lale'ye benzetmeyi yeğler. Hastane sözcüğü de genel olarak insanlarda korku, acı, tedirginlik duyguları uyandırır. Her sözcüğün duygu değerinden söz edilemez. Duygu değeri, söz dağarcığının ancak küçük bir bölümünde vardır. Sözcüğün duygu değeri de evrensel olabileceği gibi, belli bir dil birliğinden ya da belli bir topluluktan olanlara özgü ya da bireye özgü de olabilir. Yangın, sel, deprem, sınav, açlık vb. sözcükler tüm insanlarda benzer duygular uyandırır¹⁷².

1.3. KİŞİLERARASI İLETİŞİMDE ETKİLİ KONUŞMA DİLİ

İnsanbilimciler, toplumbilimciler, tarihçiler insanoğlunun gelişim serüvenini incelerken birçok varsayımlar öne sürmektedirler. Bunların başında araçlar varsayımı gelmektedir. İnsanın, araçlar yaparak, araçlar yaratarak insanlığını kazandığı ve doğa üzerindeki egemenliğini de bu yolla kurduğu değişik kaynaklarda ifade edilmektedir. İnsanoğlu kuşkusuz araçlar yapıp yaratırken, kendini de değiştirmiş, kendini de yaratmış, geliştirmiştir.

İnsanoğlu, doğada egemenlik sağlamak için araçlar yapıp çalışırken kendi sesini de bir araç gibi kullanmayı denemiştir. Çıkardığı seslere belirli anlamlar yükleyerek ses dilini oluşturmuştur. Tarih öncesi ya da insan öncesi varlığın insanlaşmasında sesini bir araç gibi kullanmasıyla büyük bir aşama gerçekleştirdiği bilinmektedir. Çalışma, sesini bir araç gibi kullanma, insan öncesi varlığa soyutlama, düşünme gücünü vermiştir. Böylece onun yaşamını öteki canlılardan ayıran, onu üstün kılan yeni bir araca, adına dil dediğimiz anlatım ve bildirişim aracına sahip olmuştur.

---

¹⁷² Bkz: Oya Adalı, **a.g.y.**, ss:101–104.

Bildirişim ya da iletiřim, birtakım simgelerin anlamları üzerinde uzlařma, bunları kullanarak bilgi, duygu ve dūřünce iletme iřidir. Dil de insanların üzerinde anlařıp uzlařmaya vardıkları sessel simgeler dūzenidir. Bōyle bir anlařma ve uzlařmayı, insanların toplum halinde yařamak isteyiřleri zorlamıřtır. Dil toplumu kuran, oluřturan ana etkenlerden biri olmuřtur. Bu yōnden bakıldıđında dil bir toplumsal kurumdur, ancak; bireyler arası iletiřimi sađlayan araç olmasđ ۆzelliđiyle de tūm dūřünce ve sōz alıřveriřinin ana dayanađıdır.

İletişim en az iki kiři arasında karşılıklı olarak bildirimde bulunma eylemidir. Bu eylemi sağlayan edimlerin başında konuşma gelir. İnsanoğlu, konuşmayı yūzyıllar boyunca temel iletişim aracı olarak kullanmıştır. Dūřündüklerini, tasarladıklarını, acılarını, korkularını hep sōze dōnūřtürerek karşısındakine iletmiştir. Bōylece dilin iki ana kanalı olan konuşma ve dinleme insanoğlunun gūnlük yaşamda sık sık başvurduğu yollar olmuştur...

Konuřma ya da sōzlū anlatım, sessel bir olgudur, yūz yūze gerçekleřtirilen bir iletiřim yōntemidir. Dinleyici, anlatıcıyı salt ses dūzeyinde deđil, gōrsel olarak da izler. Konuřmacının jest, mimik, davranıřlarına bakarak alımlanmasını geniřletip zenginleřtirir. İnsanların bilme, ۆđrenme yařanılan ortamdan bir bařka ortama, dūřler yoluyla geçme gereksinimlerini karřılamayı sōzlū anlatım yani konuřma sađlamıřtır¹⁷³. Yūzyıllar boyunca insan, kendisini çevreleyen nesnelere ۆzelliklerine dikkat ediyor, çalıřma alıřkanlıklarını biriktiriyordu; yavař yavař olayları genelleřtirmeyi ve olaylar arasındaki i bađlantıları bulup çıkarmayı ۆđrendi. Artık çabalarının sonuçlarını ۆnceden gōrebiliyordu, kendisini kuřatan dođayı tanımayı ۆđreniyordu. alıřırken ve çalıřmanın içerdiđi dođanın etkin bir biçimde deđiřtiriliři sırasında, tūm organizma ve dūřünme yeteneđi, dūzenli olarak geliřiyordu...

Sese dōnūřtürülen dil, yine çalıřma sırasında oluřmuř ve geliřtirilmiřtir. İnsan dūřünce ve bilinci, soyutlama yetisi ile bezenmiřtir; ya da bařka bir deyiře, insan dūřünce ve bilinci, evre gerçeđini, sōzcüklerle anlatılabilen kavramlarda yansıtma ve sentez yapma olanađına sahiptir. Bu soyutlama yetisi, insanlara, dūřüncelerini ve duygularını, sōzcüklerle anlatma olanađını vermiřtir; ۆte yandan,

---

¹⁷³ Bkz. Emin ۆzdemir, **Okuma Sanatı**, İstanbul, Varlık Yayınları, 1983, ss:7-8.

dil de, topluluğun bağrında, bilgilerin alışverişini olanaklı kılmıştır. Ama bu olanak henüz tek başına, düzenli konuşmanın doğması için yeterli değildir.

Çalışma her zaman, toplumsal bir olay olmuştur. Tek başına bir bireyin çabaları, tüm topluluk yaşamının ayrılmaz bir parçasını oluşturuyordu. Topluluk üyelerinin çalışma için bir araya gelmesi, bireyin düşüncesinde ve bilincinde, kendisini, toplulukla aynı ve bir tutmaya, topluluğun gereksinmelerine boyun eğmeye ve kendisini yalnızca topluluğun bir üyesi saymaya götürüyordu. Ve bu ortaklaşa çalışma yüzündendir ki, insanlar, birbirleriyle ilişki kurmak ve aralarında konuşma gereksinmesini duymuşlardır. Başlangıçta yalnızca çalışırken, şu ya da bu işleme uygun düşen tek tek ünlemler kullanılıyordu. Bu çılgınlıklar, yavaş yavaş insanların belleğinde yer ederek onların ne anlama geldikleri bilinçlerinde yerleşmektedir. Çalışma eylemlerinin gelişmesi, bu çılgınlıkların birbirlerinden ayırt edilmesine yol açmıştır. Öte yandan, bu olay, ses organlarının değişikliğe uğramasını hızlandırdı. İş sırasında, karşılıklı konuşmak ve anlaşmak zorunluluğu karşısında, başlangıçta az gelişmiş olan gırtlak, telaffuz edilen sesler çıkarmaya yetenekli bir organa dönüşmek üzere, değişikliğe uğramıştır.

Böylelikle, yüzyıllarca süren uzun bir ortak çalışmanın sonunda, derece derece, sese dönüştürülen dil, insanlar arasında fikir alışverişinin ve ilişki kurmanın en üstün aracı olarak ortaya çıkmıştır. Toplumun ilerlemesinde dilin çok büyük bir etkisi oluyordu; çünkü dil, insanların iş görme çabalarının bir araya toplanmasına ve aynı zamanda ortaklaşa çalışmanın örgütlenmesinin geliştirilip yetkinleşmesine yardım ediyordu. Söz sayesinde ki, insanlar, birikmiş çalışma alışkanlıklarını koruyorlar, yayıyorlar ve deneyimlerini yeni kuşaklara iletiyorlardı¹⁷⁴.

“İnsanı öteki primat türlerinden ayıran başlıca özelliği, ondaki konuşma yeteneğidir. Bu açıdan dilin önemi, anlamı, araç ve eşya yapımının bile ötesindedir”¹⁷⁵. Konuşmanın gelişmesi, el-kol hareketlerinin giderek azalması kadar yeni sözcüklerin icadının da bir eseridir. Konuşma bugünlere yavaş yavaş ulaşmıştır. Örneğin, ilk başlarda sadece el-kol hareketlerine eşlik eden hırıltılar şeklindeyken, giderek ağız içindeki hareketlerden yeni sesler çıkmaya başlamış, /d/ harfinden

¹⁷⁴ Bkz: Zubritski, Mitropolski Kerov, **Aperçu d’Histoire et d’Economie-La Communauté Primitive, La Société Esclavagiste, La Société Féodale**, (İlkel Topluluk, Köleci Toplum, Feodal Toplum), (Çev; Sevim Belli), Ankara, Sol Yay.5.Baskı, 1977,ss:18–20.

¹⁷⁵ Calvin Wells, **Sosyal Antropoloji Açısından İnsan ve Dünyası**, (Çev: Bozkurt Güvenç), İstanbul, 1984, s.157.Akt.Gürdal Aksoy, **İnsan Kültür ve Uygarlık**, İst., Avesta Yay., ss.63-64.

/t/ ye, /b/ harfinden /p/ ye geçiş gibi pek çok yeni ses, ses dağarcığına katılmıştır. Bu eğilim güçlendikçe el-kol hareketlerine bağımlılık gerilemiştir. Dilin, yalnızca sözel kanalı kullanarak da aktarılabilceğinin anlaşılması, temel olarak kültürel bir bilinçtir. Dolayısıyla Ön-Dünya dili, dünyayı fethetmeye kararlı bir grup Homo Sapiens'in işi olabilir¹⁷⁶. Toplumsal yaşamın bir gereği olan iletişimin en önemli öğelerinden birisi de konuşmadır. İnsanlar bu yolla duygu ve düşüncelerini birbirlerine aktarabilir, birbirlerini anlayabilirler. İletişim, bir organizmanın ürettiği, organizmalar için anlamlı olan ve böylelikle anlamlı davranışlarını etkileyen sinyallerden oluşmaktadır. Konuşma ise, kişinin kendisi ve çevresiyle dengeli ilişki kurma ve sürdürmesine yarayan geleneksel sesli simgelerin kullanıldığı bir iletişim sistemidir. Günlük yaşamın önemli bir iletişim aracı olan konuşma, sürekli kullanımı sayesinde son derece karışık düşüncelerimizin bile anlaşılmasında çok etkili bir iletişim sistemi olarak gelişmiştir. İnsanın yaşantısını sürdürebilmesi, çevresiyle ilişki kurabilmesi için dil yolu ile kurduğu iletişim son derece önemlidir¹⁷⁷.

Konuşma: “İnsanın doğuştan sahip olduğu, zaman içinde öğrenip yaşamak suretiyle edindiği düşünce ve görüşleri ile kendi istek ve duygularını belli bir maksatla karşısındakine veya karşısındaki kişilere iletebilmesidir”¹⁷⁸. Konuşma hem varlığımızın koşulu, hem de kişiliğimizi oluşturan ilk etmenlerden biridir. Duygu ve düşüncelerimizi, bilgilerimizi en kısa ve etkili yol olan konuşmayla ortaya koyarız, paylaşıyoruz.

“Dil, insanın iç dünyası ile dış dünyası arasında bağlantı kuran bir araçtır. Bu araç öncelikle konuşma sayesinde gerçekleşir”¹⁷⁹ “Konuşmalar genellikle ikna etmek, bilgilendirmek, harekete geçirmek ve eğlendirmek amacıyla yapılır. Hepsinin ortak noktası, öyle ya da böyle, karşı tarafı etkilemek ve bir konuya dikkat çekmektir”¹⁸⁰.

İletişim sanatı, iletişim eyleminden doğduğuna göre, söz konusu eylemin, sanat haline gelmesi için de bazı kurallar geliştirilmiştir. Eski Yunan'da adına “retorik” denilen, söz söyleme bilimi(sanatı), başka deyişle hitabet sanatı doğmuştur.

¹⁷⁶ Michael C. Corballis, **İşaretten Konuşmaya, Dilin Kökeni ve Gelişimi**, (Çev: Aybek Görey), İstanbul, Kitap Yayın., 2003, s.212.

¹⁷⁷ Bkz: İskender Özgür, **Konuşma Bozukluğu ve Sağaltımı**, Adana, Nobel Kitabevi, 2006, s.5.

¹⁷⁸ Rıdvan Çongur, **Güzel Söz Söyleme**, TRT.Yay., Ankara, 1999, s.15.

¹⁷⁹ Zeynep Korkmaz, **Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Cilt:1**, Ankara, TDK .Yay., 1995, s.663.

¹⁸⁰ Şermin Tekinalp, **Güzel Konuşmak Bir Markadır**, İstanbul, Beta Yay., 2007, s.124.

Hitabet sanatının ilkelerinin temelleri M.Ö.336'da Aristoteles (Aristo) tarafından atılmıştır. Aristo, söz söyleme sanatını, sözel iletişimi insana, yorum, denetim, değiştirim yapma olanağı kazandıran, çevresine uymayı sağlayan etkili bir araç ve toplumsal bir güç olarak görmüştür. Aristo, konuşma sanatının öncelikle inandırıcılığı üzerine vurgu yapmıştır. Aristo, "retorik" adlı yapıtında bu konuyu şöyle açıklamaktadır: "Retorik, belli bir durumda, elde var olan inandırma yollarını kullanma yetisi olarak tanımlanabilir... Biz retoriğe, bize sunulan hemen hemen her konu üzerinde inandırma yollarını kullanma gücü olarak bakıyoruz"¹⁸¹.

Aristo ve ondan sonra gelen klasik yazarlar, inandırıcı konuşmada şu beş temel kuralın bulunduğunu ileri sürmüşlerdir:

- 1.Buluş (İcat /yaratma):Konuşmayı oluşturan düşüncelerin kaynağı ve özü.
- 2.Düzenleme: Konuşmanın kuruluşu ve akışı.
- 3.Biçem: Konuşmanın konusuna, gereğine ve dinleyenlerin niteliğine göre kullanılan dil.
- 4.Bellek: Konuşanın, bilgilerini zihninde tutmak ve anımsama gücü.
- 5.Deyiş: Konuşmanın sessel ve fiziksel yansıması...

George Campbell, Rhetoric Felsefesi adlı yapıtında, dinleyenleri etkileyerek istenilen psikolojik yönlendirmede başarılı olabilmek için konuşmayı şu işlevsellikleri içinde ele alır:

- A) Seslenilen kimselerde bir anlayış uyandırmak,
- B) İmgelemi hoşnut etmek,
- C) Tutkuları harekete geçirmek,
- D) İstenci etki altına almak.

Campbell: Tutkulara seslenmeden insanları inandırmanın olanaklı olabileceğini söylemenin, yanıltıcı ve aldatıcı bir sav olduğunu ileri sürmüştür. Kısaca, iletişim eyleminin kökenindeki kurallar, yasalar, insan bilimleri, doğa bilimleri ve toplumsal bilimler kaynağından süzülüp gelmektedir. "Konuşma; pratik, kültürel ya da estetik nedenlerle insanlar arası bir iletişim davranışıdır diyebiliriz"¹⁸².

¹⁸¹ Aristoteles, **Retorik**,(Çev.Mehmet H.Doğan), İstanbul , YKY Yayınları, 2004, s.37.

¹⁸² Bkz: Suat Taşer, **Konuşma Eğitimi**, İstanbul, Papirüs Yayınevi, ss.33-35.

Etkili Konuşmanın Temel İlkeleri: Konuşma eylemindeki ilkelerle, yasaların dört kaynaktan çıktığı belirtilmektedir. Bunlar: 1) Fizik, 2) Fizyolojik, 3) Psikolojik, 4) Sosyolojik

Konuşmanın Fizik Niteliği: Buna göre; konuşma eylemi, bütünü ile birtakım ışık ve ses dalgalarından oluşan bir süreçtir. Ne var ki, görmekten yoksun olanlar ışığa, işitmekten yoksun olanlar da sese karşı duyarsızdırlar.

Konuşmanın Fizyolojik Niteliği: Fizyolojiste göre konuşma, organizmanın çiğneme, yutma, soluk alıp verme, koklama, ciğerlere yabancı nesnelere girmesini önleme vb. birtakım asal biyolojik devinimleri yanında ikincil bir eylem olarak düşünülmelidir. İkincil eylem, asal eylemin üstüne yüklenmiş eylemdir. Buradaki önemli nokta: konuşmanın, insan bedeninde bu amaçla özelleşmiş kaslar sisteminin kullanılmasıyla değil, daha çok asal biyolojik işlevleri olan kasların özel kullanımı ile meydana geldiğidir. Sapor'e göre, insan bedeninde konuşma organlarının varlığından söz etmek yanlıştır. Çünkü konuşma seslerini çıkaran organlar bu işi rastlantı ile yüklenmişlerdir. Her ne kadar bu seslerin çıkarılmasında akciğerlerden, hançereden, damaktan, burundan, dilden dişlerden, dudaklardan yararlanılmaktaysa da, bunlar hiçbir zaman birincilikle konuşma organları olarak düşünülmemelidir; bu, parmakların piyano çalmakla ya da dizlerin tapınmak için yaratılmış olduğunu düşünmekle birdir.

Fizyolojik yönden konuşma, ikincil bir işlevdir, daha doğrusu ikincil işlev grubudur.

Konuşmanın Psikolojik Niteliği: Konuşmanın psikolojik niteliği uyarma ve tepki odağında kendini gösterir. Gerçekte de konuşma birtakım uyarmalarla bu uyarmalara karşılık veren tepkilerden oluşur; bunlardan bazıları birincil derecede coşkusal, bazıları birincil derecede zihinsel, bazıları da sözel ve sözel olmayan tepkilerdir. Bu noktada ise bizlere konuşmayı anlamamıza anlambilim yardımcı olabilir.

Anlambilim, anlama simge arasındaki ilişkiyi, simgelerin doğru ve etkili kullanımında baş gösteren güçlükleri incelemektedir.

Son derece önemli noktalardan biri de konuşmamızın, konuşmaya konu olan şeyler karşısındaki tepkilerimizle sınırlanmış oluşudur. Söylediğimiz her şeyin, kendi duygu ve düşüncelerimizin süzgecinden geçirilerek söylendiğini unutmamalıyız. Bu olgunun arkasındaki gerçek de başkalarına söylemeye çalıştığımız şeylerin de, onların sinir sistemlerinin süzgecinden geçmek zorunda oluşudur. Söz konusu süzgeçler arasında bir uyum ya da benzerlik varsa,

başkalarıyla konuşmamızda ancak o zaman başarı elde ederiz. Konuşma öğelerinin seçimindeki en önemli etmenlerden biri de geribildirim dediğimiz etmenddir. Geribildirim, ruhbilimcilerin hareket uyandıran uyaran adını verdikleri eylemden oluşur. Bir sözcüğü söylerken kulağımız kendi sesimizi işitir; işte bu işitsel duyum, daha sonraki sözcüğün söylenmesinde hareket uyandıran uyaran olur. Konuşan kişi her zaman geribildirimden etkilenir, etkilenmelidir; aynı zamanda konuşan kişi, kendi kas hareketlerini hissetmeli, kendi sesini işitmeli, bir ölçüde de kendi eylemini görmelidir. Geribildirim dikkate alınmadan konuşma eyleminin karmaşık süreci hiçbir zaman anlaşılabilir.

Konuşmanın Toplumsal Niteliği: Konuşma toplumsal yaşamın ürünüdür. İlk insan, çevresi ile ilişkilerinde başarılı ve varlığını sürdürebilmek için konuşmaya başvurmuştur. Konuşmanın birincil işlevi, işbirliğini sağlamaktır. Konuşma eyleminden söz edebilmek için en az iki kişinin varlığına gerek duyulması da bunu kanıtlamaktadır. Bu bakımdan, toplum karşısında konuşma, bireysel konuşma ile pratik doğrultuda eşanlı ya da ayrılmaz biçimde birbirine bağlıdır denebilir. Bundan ötürüdür ki bugün dünyada olduğu gibi ülkemizde de konuşmanın fizik, fizyolojik, psikolojik, sosyolojik vb. açılardan incelenmesi sonucu birçok üniversitede, kuruluşlarda, şirketlerde konuşma ve konuşmayla ilgili bütün alanlarda eğitim ve öğretim, önem kazanarak yapılmaktadır¹⁸³. Diğer yandan günümüzde konuşma eylemindeki en büyük sorunlardan biri de, insanların birbirlerine karşı duyarsız oluşlarıdır. İnsanlar günümüz modern toplumlarında, özellikle çekirdek aile oluşumu ve teknolojik gelişmelerden dolayı bir araya gelememekte ve tanımadıkları insanlarla iletişime girmekten ya da konuşmaktan kaçınmaktadırlar.

Etkili Konuşmayı Oluşturan Etmenler: Yüksel ve Taşer'in yapıtlarında konuşmayı oluşturan etmenler şöyle açıklanmaktadır: Konuşma en az beş etmeden oluşur, bunlar:

1. Ses,
2. Boğumlanma,
3. Konuşma dinamiği(Duygu, düşünce, istek),
4. Sözcük hazinesi,
5. Biçem(Üslup)dir¹⁸⁴.

¹⁸³ Bkz: Suat Taşer,a.g.y.,ss.73-76.

¹⁸⁴ Bkz: Ahmet Haluk Yüksel, Ed: Ali Atıf Bir, **İkna ve Konuşma**, , Eskişehir, TC. Anadolu Üniversitesi Yay. No:1629, 2005, ss:57-59.

Diğer bir kaynağımız olan Önen'in, Türkçeyi Türkçe Konuşmak adlı yapıtında ise, konuşmanın oluşumundaki etmenler şöyle açıklanmaktadır:

“Ses, Solunum, Telaffuz-Söyleyiş-Sesletim-(Fonetik-Boğumlanma-Artikülasyon)
Anlatım bilgisi-Diksiyon-Entonasyon-(Duygu ve düşüncenin sese yansıtılması)
Sözcük dağarcığı
Beden dili (Tavır-Üslup)”dur¹⁸⁵.

Konuşmanın etkili olmasında birçok etmenin rol oynadığı ve bunların: konuşma ve işitme ile ilgili fizyolojik durum (beyindeki dil ile ilgili merkezler, ses çıkarma ile ilgili mekanizma olarak ses telleri, küçük dil, dil ve dudaklar, ağız yapısı vb.), ses tonu, sözcüklerin seçimi, vurgu, içerik, simgesel dil ve mizahın kullanımı, konuşma hızı, söyleyiş, ses perdesi, hedefe yönelik konuşma, üslup-tarz, anlamlılık, zihinsel etkinlik ve kalıpların olduğu belirtilmektedir¹⁸⁶.

Vural ise yapıtında, konuşma eyleminin öğelerini dört bölümde açıklamaktadır. Bunlar:

- “1.Görsel (Bedensel) Davranış,
- 2.Ses,
- 3.Dil (Telaffuz, Kelime Hazinesi, Üslup),
- 4.Zihinsel Etkinlik-Konuşma Dinamiği”dir¹⁸⁷.

Bu konuda yapılan araştırmalar değerlendirildiğinde, konuşmayı oluşturan etmenlerin çeşitli açılardan ele alınmakta olduğunu, bu konuda da iletişimin tanımında olduğu gibi iç içe geçmiş ya da farklı açılımlarda bulunulduğu gözlemlenmektedir. Çalışmamızın amacı gereği ortak olarak kabul edilen etmenlerin, elimizdeki kaynakların değerlendirilmesi ile açıklaması yapılacaktır. Buna göre öncelikle ortak olarak kabul edilen ses olgusu ile başlamak doğru olacaktır.

Ses: Hava titreşimlerinin kulakla duyulmasına ses denilmektedir. İnsanların anlaşma araçlarından en önemlisi ve gelişmeye en elverişli olanının seslenme olduğunu ve dillerin de bu seslenmelerden doğduğu yapılan araştırmalarla öne sürülmektedir. “Sesin oluşması için havanın ve bir titreşimin olması gerektiği, titreşim içinde önce soluk ve ses telleri titreşimi, ardından biçimlenmeyi sağlayacak bazı organlara

¹⁸⁵ Akın Önen, **Türkçeyi Türkçe Konuşmak**, İstanbul , İnkılap Yay., 2004,s.27.

¹⁸⁶ Nursel Telman, Pınar Ünsal ,**a.g.y.**, s.79.

¹⁸⁷ Birol Vural, **Doğru ve Güzel Konuşma-fonetik-diksiyon-artikülasyon**, İst., Hayat Yay. 2003, ss:19–22.

ihtiyaç olduğu bir gerçek”¹⁸⁸. Gırtlığımızda meydana gelen selen, ağızımızdan biçimlenerek ses halinde çıkar. “Ses, insanın herhangi bir şey anlatmak, için ağızından çıkan selendir. Ses sözcüğü genel anlamda kullanılır. Örneğin, yüksek sesle konuşunuz; tınlı ses, öterli ses, zayıf ses; tiz ses. Müzikte de: soprano sesi, tenor sesi. Müzik aletlerinde: flüt sesi, keman sesi. Birçok hayvanlar için de: papağan sesi, kuş sesi. Gürültüler için de kırbaç sesi, ayak sesi diye kullanılır”¹⁸⁹.

Diksiyon sanatının ülkemizdeki yetkin eğitimcilerinden olan Şenbay’a göre:

Selen: Bir cismin titreşimlerinin havada dalgalar halinde işitme duyumuza etki yapmasıyla meydana gelen ses¹⁹⁰ olarak tanımlanmaktadır. Ses; akciğerden gelen havanın gırtlaktaki kirişlere çarpmasıyla, onları titretmesiyle çıkar. Kirişlerde perdelenen sesler, ağızımızda bulunan organların gereğince açılıp kapanması, yaklaşıp uzaklaşmasıyla ve gerilip çözülmesiyle; çeşitli değişim ve değiştirmeleriyle boğumlanır ve konuşma sesi biçimini alır. Çıkarığımız herhangi bir sesle, konuşma sesi birbirine karıştırılmamalıdır. Ses ve konuşma arasında neden bu kadar sıkı bir ilişki olduğu sorusu akla gelebilir. Çünkü ses ve kişilik, ses ve yaş, ses ve cinsiyet arasında güçlü bir olduğu da kabul edilmektedir. Örneğin, kendisini görmeden konuştuğumuz bir kişinin, erkek ya da kadın olduğunu ya da yaşını belli birtakım ön-kabullerimizden hareketle hemen anlayabiliriz.

Ses kalitesi ile toplumsal kişilik arasındaki ilişki üzerinde yapılan incelemelerde şu ilginç sonuç ortaya çıkmıştır: Konuşma sesine bakarak kişinin dik başlı mı, yoksa yumuşak başlı mı olduğunu anlamak olasıdır. Ses, kişiliği böylesine yansıtmanın yanında konuşmayı da olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Ses, yalnızca sözcükleri değil konuşmacının tutumunu, coşku durumunu, konuya olan egemenliğini de etkiler. Bu nedenle kişinin söyledikleri kadar, söyleyiş biçimleri de önemlidir.

İnsan gırtlığı müzik aletlerinin tümünden daha çeşitli, daha duygulu ve anlamlı sesler çıkarmaktadır. Bu seslerin sayısını saptamak söz konusu değildir. Konuşmanın oluşumu sese bağlı olmakla birlikte, sesin oluşumunda da solüğün çok büyük önemi vardır. Açık, net ve akıcı konuşmak ancak doğru soluk almak ve bunu yeterli biçimde kullanmakla gerçekleşebilir.

¹⁸⁸ Akın Önen, a.g.y., s.28.

¹⁸⁹ Nüzhet Şenbay, **Ahştırmalı Diksiyon Sanatı**, MEB. Yayınevi, İstanbul, 2000, s.11.

¹⁹⁰ Bkz: Nüzhet Şenbay, a.g.y., s.256.

Seslenme olayını gerçekleştiren organlarımız ise şunlardır: Ses için gerekli havayı sağlayan soluk borusu, akciğerler ve onların hareketini sağlayan diyafram, sesi oluşturan gırtlak, sesin şiddetini değiştirmeye yarayan, boğumlanmayı sağlayan ağız ve burun boşluğu, dil, damak, dudaklar ve dişler. İyi bir konuşma sesinin özelliklerine baktığımız zaman öncelikle işitilebilir olmalıdır. İşitilebilirlik; konuşurken sesin dinleyene rahatça duyurulabilmesidir. Çok yavaş ya da çok yüksek tonlarda konuşulmamalıdır, aksi takdirde bu karşıdaki kişiyi ya da kişileri rahatsız edebilir. Sesin konuşulan yerin küçük ya da büyük oluşuna, dinleyicinin az ya da çokluğuna göre ayarlanabilmelidir.

Akıcılık: Konuşmanın tümcelerinde yer alan düşünceleri, dinleyici(ler)in algılama hızına uygun düşecek bir akıcılıkta yapılması gerekmektedir.

Akıcılık, hız ile ilişkili bir sorundur. Hız, konuşmayı oluşturan gereçlerin özelliğine, kişilerin duygu ve coşku durumlarına, kişiliklerine, bulunulan yerlere ve ortamlara, dinleyici(ler)in niteliğine göre değişimler göstermelidir.

Hoşa giderlik: İyi bir konuşma, sesinin yalnızca işitilir ve akıcı olması da yetmez, aynı zamanda hoş gidecek bir nitelik taşıması da gerekir. Bir sesin hoş giderliği, o sesin tınısı ile ilgilidir. Tınının, sesin oluşumunda dikkat edilmesi gereken bir nokta olduğu ve sese güzellik ve güç verdiği, başlıca tınlatici organları olan gırtlak, ağız, burun boşluklarının yeterli görevlerini yapmaması sonucu; kısık, pürüzlü, madeni, hırıltılı sesler çıkarılmasına neden olduğu belirtilmektedir. Bu durum da konuşmayı ve dinleyen(ler)i olumsuz etkilemektedir. Çünkü katı, kulak tırmalayan, hırıltılı, madeni, tiz, burunsal, hışırtılı, gevrek vb. sesler kulağa hoş gelmeyen, rahatsız eden seslerdir.

Anlamlılık: Ses, dinleyiciye konuşmacının iyi niyetini, amacını, ilgisini yansıtmalıdır. Soğukkanlılığı, insancıl yönü, dost tutumu, konumu duyulan inanç ve güveni de yansıtmalıdır. Sesin, sözcüklerdeki anlamlardan çok daha fazlasını dinleyene ilettiğini, iletme özelliklerine sahip olduğunu çalışmamızda belirtmiştik. Bu anlamlar, sesin kendisinde yer alan anlamlardır. Sahip olunan sesin niteliği ile onu kullanım biçimi bu yönden büyük önem taşımaktadır. Diğer bir deyişle sesini dengeli, kararlı ve güvendirici, açık, yalın ve kişilikli olmalıdır. Dinleyende bellek karışıklığına yol açan, tepkilere neden olan bir ileti, anlamdan yoksun demektir. Anlamca aydınlık olmayan, bu yüzden ikide bir yinelemek ya da yineletmek gereği duyuran bir ileti de yeterli değildir.

Bükümlülük: Bükümlülüğün karşıtı tekdüzeliştir, monotonluktur. Doğal olarak, etkili konuşma, karşılıklı konuşma biçiminde olmalıdır. Düşünceler, ton değişiklikleri,

hız değişiklikleri ile anlatılır; bu değişiklikler rastgele ve mekanik olmayıp düşüncelerin oluşum sürecinden kaynaklanan ve iletişim eyleminin dinleyicilerin özelliklerine, niteliklerine uydurma gereğini belirleyen değişikliklerdir. Büküm, bir konuşma cümlesindeki müzik notalarının kullanılmasına, sesin edasının, perdesinin değişmesine denmektedir.

Boğumlanma (Artikülasyon) : Boğumlanma, heceleri iyice anlaşılabilir olarak meydana getirmektir. Birçok kimse dudaklarını iyice hareket ettirmeden konuşurlar, böylelikle dudak tembelliği olan kimselerin söylediklerini dinleyicilerin birçoğu anlamaz¹⁹¹. “Boğumlanma, aynı zamanda yazılmış ya da basılmış bir takım simgeleri (harfleri) seslemek demektir. Bu simgeler, başlangıçta kulaktan kulağa geçişler, sonradan da yazılı ve basılı hale gelerek göze görünür olmuşlardır. Basılı bir sözcüğe bakıp da onu boğumlandıran (telaffuz eden) kişi, görsel bir uyarıyı işitsel bir uyarıya çeviriyor demektir”¹⁹². Boğumlanmada en çok yaygın olan kusurların başlıcaları şunlardır: Gevşeklik, güçsüzlük/ses zayıflığı, ses titrekliliği, ses kısıklığı, düşünce durakları, ara sesler çıkarılması, tiz ve keskin ses, atlama, ses değiştirme ya da pelteklik, tutukluk ve kekelemedir.

Konuşma Dinamiği (Duygu, düşünce, istek): Toplum içinde, birlikte yaşamın gereği olarak duygu, düşünce ve isteklerimizi yanımızdakilere, karşıımızdakilere bildirmek ya da iletmek hepimiz için bir zorunluluktur. Böylece, bizi konuşmaya iten nedenlerin duygu, düşünce ve isteklerimiz olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. İnsan duygu, düşünce ve isteklerinden tümüyle yoksun olduğu ya da yoksun bırakıldığı zaman yaşamıyor demektir. Bu durumda da konuşma olmaz, yani konuşma dinamiği bir anlamda yaşamın ön koşuludur. Konuşma dinamiğinin niçin konuşuruz? sorusunu kendimize sorup şu yanıtlarla da bütünleştirdiğimizde daha iyi anlaşılacağı belirtilmektedir.

Niçin konuşuruz?

Varlığımızı kanıtlamak için.

Benliğimizi kabul ettirmek için.

Doyum sağlamak için.

Ruhsal ve sinirsel gerginliklerden kurtulmak için.

Toplumsal ilişkiler kurmak için.

Etkileşimde bulunmak için.

¹⁹¹ Bkz: Nüzhet Şenbay, a.g.y., ss:50–64.

¹⁹² Suat Taşer, a.g.y., s.136.

Çevremizi denetim altına almak için¹⁹³.

Sözcük Hazinesi: Konuşurken, kurulan tümcelerin temel ögesi sözcüklerdir. Bir yapı ustası ele alındığında, usta yapısını kurarken tuğla, çivi, metre, mala, kum vb. birçok malzemeye başvurur ve kullanır. Kullandığı malzemeler bilgi birikimi ve dikkati, kurduğu yapının kalitesini de belirler. O halde, insanlar da konuşurken sözcüklere başvururlar. Konuşmadaki rahatlığımız, verimliliğimiz kullanabildiğimiz sözcüklerin çokluğu ile doğru orantılıdır. Bu nedenle insanların sözcük hazinelerini genişletmeleri gerekmektedir. Doğal olarak değişik durum, ortam ve olguları ifade edebilmek, farklı sözcüklerin çoğalması ve bilinmesiyle olasıdır.

Yapılan araştırmalar; günlük yaşamın ortalama 300–400 sözcük ile sürdürülebileceğini göstermektedir. Ancak özellikle günümüzde toplumsal değişme hızının giderek artmasıyla birçok yeni durum ve olgu ile karşılaşılması kaçınılmazdır. Bunların aktarılması ve onlardan yararlanılması ancak kişilerin sözcük hazinelerini genişletmeleri ile olasıdır. Bunun başlıca yolu öncelikle okumak ve tüm iletişim araçlarından bu anlamda yararlanmak gerekir. Bu bağlamda anlamamızı, anlaşmamızı ve anlatmamızın en iyi yollarından biri; öncelikle sözcük hazinemizin geniş ve zengin olmasına bağlı olduğu belirtilmektedir¹⁹⁴.

Biçem (Üslup) : En kısa tanımıyla biçem deyiş-söyleyiş özelliğidir. “Düşünce ve duygularımızı başkalarına anlatmak için yazı, söz, müzik, resim gibi çeşitli araçlar vardır. Hepsinde önce anlatmak istediğimiz fikir, sonra bu fikri anlatma tarzı gelir. Buna üslup denir”¹⁹⁵. “Bir konuşmacının başarılı olabilmesi, verdiği bilgilerin ve öne sürdüğü düşüncelerin sağlamlığı ve doğruluğu kadar, seçtiği sözcüklere, kurduğu cümlelere ve bunları söyleyiş biçimine, seslendirmesine bağlıdır. Buna sözlü anlatımda biçem özelliği denmektedir. Konuşmacı, hangi konuşma türünde olursa olsun, seçeceği sözcüklere özen göstermelidir”¹⁹⁶. “Konuşmak, yalnızca sözcükleri gelişigüzel söylemek değildir. Tıpkı süslenmek, resim yapmak, şiir yazmak, bir çalgıyı çalmak gibi incelik, çaba ve yetenek isteyen bir olgudur. Bunun için de güzel konuşmak isteyen kişi sözcükleri, tümceleri doğru ve yerinde kullanmak, sesletim ve tonlamalara özen göstermek zorundadır”¹⁹⁷ Bütün bu yapılan açıklamalar doğrultusunda konuşma, dilimizin özenli kullanılması ve istendik etki ve

¹⁹³ Bkz: Suat Taşer , a.g.y. , s.139.

¹⁹⁴ Bkz. Ahmet Haluk Yüksel,(Ed: Ali Atıf Bir), a.g.y., s.59.

¹⁹⁵ Nüzhet Şenbay, a.g.y., s.122.

¹⁹⁶ Akın Önen, a.g.y., s.244.

¹⁹⁷ Hidayet Tuncay, **Konuşmak Yürek İster, Dil İletişim ve Duygusal Zekâ**, Ankara, Hacettepe Taş Kitapçılık, 2007, s.123.

davranışların elde edilmesi bağlamında yaşamımızda çok önemlidir. Yapılan çalışmanın ereklerden biri olarak etkili konuşmayla ilgili yapılan çalışmaların gittikçe önem kazandığı günümüzde, yaptığımız açıklamalar konuşmanın önemine dikkat çekmeye yönelik açıklamalardır. Konuşma eylemi, kişilerarası iletişimin asal öğelerinden biridir. Konuşma yüzyıllardır, kişileri, kitleleri etkilemiş, yalnızca sanatçıların, politikacıların değil; kişilerarasında da, kısaca insanın olduğu her yerde önemi anlaşılmış ve bugün konuşmak bir sanat haline gelmiştir. Diksiyon da konuşma sanatıdır. Yani çeşitli sesler aracılığıyla, vurgu, ses, nefes, tonlama, hız vb. birçok özellikleri bilerek ve kullanarak konuşmayı adeta bir beste haline getirmektir. **Diksiyon:** Latince (dictio) ve (distus) sözcüklerinden Fransızcaya (diction) olarak geçmiş, Fransızcadan da dilimize söylendiği gibi alınmıştır. Bu sözcüğün Latince anlamı “söz söylerken sözcüklerin seçilmesi, aynı zamanda düşüncüyü kolaylıkla anlatma tarzı”¹⁹⁸ olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlama, belleğin yeteneğine dayalı olarak, sözcüklerin, tümcelerin yerinde ve doğru kullanılarak, güzel bir biçimde anlatılabilmesini içermektedir. Bu açıklamalar doğrultusunda diksiyonu; söz söylerken, duygu ve düşünceleri doğru ve biçimine uygun olarak anlatabilmek, sesin uyumunu gözeterek, kullanılan sözcüklerin ve hecelerinin uzun yada kısalığına dikkat etmek, doğru vurgulamalarla, jestleri, mimikleri ve davranış biçimlerimizi doğru ve güzel biçimde kullanma sanatı olarak nitelendirilebilir.

---

¹⁹⁸ Nüzhet Şenbay, **Söz ve Diksiyon Sanatı**, 8.Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995, s.63.

1.4. KİŞİLERARASI İLETİŞİMDE ETKİN DİNLEME VE TÜRLEİ, ÖZELLİKLERİ, ENGELLERİ

Etkili kişilerarası iletişimin asal öğelerinden biri etkili konuşma, diğeri de etkin dinlemedir. Ancak, dinleme; iletişim becerileri konusunda en az üzerinde durulan konulardan biridir. Hatalı dinlemeden doğan birçok yanlış anlamalar birçok olaylara, iletişim çatışması ya da kopukluklarına yol açmıştır ve açmaktadır. Robertson konuyla ilgili düşüncelerini şöyle açıklamaktadır; “Toplumumuz, dinlemeyi öğrenmenin gereğini uzun yıllar göz ardı etti. Yakın geçmişte yıldızı parlayan iletişimde, dinleme yeteneğinin gelişimine çok az önem verildi ve bugünkü sorunlarımız bu yanlışlığa mal edilebilir”¹⁹⁹. İnsanlar, gerçekte söylenenlerden çok, duymak istediklerini duyarlar. Zaman zaman hepimiz iletişimde bulunduğumuz kişiden söylediklerini tekrar etmesini istemişizdir. Bu yalnızca duymaya dayalı bir iletişim olmaktan öteye gitmez. Karşımızdaki kişi bu durumda, kendisinin dinlenilmediğini düşünür. İletişimde bulunduğumuz kişiyle anlaşmamız, algılayıp anlatabilmemiz için onu dinlememiz gerekmektedir. Bir başkasını dinlemek, oldukça güç bir iştir, çünkü etkin bir biçimde dinleyebilmek karşımızdaki kişiye ilgi göstermeyi, saygılı olmayı, duymayı ve empatik olabilmeyi gerektirmektedir. Hiç şüphesiz, etkili iletişim ve ilişkiler kurabilmek, geliştirebilmek için en temel öğelerden biri de etkin dinlemedir. “Aktif dinleme, iletişimin temel bir tamamlayıcısıdır”²⁰⁰. “Etkin dinlemeyi öğrenen bir kişi, tüm düşünceleri kafasından atmakta, dikkatini konuşmacıya odaklamakta, bazen notlar almakta, onun asıl sorununa inmesine yardımcı olduğu ve dinlenen insanın öncelikle karşısındaki insana güven duyduğu ve bunun da rahatlamının önkoşulu olduğu”²⁰¹ belirtilmektedir. Ancak; insanlar dinlemeyi, duyma ile karıştırmaktadırlar. Kişi konuşurken “devam edin ben sizi duyuyorum” tümcesi “sizi dinliyorum” tümcesiyle karıştırılmaktadır. Oysa her iki tümce de çok farklıdır. Birinci tümce de ses yalnızca kulağa gelmekte anlatılan içerik ses boyutunda tanınmaktadır. Oysa ikinci tümce “sizi dinliyorum” da ses kulağa geldiği gibi, anlatana yönelik, sesin anlattığı dizgelerin çözümlemesinin de yapıldığı belirtilmektedir.

¹⁹⁹ Arthur K. Robertson, a.g.y., s.25.

²⁰⁰ Haluk Yavuzer, **Eğitim ve Gelişim Özellikleri ile Okul Çağı Çocuğu**, 11.Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2004, s.62.

²⁰¹ Şermin Tekinalp, a.g.y., s.40.

Duyma ve dinleme kavramları birbirinden farklı anlamlara sahiptir. Duyma, dinleyicinin, ses akımının içinden dil öğelerini ayırt edebilme ve sesbilimsel ve dilbilgisel bilgileri doğrultusunda bu öğeleri birbirine birleştirip, cümleyi anlama yeteneğidir. Dinleme ise, dinleyicinin, daha önce söylenenler ile bir sonra söylenen cümle arasında bağlantı kurma ve iletişim içindeki işlevini anlama yeteneğidir. Diğer bir anlatımla dinleyicilerin işitsel ve görsel yeteneklerini içeren dinleme, bir algı ve dikkat etkinliğidir²⁰². “Dinlemek, o anda keşfetmeye çalıştığımız, söylenen şeylerin dikkatlice süzmeyi ve açıklığı getirir”²⁰³. Ailes ve Kraushar dinlemenin önemine ilişkin; “Dinlemek için eğitilmiyoruz... Eğer çocuklarınıza dinlemeyi öğretirseniz, yaşamda daha başarılı olurlar”²⁰⁴ demektedirler. Stuart ise;“İletişim iki yönlü bir süreçtir. Etkili bir konuşmacı olmak için önce insanların nasıl dinlediğini anlamalısınız. Bu bilgiye sahip olmazsanız eğer yanlış frekansta yayın yapabilirsiniz; hem de hiç farkında olmadan. Mesajınız çok açık ve çok güçlü olabilir, ama bakalım anlaşılabilir mi?”²⁰⁵ demektedir.

Gerçek dinleme, birileri konuşurken sessiz kalmaktan ibaret değildir. Dinlememek tehlikelidir! Önemli bilgileri kaçırsınız ve gelecek sorunları görmezsiniz. İnsanların davranışlarının nedeni anlamaya çalışıldığında, dinleme becerilerindeki eksiklikleri tamamlamak için akıl okumak ve tahminde bulunmak zorunda kalınması söz konusudur. Dinlemek bir sorumluluk ve saygı belirtisidir. Diğer kişilerin nasıl hissettiğini ve dünyayı nasıl gördüğünü anlama sorumluluğudur. Kişilerin önyargılarını ve inançlarını, kaygılarını ve kişisel çıkarlarını bir kenara bırakmak ve diğer kişinin gözlerinden bakmak demektir... İnsanlar dinlemenin gösterdiği saygıya genellikle başkalarını severek ve başkalarına değer vererek karşılık verirler²⁰⁶. Dinleme, iletişimde kişilerin birbirlerini açık bir biçimde anlamasında anahtardır ve kişilerin dinlemeyi bir beceri olarak geliştirmeye gereksinimleri vardır. Kullanılmayan her beceri bir süre sonra körelmektedir²⁰⁷.

Cüceloğlu; İnsanların dinlerken genellikle şu dört düzeyden birini kullandıklarını belirtmektedir:

²⁰² Bkz: Demet Gürüz, Ayşen Temel Eğinli, **İletişim Becerileri**, Ankara, Nobel Yay., 2008, s.255.

²⁰³ John Adair, **Etkili İletişim**, 3.Basım, (Çev: Ömer Çolakoğlu), İstanbul, BKY Yay., 2006, s.86.

²⁰⁴ Roger Ailes, John Kraushar., **Mesaj Siziniz**, (Çev: Alev Önder), İst., Sistem Yayın, 2004, s.70.

²⁰⁵ Cristina Stuart., **Başarıya Giden Yolda Etkili Konuşma Yöntemleri**, (Çev:Ebru Kılıç), İstanbul, Alfa Yay., 2002, s.3.

²⁰⁶ Bkz: Matthew McKay, Martha Davis,Patrick, (Çev:Özgür Gelbal), a.g.y., ss :3-4.

²⁰⁷ Bkz:Zeynep Cihangir, **Kişilerarası İletişimde Dinleme Becerisi**, Ankara, Nobel Yay.,2004, s13.

1.Önemsememe; Alıcı kişinin söylediğini dinler gibi görünebilir, ancak dinlemiyordur.

2.Seçici dinleme; Alıcı söylenenin ancak bazı kısımlarını duyar, diğerlerine ilgi göstermez.

3.Dikkatle dinleme; Alıcı söylenen sözlere dikkat eder, hangi kelimelerin kullanıldığını iyi bilir.

4.Empatik dinleme; Kişiyi anlamak amacıyla kullanılan aktif dinlemedir. Empatik dinleme kişiyi anlamayı birinci plana koymaktadır. Kişinin söylediği sözler hangi deneyimleri, öğrenimleri dile getiriyor, kişi nasıl hissediyor, dünyayı ve kendini nasıl görüyor? Karşıdakinin yaşantısı ve gözüyle dünyayı görmek; işte empati budur. Ayrıca Cüceloğlu yapıtında aktif dinlemeyi dört aşamada açıklamıştır. Buna göre aktif dinlemenin aşamaları şunlardır:

Birinci aşama ki aktif dinleme içeriği yansıtmadır; dinleyen duyduğunu kendi sözcükleriyle tekrar söylemektedir.

İkinci aşamada dinleyici, duyduğu anlamı kendi sözleriyle aktarmaktadır.

Üçüncü aşama yalnızca anlam düzeyinde kalmayarak duyguları da kapsar; bu aşamada dinleyici konuşanın sözlerinin arkasında yatan duyguları yansıtmaktadır.

Aktif dinlemenin dördüncü aşaması, dinleyicinin kendi anlatımıyla hem içeriği hem de duyguları yansımasıdır. Dördüncü aşamayı belirten aktif dinleme türünde içeriği anlamada sol beyin, duyguları yansıtmada sağ beyin kullanılarak tüm beyin işin içine girer. Dördüncü aşamada, konuşan aktif dinleyici olan kimseye rahatlıkla kendini açmakta; kendini karşıdaki tarafından anlaşılma hissederek ve ona karşı güven duygusu geliştirmektedir. Dördüncü aşamada aktif dinleme tutumunu uygulayabilen biri, bir sorun nedeniyle biriyle arasında ortaya çıkan etkileşim olanağını hem kendi hem de karşıdaki için bir değişim ve gelişim fırsatı haline dönüştürebilir. Karşılıklı güvene dayanan sağlam ilişki kurulduktan sonra savunuculuk ortadan kalkar ve o insanı anlayabilmek kolaylaşır²⁰⁸.

De Vito'ya göre ise; dinleme süreci daireseldir. Bir kişinin tepkileri, diğeri için uyarı niteliğindedir ve onun tepkileri de diğeri için aynı özelliği taşımaktadır. Dinleme; algılama, anlama, anımsama, değerlendirme ve yanıtlama olarak toplam beş aşamadan oluşan bir diziyle ortaya konmaktadır. Dinlemenin aşamalarını sınıflandırmak gerekirse:

---

²⁰⁸ Bkz: Doğan Cüceloğlu, *İyi Düşün Doğru Karar Ver*, İstanbul, Sistem Yay., 24.Baskı, 1998, ss:362-365.

1. Algılama aşaması: Dinleme, konuşmacının gönderdiği iletileri algılamayla başlamaktadır. İletiler hem sözlü hem de sözsüz türden olabilmektedir. Karşıdaki kişinin söylediğini algılayabilmek için, dikkat etmek, onun sözünü kesmemek ve daha sonra nasıl tepki verileceğini düşünmeden dinlemek gerekmektedir.

2. Anlama aşaması: Konuşmacının ne demek istendiğinin öğrenilmesi aşamasıdır. Aktarılan düşünceleri ve bu düşüncelere eşlik eden duyguları anlamayı içermektedir.

3. Anımsama aşaması: Algılanan ve anlaşılan iletilerin bir süre için akılda tutulması gerekmektedir. Kişilerarası iletişim söz konusu olduğunda, bireylerin algıladıkları ve anladıkları iletileri daha sonra anımsayabilmek için not tutması uygun olmamaktadır. Etkili dinleyiciler, konuşmacının iletilerini daha sonra hatırlayarak, o konular hakkında ona sorular sormaktadırlar. Bu karşımızdaki kişiyi ve onun anlattıklarını önemseyişimizi ve onunla ilgilendiğimizi göstermenin en iyi yoludur.

4. Değerlendirme aşaması: İletileri yorumlamayı içermektedir. Konuşmacının temel amaçlarını ya da gerekçelerini yorumlamaya çalışmaktır. Konuşmacının görüşünü tam olarak anlayabilmek için, açıklama yapmasına olanak verilmesi, açıklamalarının teşvik edilmesi, kişiyi tamamen anlamadan değerlendirme yapılmaması, önyargılardan arınmış olması önemlidir.

5. Tepki verme aşaması: Kişi konuşurken ve konuşmasını bitirdikten sonra verilen tepkiler iki aşamadan oluşur. Bu tepkiler, konuşan kişiye verilen geribildirimlerdir. Bunlar konuşmacıya, nasıl hissettiğimiz ve iletileri hakkında ne düşündüğümüzü aktarmaktadır²⁰⁹.

Gürüz ve Eğinli'nin yapıtında da aktarmış oldukları bilgilere dayanarak dinlemenin aşamaları şöyle sıralanmaktadır:

Seçme ve alma: Dinlemenin ilk aşaması, duyu organları aracılığı ile iletiyi almaktır.

İlgilenme/Hazır bulunma: Dinleyici dinleme sırasında, hem iç hem de dış uyarıcıların etkisi altındadır. Çok sayıda ve çeşitli iletilerin aynı anda gelmesi sonucunda, belirli bir iletiye ilişkin bilgiyi almaya odaklanır. Bu noktada, seçici algı aracılığı ile istenilen ya da amaçlar doğrultusundaki iletiye dikkat edilir.

Anlama: Duymak fizyolojik bir olaydır. Anlamak ise, seçilen ve ilgilenilen seslere anlam yükleme sürecidir. Bir iletiyi anlamak, duyulan ve görüldenden bir anlam inşa etmek demektir.

---

²⁰⁹ Bkz: A.,J.,DeVito, The Interpersonal Communication Book, New York, NY: Haper Collins College Publishers, (Akt: Zeynep Cihangir), **Kişilerarası İletişimde Dinleme Becerisi**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2004, ss:25-27.

Hatırlama: Hatırlama, bilgiyi bellekten geri çağırma"dır. Bir grup araştırmacı, kişilerin gördükleri ve duydukları her şeyi tüm ayrıntıları ile belleksel olarak kaydedebildiklerini açıklamaktadır. İnsan belleği bir video gibi çalışmaktadır, ancak bütün kayıtlar bulunmayabilir ve hatırlanmayabilir. İnsan belleği hem kısa süreli, hem de uzun süreli depolama sistemlerine sahiptir.

Karşılık verme: Kişilerarası iletişim çift yönlüdür, yani karşılıklılık özelliği taşımaktadır. Hem dinlemeyi hem de karşılık vermeyi içermektedir. İletişim süreci içinde karşıdaki kişiyi dinlediğini belirtmek için bir karşılık vermek gerekmektedir. Karşılık verme biçimleri baş sallama, göz teması sağlama gibi sözsüz olabileceği gibi, sözlü olarak da olabilir²¹⁰. Dinlemenin aşamaları konusunda, genel olarak araştırmacıların ilgili yaklaşımları, birbirine yakın ya da çok az farklılıklar içermektedir. Bu konuda, diğer kaynaklarımızda da hemen hemen aynı aşamalar söz konusudur.

Çeşitli kaynaklarda dinleme türleri ve özellikleri şöyle açıklanmaktadır: Dinleme, görünüşte dinleme, seçerek dinleme, saplantılı dinleme, savunucu dinleme, tuzak kurucu dinleme, yüzeysel dinleme olarak ayırabiliriz.

Görünüşte dinleme: Karşınızdaki kişinin dış görünüşüyle sizi dinliyormuş gibi yapıp, iç dünyasında dolaşması, odak noktasının, kafasındaki düşüncelerle başka yerde olmasıdır.

Seçerek dinleme: Dinleyenin, konuşanın söyledikleriyle ilgili yalnızca kendi ilgilendiği bölümü duyması, diğer söylenenleri dinlememesidir. Bunlar, dikkatleri çekecek bir sözcük ya da ifade söylenene kadar dinleyici görünürler, daha sonra ilgilendikleri bölümü dinlemeye başlarlar. Dinleyicinin ilgili olduğu herhangi bir konudan söz edildiğinde dinlemesi, konuşmanın diğer bölümlerini dinler gibi yapmasıdır.

Saplantılı dinleme: Dinleyicinin söylenen sözleri kendi duygu saplantılarına göre dinleyerek anlam yüklemesidir. Bu durum, her konuşmada bir hüžün ya da espri, gülünecek bir řey çıkarmaya çalışmasıdır. Saplantılı dinleyiciler, kendi ilgilendikleri duygunun dışında işittiklerini, o anda unuttur, bir daha da hatırlamazlar.

Savunucu dinleme: Bu türdeki dinleyiciler ne duyarsa duysun her konuşulanı kendine yönelmiş ya da kendilerine yapılan bir saldırı saymakta ve hemen karşı savunmaya geçmektedir. Bu dinleme biçiminde her sözün altında ima aranır ve

---

²¹⁰ Bkz: Demet Gürüz, Aşsen Temel Eğinli, a.g.y., ss:258–260.

yorumlamalar benmerkezci olarak yapılmaktadır. Bu nedenle yanıtlar da hep kendilerini savunmaya yönelik olmaktadır.

Tuzak kurucu dinleme: Konuşmacının yanlışlarını ya da eksiklerini vb. bulmak ve onu zor duruma düşürmek için yapılan sessiz dinleme biçimidir. Bu tür dinleyiciler, dinledikleri bilgileri anlamak ve onlardan yararlanmak yerine adeta fırsat kollayarak konuşmacıyı zor durumda bırakmanın yollarını düşünürler. Bu da tuzak kurucu dinleme biçimidir.

Yüzeysel dinleme: Bu tür dinleme özelliği olan kişiler, konuşanın kullandığı sözcüklerin yüzeyinde kalmakta ve asıl anlatılmak istenen anlama ulaşmamaktadır. Söylenenleri düz anlamları içinde değerlendirirler²¹¹.

Yapılmış olan başka bir çalışmada etkili dinleme türleri şöyle açıklanmaktadır:

1.Katılımcı ve Edilgin Dinleme: Kişilerarası iletişimde etkili dinlemenin genel açıklamasının aktif katılım olduğu ve katılımcının fiziksel ve belleksel olarak, karşıdaki kişiye onunla beraber olduğunu hissettirecek biçimde davranmasıdır. Bu durumun karşımızdaki kişiyi, yaşı, statüsü, eğitimi ve kültürü ile olduğu gibi kabul etme temeline dayanır. Edilgin dinleme ise, dinleyicinin hiçbir sözlü tepkide bulunmadan, konuşmacıya kabul edildiğini duyumsatan ve daha fazla paylaşımda bulunmasını sağlayan güçlü bir dinleme biçimidir.

2.Empatik Dinleme: Bir kişinin duygu ve düşüncelerini anlayabilmek ve kendimizi onun yerine koymaya çalışarak dinlemedir. Empati (duygudaşlık), kişilerarası iletişimde, konuşmacının yaşantı ve duygularının, dinleyici tarafından anlaşılması ve yansıtılması olarak tanımlanmaktadır. Burada amaç, kişinin kendisini açması, duygularını daha yoğun yaşaması, kendisinde var olan çatışmaları çözmesi, kendisini kabul etmesi için cesaretlendirmektir.

3.Yargısız ve Eleştirel Dinleme: Etkili dinleme hem yargısız hem de eleştireldir. Öncelikle anlamak için dinlemek ve bunu yaparken de yargılayıcı bir tutumdan uzak durmak gerekmektedir. Söylenenlerin anlam ve içeriğini tümüyle anlayana kadar değerlendirme yapmamak, söylenenleri yüzeysel olarak dinlememek, beklentiler, inançlar doğrultusunda yorumlamalarda bulunmamak ve anlatılanların yalnızca bir noktası üzerinde odaklaşmaktan kaçınmak, yargısız ve eleştirel dinlemeyi etkili kılmaktadır.

4.Derinlemesine Dinleme: Yüzeysel bir biçimde dinleme konuşmacının duygu ve gereksinimlerini anlamayı, anlattıkları ile duygu ve gereksinimleri arasında anlamlı

---

²¹¹ Doğan Cüceloğlu, a.g.y., ss:168–170.

bağlantılar kurmayı engeller. Buna karşın; yüzeydeki iletileri de önemsemeyi, konuşmacının sözlü ve sözsüz iletilerine ve bunlar arasındaki tutarlılığa dikkat etmeyi, hem içerik hem de duygu iletilerini anlamayı, konuşmacının dile getirmediği duygu ve düşüncelerini anlamaya çalışmayı ve anlaşılana dile getirmeyi, konuşmacının iletilerine yanıt vermeyi içermektedir.

5.Çözümleyici Dinleme: Kişinin sahip olduğu sorununu çözmesi için gerekli temeli edinmesini sağlayıp, onu yargılamadan, duygularını anladığımızı göstererek duygularını çözümleyip, fark etmesine yardımcı olunabilir. Çözümleyici dinleme ile, kişinin duygu ve düşüncelerini fark edip, kendisini anlaşılmalı ve kabullenmiş hissetmesini ve konuşmaya devam etmesini sağlamak olasıdır.

6.Etkin Dinleme: Genel bir tanımlama ile geri iletim kullanılarak dinlemeye etkin dinleme denilmektedir. Etkin dinleme öğrenilebilecek en önemli iletişim becerilerinden biridir. Etkin dinlemede, iletiyi alan kişi gönderen kadar etkin olmaktadır. Etkin dinleme, söylenenler hakkında bir hükme varmaksızın, konuşan kişinin ilettiği duyguları ve düşünceleri geri yansıtarak dinlemektir.

7.Dikkatle Dinleme: Yalnızca dinlemek yeterli değildir. Dinlerken anladığının da gösterilmesi gerekmektedir. Konuşmacının gerçekten dinlendiğini gösteren bazı işaretlere gereksinim vardır. Bu özellik dikkatle dinleme olarak anılmaktadır.

8.Yorumlayıcı Dinleme: İfade edilen duygusal iletileri anlama ve duygusal içeriği alma süreci olarak tanımlanmaktadır. Burada etkili olan etkenler sesin tonu ve seste meydana gelen değişikliklerdir²¹².

Bir başka kaynağımızda ise dinleme türleri şöyle açıklanmıştır:

- 1.Aktif ve Pasif Dinleme,
- 2.Eleştirel ve Eleştirel Olmayan Dinleme,
- 3.Yüzeysel ve Derin Dinleme,
- 4.Empatik ve Objektif Dinleme,
- 5.Bilgilendirici Dinleme,
- 6.İlişkisel Dinleme,
- 7.Takdir Edici Dinleme,
- 8.Tanımlayıcı Dinlemedir²¹³.

Kişilerarası iletişimde iyi dinlememenin nedeni ya da dinleme engeli öncelikle kişinin kendisi olduğu belirtilmektedir. Yapılan araştırmalarda, genellikle

²¹² Bkz: Zeynep Cihangir, a.g.y., ss:36–47.

²¹³ Bkz: Demet Gürüz, Ayşen Temel Eğinli, a.g.y., ss:267–274.

sözel mesajların %60 kadarının anlaşılması, unutulduğu ya da yok sayıldığı belirtilmektedir. Bu durumun ortaya çıkma nedeni olarak; ne söylendiğine dikkat edilmemesi, iletiyi duymuş gibi yapmak, konuşmanın içinden belirli bölümleri seçmek, dikkatle dinlemeye çalışırken başka noktalara odaklanmak vb. nedenlerden dolayı olduğu belirtilmektedir²¹⁴.

Gürüz ve Eğinli'nin yapıtında, aktararak verdikleri ve etkin bir dinlemeyi engelleyen etmenler de şunlardır:

Kendine Dönük Olmak: Kendine dönük olan dinleyiciler genellikle daha çok kendi gereksinimleri ile ilgilidirler. Kendine dönük dinleyici, dinlemek dışında birçok şey yapmakla meşguldür. Genellikle konuşan kişinin sözünü kesme eğilimi göstermektedir.

Kontrolsüz Duygular: Sözcükler, kişiler için farklı anlamlara sahiptir. Sözcüklerin kişilerde yarattığı duygusal etkiler nedeniyle duygusal gürültü ortaya çıkmaktadır. Konuşmanın duygusal durumu kişilerin duyduklarını anlama ve değerlendirmesini etkileyebilir.

Konuşmacıyı Eleştirmek: Dinleyici eğer konuşmacıyı eleştiriyorsa, iletiye odaklanamamaktadır. Konuşan kişiye eleştirel bir tavırla yaklaşarak, incelemek ve bu inceleme sonucunda değerlendirmeler yapmak, yargıda bulunmak kişinin kendine dönmesine neden olur.

Konuşma Hızı ve Düşünce Hızı Farkı: İnsanların konuşma hızından daha hızlı düşünüyor olması, bir dinleme tuzağı meydana getirmektedir. Bir insan dakikada ortalama 125–150 sözcük konuşabilmektedir. Belleğimiz ise, bir dakika içinde 600–800 sözcüğü işleme yetisine sahiptir. Bu durumda kişinin belleğinin bu sözcükleri işleme hızı ile konuşma hızı arasındaki farklılık nedeniyle, dinleyicinin dikkati dağılabilmektedir. Bu sorunu yaşayan dinleyici, konuşmacının hızı ile dinleme hızı arasındaki zamanı özetlemeler yaparak değerlendirebilir. Belirli aralıklarla konuşan kişinin söylediklerini özetlemesi konuyu daha iyi anlamaya yardımcı olur.

Dikkat Kaydırmak: Duyma ile ilgili çok sorun yaşandığında ya da çok fazla uyarıcının aynı anda gelmesi durumunda kişinin dikkati dağıldığı için dinleme güçleşir. Aynı zamanda çeşitli psikolojik nedenlerle de dikkatin odaklanması engellenir. Örneğin, kişi stres nedeniyle dikkatini konuşmacıya veremiyor olabilir.

---

²¹⁴ Bkz: Kathy Thompson, Pamela Leintz, Barbara Nevers, Susan Witkowski, **The Integrative Listening Model. An Approach To Teaching And Learning Listening, The Journal of General Education**, 2004, Vol. 53, No.3–4.

Aşırı Bilgi Yükleme: Kişilerin dinlerken dikkatinin dağılmasının en önemli nedenlerinden biri de; bilgi çağında çok fazla bilginin aynı anda ulaşmasıdır. Bunun için konuşma ortamının iyi olmasına dikkat edilmesi gerekir. Konuşurken faks (belgegeçer) makinesinin, televizyonun, bilgisayarın, cep telefonlarının vb. açık olması birçok sesin aynı anda oluşması kişinin dinlemesine engel olmaktadır.

Dış Gürültü: Kişilerin iletişim kurdukları sırada çevrelerinde bulunan birçok ses iletişime karışmaktadır. Kişinin az duyma gibi bir rahatsızlığının dışında, konuşanın sesinin yetersiz olması, çevreden gelen gürültüler vb. birçok unsur da dinlemeye engel olabilmektedir.

Dinleyici Huzursuzluğu: Bazı kişiler başkalarıyla, bazı kişilerde dinlemekten huzursuzluk duymaktadırlar. Dinleyici huzursuzluğu birçok zaman kişinin dinleme sırasında iletileri kaçırmak endişesi ya da anlayamama korkusu yaşandığında ortaya çıkmaktadır. Bu endişe ve korku iletilerin yanlış anlaşılmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle dinleyici huzursuzluğuna kapılan kişilerin dinlerken not alması ya da ses kayıt cihazı kullanması faydalı olabilir.

Konuyla İlgili Olmama: Kişinin, konu hakkında bilgisi yoksa ve ilgisini çekmiyorsa konuyu anlaması güçleşecek, dikkatini veremeyecek ve dinleyemeyecektir.

Söz Kesme: Birçok dinleyici, konuşmacı sözlerini bitirmeden konu hakkında bilgisi olduğu için söz keserek konuya girmeye, dâhil olmaya, eklemeler yapmaya çalışmaktadır. Oysaki konuşmacı, konuşma planı içinde o noktaya gelmek istiyor olabilir ya da değişik bir bakış açısı ile konuşuyor olabilir. Konuşmacıya gerekli zamanın verilmemesi ve sözünün kesilmesi dinleme engelini oluşturmaktadır.

Ayrıntılara Odaklanmak: Konuşmanın genel hatlarını anlamak, ayrıntılar hakkındaki bilgilerin de akılda kalmasını sağlamaktadır. Ancak, rakamlara, örneklere, istatistikî bilgilere vb. ayrıntılara takılmak da konunun tam olarak anlaşılmasını engellemektedir.

Önyargılı Yaklaşmak: Bazı dinleyiciler kendi inançları, değerleri, doğruları vb. doğrultusundaki bir konuşmacıyla karşılaşmadıkları zaman, o konuşmacının söylediklerini ayrıntılı bir biçimde notlar alarak, sorular sorarak, kendi duymak istediği bir biçimde konuşturmak için mücadele verirler. Bunlar, önyargılı olduklarından engel oluşturmaktadır.

Etkisiz Beden Duruşu: Etkili dinleyenlerin beden duruşu açık ve konuşmacıya yoğunlaşmış olduğu iletişimi vermektedir. Etkisiz dinleyicilerin ise özensiz oturuşları, etrafta gezinen bakışları vardır, bir soru sorulduğunda irkilirler. Bu durum da engel oluşturabilmekte ve yanlış anlamalara neden olabilmektedir.

Şaşkınlık Yaratma: Bir konuşma sırasında belirli bir noktada dinleyiciler konuşmacının ilgisini sorularla, katılımları ile çekmektedirler. Konuşma sürekli o noktaya odaklı olarak ilerlemektedir. Diğer dinleyen(ler)de bu durumu şaşkınlıkla izlerler ve kendilerini dışlanmış hissederler.

Zor Sözcükleri Atlama: Yetersiz dinleyiciler zor sözcükleri atarlar, etkili dinleyiciler ise her dinledikleri konudan yeni bir sözcük öğrenme çabası içindedirler.

Düş Kurma: Konuşma hızı, düşünme hızına göre yavaş olduğu için, bu nedenle arada kalan sürede düş kurmak, değişik düşüncelere dalıp gitmek vb. durumlar, iletinin ana hatlarını kaçırmaya neden olabilmektedir. Kişinin varlığının orda, ancak, düşüncelerinin başka yerde olması durumu zaman zaman herkesin yaşayabileceği bir gerçektir. Bunlar, dinlemenin önündeki belli engeller olarak gösterilmektedir²¹⁵.

Dr. Matthew ve arkadaşlarının tespit etmiş olduğu dinleme engelleri ise:

1.Karşılaştırma: Konuşan ya da dinleyen kişiyle herhangi bir konuda ya da karşılaştırma yapma, dinlemeyi zorlaştırmaktadır.

2.Akıl Okuma: Akıl okumaya çalışan kişi, insanların ne dediklerine dikkat etmemekte, aslında ve genellikle, söylenenlere güvenmemektedir. Diğer kişinin gerçekten ne düşündüğünü ve hissettiğini görmeye çalışmaktadır.

3.Tekrarlama: Konuşmacının, ne söyleyeceğini içinden tekrar ederken, dinlemeye zaman bulamamasıdır.

4.Süzgeçten Geçirme: Sözcükleri süzgeçten geçirdiği zaman, bazı şeyleri dinlemekte, bazılarını da dinlememektedir. Süzgeçten geçirmenin diğer bir şekli de, bazı sözcükleri duymaktan kaçınmaktır. Özellikle tehdit edici, olumsuz, eleştirel ya da sevimsiz şeylerin duymazlıktan gelinmesidir.

5.Yargılama: Olumsuz etiketler çok büyük bir güce sahiptir. Birinin deli, aptal, ya da yetersiz vb. olduğuna ilişkin önyargıda bulunulursa, onun ne söylediğine fazla dikkat edilmemektedir. Dinlemenin temel kurallarından biri de, yargılamaların, dinledikten ve iletinin içeriğini değerlendirdikten sonra yapılması gerektiğidir.

6.Düşüncelere Dalma: Kişi sıkıldığında ya da kaygılı olduğunda, düşüncelere dalmaya daha çok eğilim gösterebilmektedir. Herkes düşüncelere dalabilir ve bazen uyanık kalmak için büyük çaba göstermek gerekmektedir. Ancak, belli kişilerle birlikteyken düşüncelere fazla dalınıyorsa bu, o kişileri anlamak ya da onlarla ilgili bir şeyler bilmek istememenin işareti olabilir. En azından bu, o kişilerin söyleyeceklerine değer verilmediğinin bir belirtisidir.

---

²¹⁵ Bkz.: Demet Gürüz, Ayşen Temel Eğinli, a.g.y., ss:276–281.

7.Özdeşleştirme: Bu engelde de, dinleyen, konuşmacının söylediği her şeyi alır ve kendi deneyimleriyle bağlantısını kurar. Konuşmacı, diş ağrılarında söz etmektedir ancak bu, dinleyende özdeş bir durum yaratarak, diş hekimini ya da ağız ameliyatı olduğu, ortamı ve zamanı hatırlatmaktadır. Bu da, dinleme engeli oluşturmaktadır.

8.Öğüt Verme: Bazı kişiler, her zaman yardıma ve önerilere hazır, büyük sorun çözücülerdir. Doğru öğüdü bulmadan önce, birkaç cümle duymaları yeterli olabilir. Ancak, önerilerini hazırlarken ve ikna ederken, en önemli şeyi kaçırabilir. Duyguları dinlememiş olduğundan, karşısındakini anlayamaz.

9.Ağız Kavgası Yapma: Bu engelde de kişi, insanlarla atışır ya da tartışır. Konuşan kişi kendisinin dinlendiğini hiçbir zaman hissedemez, çünkü karşısındaki çok çabuk karşı çıkmaktadır. Aslında, dikkatin büyük kısmı karşı koyacak şeyler bulmaya yönelmiştir. Güçlü direnişler vardır. Görünüşte inançlar ve tecrübeler konusunda çok açıktır, esnektir. Ağız kavgasından kaçınmanın yolu, duyulanları tekrar etmekten ve anladığını göstermekten geçmektedir. Ağız kavgasının bir alt türü ise, küçümsemedir. Kişinin, karşısındaki insanın bakış açısını saf dışı bırakmak için çok sert ve iğneleyici ifadeler kullanmasıdır. Diğer bir ağız kavgası da inanmamadır. İnanmama, övgülere katlanamayan insanlar için geçerli olup, temel tekniği, bir övgü alındığında kişinin kendisini küçümsemesidir. Karşınızdaki kişi, hiçbir zaman, teşekkür duyduğuna yönelik bir doyum hissetmez. Aslında haklıdır, çünkü duymamaktadır.

10.Haklı Çıkma: Haklı çıkma, hatalı duruma düşmemek için her şeyin söyleneceği (gerçekleri çarpıtmak, bağırma başlamak, bahaneler bulmak, suçlamada bulunmak, geçmişteki suçları hatırlatmak vb.) anlamına gelmektedir. Eleştirileri dinlemeyerek kimse hatalarını düzeltmemektedir. Hatalar görülmeyeceği için de, onlar yapılmaya devam etmektedir.

11.Konu Değiştirme: Bu dinleme engeli, aniden konunun değiştirilmesi biçiminde olmaktadır. Kişinin bir konudan sıkıldığına ya da rahatsız olduğunda konuşmanın yönünü değiştirmesidir. Amaçtan sapmanın bir başka biçimi de şakaya vurmaktır. Diğer kişiyi dinlerken duyulan rahatsızlığı ya da kaygıyı gidermek için, söylenen her şeye sürekli olarak şakayla ya da alaylı konuşarak karşılık vermektir.

12.Rahatlama: İnsanlar kendilerinin sevilmesini ister, o yüzden her şeyi onaylarlar. Yalnızca, genel anlamı görece kadar dinliyor olabilir, ancak gerçekte

ilgilenmiyordur. Söylenenleri gözden geçirmek ve konuya dâhil olmaktansa, sadece karşısındakini rahatlatmaktadır²¹⁶.

1.5. KİŞİLERARASI İLETİŞİMDE SUSMA, SÖZSÜZ İLETİŞİM, İLK İZLENİM VE İKNA

Kişilerarası İletişimde Sessiz İletişim; Susma: Susma, en az dinleme kadar, kişilerarası iletişimin önemli ve vazgeçilmez öğelerinden biridir. Etkili olabilecek yüzyüze yapılan kişilerarası iletişimin gerçekleşebilmesi için tarafların en azından konuşan kişiyi susarak dinlemesi gerekmektedir. Susmadan karşımızdakini gerçek anlamda dinleyebilmek olası değildir. Sessizlik ya da susma, istedik ve gerekli olduğu durumların dışında insana sıkıntı veren bir olgudur. Her susmanın ya da iletişim durumunda sessiz kalmanın değişik nedenleri vardır. Bu nedenlerin, iletişimde yorumlara ve sonuçlara yol açabilecek, kendine özgü anlamlar içerebileceği belirtilmektedir. Bazen kızgın olduğumuz için dişlerimizi sıkarak, bazen sıkıldığımız için susup başka yerlere bakarak, bazen de iletilen konuya takılıp kalığımızda ya da anlamadığımızda susar sessiz kalırız. Bu gibi durumlarda ki suskunluğumuz, kaynağı onayladığımızı, bazılarında ise onaylamadığımızı gösterir. Bazen yeni tanıştığımız kişilerle söylenecek söz bulamaz suskun kalır ve huzursuz, mutsuz oluruz, bazen de sözlere gerek kalmadan ortak bir sessizlikte anlaşabilir, huzur duyarız.

Psikologlar, kişilerarası iletişimde, iletişim yokluğunun kötü bir iletişimden daha olumsuz sonuçlara yol açtığını gözlemlemişlerdir. Çünkü tarafların açık olması koşuluyla, tartışmalı bir iletişim, en azından bir gizilgüç olarak, ilişkilerdeki sorunların gelecekteki çözümünü de içerebileceği belirtilmektedir. Susma/sessizlik yanlıştta değerlendirilse, ilgisizlik, kızgınlık vb olumsuz bir tavır olarak değerlendirildiğinde, iletişimde zincirleme olarak ters tepkilere ya da iletişimin kopmasına yol açabileceği belirtilmektedir. Bu nedenle, susma konusunda duyarlı olmak kişilerarası ilişki ve iletişimde zorunludur.

---

²¹⁶ Bkz: Matthew McKay, Martha Davis,Patrick Fanning, (Çev:Özgür Gelbal), ss:6-11.

Susmanın, iletişimde farkına varmasak da önemli olmasından dolayı belli işlevleri ve buna göre oluşmuş tiplerinin de olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda susmanın işlevleri ve tipleri şöyle açıklanmaktadır. Zıllıoğlu'nun, T.J.Bruneau'dan aktararak verdiği bilgiler şöyledir: T.J.Bruneau, sözlü iletişimde sessizliğin, susma devrelerinin işlevleri üzerinde durarak;

1.Psikolinguistik susma,

2.Etkileşimsel susma,

3.Sosyo –kültürel susma, olmak üzere üç tip susma tespit etmiştir.

Psikolinguistik Susma: Konuşma süreci içinde sözlerin gerekli yerlerde ve değişik biçimlerde durdurulması ya da ayrılması olarak tanımlanabilir. Bu tip susmanın işlevi hem kaynağa hem de hedefe düşünme süresi (zihinsel zaman) sağlamaktır. Psikolinguistik susma, kısa süreli ve uzun süreli olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Kısa süreli susmalar, daha çok dilin dilbilgisel yapısından kaynaklanır.

Uzun süreli susmalar belleksel süreçlerle ilgilidir. Yaşantıların derinliği, bellekteki bilişsel malzemenin karmaşıklığı ölçüsünde susma süresi uzamaktadır.

Etkileşimsel Susma: Bu tip susma, kaynak ve hedef arasındaki etkileşimden doğar ve üç grupta incelenebilir.

A. *Karar verme ile ilgili susma*, konuşmaya kimin başlayacağını, iletiye nasıl tepki verileceğinin bilinmemesi gibi belirsiz durumlarda ortaya çıkar. Uzaması durumunda gerginlik yaratabilir. Çoğu kez tarafların birbirini tanımaması ya da aralarındaki statü farkının büyük olması bu tür susmaya yol açmaktadır.

B. *Akıl yürütme ile ilgili susma*, hedefin, kaynağın söylediklerini anlamaya ve yorumlamaya, amacını kavramaya yönelik sessizliğidir.

C. *Denetim kurma amacıyla susma*, dikkati çekmek ya da otoriteyi gerçekleştirmek için yapılmaktadır. Bu tip susma biraz sonra verilecek iletinin önemini vurgulamak için olabileceği gibi, kişinin kendi önemini ve gücünü hissettirmek için başvurabileceği sessiz yollardan biridir.

Sosyo-Kültürel Susma: İletişimde bulunan kişilerle değil, iletişimin içinde gerçekleştiği toplum ve kültürle ilgilidir. Bu nedenle kişisel tepkilerin boyutunu aşmaktadır. Geleneksel kültür yapılarına sahip olan Türkiye gibi ülkelerin bazı bölgelerinde erkeklerin toplandığı yerlerde ya da büyüklerinin yanlarında; kadınların, çocukların, gençlerin susması, sessiz kalmaları töresel suskunluk biçimine örnek gösterilebilir. İşlevleri ve tiplerine bakıldığında susmanın, belli bir iletişim durumunda sessiz kalmanın değişik nedenleri olduğu ve rastlantısal

olmadığı söylenebilir. Her susmanın, iletişimde değişik yorumlara ve sonuçlara yol açabilecek, kendine özgü bir anlamı olmaktadır.

Kişilerarası iletişimde başka birçok susma/sessizli örnekleri verilebilir. Ancak önemli olan, bunların hepsinin ayrı biçimlerde yorumlanması gerektiğidir. Susmanın değişik tepkileri yansıttığı ya da değişik tepkilere yol açtıklarını bilmek ve iletilere sessizlikle yanıtlayan kişinin bunu, iletileri anlamadığı için mi ya da yanlış anladığı için kaynağa tepki gösterdiğini ya da zaman kazanmak için mi olduğunu anlamak gerekmektedir. Kişilerarası iletişimde suskunluk değişik iletileri ya da yanıtları yansıtır. Bu bağlamda bunların doğru anlamını belirlemede, iletişimin içinde yer aldığı ortamın ve taraflar arasındaki ilişkilerin özelliklerinin olduğu kadar, yüzyüze iletişim durumunda, yüz ifadeleri, mimikler, beden hareketi ve jestlerin de yardımcı olduğu belirtilmektedir²¹⁷.

Kişilerlerarası İletişimde Sözsüz İletişim: İletişim becerileri, başarılı olmayı amaçlayan kişilerin geliştirmeleri gereken bir özellik olmasından dolayı bu özellik kendini en fazla, yüzyüze ilişkilere dayanan ve iletişimin bir türü olan kişilerarası iletişimde ortaya çıkmaktadır. İki kişinin arasında ya da daha çok sayıda bireyden oluşan gruplar içinde iletiye dayanan ve bu biçimde kişilerin eyleme dönüştürülmesine çalışıldığı bir süreç olan kişilerarası iletişimin; sözcükler ve cümle yapılarıyla sözel olarak ifade edilmeyen, yalnızca hareketlere, görsel öğelere dayanan yönü sözsüz iletişimdir. Sözsüz iletişimin iletiyi bireysel özellikler taşımanın ötesinde, yönetim, eğitim vb. süreçlerde iletişimin temel ve yaşamsal unsurları arasında yer almaktadır²¹⁸.

Corballis ise yapıtında; kişilerarası iletişimin temel bir yönünü de sözsüz iletişimin oluşturduğuna dikkat çekmektedir. Günlük yaşamımızda gerçekleştirilen tüm ilişki ve iletişimlerde, simgesel düzgülerle başvuru olan iletişim içinde sözsüz iletişim, anlam yaratılmasında, paylaşımlarda, bilincinde ve farkında olmasak da sürekli kullanılan bir iletişim türüdür. Gabriel Garcia Marquez, Yüzyıllık Yalnızlık

²¹⁷ Bkz: Merih Zılloğlu, Ahmet Haluk Yüksel, Ed:Haluk Gürgen, a.g.y., ss.70-71.& Merih Zılloğlu, a.g.y., ss:162-166.

²¹⁸ Bkz: Müjde Ker Dinçer, **İş Yaşamında ve Özel Yaşamda Kişisel İmaj**, İstanbul , Alfa Yay., 3.Basım,, 2001, s.53.

adlı yapıtında; “ Dünya o kadar yeniydi ki pek çok nesnenin adı yoktu. Bir şeyden bahsetme gerektiğinde işaret etmek gerekiyordu”²¹⁹ demektedir.

“İnsanların yaşadığı ilk dönemlerde konuşma dili henüz gelişmediği için, kişiler el-kol, mimikler gibi bedensel devinimlerle anlaşıyorlardı. Kısaca, insan varlığının ilk iletileri sözsüz iletişimle aktarılmıştır”²²⁰. Uzmanlar, sözsüz iletişimin ileti taşımada önemli roller üstlendiği konusunda düşünce birliği içindedirler. Birdwhistell, yaptığı araştırmalar sonucunda iletinin %35’inin sözel yollarla, %65’inin ise sözsüz yollarla aktarıldığı gerçeğini ve kültürler arasındaki beden dilinin de sözel dil gibi farklı olduğu gerçeğini ortaya koymuştur. Birdwhistell’e göre, farklı sosyal geçmişi olan çeşitli kültürlerdeki insanlar, benzer duygularını benzer biçimde aktarırlar. Ancak bu duygular farklı koşulların etkisiyle oluşabilir²²¹. Prof.Dr. Albert Mahrabian ve Ferris’in 1967 yılında aynı konu üzerinde yaptıkları araştırmalarda; iletinin %7’sinin sözel, %38’inin sesle ilgili, %55’inin sözsüz yollarla iletildiğine ilişkin yaptıkları film çekimleri ve kişisel gözlemleri de birleştirerek bu sonuçlara varmışlardır²²².

Sözsüz iletişim, yüzdeki anlamları, göz hareketlerini, duruşu, giyinmeyi, sesin özelliklerini içeren bu iletişim türü birçok yönleriyle en ilkel toplumsal davranış diye tanımlanan beden dili olarak da bilinmektedir. Sözsüz ileti kaynakları görünüşü, davranışları, dokunuşu, yeri ve zamanı kullanışı içermektedir.

Kişilerarası iletişim davranış alışkanlıklarıyla pekiştirilir; elleri kullanma biçimi, yüzdeki anlam, mimikler, iletişime yeni anlamlar kazandırabilir. Gülüş, kaş çatış, el sıkma biçimleri, kişilik üzerine ipuçları vermektedir. Giyinme, takı kullanma, yolda yürüme, ev ziyaretleri, evet-hayır anlamında işaret verme, selamlaşma vb. birçok kurallar, alışkanlıklar toplum içinde yaşamının gerekleridir. İletişimde, bilginin büyük bir bölümünün de söylenenlerden çok söylenmeyenlerden oluştuğu vurgulanmaktadır. Mimiklerden, bakışlardan, davranışlardan, kişisel

²¹⁹ Akt: Michael C. Corballis, (Çev. Aybek Görey), a.g.y., s.56.

²²⁰ Işıl Zeybek, a.g.y., 2004, s.32.

²²¹ Bkz: Acar Baltaş, Zuhale Baltaş, a.g.y., s.46.

²²² Bkz: A.Mahrabian & Ferris, ‘Inferens of Attitudes from nonverbal communication in two channels’ *The Journal of Counselling Psychology*, Cilt 31,1967, p.248–252.

tepkilerden, duygulardan, bazı polisiye olayların açıklanmasında ve protokol kurallarının uygulanmasında, sözsüz iletişim ve kullanımı çok önemlidir.

Kişilerarası iletişimde doğal olarak yer alan ses olgusu ve tonlamaları, yüz ifadeleri, jest ve mimiklerin kullanımı, beden hareketleri, duruş, oturuş, yer ve mekân kullanımı, giyim özellikleri, kullanılan malzemelerden, renklere kadar simgesel olabilecek hemen her şey sözsüz iletişimin, kişilerarası iletişimde, anlam belirlemede her zaman etkili olmuştur.

Kişilerarasındaki iletişimde kullanılan sözsüz iletişim, ilişkilerin devamında, başkaları hakkındaki izlenimlerin ve kararların alınmasında ve değerlendirmelerimizde her zaman önemli ve etkili bir işlev üstlenmektedir. 14.5.2008 tarihli Vatan ve 15.5.2008 tarihli Milliyet Gazetelerinde yer alan haberlere göre; ülkemizi ziyaret eden İngiltere Kraliçesi II. Elizabeth'in kullanmış olduğu çanta ve şapkalarının en büyük özelliğinin; iletişim kurma amaçlı olduğu belirtilmektedir. Buna göre; Kraliçe çantasını masaya koyduktan beş dakika sonra yemeğin bittiğini, biri onu sohbetiyle esir alırsa; çantayı kolunun altına koyup "haydi gidelim" demek istediğini, çantasını yere koyarsa sohbeti iç açıcı bulmadığını ve tek isteğinin oradan uzaklaşmak olduğunun sinyalini verdiğini, eğer çantası sol dirseğinde sallanıyorsa halinden memnun olduğu iletişimini vermekte olduğu belirtilmektedir.

Ayrıca, Kraliçe'nin tahtta olduğu 56 yılda 5000'den fazla şapka giydiğinin tahmin edildiği haberde, Kraliçe'nin bir olay çıktığı takdirde kalabalıkta ayırt edilmesini ve güvenliğinin sağlanmasını kolaylaştırmak için renkli şapkalar giydiği belirtilmiştir. Kraliçe'nin ülke ziyaretlerindeki kıyafetlerinde de, takılar ve aksesuarlarda da o ülkelere has özelliklerin göz önünde bulundurulduğu belirtilmektedir²²³. İngiltere Kraliçesi örneğinde görüldüğü gibi gerek kişilerarası ve gerekse uluslararası iletişimde sözlü olduğu kadar, sözsüz iletişim düzgülerinin kullanılarak iletilerin ulaştırılması çok üst düzeyde önem verildiğinin bir göstergesi olmaktadır.

---

²²³ Bkz: 14.5.2008, Vatan Gazetesi, İstanbul, s.17 & 15.5.2008, Milliyet Gazetesi, İstanbul, s.15.

Bu bağlamda Özcan Köknel insanın kendisini anlatması, bildiklerini aktarması, sözsüz ve sözlü iletişimi içeren bir bütün olarak ele alınması ve çözümlenmesi gerektiğini ve böylece sağlıklı iletişimin yolunun, yönteminin bulunabileceğini belirtmektedir²²⁴.

Kişilerarası iletişimde sözsüz iletişimin; beden dili, görüntü, mekân ve zaman kullanımı, renkler, giysiler, çevre ve aksesuarların kullanımı gibi birçok öğeden oluştuğu belirtilerek, insanların birbirleriyle hiç konuşmaksızın, aşağıdaki öğelere dikkat edildiğinde, onlarla ilgili düşünce sahibi olunabileceği vurgulanmaktadır.

Dikkat edilmesi gereken bu öğeler şunlardır:

- 1.Ekonomik durumları,
- 2.Kültür ve eğitim düzeyleri,
- 3.Özgüven ve özsaygıları,
- 4.Ruh halleri,
- 5.Güvenilirlikleri,
- 6.Kişisel yapı özellikleri (yaklaşılabilir, sempatik, sevimsiz, soğuk, sıcak, mesafeli, sinirli, sakin, mutlu, uzun-kısa boylu, mutsuz, olumlu, olumsuz vb.)
- 7.Bilgi seviyeleri,
- 8.Statüleri,
- 9.Ekonomik geçmişleridir²²⁵.

Kişilerarası iletişimde sözsüz iletişimin önemli işlevleri olduğunu belirten Dökmen, bu işlevleri iki gruba ayırmaktadır. Bunlardan birincisinin, sözsüz iletişim yoluyla çeşitli anlamların iletebileceğini, örneğin yakaya takılan bir rozetle mesleğin, başın sallanmasıyla bir görüşü onaylayıp onaylanmadığının ya da bir dostun elinin tutularak onun sevildiğinin ifade edilebileceğini, sözsüz iletişimin ikinci işlevinin ise, sözlü iletişimi desteklenmesini ve onun akıcılığına katkıda bulunması olduğunu belirtmektedir. Konuşan kişi yüzünü ve bedenini kullanarak sözlü anlatımı desteklemektedir. Dinleyen ise, sergilediği yüz ve beden ifadeleri ile konuşana geribildirim vermektedir. Bu sırada ise konuşan kişi, karşısındakinin söylediklerini anlayıp anlamadığını ya da sıkılıp sıkılmadığını onun davranışlarına bakarak tahmin etmeye çalışmaktadır. Ayrıca Dökmen, yapıtında sözsüz iletişimi kendi içinde dört

---

²²⁴ Bkz: Özcan Köknel, **a.g.y.**, s.57.

²²⁵ Bkz: Özlem Çakır, **Profesyonel Yaşamda Kişisel İmaj**, 7.Baskı, İstanbul, YKY., 2005, s.38.

gruba ayırmakta ve bunları; yüz ve beden, bedensel temas, mekân kullanımı ve araçlar olarak açıklamaktadır²²⁶.

Diğer kaynaklarımızdan da edinilen bilgilerde sözsüz iletişimin düzgülerinin açıklamaları da paralellik göstermektedir. Bunların açıkları şöyledir:

1. Bedensel temas (Dokunma): Desmond Morris; Bedensel teması insan ilişkilerinin temeli olarak görmektedir. Morris'e göre; el sıkışmak el ele tutuşmadan evrilerek günümüze gelmiş bir harekettir. Anlaşma, selamlaşma ve dostluğu ifade etmektedir. Morris; insanların bedensel temasa ihtiyaç duyduğundan hareketle, Bunu yakın çevrelerindeki insanlarla karşılayamadıkları zaman çeşitli yollarla doyurduklarını ve evcil hayvan beslememizi de bunun sonucu olabileceğini belirtmektedir²²⁷. Kime, ne zaman ve nerede dokunduğumuz, ilişkilerimiz hakkında önemli iletiler aktarabilmektedir. Bu düzgu biçimi, değişik kültürlerden insanlar arasında farklılaşabilmektedir. Örneğin, İngilizlerin birbirlerine çok az dokundukları²²⁸, Türklerin ise, duygularını aktarmak için, batı toplumlarına nazaran daha fazla dokundukları, birbirlerini öptükleri, kolları ya da sırtı tutarak, sıvazlayarak vb. insan ilişkilerinde sık ve bol olarak bedensel teması kullandıkları ifade edilmektedir²²⁹.

2. Yakınlık: Yakınlık deyince, içinde sevgi barındıran her türlü ilişki kastedilmektedir, bu ilişkilerde söz konusu kişiler bir tercih sonucunda karşılıklı olarak duygusal bir mutluluk yaşamaktadırlar. Bu tanımlama, iki kişiyi yakınlığa taşıyan aşk ve arkadaşlık dışında, dâhil olduğumuz farklı gruplardaki tercih ve karşılıklı sempati olgusunu da içermektedir. Toplumlar, eşit düzeydeki üyelerini işlevsel zorunluluklar ve değersel kaygıların etkisiyle bir araya getirmeye çalıştığına göre, mesafe yakınlığı ve kendine benzer olanı sevme olgusu birbiriyle yakından ilişkilidir. Bu yakınlık bölgeleri hem komşuluk, iş ya da hobi arkadaşlığı yoluyla oluşturulan yerel gruplaşmaları hem de kişilerin kendilerini dayanışma içinde hissettiği sosyal sınıf, meslek ve nesil gibi gizli bütünlükleri kapsamaktadır²³⁰. Bu bağlamda başkasına ne kadar yaklaştığımız, ilişkimiz hakkında bir ileti verebilir. Farklı mesafeleri anlamlı bir biçimde farklılaştıran ayırt edici özellikler bulunmaktadır. Ancak mesafelerin kullanım anlamları, kültürden kültüre göre

²²⁶ Bkz: Üstün Dökmen, a.g.y., ss:28-34.

²²⁷ Bkz: Nursel Telman, Pınar Ünsal, a.g.y., ss:111-113.

²²⁸ John Fiske, a.g.y., s.95.

²²⁹ Acar Baltaş, Zuhul Batlaş, a.g.y., s.118.

²³⁰ Jean Maisonneuve, Sosyal Psikoloji, Çev:Evin Aktar, Dost Yay., Ankara, 2005, ss:75-79.

değişmektedir. Zıllıoğlu; Edward Twitchell Hall'ın 1966 yılında yayınladığı, Gizli Boyut "The Hidden Dimension" adlı yapıtında geliştirdiği "Proxemic Theory"de Amerikan kültürünün gözleminden hareketle; kişilerarasında, ilişkilere göre değişen, dört temel uzaklığı şöyle aktarmaktadır:

a.İçlidişli uzaklık: Kişilerarasındaki 35 cm'lik bir uzaklığı içermektedir. Çok yakınlık duyulan kişiler için, izin verildiğinde geçerli olmaktadır. Bu nedenle, kalabalık bir asansörde, otobüste vb. sınırları aşan yakınlıklar rahatsızlık vermekte ve bu alana giren kişilere tepkiler gösterilmektedir.

b.Samimi uzaklık: Yakın arkadaşların, akrabaların ya da tanıdıkların iletişimde buldukları ve 40–80 cm. arasında değişen bir uzaklığı içermektedir.

c.Toplumsal uzaklık: Resmi ilişkilerin gerçekleştiği bu uzaklık, 80 cm–2 m. arasında değişmekte, el sıkışma gibi bir temas dışında fiziksel yakınlık söz konusu olmamaktadır.

d.Yabancılar için uzaklık: Toplumsal uzaklığın bitme noktasından itibaren genişleyen bir uzaklıktır. Genellikle tanınmayan insanlar için geçerli olup, tanıdık kişiler söz konusu olduğunda, uzaklık azabilmektedir.

Yine Hall'e göre, kişilerarası ilişkilerde, uzaklığın sınırları ülkeden ülkeye, kültürden kültüre değişmektedir. Kişilerarası uzaklık, hem duyguların dile getirilişinde, hem de ilişkilerin tanımlanmasında bilinçli ya da farkında olmadan ileti alışverişi sağlayan sözsüz bir düzgu gibi işlev gördüğü belirtilmektedir²³¹.

Baltaş'lar ise, "Bedenin Dili" adlı yapıtlarında bu uzaklıkları;

- 1.Mahrem Alan:(0–25 cm. arasındaki alan),
- 2.Kişisel Alan: (25 cm-1mt. Arasındaki alan),
- 3.Sosyal Alan : (1mt.-2,5 mt. Arasındaki alan),
- 4.Genel Alan : (2,5 mt- açık alan) olarak tanımlamışlardır²³².

Diğer bir kaynağımızda ise bu uzaklıklar;

- 1.Özel Bölge (0–50 cm.)
- 2.Kişisel Bölge : (50cm–1.20 m.)
- 3.Sosyal Bölge : (1.20 m–3.60 m),
- 4.Ortak Bölge : (3.60 m.- ----)²³³ olarak belirtilmiştir.

²³¹ Merih Zıllıoğlu, a.g.y., ss:178-180.

²³² Acar Baltaş, Zuhale Baltaş, a.g.y.,ss:113–117.

²³³ Bkz: Allan Pease, **Body Language How to Read Other's Thoughts by Their Gestures**, Sydney: Camel Publishing Company,1981 and1999, p.25–27.

3.Yönelme: Kişinin kendisini diğer kişilere karşı nasıl konumlandığı, ilişkileri hakkında iletiler yollamanın başka bir yolu olduğu ve birinin yüzüne bakıldığında samimiyeti ya da veya kızgın olup olmadığına işaret edebilmektedir.

Kişilerarası ilişkilerde bedenın ya da ayakuıların dönük durduğu yön, o kişinin konuşmalarının ne olursa olsun, gerçekte belleksel ve duygusal enerjinin dönük olduğu yön olarak belirtilmektedir. Ayakta durarak herhangi bir konuda tartışılan bir kişinin bu tartışmayı bitirmek isteyip istemediğini en iyi bir şekilde, onun ayakuılarına ve gövdesinin ne yöne dönük olduğuna bakarak anlaşılabilir. İnsanların kokteyl, parti gibi toplu olarak ayakta durdukları, üçlü, dörtlü, beşli ya da daha fazla kişiden oluşan grupların olduğu durumlarda, grubun ilgi merkezi olan kişiyi anlamak için yine ayakuıların gösterdiği yöne bakmak yeterli olabilir. Konuşulan sözcükler ne olursa olsun, insanların birbirlerine karşı yaşadıkları duyguların, gerçek niyet ve düşüncelerini ortaya koyan göstergelerden biri uzaklık, diğeri de yönelim/duruş açısı olmaktadır. Bu bakımdan birbirlerini dinlemeye istekli olan kişiler çoğunlukla, birbirlerine 90 derecelik açıyla dururlar²³⁴.

4. Duruş ve Uyum: Ayakta dururken, otururken vb. duruş biçimleri sınırlı da olsa değişik anlamlar aktarabilmektedir. Fiske; bu durumun, çoğunlukla kişilerarası tutumlarla ilgili olduğunu ve arkadaşlığın, düşmanlığın, üstünlüğün ya da aşağılık duyguların duruşla gösterilebileceğini belirtmektedir. Duruşun aynı zamanda duygusal durumu, özellikle gerilimin ya da rahatlamanın yoğunluğunu da gösterebildiğini, ilginç ve belki de şaşırtıcı gelebilir ama duruşun yüz ifadesinden daha zor kontrol edilebildiğini ve endişeyi yüz ele vermese de duruş biçiminin ele verebileceğini açıklamaktadır²³⁵.

Telman ve Ünsal ise çalışmalarında, bu konuyla ilgili olarak, kişilerin birbirlerini taklit etme özelliği gösterdiğini ve kişilerin uyum içinde olduklarında, birbirlerinin vücut pozisyonlarını kopyaladıklarını belirtmektedirler. Ayrıca, bir grup içinde ya da kişilerarasında ayrıcalığı olduğu düşünölen insanların, özellikle diğer kişilerden farklı bir duruş şekli benimseyebileceğine dikkat çekilerek, uyumsuz beden duruşunun statüdeki farklılıktan kaynaklanılabileceği şöyle belirtilmektedir;

İnsanlar, başkalarıyla beraberken üç farklı beden duruşu sergilemektedir. Bunlar;

1.İçine alıcı-İçine alıcı olmayan: Bu durum bir grubun dışarıdan gelen üyelere açık olup olmadığını gösterir.

²³⁴ Bkz: Acar Baltaş, Zuhul Baltaş, a.g.y., ss.119–128.

²³⁵ John Fiske, a.g.y., s.97.

2.*Yüz yüze-Paralel beden yönelimi*: Kişilerin birbiriyle yan yana veya yüz yüze olmaları durumudur. Yüz yüze bakma, iki taraf arasında bir etkileşim olduğunu gösterir. Taraflar yan yana oturduklarında, bu onları o an için az etkileşim gerektiren bir işle meşgul olduklarının göstergesi olabilir. Örneğin, yan yana oturarak televizyon seyredebilirler.

3.*Uyum-Uyumsuzluk*: Dostane bir ilişki kurmak veya uyum sağlamak, güven ve anlayış temeli üzerine kurulan bir yapıdır. Uyum sağlamak, bilinç dışı düzeyde sorumluluk taşıma sürecidir. Uyum sağladığımızda insanlar bizimle iletişim kurmak isterler, bize güvenirler ve bizimle işbirliği yapmak isterler²³⁶.

Diğer bir çalışmada ise; karşımızdaki insanlarla 6 alanda eşleştirme (uyum) sağlayarak aralarındaki ilişkinin geliştirilebileceği vurgulanmaktadır, bunlar;

- 1.*Fizyolojik eşleştirme*: Bu durum bedenin duruşuyla ilgili uyumu ifade etmektedir.
- 2.*Ses eşleştirmesi*: Sesli mi- sessiz mi, hızlı mı-yavaş mı, duygulu mu-duygusuz mu vb. seslerin uyumuna yöneliktir.
- 3.*Dil ve düşünce tarzını eşleştirme*: Görsel, işitsel ve duygusal- dokunsal yollarla düşünmeyi içermektedir.
- 4.*İnanç ve değerleri eşleştirme*: Kökleri derinlerde olan adalet, dürüstlük, nezaket vb. manevi değerlerin öneminin, göz önünde bulundurulması gerekmektedir.
- 5.*Deneyimleri eşleştirmek*: Deneyimlerin benzerliği ve ortaklığı ilişki kurmaya yardım edebilir.
- 6.*Nefes alıp vermeyi eşleştirme*: Kontrollü nefes alıp vermeyle ruh halinin de kontrolü sağlanarak ilişkiler geliştirilebilir.

Bunun yanı sıra, samimi, dostane iyi bir iletişim kurmanın üç güçlü yolu olarak da;

- 1.Uygun beden duruşu ve uygun hareketlerin olması,
- 2.Sesin konuşma hızının eşleştirilmesi ve
- 3.Uygun anahtar kelimelerin kullanılması²³⁷ olarak gösterilmektedir.

5.**Görünüş**: Fisk; Argyle'nin; görünüşü ikiye ayırdığını, birincisinin iradeye bağlı olduğunu (saç, elbiseler, cilt, bedensel süsler ve makyaj), ikincisinin ise daha az kontrol altında tutulabilenler (kilo, boy vd.) olduğunu belirtmektedir. Saçların bedenimizin esnek kısmını oluşturduğunu ve bütün kültürlerde önemli bir unsur olarak yer aldığını ve saçların görünüşünün kolayca değiştirilebileceğini öne sürmektedir. O'na göre görünüş, kişilik, toplumsal statü ve özellikle uyumluluk

²³⁶ Nursel Telman, Pınar Ünsal, a.g.y., ss:107-108.

²³⁷ Bkz.. Zülfikar Özkan,**Kazandıran Beden Dili**, İstanbul ,Hayat Yay., 2006, ss:86-93.

hakkında iletiler göndermek için kullanılmaktadır. “Gençler yetişkinlerin değerlerine karşı duydukları hoşnutsuzlukları saçları ve elbiseleri ile oldukça sık gösterirler”²³⁸. Kişilerarası ilişkilerde bireyler değerlendirme yaparken, öncelikle dış görünüş ön plandadır. Ütüsüz bir pantolon, dağınık bir saç, boyasız ayakkabılar vb. bireyin kendisine dahi saygılı olmadığını düşündürür²³⁹. Yapılan araştırmalarda, imgenin (imajın) mi, yoksa yeteneğin mi daha etkili olduğu konusu incelenerek bu doğrultuda, aynı işe başvurmak için, 15’i yetenekli uzman ve 15 tane de aktör seçilerek gönderilmiş, ancak; aktörler işle ilgili ya hiç ya da çok az bilgi sahibi olmalarına rağmen, yalnızca, dış görünüşleri ve rol yetenekleriyle, işin uzmanı olan kişilerden daha fazla iş teklifi aldıkları tespit edilmiştir. Çünkü aktörler, dış görünüşleriyle izlenim bırakma konusunda son derece başarılı olmuşlardır. Duruşları, beden dilini kullanım biçimleri, iyi giyinmeleri, dillerini iyi kullanmaları yüz ifadeleri vb. durumların, işe almak için kurulan jüriyi çok etkilediği görülmüştür²⁴⁰. İyi görünümün, iyi giyim yukarıya doğru tırmanan bir başarı sarmalı oluşturduğu belirtilmektedir. Buna göre: İyi Görünmek; özgüveni artırır, olumlu bir öz imaj yaratır, ilişkileri geliştirir, performansı yükseltir, özgüveni artırır ve iyi giyinme isteğini artırır²⁴¹. Kendimizi dış dünyaya sunma şeklimiz, aynı zamanda kişisel reklamımızdır. Görünüşümüz neler yapabileceğimizin dış göstergeleridir²⁴².

6. Baş hareketleri: Etkileşimi yönetmek ve özellikle konuşmak için sıra almada kullanılmaktadır. Bir baş hareketi, başkasına konuşmaya başlama işareti verebilir, hızlı baş hareketleri konuşma isteğini gösteriyor olabilir.

Başın küçük bir hareketi, kişilerarasındaki ilişkiyi büyük ölçüde etkileyebilmektedir. Baş hareketleri, çocuklarda olduğu gibi, yetişkinlerde de karşılıklı düşüncüyü etkilemektedir. Kendini üstün görme, nezaket, hassasiyet ve soğukluk gibi düşüncelere yol açar. Güçlü kişilerin başları diktir. Birbirlerine düşman olan kişilerin başları aksi yöne doğrudur (Başın gönderdiği küçük bir sinyal insanlararası ilişkilerde bu kadar önemli ise, o zaman yorum yaparken acele etmemek ve dikkat etmek gerekir. Gözlüklü kişiler daha iyi görmek için başlarını öne doğru veya arkaya doğru hareket ettirirler, işitme engelliler ise başlarını yana eğerek).

²³⁸ John Fiske, a.g.y., s.96.

²³⁹ Dale Carnegie, **Söz Söyleme ve İş Başarma Sanatı**(Çev.Ali Bucak), İst.,Yaprak Yay.,1985, s.140.

²⁴⁰ M.Jack Zufeld,**Başarının DNA’sı**,(Çev.:Murat Abuş) İstanbul, Morpa Yay., 2003, s.178.

²⁴¹ Eleri Sampson, **İmaj Faktörü**, (Çev.,Hakan İlgün), İstanbul, Rota Yay.,1995, s.20.

²⁴² Zülfikar Özkan, a.g.y., s.37.

Ülkemizde, başın dikey veya yatay hareketi genellikle evet ve hayır için kullanılan simgelerdir. Birbiriyle konuşan kişilerde, dinleyici genellikle başını sallar. Ancak bu hareket mutlaka tasdik anlamına gelmemektedir, ancak kişinin ilgili ve dinlemeye istekli olduğunu göstermektedir²⁴³. Kaşıkçı bu durumun; başımızla yaptığımız hareketlerin en bilineninin onaylama ve reddetme olduğunu, başın kullanımının karşımızdakiyle iletişimi daha etkin hale getirdiğini, verdiği örneklerle açıklamaktadır²⁴⁴.

7.Yüz ifadeleri, göz hareketi ve göz teması: Bu düzgüler, kaşın pozisyonu, gözlerin şekli, ağız şekli ve burun deliğinin ölçüsü vb. alt –düzgülere de ayrılabilir. Bunlar çeşitli birleşimlerle yüzün ifadesini belirlemekte ve bunların birleşimlerinin, anlamlarının dilbilgisini yazmanın olası olduğu belirtilmektedir. Yüz ifadelerinin, diğer sunumsal düzgülere göre kültürler arasında daha az değişiklik gösterdiği tespit edilmiş olduğu da belirlenmiştir²⁴⁵. “İnsan yüzü, dikkat eden bir gözlemci için çok önemli iletiler verecek anlamlı bir yapıya sahip ekran niteliğinde ve beden dilinin en etkileyici bölümüdür”²⁴⁶. İnsan vücudunun en dikkat çeken yerinin yüzümüz, yüzde en çok dikkat çeken yerin de gözlerimiz olduğu belirtilmektedir. Ancak yüz ifadelerini anlamanın ve anlamlandırmanın çok kolay olmadığı da bilinmelidir. Çünkü yüz ifadeleri, kaş pozisyonu, gözün şekli, göz kapakları, ağız, dudaklar, burun delikleri ve yapısı, kulaklar gibi birçok unsurlardan oluşmaktadır. Bütün bu unsurlar, çeşitli bileşimlerle yüzün ifadesinde çok etkilidirler.

Beden dilimizin en belirgin ve en keskin anlamlarını yüzümüzde yaratmak, bazen gülerek, bazen kaş çatarak, bazen dudak bükerek, bazen de bakmayarak vb. birçok duygu ve düşünceyi, sessizce anlatmak da olasıdır. Yapılan araştırmalarda birbirinden tam olarak ayırt edilebilen sekiz alın ve kaş, bir o kadar da göz ve gözkapakları ile on ağız ve dudak ifade durumu olduğunu saptanmıştır. İfade durumu adı verilen bu yüz yapıları ile ifade tonları (memnun, neşeli, coşkun vb) ve değişik türden duygusal içerikleri belirten mimikleri katarak, ne kadar farklı türde ve niteliklerde yüz ifadesi yapılabileceği düşünülmektedir. Yüz ifadelerini anlama zorluğu, yüz ifadelerinin hızla değişmesine de bağlı olmaktadır. Film teknikleriyle yapılan bir araştırmada, bir kimsenin yüzündeki ifadenin, saniyenin beşte biri kadar bir zamanda değiştiği saptanmıştır. Gözün kendisi ve ifadesi de başlı başına önemli

²⁴³ Bkz: Otto Schober, **Beden Dili-Davranış Anahtarı** (Çev:Süeda Özbent), İstanbul, Arion Yay., 6.Basım, 2003, ss:61-63.

²⁴⁴ Bkz: Ercan Kaşıkçı, **a.g.y.**, ss:34-38.

²⁴⁵ John Fiske, **a.g.y.**, s.96.

²⁴⁶ Bkz: Marion Witz, **Bin Kişinin Önünde Konuşmak**, (Çev.Mehmet Gürsel), İstanbul, Dharma Yay., 2004, s.177.

bir ileti kaynağıdır. Kişi gözünü, gözünüzden kaçırmakla, bir şey sakladığını ifade edebilir. Bunun içindir ki; bazı satıcılar, politikacılar, yöneticiler vb. konuşurlarken karşısındaki kişinin gözlerinin içine bakarlar. Göz ilişkisi kurulduktan sonra, diğer ilişkiler yavaş yavaş gelmektedir. Karşı cinsler arasında da sosyal ilişkinin kurulmasına olanak tanınmayan toplumlarda, gözlerin dili daha da önem kazanmakta, dolayısıyla toplumun bireyleri bu dile daha duyarlı olmaktadır²⁴⁷. Aynı doğrultuda gözbebekleri de, kişinin duyduklarına ve gördüklerine yönelik ilgisinin açık göstergelerinden biridir. Gözbebeklerinin büyümesi, gördüklerinin, duyduklarının ve hissettiklerinin kişiyi ilgilendirdiğinin, hatta heyecanlandığına işaretidir. Gözbebeklerinin küçülmesi, kişinin ilgisinin azalmaya başladığını ya da kaygılandığını gösteren belirtilerdir²⁴⁸. Yüzün ifadeleriyle ilgili bütün organlarımız edebiyatta, resimde müzikte çokça kullanılmış ve kullanılmaktadır. Örneğin; Türk Müziğinin hemen tüm türlerinde; gözler, gözbebekleri, dudaklar, kaşlar, kirpikler vb. yüz ifadelerinin etkileşimiyle ilgili pek çok eser bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır: Gözlerin Bir İçim Su, Mühür Gözlüm, İki Gözüm İki Çeşme, Gözlerin Yakut Yârim, Kaşların Karasına, Güller ve Dudaklar, Bir Kızıl Goncaya Benzer Dudanın, Duydum ki Unutmuşsun Gözlerimin Rengini, Gözleri Aşka Gülen, Gül Dudaklım, Kahverengi Gözlerin, Ceylan Gözlerine Kurban Olduğum, Kirpiklerin Ok Ok Eyle vb. örnekler çoğaltılabilir²⁴⁹.

Kültürlerarası araştırmalar; *mutluluk, korku, kızgınlık, şaşkınlık, üzüntü ve tiksinti* gibi altı temel duyguyu aktaran ortak yüz anlatımları bulunduğunu göstermiştir²⁵⁰. Bu bağlamda; insan yüzünün çok zengin anlamlar yaratabildiği ve yaklaşık olarak 250.000 değişik ifade yansıtabilme gizilgücüne sahip olabileceği öne sürülmektedir²⁵¹.

8-9. Jestler ve Mimikler (Devinimsel iletişim) : Beden dili jestler ve mimiklerle gerçekleşmektedir. Jestler ve mimikler kişilerarası iletişimde, kişilere görsel sinyaller gönderen hareketlerimizdir. Yaptığımız hareketin jest sayılması için, karşımızdaki kişi ya da kişilerce görülmesi, yaşadığımız duygu ve düşüncelerle ilgili bilginin iletilerek anlaşılması gerekmektedir. İnsan toplumsal ve kültürel bir varlık olduğundan jest ve mimikler de kültürelidir. Toplumsallaşma sürecinde öğrenilir, biçimlenir ve aktarılırlar. Yüz kaslarının anlatım amaçlı kullanımı mimikleri; baş, el,

²⁴⁷ Bkz: Doğan Cüceloğlu, a.g.y.,37.basım, ss:42-45.

²⁴⁸ Peter Thomson, *İletişimin Sırları*, Arion Yay., 2.Baskı, (Çev.Metin Yurtbaşı), İst., 2003, s.76-77.

²⁴⁹ Bkz: Ali Kemal, *En Güzel Şarkılar, En Güzel Türküler*, İst., Pariltı Yay., 2005, ss:144-160.

²⁵⁰ Merih Zıllıoğlu, a.g.y.,s.172.

²⁵¹ Bkz: Akt. Recep Tayfun, a.g.y., s.141.

kol, ayak, bacak ve bedenin kullanımını da jestleri oluşturmaktadır. Jest ve mimikler esas jestler ve ikincil jestler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Temel jestler ve mimikler, düşünce ve duygularımızı destekleyen, onları somutlaştıran hareketlerdir. Örneğin; konuşurken anlatımımızı destekleyen başı sallama, göz kırpması, kolları açıp-kapama, yumruk yapıp sallama gibi işaret ve hareketler istediğimiz türde ve programlayarak yaptığımız iletileri içeren jestlerdir. Temel jestler başlangıcından bitişine kadar iletişimin parçasıdır.

Temel jestler yüzün, baş, el, kol, ayak, bacak ve bedenin, bir konuya açıklık kazandırmak için yaptığı hareketlerdir. Temel jestler kendi içinde üç alt grupta değerlendirilmektedir. Bunlar; anlatım jestleri, sosyal jestler ve mimik jestlerdir.

1. Anlatım Jest ve Mimikleri: İnsan, hayvanlarla ortak olan biyolojik kökenli jestlerdir. Biyolojik kökenli jestlerimiz temel duyguların ifade edilmesine yararlar ve toplam 6 tane olduğu tespit edilmiştir. Bunlar da; *Mutluluk, öfke, korku, şaşkınlık, üzüntü ve tiksintidir.* Bu duygularla ilgili hareketler, kökenleri itibariyle evrensel olup, tüm insanlarda doğuştan itibaren ortaklardır. Ancak toplumsallaşma sürecinde kültüre göre biçimlenerek, zenginleşmekte ve farklılaşmaktadırlar.

2. Sosyal (Toplumsal) Jest ve Mimikler: Bu jestler olması gereken ifadeyi, yani toplumsal gereklere bağlı olarak gerçekleştirilenlerdir. Bireyin toplumsal konumu ve rolü gereği olarak yaptığı veya yapmak zorunda olduğu hareketlerdir. Canı sıkılmasına rağmen yemekte, misafirine güler yüz takınmak, selamlaşmak, büyüğünü veya üst'ünü görünce ayağa kalkmak vb. jest ve mimiklerdir.

3. Mimik Jestler: Bunlar taklit ve tanımlama jestleri olarak tanımlanmaktadırlar.

Bir objeyi veya hareketi mümkün olduğunca kusursuz olarak taklit etmek amacıyla yapılan jestlerdir. Bir olayın taklit edilerek aktarılmasının yanında, o olayı yaşantıyı görmemiş olan kişinin anlayabilmesine de yardım eden jestlerdir. Bunlar da;

A. Tiyatroya Özgü Jest ve Mimikler: İzleyicilerin hoşnut olması için oyuncuların yaptıkları, kullandıkları jestler ve mimikler.

B. Taklit Jestler: Rüzgârın veya bir köpeğin taklit edilmesi vb. gibi jestlerdir.

C. Şematik Jestler ve Mimikler: Kısaltma ve özetleme gibi ilgili taklitlerden oluşan jestlerdir. Sus işareti, nanik, alay, delisin işareti, ateş etme hareketi, sigara içme hareketi vb. jestlerdir.

Hiç beklenmeyen, kendiliğinden oluşan insanı bir anda yakalayan esneme, hapşırma vb., anlatımlara hiçbir katkıda bulunmayan ve kendiliğinden refleks olarak ortaya çıkan bu hareketlere de ikincil jest ve mimikler denilmektedir. Esneme, kaşınma, hapşırma, öksürme vb. hareketlerden oluşan jestlerdir.

İletişimle ilgili olmasalar da ikincil jest ve mimikler kaynak hakkında bilgi verebilirler. Sürekli esnemek, üşüdüğünü belli edecek biçimde elleri birbirine sürtmek, vücudu oynatmak gibi bu tür hareketlerin amaçlı olarak kullanılması, gösterilmesi temel jestlere dönüştürülebilir jestlerdendir²⁵².

10. Konuşmanın Sözsüz Görünümleri: İnsan toplumsal bir varlık olması gereksiniminden dolayı, diğer kişilerle konuşmak, karşılıklı duygu ve düşüncelerini paylaşma isteğindedir. İnsana özgü olan konuşma, toplumsal olarak yaşamın doğal gereklerindedir. Yaşamımızın bir parçası olan konuşmalarda insanlar, ne söylendiğinden çok, nasıl söylendiğine daha çok önem vermektedirler. Bu nedenle, ses önemli ve tehlikeli bir olgudur. İnsanlar, topluluk önünde konuşma yapmaktan genel olarak çekinir, korkarlar. Konuşma sırasında midelerine kramplar girer, ağızlar kurur, eller ayaklar adeta birbirine dolanır. Başka bir deyişle insanlar, topluluk önünde gereksiz gerilim ve telaş yaşarlar. Bu durumdan kurtulabilmenin tek ve en iyi yolu, sesi iyi ayarlamaktır. Çünkü ses, iç dünyanın bir aynasıdır. Bu bağlamda konuşmanın sözsüz görünümünü iki kategoriye ayırarak açıklamak gerekmektedir²⁵³.

1.Kullanılan Sözcüklerin Anlamını Etkileyen Entenasyon Göstergeleri: Alçaltma ve yükseltme ile vurgulama, başlıca entenasyon göstergeleridir. İnsanlar kullandıkları sözcüklerin anlamlarını güçlendirmek ve sözcüklere canlılık kazandırmak için, seslerini alçaltır ya da yükseltirler. Örneğin, coşku ya da endişe genellikle yüksek bir sesle aktarılırken, üzüntü ya da vurdumduymazlık, düşük titreşimli bir tonda ifade edilir. Yüksek ses, aynı zamanda fikirleri vurgulamak amacıyla kullanılabilirdiği gibi, gereksiz yere sesi yükseltmek, iletinin anlamını bozabilir. Bu da bizlere bazı duyguların, ancak sesin niteliği ile ortaya koyulabileceğini göstermektedir.

2.Konuşmacı Hakkında Enformasyon Aktaran Dil Ötesi Göstergeler: Ses tonu, ses yüksekliği, aksan, konuşma hataları ve konuşma hızı, konuşmacının duygusal durumunu, kişiliğini, sınıfını, toplumsal konumunu ve dinleyiciye nasıl baktığını gösterir. Örneğin, kızgın bir kişi yüksek sesle, hızlı tempoda, bağırarak, normal olmayan bir şekilde kesik bir seslenmeyle konuşur²⁵⁴. Kısaca, ses hacmi, psikolojik durumumuzu koşullandırmaktadır. Heyecan, depresyon, korku, kızgınlık, sevinç vb. duygular, sesli anlatımın duyarlılığını arttırıp azaltabilir.

²⁵² Bkz: Merih Zıllıoğlu, **a.g.y.**, ss:167-171.

²⁵³ Bkz: Orhan Gökçe, **a.g.y.**, s.59.

²⁵⁴ Bkz: Mahmut Paksoy vd., (Ed:İnan Özalp), **Örgütsel İletişim**, Eskişehir , TC Anadolu Üniversitesi Yay., No.964, 2004, s.91.

Sözsüz iletişimin öğelerini oluşturan görsel göstergeler, sözlü iletişimi tamamlama, duyguları açığa vurma, etkileşimi yönlendirme ve iletişimsizliği olanaksız kılma gibi işlevleriyle, iletişim sürecinde yaşamsal değer taşıyan ilişkilerin belirlenmesinde ve tanımlanmasında önemli rol oynamaktadırlar.

İletişimde sözsüz iletişime duyarlı olmayan kimse, kendisinin karşısında olan insanı nasıl etkilediğini bilememekte ve karşısındaki ile ya birden samimi olmakta, böylece gerektiğinden fazla sokulmakta ya da uzak durmaktadır. Bu şekilde iken karşısındakinin dile getirdiği duygusal tonu işitememektedir. Ayrıca, iletişim ortamının özelliklerine kapalı, kiminle, nerede, nasıl konuşulacağını bilememektedir²⁵⁵. Sözsüz iletişime duyarlılık kazanmamış, iletişimin sözel boyutu üzerine odaklanan kişiler, kişilerarası ilişkiler ve iletişimde çok ciddi sorun ve sıkıntılarla karşı karşıya kalırlar. Bu kişiler, ilişkilerinde yaşadıkları sorunların nedenlerini bir türlü anlayamazlar. Birçok kez de diğer insanları algılama ve anlama kapasitesi düşük olarak suçlarlar. Aslında sorun, karşısındaki kişinin iletişim kapasitesi ile ilgili değil, kişinin kendi iletişim kapasitesi ile ilgili olduğu belirtilmektedir²⁵⁶.

Kişilerarası İletişimde İlk İzlenim: İlk iletişimimizde veya görüşmemizde karşımızdaki kişi, kişiler ya da olaylar hakkında yaptığımız, anlık değerlendirmeler, kişilerin birbirlerini algılayış biçimleri, öncelikli etki olarak tanımlanmaktadır. Yeni kişilerle karşılaştığımızda farkında olmadan ya da bilinçli olarak onlar hakkında izlenimler oluştururuz. İzlenim oluşturma, iletişim kuran kişilerin birbirleri üzerinde ilk göze çarpan en belirgin özelliklerine dayalı olarak kurdukları iletişimdir. Bir başka deyişle; kişi hakkında bilgi sahibi olabileceğimiz ve vereceğimiz kararları biçimlendirecek olan özellikler, karşılaştığımız ilk anda edindiğimiz izlenimlerdir. Bu izlenimlerin çoğunun sözlü ve sözsüz davranışlardan ve giyiniş tarzlarından kaynaklandığı, bu davranış ve görünümlere dayanarak bu bireylere belli özelliklerin yüklendiği belirtilmektedir²⁵⁷.

Kağıtçıbaşı'na göre; "İzlenim oluşturma, bir başkası hakkında farklı kaynaklardan gelen bilgileri bir yargı haline getirme sürecidir"²⁵⁸ Yapılan araştırmalar; doğru izlenim uyandırmak için çok fazla zamanımızın olmadığını

²⁵⁵ Doğan Cüceloğlu, a.g.y., 2007, s.64.

²⁵⁶ Doğan Cüceloğlu, a.g.y.,s.64.

²⁵⁷ Bkz: Doğan Cüceloğlu, **İnsan ve Davranışı**,16. Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2007, s.515.

²⁵⁸ Çiğdem Kağıtçıbaşı, **Yeni İnsan ve İnsanlar**, 10.Baskı, İstanbul , Evrim Yay., 2006, s.218.

göstermektedir. Dolayısıyla güçlü bir etki yaratmak, saniyeler içinde olmaktadır. Karşımızdaki kişide kalıcı bir görüş, 20 – 30 saniyeden, birkaç dakikaya kadar geçen bir süre içinde oluşmakta ve nasıl görüldüğümüz, nasıl duyulduğumuz ve hareket ettiğimiz üzerine kurulmaktadır. “Diğer insanların sözsüz işaretlerini her durumda işle ilgili veya kişisel bir durum olabilir, anlamlandırmaya çalışın. Bu durum ilk yedi saniyede oluşur, ilk yedi saniyede dikkatinizi yoğunlaştırın”²⁵⁹ denilmektedir.

İnsanların denetlendikleri, tanımlandıkları insani etkileşimler içinde buldukları toplumsal karşılaşmalarında nasıl davrandıklarını incelerken izlenim, izlenim oluşturma ve imaj yönetimi kavramlarını da açıklamak gerekmektedir. Yarattıkları, sunulan ve savunulan imajlar ve izlenimler insanların etkileme yöntemleri geliştirmelerine, kendi imajlarını yöneterek istedikleri etkileri elde etmek için çaba göstermelerine yol açmaktadır. “Söze dökülmeyen iletilerin, özellikle diğer insanlar üzerinde yaratılan ilk izlenim sırasında son derece önemli”²⁶⁰ olduğunu vurgulamaktadırlar. Konu ile ilgili yapılan araştırmalarda ilk anda, kişiler, olaylar hakkında edinilen izlenimlerin gerçekten uzun süre kolay kolay değiştirilemeyeceğini göstermektedir.

Olumlu bırakılan bir izlenim etkisini ilişki ve iletişim sürdüğü müddetçe sürdürmektedir. Olumsuz bir ilk izlenim de olumsuz olarak akıllarda yer etmekte ve kişilerarası iletişim bazında, birçok ilişkide önemli bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk izlenimi oluşturma da ikinci bir şans yoktur, bu nedenle kişilerarası iletişim ve toplumsal yaşamda imajın nasıl olumlu yönde oluşturulabileceği ve bu doğrultuda neler yapılabileceği üzerinde durmak gerekmektedir.

Genel olarak kabul edilen bir kurala göre ilk izlenimler, kişinin nasıl görüldüğü ile ilgili bir mantık çerçevesinin oluşturulmasına ve daha sonra da elde edilen verilerle bu çerçevenin doldurulması ya da tümünden değiştirilmesine dayanmaktadır. Genel olarak karşıdaki insanların özellikleri yapılan şu sıralamalarla fark edildiği varsayılmaktadır, bunlar; ırk, cinsiyet, yaş, iri veya ufak-tefek oluş, yüz ifadesi, gözler ve saç, giysiler, hareket ve duruştur. Daha sonra da kişilerin önem sırasına göre şu özelliklerin dikkate alınarak belli yargılara varıldığı belirtilmektedir. Bunlar; çekicilik düzeyi, kişilik ve yaratılış, eğitim düzeyi, başarı derecesi, kibarlık

---

²⁵⁹ Roger Ailes, John Kraushar, a.g.y., s.6.

²⁶⁰ Acar Baltaş, Zuhale Baltaş, a.g.y., s.7.

düzei, terbiye, mali durumu, kıdemi, sosyal ve ahlaki değerleri, sosyal konumu. Son olarak da güvenip güvenilmediği, hoşlanıp hoşlanılmadığı gelmektedir. Bu kararlara varırken de iç sesin, gözlemlerin, tümdengelim, tahmin ve beklentinin bileşkesinin kullanıldıęı²⁶¹ vurgulanmaktadır.

Kişi hakkında olumlu ya da olumsuz yöndeki bir izlenim konuşmanın bazı kaynaklara göre 4, bazı kaynaklara göre 7, bazı kaynaklara göre ise 10–15 saniye içinde oluşmaktadır. Genel olarak insanlara gösterilen tepkilerin temelini büyük ölçüde onların kendilerini nasıl ortaya koydukları, yani görünüşleri, konuşma tarzları, davranış biçimleri, gibi etmenler oluşurmaktadır. İlişkilerin kuruluş aşamasında öncelikle görünüş, ikinci olarak ses tonu ve son olarak da kişinin söyledikleri önem taşımaktadır. Daha sonraları ilişki bağları kuvvetlendikçe yani kişi hakkında veriler arttıka yapılan çıkarsamalar sonucu bellekte o kişiye ait bir imge biçimlendirilmektedir.

Kişilerarası ilişkiler her ne kadar bir meydan okumaya dayansa da, yaratılan ilk izlenimi kontrol altına almanın öğrenilebilmesi ilişkilerin sağlıklı yürütülmesi açaşından büyük önem taşımaktadır. Bu konudaki en önemli nokta, karşımızdaki kişiler üzerinde yaratılacak ilk izlenimin ne ve nasıl olacağının saptanıp, iletişimin bu yönde gerçekleřtirilmesidir²⁶². İlk izlenimi yaratmak için ikinci bir şansımızın olmadığı söylenmekle birlikte, kötü bir izlenimi değiştirmenin de çok zor olduğunu önce de vurgulamıştık. İzlenimi yöneterek ve denetim altına alarak başarı olasılığımızı arttırmak elimizdedir. Doğru izlenim yaratmaya karar verildiğinde; doğal olarak derin duygusal hallerle, aşırı özgüven ya da eksik güvenin yanı sıra toplumsal ya da birçok kararla karşi karşıya kalınmaktadır. Ne giymeliyim?, neler söylemeliyim?, nasıl davranmalıyım? vb. birçok soru insanların kafasını kurcalamaktadır.

Yaşamımızda bilinçli ya da bilinçsiz olarak herkes birbirine değer biçmekte ve diğer kişilerin bizde bıraktığı kişisel etkiler değerlendirilmektedir. İzlenimi yönetmeyi düşünmenin ve planlamanın ardından bu süreci eylem izlemektedir. Bu ise, artık nasıl gözükmek istendiğine ne tür bir imge vermek istendiğine ve ses tonu,

---

²⁶¹ Müjde Ker Dinçer, a.g.y., s.10.

²⁶² Bkz: Müjde Ker Dinçer, a.g.y., ss:9-12.

vücut dili gibi sözsüz öğelerin nasıl kullanılacağına karar verme zamanının gelmesi demektir. Bunun için de hazırlık yapılması gerekmektedir. Hazırlık yapmadan, planlamadan iyi bir izlenim bırakmanın ve yönetmenin mümkün olmadığı çeşitli kaynaklarca aktarılmaktadır.

İyi bir izlenim yaratmak isteniyorsa teknik ve mesleki becerileri kadar toplumsal ve kişisel becerilerin de önemli olduğu belirtilmektedir.

“Kişisel ilişkileri iyi olanlar ödülleri alırlar. Kendinizi uygun bir biçimde sunarsanız ayırt edilirsiniz ve daha fazla takdir edilirsiniz”²⁶³.

Kişilerarası İletişim Ve İkna: Toplumsal bir varlık olan insan birçok nedenle sürekli iletişim içerisinde. Kişilerarasındaki iletişim, bilgi, duygu, düşünce, tutum ve kanılarla davranış biçimlerinin, kaynak ile alıcı arasındaki bir ilişkiyleşme yoluyla bir insandan diğerine bazı kanallar kullanılarak ve değişim amacıyla aktarılması sürecidir. Bu bağlamda en basit konuşmanın bile bir tür ikna olduğunu düşünmek olasıdır.

Günlük yaşamımızda da görülebileceği gibi, iletişimin gerçekleştiği birçok durumda insanlar verdikleri bilginin doğruluğuna, davranışların değiştirilmesine ya da herhangi bir konuda ikna etmeye çalışmaktadırlar. İletişim için ikna etmek önemli ve ortak bir nedeni oluşturmaktadır. Ünlü düşünür Aristo, iletişimi, ikna etmenin bütün uygun anlamları olarak tanımlamaktadır. İkna kavramı sözlükte “kendi düşünce ve görüşlerini benimsemesi niyetiyle alıcıya etkileyici iletiler yollanması sonucu gerçekleşen iletişim biçimi”²⁶⁴ ve “kişi ya da kişilerin tutum ve davranışlarını etkileme süreci”²⁶⁵ olarak tanımlanmaktadır

İletişim de insanların birbirlerini etkileme ve birbirlerinden etkilenme yoludur. İletişim sürecinin temel amacına odaklanıldığında yapılan birçok tanımlarda, iletişimin temel işlevinin alıcı-hedef üzerinde belirli bir etki yaratmak olduğu vurgulanmaktadır. Her tür iletişimin olmazsa olmaz öğesinin bir sonuç elde etmek olduğu ve bireyin, görsel ve dilsel ileti ile duygularına ve duyularına

---

²⁶³ Eleri Sampson, **Doğru İzlenim Bırakma**, (Çev:E.Sabri Yarmalı), İst., Damla Yay., 1999, s.7.

²⁶⁴ Nükhet Güz, vd., a.g.y.,s.182.

²⁶⁵ Erol Mutlu, a.g.y.,s.154.

seslenildiğinde bireyin etkileneceği belirtilmektedir²⁶⁶. İletişimde elde edilmek istenen amaç, iletiyi gönderen kaynağın amacına hizmet edecek bir etkinin yaratılmasıdır. Bu nedenle; etkileme sanatı, kabul ettirme, razı etme psikolojisi olarak da nitelendirilen ikna, hem uygulamalı iletişim çalışmalarında hem de kuramsal çalışmalarda en çok ilgi gösterilen konuların başında gelmektedir. Özel yaşamımızdan, kişilerarası ilişkilere, siyasal yaşamdan, iş yaşamına kadar, yaşamın her alanında yer alan ikna kavramı, etkili iletişimin gizli güçlerinden biri olarak nitelendirilmekte ve “bireylerin her türlü gereksinimlerine yanıt veren, her türlü amaçlarını gerçekleştirmeye olanak sağlayan, kazanılan her başarıda, her zaferde temel, birincil, etkin bir eylem, bir sanat olarak görsel, işitsel, yazınsal, simgesel iletilerde yoğun bir biçimde yaşam alanı bulmaktadır”²⁶⁷.

Hewstone ve Stroeber’e göre ikna, “bir tutum objesi ile ilgili bilgi işleme süreci sonunda mesajlara yanıt verme ya da bilgi işleme sonucunda tutum değişiminin ortaya çıkması”²⁶⁸ olarak tanımlanmaktadır. Genellikle de kişilerin davranışlarını değiştirmek için bilinçli bir niyet içinde gerçekleştirilen ileti oluşturma sürecidir. Bu süreç içinde kişileri herhangi bir biçimde tehdit, zorlama vb. durumlar söz konusu olmamaktadır. Çünkü ikna yalnızca kişilerin düşünceleri, duyguları ya da inançlarını belirli ve istendik yönde değiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle özellikle, iletişim teknolojilerinin çok geliştiği günümüzde insanları kitle iletişim araçlarıyla ikna ederek satışlarını arttırmayı amaçlayan ticari kuruluşlar ve reklam sektöründe, politikacılar tarafından yoğun olarak kullanılmaktadır. Kişilerarası ilişkiler bağlamında tutum ve davranış değişikliğinin önemli bir tarzi olarak ikna, tutumu değiştirilmek istenen kişi ya da kişileri zorlamak ya da yönlendirmek yerine, akıl yürütme ve bunları kanıtlama yoluyla inandırmayı içermektedir. Dolayısıyla iknanın başarısı ve etkin oluşu birçok faktörün rol oynadığı bir iletişim süreci içinde yürütülmesini gerektirmektedir²⁶⁹.

İknanın temeli Aristoteles’in (İ.Ö.384–322) klasikleşmiş olan çalışması Tekhne Rhetorike (Retorik) sanatına dayanmaktadır. Aristo’nun konuşmaları ünlü hatip Cicero tarafından kaleme alınarak literatüre retorik/konuşma sanatı olarak girmiş ve kullanılmaktadır. Retorik; “belli bir durumda, elde var olan inandırma

²⁶⁶ Bkz. G. Rengin Küçükeroğan, a.g.y., s.8.

²⁶⁷ Işıl Zeybek, **İknanın Yolları, Zamanın Durduğu Yer**, İstanbul ,Es Yayınları, 2007, s.112.

²⁶⁸ Miles Hewstone, Stroebe Wolfgang, **Social Psychology**, Blackwell Publishing, USA, 2001, p.49.

²⁶⁹ Bkz. Nuri Bilgin, **Sosyal Psikoloji Sözlüğü**, Bağlam Yay, İstanbul,2003, s.163.

yollarını kullanma yetisi”²⁷⁰ olarak tanımlanmaktadır. Akıllıca yapılan konuşmalar olarak da nitelenen retorik kavramı ilk kez Aristo tarafından ortaya atılmış ve yönetenlerin, yönetilenleri retoriksel konuşmalarla ikna edebileceğini belirtmiştir. Aristo, retoriğe bir sanat dalı gözüyle bakmış ve retoriksel konuşmaları, siyasal, hukuksal ve törensel olmak üzere üçe ayırmış ve incelemiştir. Buna göre:

Siyasal (politik) retorik: Siyasetle uğraşan kişiler konuşmalarında, izleyici veya seyirci kitlelerinin nabzını tutarak, onları ikna etmek için konuşur, çalışırlar. Bu bakımdan retoriksel bir konuşmada dinleyen veya izleyene verilen mesajlarla inandırıcı bir üslup kullanılarak, kendi düşünce ve doğrularını ikna yoluyla kabul ettirmeye çalışırlar, dolayısıyla ikna olgusu politikayla birebir ilişki halindedir.

Hukuksal retorik: Toplumsal yaşam sürecinde, geniş kitlelere hukukla ilgili bilgilerin, açıklamaların ve kararların anlaşılır, değişik yorum ve algılamalara meydan vermeyecek şekilde anlatılması sanatı olarak açıklanabilir.

Törensel retorik: Belirli zamanlarda ve belli aralıklarla düzenlenen açılış, yıldönümü, bayramlar, anmalar ya da özel günlerle ilgili düzenlenen törenlerde yapılan etkili, güzel, ikna edici konuşmaları içerir. Bu gibi durumlarda özellikle iyi bir hatip olabilme, geniş halk kitlelerini etkilemeyi amaçlar, bu bakımdan çok önemlidir. Bu durum aynı zamanda, törensel retoriklerin, siyasal iletişimin uygulanabildiği bir alan olarak ayrıca önemli bulunmaktadır. Çünkü: törensel retorik aracılığıyla konuşmayı yapan yönetici veya politikacılar bu sayede siyasal iletilerini ve düşüncelerini geniş halk kitlelerine aktarabilme olanağını da bulmuş olmaktadır²⁷¹.

Günümüzde ikna kavramı ve süreci artan bir önemle araştırılan ve yoğun bir şekilde çalışılan konulardan biridir. Genel olarak iletişimin başarı ya da başarısızlığına önemli katkılarda bulunan etkenlerin başında gelen ikna edici iletişimin yapılandırılması gelmektedir. Çünkü bir toplumun gelenek, görenek ve kültürel altyapısıyla ilgili değişiklik yapmak isteyen güçler, stratejik ve yönetim olarak o toplumu ikna etme durumundadırlar. Bu bağlamda tarih boyunca pek çok politikacılar, liderler, yöneticiler toplumları kendi düşünceleri doğrultusunda ikna etmek için özel teknikler kullanmışlar ve yararlanmışlardır. İkna süreci gerçekleştirilirken kullanılan aşamalar, iknanın gücünün ve bireyin davranış ve

²⁷⁰ Aristoteles, **Retorik**, (Çev. Mehmet H. Doğan) İstanbul, YKY. Yay., 1997, s.37.

²⁷¹ Bkz. Aysel Aziz, **Siyasal İletişim**, Ankara, Nobel Yayın ve Dağıtım, 2007, s.18.

tavırlarının değiştirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu aşamalar şu şekilde ifade edilmektedir.

Birinci aşama; sunulan, iletilen ile hedefin ilgisini çekme

İkinci aşama, kişileri uyararak iletiye dikkat edilmesini sağlama,

Üçüncü aşama, görsel ve işitsel öğelerle kavramayı sağlama,

Dördüncü aşama; içeriğin kabul ya da reddedilmesi,

Beşinci aşama; yeni bir karar ve tutumun bilinçlenmesi,

Altıncı aşama, eylem, davranış ya da tepki biçimindedir²⁷².

İkna sürecinde iletiler, dikkat çekmek, ilgi uyandırmak, istek geliştirmek, harekete teşvik etmek vb biçiminde planlanmaktadır. Dolayısıyla ikna edici iletilerin etkin oluşu, alıcılar tarafından kaynağa karşı duyulan güven, uzmanlık inancı, canlılık hayranlık gibi özelliklerle sağlanmaktadır.

İkna Sürecinde Kaynak Etmeni: İknaya yönelik olan iletişimde kaynağı oluşturan bireyin biyolojik özelliklerini oluşturan yaş, cinsiyet, boy, ırk vb, davranışsal özellikleri olan yüz ifadesi, el ve vücut hareketleri, giyimi vb.sosyo – psikolojik özellikleri olan sosyal statüsü, gücü, dışa ya da içe dönük olan yapısı vb. etmenlerin ikna sürecinin başlatılmasında önemli role sahip oldukları ve tutum değişmesine etkili olabilecek kaynağa ait özelliklerin, güvenilirlik, inanılrlık, fiziksek çekicilik sevilme ve benzerlik olduğu ifade edilmektedir²⁷³. Kaynağın güvenilir, inandırıcı oluşu ve sevilmesi iknanın kabulünü etkileyen faktörler olarak ortaya çıkmaktadır. Yapılan araştırmalar da inanılır kaynaktan gelen iletilerin, alıcılarda daha fazla tutum değişimi yarattığını göstermektedir. İnanırlık da temel olarak; saygınlık ve güvenilirlik temeline dayandırılmaktadır. İkna etmeye çalışan. kaynağın, konusunda uzman olup olmadığı ve alıcının kaynağa duyduğu saygı derecesi ile ilgilidir. Saygınlığı olan bir kaynaktan gelen iletiler daha kolay kabul edilmekte ve iletişimin etkisi daha da artmaktadır. Bunun yanı sıra kaynağı inanılır kılan diğer özellik de güvenilir oluşudur. Bu durumda da, iletiyi alacak olan kişinin, ikna odaklı iletişimde, kaynağın uzman oluşunun yanında, herhangi bir çıkar, kişisel kazanç elde etmeyeceğine olan inancıyla ilgilidir. Aristo'nun da belirttiği gibi kaynağın güvenilir oluşu, alıcı tarafından algılandığı biçimde iyi niyet ve iyi ahlaki karakter yapısı ve iyi anlama kabiliyetinden oluşmuştur. Kaynağın güvenilirliği, ikna

²⁷² Bkz: Cengiz Anık, **Siyasal İkna**, Vadi Yay., Ankara, 2000, s.38.

²⁷³ Bkz: Demet Gürüz, Aşşen Temel Eğinli, a.g.y., s.101.

edici iletiye dikkat çekilmesi ve devamlılığın sağlanmasında, önemli bir öge olduğu belirtilmektedir²⁷⁴. Bunun yanı sıra kaynağın sevilmesi de önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü tutum değişimleri, “uyuma, özdeşleşme ve benimseme olarak üç biçim ve basamakta gerçekleşir”²⁷⁵. Toplumun beğenilen ve sevilen insanların (sporcular, film yıldızları, mankenler vb) her türlü görsel ve işitsel kitle iletişim araçları yoluyla hedef kitle üzerindeki amaçları doğrultusunda ikna etmeye, etkilemeye çalışmaları, onları, oynatmalarıyla açıklanabilir. Sevdiği ya da beğendiği kişinin gazetede ya da televizyonda karşısına çıkıp şu ürünleri kullanıyorum, onun için sağlıklıyım, güzelim, saçlarım, tırnaklarım, kilom, vücudum, vb. kendisiyle özdeşleşen hedef kitlesini etkilemekte, ikna etmekte ve satışları arttırmaktadır.

İkna Sürecinde İleti Etmeni: İkna edici iletişimde önemli bir özellik de iletinin, ikna edici bir biçimde alıcıya; duygu, düşünce, bilgi vb. içeriklerle hazır hale getirilmesidir. Kaynağın, iletiyi düzgüleyerek, alıcının da bu iletiyi anlamlandırması, her iki tarafın sahip oldukları birikimler ve bilgilerle doğru orantılı olduğundan, iletinin özellikleri de, alıcının kabul etmesi yönünde etkili olmaktadır.

İletinin alıcı üzerinde etkili olduğu özellikler ise şöyle açıklanmaktadır:

—İleti, alıcının fizyolojik dürtülerine seslenmelidir.

—İleti, alıcının eğitim düzeyi, mesleği, cinsiyeti, yaşı, ilgi, alışkanlıkları vb. yönelik olmalıdır.

—İleti, alıcı tarafından kabul edilmesi için teşvik ve güdüleyici özellikler içermelidir. Kaynak ile alıcı arasında belirli düşünce ve bakış açılarının farklılığının bulunması durumunda, iletinin iletimi ve alınması sırasında olumsuz bir tutum ortaya çıkabilir ve alıcı iletiyi kabul etmeyip direnç gösterebilir. Bu durumda da alıcı, iletiye karşı şu tepkilerde bulunabilmektedir:

İkna edici iletiye karşı çeşitli belgelerle yanıt vererek olumsuzlamaya çalışır.

Alıcı, kaynak kişiye karşı küçümseyici ve alaycı bir tavır takınır.

Alıcı, kaynağa inandırıcı olmadığını söyler ya da bunu belli ederek kabul etmez.

Alıcı, iletiyi kabul etmesine rağmen, iletinin gerçek amacından sapmasını sağlayarak, kaynağın gönderdiği iletiyi istemediğini gösterebilir²⁷⁶.

²⁷⁴ Bkz: Demet Gürüz, Ayşen Temel Eğinli, a.g.y., s.102.

²⁷⁵ Bkz: Ahmet Haluk Yüksel, (Ed: Ali Atf Bir), a.g.y., s.11.

²⁷⁶ Bkz: Haluk Gürgen, **Örgütlerde İletişim Kalitesi**, İstanbul, Der Yayınları, 1990, s.360.

Bu açıklamalar doğrultusunda iknanın 6 basamağı olarak nitelendirilen ve iletinin alıcı tarafından alındıktan sonra yukarıda sayılan olumsuz durumların ortaya çıkmaması için dikkat edilmesi gerekenler de şöyle açıklanmaktadır:

- İknada ileti, doğru alıcıya ve doğru biçimde ulaşmalıdır.
- İknayı içeren ileti, alıcının dikkatini çekmelidir.
- Dikkatin çekilmesinden sonra, takip edilmeli, ilgilenilmelidir.
- Alıcı iknaya yönelik iletiyi doğru anlamalıdır.
- Alıcı, iletiyi kabul etmeli ve istedik davranışı yapmaya razı olmalıdır.
- Yapmaya razı olduğu şeyi de unutmamalı ve aklında tutmalıdır.
- Alıcı; beklenen, kabul ettiği şeyi yapmalıdır²⁷⁷.

İkna Sürecinde Kanal Etmeni: İletinin ulaştırılmasıyla görevli olan kanal birçok değişik yollarla oluşturulabilmektedir. Kitle iletişim araçları yoluyla olabilir, ya da kişilerarası iletişimde özellikle beş duyu organımız kanal görevi görebilmektedir. Yapılan araştırmalarda, değişik kanallardan verilen aynı iletinin etkilerinin farklı olduğu tespit edilmiştir. Buna göre; iletilerin geniş kapsamlı ve karmaşık bir yapıya sahip olmadan sözlü araçlar kullanılarak alıcıya ulaştırılması etkili olmuş, bunun yanında kapsam ve karmaşıklık derecesinin yükselmesi durumunda da yazılı kanalların etkili olduğu saptanmıştır. Bu durum incelendiğinde, ileti ile ilgili olarak, alıcı durumunda olanın kafasında soru oluştuğu zaman, soruyu oluşturan nedene yazılı kaynaktan geriye dönme şansının oluşu gösterilmiştir.

İkna sürecinde kullanılan kanalların davranış değişimini etkilemesi ile ilgili önemli etkenlerden biri de gürültü olmaktadır. Çünkü gürültü, iletişim sürecinde yer alan ve gönderilen ileti ile alınan ileti arasında fark yaratmaktadır. Dolayısıyla gürültü kod açımının yapılmasına ters etki yapmakta çeşitli iletişim kopuklukları, kazaları ve hatta çatışmalara neden olabilmektedir.

Gürültünün yok edilmesi ya da en aza indirilmesi iletişimde kullanacağımız kanala ve iletinin de rahat anlaşılabilir ve etkileyebilirliği bağlamında gereklerine uygun biçimde düzgülenip kullanılmasına bağlıdır.

İkna Sürecinde Alıcı Etmeni: İkna sürecinde alıcı, kaynağın gönderdiği iletiye hedef olan kişi olması dolayısıyla, ikna edici iletişimde alıcının bazı

---

²⁷⁷Bkz:Reha Oğuz Türkkân, **İkna ve Uzlaşma Sanatı**, İst., Altın Kitaplar, 2.Baskı, 2006, ss:124–136.

özellikleri ve etmenler ikna olup olmamasında etkili olabilmektedir. İletiyi alan kişinin kişilik özellikleri, cinsiyeti, sosyal statüsü, zekâsı, bağlılığı, tutumu vb. birçok etmen rol oynamaktadır. Bu etmenlerin belli başlıları şunlardır: Kaynağın, ikna edici iletişimin doğrudan doğruya kendisine yönelmediğine, onu rastlantısal aldığına inanması iknanın etkisini arttırabilir.

Alıcının kendi tutumuna ne derece bağlı olduğu, onu ne kadar önemseydiği iletiyi kabul ya da reddetmesini belirler. Alıcının ikna edici söylemlere karşı kabulünün olumlu/olumsuz olarak etkilenmesi sahip olduğu tutumun derecesine, bağlanma özelliklerine ve kendilik değerine bağlı olarak değişmekte olduğu şu biçimde belirtilmektedir²⁷⁸.

Tutumun Kuvvet Derecesi: Bir bireyin farklı konulara ilişkin tutumları, iki ayrı bireyin aynı konuya ilişkin tutumları, kuvvetleri açısından farklılıklar gösterir. Genellikle kuvvetli bir tutumun bu tutuma ters düşen bilgilerden etkilenmesi olasılığı, zayıf bir tutuma göre daha azdır. Bu durumda da, alıcının tutumu ile kaynağın ileri sürdüğü tutum arasındaki fark, iknacının etkililiğini önemli oranda etkilemektedir.

Bağlanma: Hedefin değiştirilmek istenen tutumla, kendisini ne ölçüde bağladığı, bir tutum değiştirme girişiminin etkililiğini belirleyen bir hedef özelliğidir. Bağlanmanın derecesinin artmasıyla, tutumun değiştirilmesinin güçleşeceği de belirtilmektedir. Yani ikna konusu olan söyleme karşı bağlanma oranı güçlüyse o derecede kabul etme ya da etmeme eğilimi gösterir.

Kendilik Değeri: “Kendilik değeri terimi, bir bireyin kendi yeteneklerinin ve değerinin ne olduğu konusundaki düşüncelerine işaret etmek için kullanılır. Bireyin kendisi hakkındaki görüşleri olumlu olduğunda ikna edici iletileri kabul etme olasılığı daha düşük düzeyde iken, olumsuz olanların etki ve kabule daha açık oldukları görülmektedir”²⁷⁹.

Yapılan araştırmalara göre, ikna sürecinin etkili bir biçimde gerçekleşmesi için alıcıların sahip oldukları kişilik özellikleri, nitelikleri ve ikna edici iletiler arasındaki ilişkiler ise şöyle açıklanmaktadır:

Otoriterlik: Otoriter kişilik yapısına sahip kişilerin geleneksel değerlere bağlı kaldığı ve bu değerleri uyguladıkları belirtilmekte ve bu kişilikteki insanların, statü ve güçlerine odaklandıkları, yalnızca içinde buldukları grubun güç ve statüsünü

²⁷⁸ Bkz: Orhan Aydın, **Davranış Bilimlerine Giriş**, Eskişehir, T.C.Anadolu Üniversitesi Yay. , No:1027, 4.Baskı, 2001, Ünite:19, s.342.

²⁷⁹ Bkz: Demet Gürüz,Ayşen Temel Eğinli, a.g.y.,s.106.

tanıdıkları diğer grup ve kişilerin düşüncelerini önemsemedikleri ifade edilmektedir. Yüksek düzeydeki otoriter kişiliğe sahip olanlar, sözü edilen iknaya karşı güçlü ve olumsuz tepki verdikleri ancak, iletilerin kendi sahip oldukları grubun düşünceleri ve inançlarıyla uyumlu ve tutarlı olması durumunda iknanın kabulünün gerçekleşebileceği belirtilmektedir.

Endişeli Olma Durumu: Kişilik yapısı endişeli olan bireylerin, günlük yaşamlarında, olaylara bakış açılarında gerginlik, belirsizlik, kaygı, panik vb duygularla yaklaşmaktadırlar. Yapılan bir araştırmada, yüksek derecede endişeli olan kişilerin, ikna edici iletilere dikkat göstermede oldukça düşük düzeyde ilgi gösterdikleri saptanmıştır. Bir bakıma iknanın başarısı daha önce gönderilen iletilere yönelen dikkatin derecesine de bağlıdır²⁸⁰.

Karar verme aşamasında yüksek düzeyde gerilim/endişe yaşayanların, iknaya da düşük düzeyde cevap verdikleri ve endişe düzeyleri yüksek olduğunda bilgiye karşı daha yüksek derecede direnç (tepki) gösterdikleri açıklanmaktadır. İkna edici iletilerde, korku çekiciliğinin kullanılması durumunda, endişeli kişilik yapısına sahip kişilerin ikna edici iletiyi kabul etme olasılığı da düşük olmaktadır.

Bağımlı-Bağımsız: Bağımlı kişilik yapısına sahip olan kişilerin çevrelerinden gelen etkilere karşı tepki verme yeteneğine sahip olmadıkları için, ikna edici iletileri kabul etmelerinin oranı yüksek olmaktadır. Bağımsız kişilik yapısındakiler ise, dış çevreden gelen etkileri deneyim ve kendi bilgilerine göre değerlendirme yetenekleri olduğundan ikna edici iletileri kabul etmeleri de zor olmaktadır.

İçsel ve Dışsal Kontrol: İçsel kontrol yeteneğine sahip olan kişilerin, kendi düşüncelerine ve yargı düzeylerine güvenerek ikna iletilerine karşı olumsuz tepkilerin derecesinin yüksek olduğu ve kabul etme oranlarının da düşük olduğu, dışsal kontrole odaklanmış kişilerin herhangi bir olay ve durum karşısındaki davranışları ve düşünceleri, çevreden destek almak için yüksek düzeydedir. Dolayısıyla ikna edici iletilere karşı direnç gösterebilmeleri ile dışsal kontrol düzeyi arasında olumlu bir ilişki bulunmaktadır.

Sosyal Onay Gereksinimi: Sosyal kabul arayan bireyler, aynı zamanda sosyal uyuma da önem verdiklerinden, çevresindekiler tarafından kabul görmek ve dışlanmamak için ikna iletilerine genellikle olumlu yanıtlar vermektedirler. Onay vermek aynı zamanda da kendilerine statü ve tanınma gereksinimleri ile birleştiğinde ikna

---

²⁸⁰ Bkz: Demet Gürüz, Ayşen Temel Eğinli, a.g.y., s.107.

iletilerinin kabul edilebilirliği oranı da doğal olarak yüksek olmaktadır. Onay gereksinimi duymayan kişilerin kabul oranı da buna paralel olarak düşük olmaktadır. *Kendine Saygı ve Güven*: Kendine saygı ve güven düzeyi düşük olan kişilerin de çevreleri tarafından belirtilen sorumluluk, performans vb. etkenlerin kabulüne daha yatkın ve açık bir yaklaşım içinde oldukları görülürken, kendisine son derece güvenen kişilerin de ikna edici iletileri kabul oranları yine düşük düzeyde olmaktadır. İkna edici söylemlerin böylece, alıcıdan istenen etkileri yaratabilmesi için yukarda da belirtildiği gibi, kaynak ile alıcının konu hakkındaki bilgi düzeyleri, eğitimleri, zekâ düzeyleri, tutum ve bağlanma özellikleri, kişilik özellikleri ve nitelikleri gibi başlıca öğeler ikna sürecinde etkili ve belirleyici olmaktadır²⁸¹.

İkna Stratejileri: İkna stratejilerinin doğru kullanımı ikna sürecinin etkinliğinde önemli roller oynamaktadır ve kaynak, ileti, alıcı vb. etmenlerin söylem ve eyleme geçmesine ilişkin etmenlerin hepsini bir arada bulundurmaktadır. Etkili olması düşünölen bir ikna sürecinde söylem ve eylem bütönlüğünün olması durumunda uzun süreli ve kalıcı olacağı, aksi takdirde yöntemlerin kısa süreli etkili olacağı ifade edilmektedir. İkna stratejilerinin temel olarak iki ayrı grup araştırmacının, iki grupta incelenip ele alındığı görölmektedir. Birinci grup araştırmacıların ikna stratejilerini, tutum temelli ve davranış temelli olarak incelerken, diğer grup da stratejileri duygusal ve rasyonel olarak inceledikleri belirtilmektedir.

İkna stratejilerinin oluşturulmasında etkinlik sağlayan öğeler, genel olarak üç ayrı alt etmen üzerine yapılanmaktadır. Bunlar:

1. İkna edici ileti stratejisinin çekiciliğini arttıran etmenler,
2. İknanın psikolojik etkileri,
3. İkna da kullanılan teknikler.

1. İkna edici ileti stratejinin çekiciliğini arttıran başlıca etmenler şunlardır:

- Tek taraflı delillere- kanıtlara karşı iki taraflı deliller-kanıtlar,
- Mizahın kullanımı,
- Delil ve kanıtların önce ve sonra kullanımı,
- Karşılaştırma-kıyaslama-sonuç,
- Kanıt kullanmak,

---

²⁸¹ Bkz: Demet Gürüz, Ayşen Temel Eğinli, a.g.y., ss.:106-108.

- Önceden niyeti belirterek uyarmak,
- Nedenler ve etkiler,
- İşaretler-bulgular kullanmak,
- Korku ögesini kullanmak,
- Güç, kontrol, etki sahibi olmak,
- Kendine güven ve onay²⁸².

2. İknanın psikolojik etkileri:

Strateji oluşturmada, iknanın psikolojik etkilerinin önemi değişik araştırmacılar tarafından incelenmiş ve belli başlıları aşağıda belirtildiği gibi sıralanmıştır. Cialdini'nin araştırmasına göre, iknanın psikolojik etkileri şöyledir:

Karşılıklı Bulunma: Kişilerin, kendilerine sunulan herhangi bir şeyin, iyiliğin, aynı oranda karşı tarafa verme, ödeme, sunma eğilimidir. Bunun temelinde kişilerin kendini borçlu hissedip karşılığını yerine getirme duygusu yatmaktadır. İncelemelere göre bu duygunun hemen bütün kültürlerde var olduğu ifade edilmektedir.

Adanmışlık ve Tutarlılık: Kişilerin tutarsız bir durum içinde bulunmaktan duydukları rahatsızlıktan dolayı kendilerine sunulan tutarlı olmaya yönelik herhangi bir değişimin kabul edilmesidir. Güçlü tutarlılığı harekete geçiren anahtar gücün bağlılık olduğunun anlaşıldığı belirtilmektedir.

Toplumsal Kanıt: Belirli durumlarda kendisini konuya yabancı hisseden-duyan ya da kararsız kalan ve bunun sonucunda orada en uygun davranışın kanıtlarını kendi dışında arayan kişiler üzerinde en güçlü etkiyi yarattığı ifade edilmektedir. Nelerin doğru ya da yanlış olduğunu başkalarından da öğrenme isteğine dayalı olarak toplumun çoğunluğunun kabul ettiklerinin doğru olduğu varsayımına dayalıdır.

Hoşlanma: Kural olarak tanıdığımız ve hoşlandığımız kişilerin isteklerine evet deme oranı, diğerlerine göre daha fazladır. İkna sürecinde hoşlanmayı yaratabilmek için ise şunlar önerilmektedir:

- Güzel görümlü insanların toplumsal ilişkilerde daha avantajlı oldukları genel kanısına dayalı olarak fiziksel çekiciliğin,
- Düşünsel, kişilik özellikleri, giyim, aile geçmişi, yaşam biçimi vb. konularda bize benzemesinden ya da ortak zevklerden dolayı, kabul etme oranımızın da artmasına bağlı olarak benzerliğin,

---

²⁸² Bkz: Demet Gürüz, Ayşen Temel Eğinli, a.g.y., ss:123–126.

—Karşımızdaki kişinin bize karşı beğeni duygusu beslediği bilgisi ve bizde de beğenme duyguları uyandırması ve bunu övgülerle dile getirmesi kabul oranını arttırmasına bağlı olarak övgülerin ve iltifatların,

—Temas kurmanın ve işbirliği yapmanın,

—İyi ya da kötü olsun masum bir çağrışımın, insanların bizim hakkımızdaki duygularını etkileyeceği ifade edilmektedir.

Otorite: Aynı zamanda yönlendirilmiş saygı olarak da belirtilen otoritenin, çok katmanlı ve yaygın biçimde kabul edilmiş olduğu, topluma geniş kapsamlı yararlar sağladığı belirtilerek, doğduğumuz andan itibaren uygun bir otoriteye boyun eğmenin doğru, aksinin ise yanlış olduğu öğretisiyle eğitildiğimiz ve bu durumun aileden başlayarak, okullarda, işyerlerinde, askeri ve siyasi sistemlerde karşımıza çıktığı, bunların hepsinde de yasal yönetime boyun eğme ve sadakatin çok değer verilen kavramlar olduğu, dinsel öğütlerin de buna katkıda bulunduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda otorite kavramını iktidarın psikolojik etkilerinin önemli bir ögesi olarak görmek gerekmektedir.

Azlık (Kıt kaynaklar prensibi): Bu ilke rekabete girmiş olma duygusu, güçlü güdüleyici özelliklere sahip ve sınırlı kaynaklar elde etme yarışında rekabetin öneminin altını çizmektedir. Aynı nesneyi kıt olduğu zaman daha çok istemekle kalmaz, aynı şeyi isteyen biri daha olduğunda yani işe rekabet karıştığında onu en çok ister hale geliriz²⁸³.

3. İknada Kullanılan Teknikler:

İkna ediminin yerine getirilebilmesi için sahip olduğumuz bilgileri, kanıtları iyi yapılandırarak dikkate almalı ve bununla beraber dış görünüşümüze, konuşma tarzımıza, beden dilimize, soruları ustaca kullanma, güçlü cümlelerle konuşmayı sürdürme vb. kendimiz ve iletişim bağlamında, bireylerarasındaki iletişime bağlı olarak pek çok etkili olabilecek etmeni de göz önüne almamız gerekmektedir.

İknaya giden yolda, birçok temel kuramsal yaklaşımlarda da belirtildiği gibi, iletişim sürecinin öğelerini iletimize uygun hale getirmemiz gerektiği açıktır. Bu bağlamda temel ikna teknikleri dendiği zaman, ikna sürecini kolaylaştıran ve hızlandıran belli başlı temel öğeler ya da hedefle ilgili bazı değişkenler akla gelebilmektedir. Örneğin; kaynak güvenilirliği ya da iletinin kanıtlar içermesi gibi. Dolayısıyla birçok kaynaktan bazı farklar olmakla beraber yaygın olarak kullanılan, uygulamaya dönük teknikler ele alınmaktadır. Yapılan kuramsal çalışmalar sonunda etkileri kanıtlanmış, günlük yaşamda olduğu kadar profesyonel iş yaşamında da çok sık kullanılan, ortak

²⁸³ Bkz: Robert B.Cialdini, *İknanın Psikolojisi*, (Çev: Fevzi Yalın), İst., MediaCat Yay., 2006, ss:35–328.

kabul görmüş 9 temel ikna tekniği ele alınmaktadır. Bu teknikler aşağıdaki şekilde açıklanmaktadır:

Önce Küçük Sonra Büyük Rica Tekniği: Türkçede “kademeli ikna tekniği” ya da “azıcıkta bir şey olmaz” tekniği olarak yer alan ve üzerinde en çok araştırmaların yapıldığı bir tekniktir. Bu teknikte kaynak, hedeften; önce küçük, yani kendisini zora sokmayacak ve kabul edilme oranı yüksek bir talepte bulunmayla başlar. Sonra da adım adım daha büyük taleplerde bulunarak yoluna devam eder. Bu noktada, ilk seferde kişi tarafından kabul edilen taahhüt, sorumluluk duygusuyla diğerlerini de kabul etmek zorunda hissettiği düşüncesinden hareket ettiği açıklanmaktadır. Bu tekniğin etkisinin altında kişinin tutarlılık düzeyi yüksek ise, sözleri ile davranışları arasında tutarlılık oluşturabilmek için diğer teklifleri de kabul ettiği belirtilmektedir. Bir başka deyişle; ilk kabulde bir tür taahhütte bulunduğu algısı içine giren bireyin, bunun verdiği sorumluluk duygusuyla, hemen arkasından gelen istekleri de kabul etme yoluna gittiği şeklindedir.

Önce Büyük Sonra Küçük Rica Tekniği: Bu teknik adından da belirtildiği gibi önce büyük bir rica, ardından da küçük bir ricanın gelmesiyle oluşmaktadır. Kişilerin karşılıklı olarak ödün, sosyal sorumluluk ve suçluluk olmak üzere üç temel sürece dayandırılmaktadır. Karşılıklı ödün, öncelikle büyük ricalarda bulunan kişinin, hedeften olumsuz yanıt alması sonucu, isteğinde küçültmeye gitmesi, daha küçük, karşılanabilir bir şey istemesi hedefin, kaynağın davranışını ödün verme biçiminde algılamasına neden olmaktadır.

Süreç, insanların değer sistemlerinin ya da ekonomik durumlarının yetmeyeceği düzeyde yüksek ve sonuç olarak da reddetme olasılığının da yüksek olduğu bir talepte bulunup, hemen arkasından istenen beklentiyi küçülterek hedefi arzu edilen razı etme sürecine götürmektir. Sosyal sorumluluk, genel olarak toplumsal konularla ilgili isteklerde işleyen bir yöntem olduğu ve bireyleri, herhangi bir konuda zor durumda bulunan insanlara yardım etmeye yönlendiren ve bu konuda istekte bulunulduğunda kabul gören bir yöntem olduğu belirtilmektedir. Örneğin televizyonlarda zaman zaman konu ve gereksinimler doğrultusunda toplumun önde gelen sevilen isimleriyle yapılan yardım kampanyaları gösterilebilir. Haydi, kızlar okula, sokak çocuklarına yardım vb.

Suçluluk duygusu, sorumluluk hisseden kişilerin kendilerinden istenen şeylerin yapılmamasından doğan ve kendilerini hata yapmış ve mahcup olarak hissetmeleridir.

Dolayısıyla buna bağlı olarak suçluluk duygusunun etkisi sonucu istenenlerin kabul edilip yapılması yönünde eğilim gösterilmesi olarak belirtilmektedir.

Git Gide Artan Ricalar Tekniği: Bu teknikte, hedefe önce kabul edilebilir bir teklifin sunulduğu, hemen arkasından da hedefin evet diyeceği noktaya kadar isteklerin adım adım büyütülerek devam edildiği biçimindedir. Bu teknikte istenilen davranışın gerçekleşmesinden çok, sözel olarak kabul edilmesinin önemli olduğu vurgulanmaktadır.

Sadece O Değil Tekniği: Bu teknikte hedef olan kişinin isteği kabul edip etmeme yönünde bir geribildirim alınmadan, istekte bir azaltılmanın ya da isteğin daha cazip hale getirilerek sunulması biçimindedir. Satış sektöründe yoğun olarak kullanılmaktadır. Hedefin reddetme davranışına girmeden isteğin küçültülmesi temeline dayanmaktadır. Satışı tatlandırma tekniği olarak da adlandırılmaktadır.

Evet, Evet Tekniği: Hedefe, peş peşe evet yanıtının verme olasılığı olan soruların sorulması yoluyla hedefin bir çeşit evet demeye şartlandırılması sonucu, asıl istenen en son ve büyük ricanın evet deyip hazır oluşundan yararlanmasına dayanmaktadır. Hedefin olumlu olmaya hazır oluşundan yararlanarak evet yanıtına yönelik bir soru ile kabul etmesi sağlanmaktadır. Bu tekniğin altında yatan nedenlerden birisinin, hedefin us'unda oluşturulan örüntü olduğu ve bu örüntünün olumlama yönünde bir hazır bulunmuşluğa yol açması olarak gösterilmektedir.

Acaba Değil Hangi Tekniği: Bu teknikte hedef olan kişinin herhangi bir şeye olan gereksinimlerinden yola çıkarak, kendisine sorulmadan bir çeşit oldubittiyle seçeneklerin sunulması ve bu seçenekler arasından seçimini yapması biçimindedir.

Soruya Soruyla Yanıt Verme Tekniği: Bazı ikna çabalarının, belirlenen yönde ilerlemediği varsayımından yola çıkarak, belirli bir noktada kilitlenen ikna çabalarının hedefin sorularına, kaynağın da soru ile yanıtlar vererek zaman kazanması üzerine kurulu olduğu ve genellikle de kendi silahı ile karşısındaki vurma olarak ifade edilmektedir. Bu yöntemde, hedefin kendi yanıtları ile amaca ulaşılmaktadır.

Yerleşme-Yer Etme Tekniği: Özellikle reklam sektöründe sıkça kullanıldığı belirtilen bu teknikte, kişilerin beş duyusundan en az birisinin hedef alınıp seslenerek hedefin belleğinde istenilen amacın, ürünün vb. yer etmesi ve yerleşmesi amaçlanmaktadır. Bu teknik etki olarak daha çok algısal çağrışımlar biçiminde açıklanmaktadır.

Borca Sokma Tekniği: Bu tekniğin temelinde karşılıklılık ilkesine dayandırılarak, karşımızdaki kişinin, bizim için pek çok zahmete girerek, emek harcadığında, doğal olarak kendimizi borçlu hissetmeye başladığımız üzerine kuruludur.

Bir bakıma aramızdaki dengenin bozulmasıyla, bunun telafi edilmesi için kendimizi borçlu hissederek, karşılığının verilmesi için ne gerekiyorsa yapılması konusunda hazır hale gelmemiz olarak açıklanabilir. Bu tekniği kullananlar, amaçlarına ulaşmak için hedefe bu eşitsizliği hissettirerek borçluluk duygusu uyandırıp, kişinin talebi olmaksızın çaba harcarlar. Örneğin; bizim için pek çok çaba harcayan, ürünlerini ayrı ayrı özenle sergileyip beğenimize sunan bir satıcıya, bizim için sarfettiği emeklerini gördükten sonra hayır hiçbir şey almayı düşünmüyorum demek oldukça güç olacaktır. Çünkü satıcı bütün çabalarının sonucunda bize, kendimizi bir şeyler alma konusunda borçlu hissetmemizi sağlamıştır.

Önce Ver Sonra Geri Al Tekniği: Etik kurallara aykırı olarak da nitelendirilip tartışılan bu teknik, aynı zamanda acımasız ikna uzmanlarının kullandığı bir tuzak olarak da görülmektedir. Bu tekniğe göre, öncelikle, herhangi bir konuda hedefe olumlu iletiler verilerek, tutum geliştirmesi sağlanmakta hatta bu durum bağlılık yaratılarak iyice pekiştirilmektedir. Hedefin, bağlılık yaratılarak iyice pekiştirilen üründen cayması güç duruma getirilmiş olmakta ve önceden planlanmış olarak vaat edilen şeylerde değişikliğe ya da azaltmaya gidilmesi şeklinde sürdürülmesidir. Örneğin, hedefe klimalı, hava yastıklı ve çeşitli aksesuarlarla gösterilen ve deneme sürüşü yaptırılan şık bir arabanın, hedefin istekleri doğrultusunda önerilen kredi olanaklarıyla oluşturulan bir satışta, daha sonra küçük bir unutkanlıktan dolayı klima ücretinin buna dâhil edilmediği, dolayısıyla bu farkın istenmesi vb. biçimindedir²⁸⁴.

---

²⁸⁴ Bkz: Akt.Demet Gürüz, Ayşen Temel Eğinli, a.g.y., ss.129–131.

1.6. KİŞİLERARASI İLETİŞİM SÜRECİNİN ENGELLEYİCİLERİ

Toplumunu oluşturan bireylerin kurmuş oldukları iletişimin, kimler arasında, nasıl gerçekleştirileceği ve hangi sonuçları doğuracağı büyük ölçüde o toplumun kültürel ve toplumsal özellikleri tarafından belirlenmektedir. Birer üyesi olduğumuz toplumun genel olarak davranış kuralları, ailemiz, yetişmiş olduğumuz çevre, aldığımız eğitim, iş ve üyesi olduğumuz çeşitli gruplar iletişim biçimimizi ve davranışlarımızı etkilemekte ve belirlemektedir. İletişim bu bağlamda aynı zamanda bizlere, farklı roller üstlenmiş insanları, inançları, değerleri değişik tutum ve davranışlara sahip olan birey ve grupları ve onlarla nasıl ilişki kurulup geliştirilmesini öğrenmemizi de sağlar. Bilindiği gibi iletişim süreci kişilerin birbirlerine yaptığı herhangi bir etkileşimin ötesinde, aynı zamanda bir paylaşma edimidir. Bu bakımdan iletişim iki yönlü bir süreç olup, karşılıklı olarak ileti alışverişinde bulunur, etkilenir ve değişimlere uğrarız. Dolayısıyla kendimizi ve çevremizdekileri değiştirme aracı olarak kullandığımız iletişim olgusu son derece önemli bir işlev görmektedir. Ancak anlaşmayı ve paylaşmayı içermekle birlikte bu her zaman gerçekleşemeyebilir, çeşitli çatışmalara ve çeşitli anlaşmazlıklara neden olabilmektedir. İnsanların çok farklı özelliklere sahip oluşu, kültürel ve toplumsal değişimler vb. nedenlerle iletişimde çeşitli çatışmalar ve engel oluşturucu etmenler yer almaktadır.

İletişimi engelleyici birçok etmen bulunmaktadır. Genel olarak iletişimi engelleyen bu etmenler araştırmacılar tarafından bozucu, yapıcı, kişisel, kanal, psikolojik, teknik, uzaklık, zaman baskısı, kesintiler vb. olmak üzere ayrılmaktadır. Bazı araştırmacılar da bu durumu:

- 1.İletişim katılımcılarının kendi doğalarından ve özelliklerinden kaynaklanan belleksel, ruhsal ve fiziksel engeller olarak,
- 2.İletişim eyleminin dış şartlarıyla veya unsurlarıyla oluşmuş toplumsal çevre, kültürel çevre ve zaman, mekân engelleri olarak ayırmaktadırlar²⁸⁵. İletişim sürecinde yaşanan bu engeller çoğu zaman pek çok olumsuz duruma yol açmakta, iletişimin başarıyla kurulmasını ve devamını olanaksız kılmaktadır. Etkili bir

---

²⁸⁵ Bkz: Hacı Mustafa Açıkoz, a.g.y., s.69.

iletişimde bulunmak için öncelikle bu engellerin neler olduğunun tespit edilmesi ve daha sonra da aşılması için çaba sarf edilmesi gerekmektedir. Etkin iletişim yönetimiyle sözü edilen bu engellerin ortadan kaldırılabileceği çeşitli araştırmacılar tarafından açıklanmaktadır.

İletişimin bozucu engelleri dediğimiz zaman bu engeller, bir iletinin verilmesini ve alınmasını olumsuz yönde etkileyen engeller olup, tutarsız olma, güven duymama, isteksiz olma, yetersiz dinleme, bilgi yükünün aşırı olması, anlama dayalı etkenler, statü, yaş ve cinsiyet uyumsuzlukları, gürültü, çevresel, vb. diğer etmenler bunlardan bazılarıdır. İnsanların, iletişim gereksinimlerinin farkında olamamaları, iletişimin önemini yeterince kavrayamamış olmaları, etkin olabilecek iletişim yöntemlerini bilmemeleri ya da uygulayamamaları da belli başlı etmenler olarak gösterilebilir.

İletişimin Bozucu Kişisel Engelleri: Etkin iletişimin önemli engellerinden biri iletiyi anlamadan önce onu yargılamamız ve değerlendirmemiz olarak gösterilmektedir. Oysa iletinin açık bir biçimde iletilmesi ve alıcının da onu etkin bir dinlemeyle algılaması gerekmektedir. İletiyi reddetmek ya da olumsuz geribildirimde bulunmak, iletiye katkıda bulunmamak ya da onu sürekli kabul etmek de iletişim engeli oluşturmaktadır.

Kişilerarası iletişimin arzu edilen biçimde gerçekleşmesine engel oluşturan etmenlerden biri de sözcüklere boğulma olarak gösterilmektedir. Bir başka deyişle kaynağın, alıcıyla paylaşmak istediği iletinin, alıcının anlayabileceği biçimde iletmediği takdirde bu durumun bir kişisel iletişim engelini oluşturduğudur.

Bir başka kişisel iletişim engeli de, anlatılanların anlamlarının bilinmemesinden kaynaklanan ya da anlamı iyi bilinmeyen sözcüklerin karıştırılmasından kaynaklanan engellerdir. İletinin peş peşe çok hızlı ve sık iletilmesiyle meydana gelen kopukluk algılanamamasına yol açmakta ve bu durum da engel oluşturabilmektedir.

Konuşulan konunun bilinmemesinden kaynaklanan ilgi duymama, fiziksel çevrenin vermiş olduğu çeşitli rahatsız edici durumlar (gürültü, ortamın aşırı sıcak veya soğuk oluşu, kötü koşullar vb.) ya da öfkeli, gergin, üzüntülü vb kişilerin

fizyolojik ya da psikolojik olumsuz durumları da birer iletişim engeli sayılmaktadırlar.

İletişimin Bozucu Kanal Engelleri: Bu engellerden bir kısmı fiziksel ve teknolojik özellikte, bir kısmı da sosyo-psikolojik nitelikte olduğu vurgulanmaktadır. Fiziksel ve teknolojik nitelikte olan iletişim kanallarından kaynaklanan engeller, iletinin mekanik olarak iletilmesine engel olur ya da mekanik bir gürültü olarak kalır.

İletişimin Bozucu Psikolojik Engelleri: İnsanların inançları ile çatışan iletileri genellikle reddetme eğiliminde oldukları ya da inkâr ettikleri bilinmektedir. Bu durumda da eğer ileti alıcının inancına, düşüncelerine uygun değilse ileti çarpıtılabilmekte ya da reddedilmektedir. Kaynağın vermiş olduğu iletiler, alıcı tarafından istenmiyorsa iletişim de engellenmiş olur ve iletişim tıkanık hale gelir. Tıkanık iletişimde de iletiler, alıcısız kalmakta dolayısıyla alıcı tarafından dinlenenler anlamını bulamamış iletiler olarak değerlendirilmektedir. Bir başka deyişle alıcı benliğiyle orada olmasına rağmen, psikolojik olarak orada bulunmamaktadır. Böyle bir durumda algılamalar kullanılmıyor ve geribildirimde bulunulmuyorsa iletişim tıkanmış demektir. Bir başka boyutta da insanların duygusal davranış ve konuşmaları, iletilerin aktarılmasını, dinlenmesini, anlaşmayı veya anlaşılmasını etkilemektedir. Dikkat dağınıklığının da, bir başka önemli psikolojik engel olduğudur. Çünkü gelen iletiye odaklanamayan biri, göndericinin iletisini anlamaz, iletiyi duyar ancak algılayamaz. Bu durumu gidermenin en iyi yolunun; etkin dinleme alışkanlığının kazandırılması gösterilmektedir.

İletişimin Bozucu Teknik Engelleri: Bilginin ve bilgisayarların gelişmesiyle birlikte iletişim sürecindeki, şifrelemeler, çeşitli filtrelemeler, iletinin iletilmesinde kullanılan kanal ve bunların çözülme sorunları ve geribildirim vb. etmenler iletişimin teknik olarak nitelenen engellerini oluşturmaktadır.

İletişimin Bozucu Fiziksel Uzaklık Engelleri: Kişilerarası iletişimde temel alınan yüz yüze olma durumunun yapılamadığı farklı yer ve mekânlarda bulunmak da iletişim engelini oluşturmaktadır. Örneğin, telefon görüşmelerimizde, kendimizi ifade ederken karşımızdakini görememenin, çeşitli sıkıntıları çekebiliriz. Bu engellerin ortadan kaldırılması için çeşitli iletişim teknolojilerinden

yararlanılmaktadır. Gerek sözlü, gerek yazılı ve görüntülü teknolojik aletlerle bu engeller ortadan kaldırılabilmektedir.

İletişimin Bozucu Zaman Baskısı Engelleri: İletişim kurarken, hızlı bir biçimde konuştuğumuzda zamanımızın çok kısıtlı olduğu izlenimini verebiliriz. Zamanın kullanımıyla ilgili konuşacak çok sözümüzün olmasına rağmen, zamanın yetersizliğinden şikâyet ederiz. Bu bağlamda zaman kullanımı ve baskısı birer iletişim engeli oluşturmaktadır. İletişim kurmak için herhangi bir yer ve zamanda bulunmadığımızda veya geç kaldığımızda da, bu durum kişiye verilen önemi göstermekte ve iletişimin yönünü da tayin edici olabilmekte veya iletişimi koparmaktadır. Özellikle resmi ilişkilerdeki zamanın kullanımı daha çok duyarlılık gerektirmektedir.

İletişimin Bozucu Engellerinden olan Kesintiler: İletişimi engelleyici özellikleri olan çeşitli kesintiler bulunmaktadır. Örneğin, bir toplantıda, bir derste çalan bir telefon sesi dikkatin dağılmasına ve iletinin istenildiği gibi alıcılara ulaşamamasına, anlaşılmasına neden olabilir. Veya konuştuğunuz kişiyle aranızda giren bir başkası ilgiyi dağıtabilir konudan uzaklaştırabilir. Bir konuşmada, konferansta aniden bir şey söylemek isteyen ya da soru sormak için kalkan bir el, konuşmanızı kesintiye uğratabilir. Bu durumda da vermek istediğiniz iletler gereği gibi yerine ulaşamaz. Dolayısıyla iletiniz kesintiye uğrar ve engel oluşturur. Böyle bir engel oluşumunda, engelin varlığını kabul etmenin en iyi yol olduğu da belirtilmektedir.

İletişimin Yapıcı Engelleri: İletişimin yapıcı olarak nitelendirilen engelleri, uçuruma düşmeyi, yoldan çıkmayı engelleyen bariyerlere benzetilerek, aynı zamanda da yapıcı özellikleri olan engeller olarak gösterilmektedir.

Birey olarak, yaşadığımız toplum içinde çeşitli yanlışların, hataların yapılmasını engelleyen, kişilerin daha mutlu yaşamasını sağlamaya dönük, başkalarıyla daha iyi iletişim kurmasını sağlayan yapıcı engeller de vardır. Toplumsal kurallar hepimizin uyması gereken yapıcı engellerdendir. Evimizde, komşularımızla, çevremizde, işimizde, okulumuzda kısaca toplumun yaşanan her yerinde dikkat etmemiz gereken görgü, nezaket, saygı, giyim kuşam ve davranış kuralları vb., aynı zamanda bizlerin toplum içinde bulunurken her istediğini, istediği şekilde yapmamızı engelleyen yapıcı engelleri oluşturmaktadır. Kuruluşlarda ve örgütlerde karışıklığa ve

düzensizliğe meydan vermemek için iletişim bazı kurallara bağlanmaktadır, bunlar da yapıcı iletişim engelleri olarak nitelendirilmektedir. Aynı biçimde resmi protokol kuralları da yapıcı özellikleri olan engellerdendir²⁸⁶.

1.7. KİŞİLERARASI İLETİŞİM SÜRECİNİN DESTEKLEYİCİLERİ

Kişilerarasındaki iletişimde, yukarıda sayılan çeşitli engellerin yanı sıra iletişimi kolaylaştırabilecek, geliştirebilecek, iletişimin sağlıklı sürdürülmesine yardımcı olabilecek değişik yolların, destekleyicilerin olduğunun bilinmesi ve bunların dikkate alınıp kullanılması, istenilen amaca daha kolay ulaşılmasını sağlayacaktır. İletişim sürecinin destekleyicileri değişik kaynaklarımızda farklı açılımlarla açıklanmaktadır. Daha iyi iletişim ve insan ilişkileri kurabilmek için olumlu izlenimler yaratabilecek beden dili özelliklerini Zuhal ve Acar Baltaş şöyle açıklamaktadırlar:

Göz Teması Kurmak: İnsanlarla konuşurken, onları rahatsız etmeyecek şekilde mutlaka göz teması kurulmalıdır, çünkü insanların yüzüne bakanlar, bakmayanlara oranla daha hoşla gitmekte ve sağlıklı iletişim kurmaktadır.

Yüz İfadesi: Kişinin dinamik ve canlı oluşu, dostça bir tebessümü, karşısındaki insanı ve iletişimi daha olumlu yönde etkileyecektir. Yüzündeki ifade, gülümsemeden yoksun ve donuk ise, bu durum iletişim engeli oluşturabilir.

Baş Hareketleri: Konuşan kişiye, başın hareketleriyle, onun dinlendiğini ve anlaşıldığını, ifade etmek olasıdır. Onun söylediklerini kabul edip etmemekten daha çok, konuşan kişinin anlattıklarının dinleniyor olmasının verdiği haz ve duygusunu yaşatmak da destekleyici bir durum oluşturmaktadır.

Jestler: Ellerin veya kolların aşırıya kaçmadan kullanılması, açık ve anlaşılabilir jestlerin yapılması iletişimi desteklemektedir.

Bedenin Duruşu ve Yöneliş: İletişimde bulunulan kişiye karşı dönük ve dik durulması, konuşana karşı hafif eğilerek ilgi gösterilmesi, olumlu bir hava oluşturmaktadır. Konuşan kişiye sırtı dönmek ya da başka şeylerle ilgilenmek, onun önemsenmediğinin ve saygı duyulmadığının bir ifadesi anlamına gelebilir.

---

²⁸⁶ Bkz: İrfan Mısırlı, **Genel ve Teknik İletişim**, 2.Baskı, Ankara, Detay Yay., 2004, ss:23-35.

Yakınlık: İletişim kurulan insanlara, rahatsız olmayacakları bir uzaklıkta durarak konuşmak, iştirme problemlerini ortadan kaldıracakları gibi, samimi ve etkin iletişimin adımlarını da oluşturabilir.

Bedensel Temas (Dokunma): Dokunma, insanları tedirgin etmeden yapıldığında iletişimin güvene dayalı olarak yapılmasının yolunu açmaktadır. Kötü bir amaç taşımaksızın yapılan küçük bir dokunuş sevgi ve saygının pekişmesinde ve yakınlaşmada, insan psikolojisini ve iletişimini destekleyen en önemli özelliklerdendir.

Dış Görünüşümüz: Daha öncede de açıklandığı gibi, toplum içinde yaşarken, toplumsal rollere, kazanılan saygınlıklara, bulunulan ortama uygun giyinmeye, vb. diğer ölçütlere uyulması gerekmektedir. Toplumu oluşturan bireylerin, her an her yerde iletişime geçtiği göz önüne alındığında, kişisel bakımlarına dikkat edilmesinin ne kadar önemli olduğu da anlaşılmaktadır. Saçından, tırnak temizliğine, ayakkabısının boyasından, giysilerinin temiz oluşuna kadar birçok öge iletişimde olumlu bir destekleyici ya da engelleyici olmaktadır. Kişinin kendisine göstereceği özen, çevresinden göreceği saygı ve itibarla doğru orantılıdır.

Konuşmanın Sözel Özellikleri: Yapılan konuşmalarda, konuşma hızına, anlaşır biçimde konuşmaya, konuşulan insanlarla eşit ölçülerde ve zamanda konuşmaya çaba gösterilmeli, sesin tonuna, yüksekliğine, şiddetine, vurgulamalara vb. gerek çevreyi ve gerekse konuşulan kişiyi rahatsız etmeyecek biçimde olmasına dikkat edilmeli ve çaba gösterilmelidir. Bu durum, iletişimi daha etkin hale getirecek ve destekleyecektir²⁸⁷. Kişilerarası ilişki ve iletişimde insanların anlaşılma ihtiyaçları doğrultusunda, onları dinlemeyi ve anlaşılma ihtiyaçlarını çeşitli söz ve beden dili kullanımıyla ifade edilmesi gerektiği de önemle vurgulanmaktadır. Kişilere iletişim sürecinde, adıyla seslenmek de bir başka kolaylaştırıcı etken olmaktadır²⁸⁸.

Geriye Bilgi Akışı: Kişilerarası iletişimi destekleyen en önemli öğelerin başında geriye bilgi akışı gelmektedir. İletişimde, kaynağın göndermiş olduğu ileti, alıcıdan dönen geribildirim, geriye bilgi akışı niteliğinde olup, kaynağın, iletiyi alanın, anlayıp anlamadığını, gerekirse tekrar ederek anlaşılmasını kontrol etmek ve geriye bilgi akışını, sözel olarak ya da beden dilinden anlayıp dikkat etmek durumundadır. Kişilerin bir iletiye verdikleri sözlü veya sözsüz geribildirim alınamaması durumunda, iletişimde yanlış anlamalar, anlaşmazlıklar ya da iletişim kopukluğu

²⁸⁷ Bkz: Zuhâl Baltaş, Acar Baltaş, a.g.y., ss:157-158.

²⁸⁸ Bkz: Zuhâl Baltaş, Acar Baltaş, a.g.y., ss:158-164.

olması kaçınılmaz olabilir. Alıcının, iletiyle ilgili neler düşündüğünü ya da hissettiklerini anlayabilmek için beden dilinin incelenmesinde yarar görülmektedir.

Empatik Bakış ve Davranış: İletişimi desteklemesi açısından kaynak, gönderdiği iletinin, alacak olan kişinin durumuna ve dünyasına duyarlı olmalı ve söylemiş olduklarının ya da davranış biçiminin, alıcının duygu ve tutumlarına nasıl etki edeceğini tahmin etmeye çalışarak iletişimini sürdürmelidir. Alıcının sözcük bilgisi, ilgileri ve sahip olduğu değerlere uygun olup olmadığını anlamaya çalışmalıdır. Karşısındaki insanla saygı, nezaket ve konuşma kurallarına dikkat ederek iletişimi en iyi ve sağlıklı şekilde sürdürmeye çalışmalıdır. Bunun da en iyi yollarından biri empatik bakış açısına ve davranış biçimine sahip olması gösterilmektedir. İletiyi oluşturmada, alıcının dünyasına duyarlı olabilmek aynı zamanda iletinin anlaşılabilirliğini ve kişilerarasındaki iletişimin kalitesini arttırdığı bilinmektedir.

İletişimde Kullanılan Sözcüklerin Sadeleştirilmesi: İletişimde kullanılan sözcükler kaynak ve alıcı tarafından değişik anlamlar içeriyor olabilir, sözcükler dikkatle seçilerek, anlaşılabilir ve basit bir dil kullanmak, iletişimi etkin hale getirmektedir²⁸⁹.

---

²⁸⁹ Bkz: Mahmut Paksoy, vd., (Ed: İnan Özalp), a.g.y., ss:120-137.

2. BÖLÜM: ETKİLİ İLETİŞİM SÜRECİNDE KİŞİLERARASI İLETİŞİM VE YARATICI DRAMA

2.1. YARATICI DRAMANIN TANIMI VE TEMEL KAVRAMLAR

Yaratıcı Drama: “Doğaçlama, rol oynama vb. tiyatro ya da drama tekniklerinden yararlanılarak, bir grup çalışması içinde, bireylerin bir yaşantıyı, bir olayı, bir düşünceyi, kimi zaman bir soyut kavramı ya da bir davranışı, eski bilişsel örüntülerin yeniden düzenlenmesi yoluyla ve gözlem, deneyim, duygu ve yaşantıların gözden geçirildiği oyunsu süreçlerde anlamlandırılması, canlandırılması”²⁹⁰ biçiminde tanımlanırken, “en genel anlamıyla eğitimde yaratıcı drama; herhangi bir konuyu, doğaçlama, rol oynama gibi tekniklerden yararlanarak, bir grupla ve grup üyelerinin birikimlerinden, yaşantılardan yola çıkarak canlandırmalar”²⁹¹ yapılması olarak da açıklanmaktadır. Bir diğer tanımda da “bilişsel davranışları, duyuşsal özellikleri ve devinişsel becerileri kazandırmada öğretim yöntemi, duyuların eğitimiyle bütüncül bir estetik anlayış oluşturmada sanat eğitimi alanı, yaşanan süreci betimleme, açıklama ve kontrol edebilme olanaklarıyla disiplin”²⁹² olarak ele alınmaktadır bu kavram. Yaratıcı drama çalışmaları kuramsal çalışmaların yanı sıra, daha çok pratiğe dayalı yaşantı atölyelerinden oluşmaktadır. Uygulamalı olan bu atölyelerde sürdürülen grup etkinlikleri, kurallar içinde ancak sonsuz özgürlüklerle yeni yaşantılar oluşturma, dramatik öğelerin işe koşulmasıyla gerçekleştirilen eylem ve çatışmalar üzerinde kurgulanmış rol oynamalarıdır. Bu etkinlikler sırasında katılımcı en çok “kendisi” olma durumunu yaşamaktadır. Çalışmalar sırasında ne kadar dürüst olup olmadığını

²⁹⁰ İnci San, **Yaratıcı Dramanın-Eğitsel Boyutları, İnci San’a Armağan, Yaratıcı Drama 1985–1998 Yazılar**, Ed: H.Ömer Adıgüzel, Ankara, Naturel Yayınları, 2.Baskı, 2006, s.113.

²⁹¹ H.Ömer Adıgüzel, **Yaratıcı Drama Kavramı, Bileşenleri ve Aşamaları, Yaratıcı Drama Dergisi**, (Ed: Fatma Önalın Akfırat), Ankara, Cilt 1,Sayı 1,Mavi Çizgi Matbaası, 2006, s.21.

²⁹² Tülay Üstündağ, **Yaratıcılığa Yolculuk**, Ankara, 2.Baskı, PegemA Yay., 2003, s.95.

sınama olanağı ve bilişsel, duyuşsal ya da devinişsel açıklığı, içten oluşu ya da kendini gizleme halini diğerleriyle, kurgulanan yaşantılar içinde gözleyebilme fırsatı bulur. Yaratıcı drama sürecinde, oyunlarla düş gücünü geliştirme, iç dünyasını görebilme cesareti edinme, duygudaşlık kurabilme, yaşam ve kendisiyle barışık olabilme, insanı insana doğrudan yakınlaştırma vb. yaşamın buluşma noktaları kendiliğinden yer almaktadır. Çocukların yaşamla kurmuş oldukları ilişkilerin büyük bir bölümünün oyuna ve imgeleme dayalı olduğu, yapılan bilimsel çalışmalarla ortaya konmuştur. Dolayısıyla, oyun, eğitim, tiyatro eğitilimi, değişik oyun türleri ve biçimleri, tiyatro teknikleri, doğaçlama yöntemleri, çocuklara, gençlere ve yetişkinlere yönelik eğitsel amaçlı süreçlerde kullanılan yöntemleri, oyun süreçlerindeki ve yaşam durumlarındaki dramatik an'ların uzmanlarca, kişi ya da grup içi etkileşim süreçleri içinde yaratılmaları, yaratıcı drama çalışmaları olarak nitelendirilmektedir. “Yaratıcı drama” (creative drama) kavramı daha çok ABD’de kullanılırken, İngiltere’de, eğitim süreçleri içinde kullanılmasından dolayı “eğitimde drama” adı kullanılmakta (drama in education), Almanya’da ise “okul oyunu” adı altında yaşam alanı bulmaktadır yaratıcı drama. Türkiye’de yaratıcı drama çalışmaları eğitimde kullanılmakla birlikte, kişisel gelişimde, iş dünyasında, sosyal sorumluluk projelerinde, çocuklarla, yaşlılarla vb. birçok alanda kullanılmakta, dolayısıyla yaratıcı ya da eğitici drama adıyla anılmaktadır. Etkileşim, dramanın doğasında vardır ve etkileşim daha çok insanın insanla karşılaşmasında ortaya çıkan bir olgudur. Dramatik durumlarla, etkileşim durumları adeta iç içedir. Etkileşim; bir insanın, diğer insana kendini uydurması, karşılıklı koşullandırmalarla davranışlarda, birinin etkinliğini diğerinin izleyebilmesi, ama ikincisinin eyleminin aynı zamanda da onun etkinliğinden devinim kazanması, böyle bir etkileşimin oluşabilmesi için de bu durumu paylaşanların, bir eylemin anlamı hakkında aynı düşünceye sahip olup temelde anlaşmalarının gerekli olduğu örneği verilmektedir. Etkileşim eğitilimi, kişilerarası karşılıklı davranışların öğrenilebilirliği ve öğretilbilirliği ile uğraşmaktadır. Grup içinde sürekli yeni ve değişen durumlardaki davranışlar ortaklaşa yaşanarak ortaya çıkarılmakta ve saptanmaktadır. Bu durum, ortak olarak uygulanan ve yaşanan davranışların öğrenilmesine yol açmakta, kişilerin birbirleriyle ilişkileri bağlamında toplumsallaşma yolunda önemli adımlar atılmış olmaktadır. Yaratıcı drama uygulamalarının en önemli boyutlarından biri de toplumsallaşmanın sağlanmasıdır. Yaşam süreçlerindeki etkileşimle, oyunlardaki etkileşimin de temel yapılarının birbirine benzemesi, oyunun eğitimde kullanılmasının başlıca etmenlerinden biri olmuştur. Çocuk, evcilik oyunu oynarken

evlilik kurumunun gerçeklerinin birbirine benzeşmesi vb. çeşitli oyunlar yoluyla aynı zamanda da gelecek yaşamına da hazırlanmış olmaktadır. Yaratıcı dramada kullanılan doğaçlama süreçlerinde, gelenekselleşmiş, kalıplaşmış çocuk oyunlarının, ritüellerin tutucu yanı yer almamakta aksine değişebilirliği ve yaratmayı sağlama yönünde katkılar yapmaktadır. Gruptaki bireylerin belli bir konuyu irdeleyip, oynaması, yeniden gözden geçirmesi, edinilen bilgilerin yeniden ve yeniden yaşama geçirilmesine olanak vermektedir. Bu etkinlikler hem yaşam durumlarına bir hazırlık niteliği taşımakta, hem de kişilerarası iletişimi ve ilişkileri iyileştiren yararlar taşımakta ve sağlamaktadır²⁹³.

Yaratıcı drama çalışmalarında düşünerek, yol alabilme, tartışabilme, hoşgörü sahibi olabilme, kendi düşüncelerine sahip olmayanları da saygıyla karşılayıp kabul edebilme, bütün benliğiyle çalışmalara odaklanabilme, sıra dışı olanı korkmadan deneyebilme, sonucu ne olursa olsun göze alabilme, çevreyi benimseme, merakla sürüklenmek vb. yaratıcılığı geliştiren çalışmalar yaratıcı drama süreçlerinde işlenerek yer almaktadır. Yaratıcı drama etkinlikleri sırası ya da sonrasında katılımcılardan geribildirimler, dönütler alınmakta ve düşünceler, duygular, paylaşılmaktadır. Burada amaç, katılımcıların ne düşündüklerini, hissettikleri ya da kazanımlarının ne olduğu ve drama liderinin planladığı çalışmanın amacına ulaşip ulaşmadığının öğrenilmesidir. Çünkü dramatik durumlar oynanırken- odak noktası, sorun, çatışma noktası-hem değişik duygu ve düşünceler içinde olunması, yeni yaşantılar yoluyla ne kadar bilgi sahibi olup olunmadığı da sınanmakta, yeni bilgilere ya da düşüncelere ulaşmakta ve aynı zamanda da kişilerin özeleştiri yapma olanağı da bulmaları söz konusudur. Yaratıcı Drama atölye çalışmalarında değişik rollere giren, canlandıran bireyler, toplumun içinde olan bu rolleri aynı zamanda yaşayarak öğrenmekte, tartışmakta, tekrar denemekte ve oynamaktadır, bu durum da bireye yaşamın gerçek durumlarına karşı daha hazırlıklı olmayı öğretmektedir. Geleneksel olarak yaratıcı dramanın, çocuk ve gençlerle ilgili olduğu düşünülse de yaşanan süreçler her yaş grubu için uygulanabilir bir yöntem olduğunu göstermektedir. Yaratıcı drama süreci dinamiktir. Modern eğitimin ve yaratıcı dramanın birçok hedefinin ortak olduğu ve bunlar içinde sosyal gelişim sağlama, başkalarıyla işbirliği içinde çalışma yeteneğini geliştirme, gelişmiş iletişim

²⁹³ Bkz: İnci San, **Yaratıcılığı Geliştiren Bir Yöntem ve Yaratıcı Bireyi Yetiştiren Bir Disiplin: Eğitsel Yaratıcı Drama**, İnci San'a Armağan, Yaratıcı Drama 1985-1998 Yazılar, (Ed:H.Ömer) Adıgüzel, Ankara, Naturel Yayınları, 2.Baskı,2006, ss:342-350.

becerilerine sahip olabilme, benliğini tanıma ve başkalarının kültürel geçmişini ve değerlerini anlama ve takdir etme vb. olduğu vurgulanmaktadır. Bu çerçevede, yaratıcı dramının kimi özelliklerinden de söz etmek yerinde olacaktır.

—Drama, doğrudan doğruya yaşamaktır.

—Drama yaşam durumları içinde öğrenim/öğretimdir.

—Drama, çağrışımlar, duyguların, bilgi ve deneyimlerin özgürleştiği bir ortam sağlar.

—Drama gerçek dünya ile kurgusal dünya ikilisinin etkileşiminden örülüdür.

—Drama, olay, olgu, yaşantı ve bilgileri yeniden yapılandırmaya yönelik eylemlerdir.

—Drama, doğasından dolayı ilk el etkileşim deneyimlerine şans veren bir alandır.

—Drama, bir insanın kendi kendine ve başkalarıyla olan ilişkilerinin tümüne denir.

—Eğitsel yaratıcı drama eğitimin temel alanlarının birçoğuyla içi içe bir disiplindir²⁹⁴.

Yaratıcı Dramada Temel Kavramlar: Drama, dram sözcüklerinin köken ve anlamına ait birçok araştırmacının kaynaklarında çeşitli görüşler doğrultusunda tartışma konusu oluşturmaktadır.

Drama, Dram: Bu kavramın Türkçede tam bir karşılığı bulunmamakla birlikte, bu sözcüğün kökeninin, Yunanca “dran”dan türetildiği ve dran sözcüğünün de, yapmak etmek, eylemek anlamlarında kullanıldığı, drama'nın ise, eylem anlamını içeren yine Yunanca Dromenon'un, “seyirlik olarak benzetme” biçimindeki kullanımı olduğu belirtilmektedir. Megara'luların kullandıkları “dran” sözcüğü, hareket anlamına gelmekte, drama sözcüğünün de hareket bildiren bu sözcükten türemesinin mümkün olabileceği ve Aristoteles'in açıklamalarında da bu konuda kesinlikten kaçınmış olduğu ve söylenti olarak aktarmaya yöneldiğidir. Özellikle tiyatro bilimi çerçevesi içinde drama kavramının, özetlenmiş, soyutlanmış eylem durumları için kullanıldığı vurgulanmaktadır. Türkçe'de kullanılan dram kavramının ise, Fransızcadaki sonu e ile biten “drame” sözcüğünden geldiği ve Fransızcada burjuva tiyatrosu anlamına geldiği halde Türkçede ve özellikle de halk

²⁹⁴ Bkz: H.Ömer Adıgüzel, **Yaratıcı Dramayı Tanımlayabilmek**, (Ed: Naci Aslan), **Dramaya Merhaba**, Oluşum Yay.2.Basım, Ankara, 2007, ss:50–52.

dilinde acıklı oyun anlamında kullanıldığı görülmektedir²⁹⁵. Dramın içermiş olduğu anlam ise bizi dram sanatına götürmektedir.

Dram sanatı: Klasik tanımıyla dram sanatı, bir ya da birkaç kişinin sahneye uygun bir biçimde yazmış olduğu, yazınsal değeri de olan bir yapıt ortaya koyma sanatı olarak nitelendirilmektedir. Tiyatro biliminin önde gelen isimlerinden olan Özdemir Nutku bu tanımı yetersiz görmüş ve dram sanatını “insanla ilgili şeyi, sanatsal bir yaradılışla canlandıran üretim işi”²⁹⁶ olarak nitelemiştir. Dram Sanatının ilk temel ilkelerinden birisini Tragedyanın yaşamdaki bir olayın ya da hareketin gösterilmesi olarak niteleyen Aristo ortaya koymuştur. Bir başka deyişle dram sanatı bu durumda yaşamın kendisi değil, yansınması olmaktadır. Dram sanatında da yaşamın yansınmasının da canlandırma yoluyla olduğu, bu canlandırmaların her türden olabileceği (hayvan, ağaç, böcek vb.) ancak bunların tümünde de temel alınması gerekli olanın insan ve insanlığı ilgilendiren şeylerin vurgulanması olarak gösterilmektedir. Dram sanatının, yansılama ve canlandırmadan sonraki temel ögesi de aksiyon (hareket) dur. Dans, müzik, mim vb. de dram sanatının önemli birer ögesi konumundadır.

Dram sanatı şiirin temel ve doğal biçimlerinden biri olmak üzere ezgisel ve destansı olanın yanında üçüncü bir anlatım türüdür. Bu sanatın kökenleri tiyatro sanatının kökeniyle koşutluk göstermekte, MÖ.5.yüzyıl öncelerine ve çok tanrıcılığa geçilen dönemlerde ritüellere ve danslara dayanmaktadır. Dinsel bir nitelik taşımalarının yanında, üretim etkinliklerinin doğrudan yansınması olarak ortaya çıkmış ve tarih boyunca yaşama biçimi, sınıfsallık ile doğru orantılı olarak gelişmiştir²⁹⁷.

Dramatik: “Sahne oyununa özgü olan ve içinde gerilim, çatışma, çeşitli olaylar ve karşıtlıklar bulunan, insanla ve insan ilişkileriyle gelişen yapıt ya da olay, mecazi olarak da duyguları kamçılaman, coşku verici, gerilim yaratıcı olarak”²⁹⁸ aktarılmaktadır. İnsan yaşamını temel alarak, herhangi bir sorunu, bir an’ı, bir düşünceyi ya da duygulanım durumunu ileten, insanla ilgili bir duygu ve görünümdür. Drama sözcüğü, içinde eylem olan her türlü etkinliği, eyleme dönüşen oyunları ve tüm eylem durumlarını da içerdiği için, insanların yaşam durumlarını

²⁹⁵ Bkz: Akt:H.Ömer Adıgüzel,**Yaratıcı Drama Dergisi**, Ankara, c.1, s.1, 2006, s.18.

²⁹⁶ Özdemir Nutku, **Sahne Bilgisi**, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2002, s.44.

²⁹⁷ Bkz: H.Ömer Adıgüzel vd.(Ed:Ali Öztürk), **İlköğretimde Drama**, Eskişehir, TC.Anadolu Üni ., Yay. 2007, s.4.

²⁹⁸ Bkz: Akt.,H.Ömer Adıgüzel, c.1, s.1, a.g.y., s.19.

canlandırmaya dönük süreçlerde, yeniden üretmeyi geniş olarak sunmaktadır. İnsanlar arasındaki çeşitli ilişki biçimleri, diğer nesnelere kurduğu iletişim ya da etki tepkiye dayalı durumlar da bu eylemler arasındadır ve içinde çeşitli sorunları, gerilimleri barındırdığından dramatik an ya da dramatik bir durumu da oluştururlar. Dramada belirtilen çeşitli devinimlerin aynı zamanda çeşitli yarışmaları, çekişmeleri, çözülmesi gereken sorunları, gerilimleri de içinde barındırdığı, bunun adının da dramatik olduğu yani dramatik olan bir durum olarak nitelendirilmesidir. Dramatik, insanda içsel bir yaşantının, gerilimin olması durumu ve insanın yaşadığı ilişkilerdeki yaptığı seçimler ya da yaşayacağı çatışma durumları ve etki-tepki ilişkileri olarak adlandırılmaktadır.

Dramatik An: Anlık durumları yaşamak dramatik olan/andır aynı zamanda. Bireylerden birinin soruna bir tepkide bulunması gelişmeyi sağlayarak dramatik olan durumu bir sonuca doğru götürebilir. Dramatik an çatışmanın çözüleceği noktaya doğru ilerler, bu arada taraflar bu gerilimi yaşarlar, gerilimin bitmesi durumu veya çatışmanın çözülmesi durumu dramatik olan/an'ı da bitirir. "Dramatik an'da sorunu içeren bir durum vardır. Dramatik olanın gelişimi, sorunun çözümü yönünde ilerlemelidir. Bu gelişimin olması için de kişinin ya da kişilerin o soruna veya duruma karşı tepkide bulunması gerekir"²⁹⁹.

Dramatik Oyun: Çocukların keşfederek, çevrelerindeki karakterleri ve hareketlerini taklit edip, özgür bir ortamda oynadıkları çeşitli oyunlardır. Örneğin; polislik, doktorculuk, evcilik oyunları, kovboyculuk vb. oyunlardır. Bu türden oyunlar bireysel olmayıp, grupla oynanır, anlık olup o anda oluşur, süresi belli değildir ve genellikle öykünmeye dayalıdır. Belli rollerin olduğu ancak, yazılı bir metnin olmadığı ve doğaçlama, rol oynama gibi tekniklerin kullanıldığı oyunlardır. Bu oyunların özelliği rol oynama, doğaçlama, konular, yaşantılar gibi yaratıcı dramayı ilgilendiren özellikler taşımasına rağmen, yapılan canlandırmaların taklide dayalı olmasından dolayı yaratıcı dramadan ayrı bir özellik gösterirler. Çocuk çevresinde olup bitenleri anlamak için, çevresinde gördüklerini, duyduklarını ve hissettiklerini taklit etmektedir. Taklit etme aynı zamanda, çocuğun kendisini yetişkin biriyle veya bir imgeyle özdeşleştirme gereksinimini de gidermektedir. Bunun bilinçli bir davranış biçimi olduğu ve bu bağlamda da yaratıcı drama

---

²⁹⁹ Bkz: H.Ömer Adıgüzel, a.g.y.(c.1, s.1), s.19.

öğretmenlerinin taklit etmeyi yaratıcı drama sürecinin sağlıklı bir parçası ve dramatik oyun yoluyla öğrenmenin bir yöntemi olarak görmelerini düşünmemin yararlı olacağı belirtilmektedir. Pollisini, dramatik oyunu yaratıcı dramaya geçişte önemli bir basamak olarak görür. O'na göre birçok insan yaratıcı dramaya uyum sağlamada zorluk çekmez çünkü zaten yaşamında bildiği, denediği, çocukluğunda geliştirdiği her şeyi dramatik oyunlarda yaşamıştır. Dramatik oyunu bilen ve anlayan bir lider, dramatik oyunun nerede başlayıp nerede bittiğini ve yaratıcı dramanın nerede başlayacağını daha kolay ayırtılabilmektedir. Bu yönüyle de dramatik oyun, yaşamı daha iyi anlayabilmek için onu canlandırmaktır. Çocuk bu tür oyunlarda bir rol üstlenerek başka biriymiş gibi davranır ve bu süreç boyunca da ilk elden ve ikinci elden yaşantıları farklı durumlarda insanı, eylemlerini ve konuşmaları taklit ederek başka bir insanla yaşamaktadır³⁰⁰. Oynanan oyunlar bu haliyle artık bir amaca hizmet etmeye başlar, bu da eğitimidir. Bu bağlamda oyunun eğitimde kullanılması, oyunun özelliklerinden yararlanıp, içinde barındırmış olduğu dramatik öğeleri bir amaca yönelik olarak kullanmayı gerektirmektedir.

Çocuklar kendiliğinden, herhangi bir zorlama olmaksızın, kendi doğal çevresinde, hiçbir karışma olmaksızın, uyumsuzluklarını, çatışmalarını dramatik oyunları ile çözümleyebilmektedirler. Çocuklara, özgür bir ortamın sağlanmasıyla, uyumlu gelişimin sağlanabileceği mümkün olmaktadır. Bu da, kendi evreninin, özgür olmasına bağlı olmaktadır. Dramatik oyunun, çocukların benmerkezci bir yapıdan kurtulup, paylaşan insan olmaya geçişe yardım ettiği de unutulmamalıdır.

Dramatizasyon: Bu kavram günümüzde daha çok yazılı bir metne dayalı olarak herhangi bir konunun, masalın ya da öykünün ya da bir durumun canlandırılması anlamında kullanılmaktadır. Günümüzde sahneye koyma, oyunlaştırma adıyla da anılmaktadır. Dramatize kavramı, drama biçimine sokulmuş, oyunlaştırılmış ya da oyun biçiminde olan, dramatize etmek ise; roman, şiir, öykü gibi bir yazın türünün televizyon, radyo veya sahne oyunu biçimine sokmak, oyunlaştırma anlamında kullanılmaktadır. Dramatizasyonda konu ya da metnin seçimi, rollerin dağıtılması lider/öğretmen tarafından yapılmakta ve katılımcılar verilen rollere bağlı kalarak sözlü ya da sözsüz metinde bulunan karakterleri canlandırırlar. Yaratıcı drama çalışmalarında lider, mümkün olduğu kadar daha

---

³⁰⁰ Bkz: H.Ömer Adıgüzel,, a.g.y.(c.1,s.1), s.20.

etkin, belirleyen ve katılımcıların özgür olmasını sağlarken, dramatisasyon çalışmalarında da aksine çok yönlendirendir. Lider/öğretmen metni okur, anlatır, rolleri dağıtır ve bu okunan metnin canlandırılmasını ister. Bu tür bir çalışma, tiyatroya benzeyen bir süreç izlemektedir. Bazen, akışa müdahale edilebilir, yardım edilebilir, sufle verilebilir. Ancak bu canlandırmalarda metinlerin aynen tekrar edilmesi, söylenmesi zorunluluğu da bulunmamaktadır. “Dramatisasyon başta çocuklar olmak üzere bireylerin, öykünme, devinim, dille ifade gibi güçlerine dayanan, doğal kültürel ve toplumsal tüm olayların, imgelerin daha yoğun olduğu bir ortamda canlandırıldığı bir öğrenme yoludur”³⁰¹.

Dramaturgi: Eski Yunancada dram oluşturma anlamına gelen Dramaturgia’dan kaynaklanan dramaturgi sözcüğü günümüzde birçok anlamı içeren bir kavrama dönüşmüş ve “en yalın tanımıyla düşünceyi eyleme geçirme becerisi” olarak tanımlanmaktadır³⁰². Dramaturgi çalışmasının temel işlevinin, oyunu yazın dilinden sahne diline aktarıp bunu denetlemektir. Dramaturgi; oynanmak için seçilen metnin, önce anlaşılabilir ve yorumlanmaya yönelik bir çalışma alanı, oyun yazarlığı ve yönetmenliği sanatıdır. Dramaturgi, tiyatro tarihçilerinin, incelemecilerin ve kuramcılarının oyun metni üzerindeki çalışmalarını ve sonra da oyunun sahneye konuluşu açısından sanatsal bilgileri kapsayan bir uğraş alanıdır. Metin üzerinde yapılan çalışmaların tümüne kuramsal, oyuncular ile sahne üzerinde yapılan çalışmalara da uygulamalı dramaturgi denmektedir. Çağdaş dramaturgi, oyunun öyküsünden çıkarılacak olan sahneye yönelik malzemenin, metin ve sahne uzamında nasıl ve hangi zaman boyutunda yerleştirildiğini sorgular³⁰³.

Dramaturg: Bugün kullanılan anlamıyla, tiyatronun bilim ve sanat danışmanıdır. Tiyatronun gündemini belirleyen ve yol haritasını çizen kişidir. Dramaturg çalıştığı tiyatronun seyircisini, tiyatronun uygulama olanaklarını, sanatçı kadrosunu dikkate alıp ona göre oyun seçer ve önerir. Eserler üzerinde, gerekirse yazarı ile çalışmalar yapar, dünya tiyatrosundaki gelişmeleri izleyerek, bulunduğu tiyatroya yol gösterir ve gerektiğinde yönetmene danışmanlık yapmaktadır. Yazarlıktan, yazarın sahne temsilciliğine, metnin sahneye uyarlanıp aktarılmasının sorumluluğu da ona aittir. Ayrıca, günümüzde belirtilen bu görevlerinin yanı sıra

³⁰¹ H.Ömer Adıgüzel, **Oyun ve Yaratıcı Drama İlişkisi**, Ankara, TC. Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1993, s.109.

³⁰² Hülya Nutku, **Dramaturgi**, İstanbul, Mitos-Boyut Yayınları, 2.Baskı, 2006, s.8.

³⁰³ Bkz: Esen Çamurdan, **Çağdaş Tiyatro ve Dramaturgi**, İstanbul, Mitos-Boyut Yay., 1996, s.74.

yeni görevler de eklenmiştir. Bu bağlamda dramaturgun görev ve etkinlik alanları, *sahne dışındaki çalışmalar ve sahne üstündeki çalışmalar* olarak ayrılmaktadır.

Sahne dışındaki çalışmalar:

a) *Oyun okuma, araştırmalar yapma*: Bağlı bulunduğu tiyatroya gelmiş olan oyunların okunup, raporlarını yazarak, belirlenen kültür politikaları doğrultusunda oyun araştırmaları asal görevlerindedir.

b) *Repertuar çalışmaları yapma*: Dramaturg işi gereği birçok oyun okumalı, dünyadaki tiyatroları, olayları ve gelişmeleri izleyebilmeli, oyun seçiminde de bağlı olduğu tiyatronun kültür politikasına uygun yapıtları bulmalıdır.

c) *Yazarlar ve çevirmenlerle işbirliği ve ilişkiler kurma*: Gerek oyun okuma döneminde, gerek teknik, kurgulama veya dilsel birtakım düzeltmeler gerektiğinde, oyunun yazarı veya çevirmenleriyle, oyunun incelenerek yapılacak değişiklikler üzerinde konuşmak, öneriler getirmek de görevleri arasındadır.

ç) *Tiyatronun ilgili yayınları takip ve kontrol etme*: Kurumlaşmış bir tiyatroda, yayınlara önem verilmesi, kültür politikasının bir göstergesi olduğundan, dramaturglar yayınlarla ilgili bütün çalışmalarda yayın yönetmenliğini üstlenerek, okuyucuyu, izleyiciyi yönlendirme amacıyla aydınlatıcı yazılar yazar ve açıklamalarda bulunurlar. Tiyatronun etkinliklerini belgelemek, tiyatronun çağına tanıklık etme ve kalıcı olma kaygısı vb. görevler de dramaturgundur.

d) *Çeşitli kültür etkinlikleri*: Yerleşik bir tiyatronun, kültür politikalarının diğer boyutu da çeşitli kültürel, bilimsel, hatta siyasal etkinlikler düzenleyerek kültür merkezi haline gelmek ve halkı aydınlatmaktır. Bu doğrultuda yapılan çalışmalar önemli bir toplumsal hizmeti de yerine getirmiş olacağından, etkinlikleri yürütecek olan ekibin, programların, planların oluşturulması, takvimin hazırlanması vb. işlerin başında dramaturg yer almaktadır³⁰⁴.

Sahne üstündeki çalışmalar:

a) *Metin incelemesi, araştırmalar*: Bu çalışmalar ve araştırmaların yapılması sahne üstü çalışmaların ilk ve önemli aşaması olduğundan, sahneleme eyleminin altyapısının hazırlanma dönemidir. Çeşitli düzeyde okumalar, dilin incelenmesi, kurguyu çözmek, tavır ve davranışlar, dış özellikler, kişi ve yer adları, metin-oyun dışı nitelikte olan şarkılar, şiirler, kim ve nerede vb. soruların yanıtları, bölümler, tablolar, dağılımları, yaş durumları, tip ve karakter dağılımı, öykü içindeki işlevleri, görevleri vb. birçok metin inceleme ve araştırmaları dramaturgun görevlerindedir.

³⁰⁴ Bkz: Esen Çamurdan, a.g.y.,ss:84-89.

b) *Masa başı çalışması*: Oyunu sahneye taşıyıp, seyirciye ulaştıracak olan temel kişilerin - oyuncular, yönetmen, sahne, kostüm tasarımcısı, müzisyen, dramaturg-oyunu konuşmak, tartışmak amacıyla bir araya geldikleri bir aşamadır. Sahneye geçmeden önce düşünce alışverişinin yapılmasıdır. Bu çalışma aynı zamanda, metnin oyuncularla ilk kez okunarak sese bürünmesini, can bulmasını da sağlamaktadır. Dolayısıyla rol dağılımının uygun olup olmadığının ipuçlarını da verir.

c) *Sahne provaları*: Yapılan hazırlık ve çalışmalar doğrultusunda provaları izleyerek kontrol ve denetmenlik görevini yerine getirecek, aldığı notlarla gerekli uyarıları yönetmenle paylaşacaktır. Bundan dolayı da oyunun tüm aşamalarında yönetmenle işbirliği yaparak hazır bulunmuş ve içerden gözlem yapmıştır, aynı zamanda da sahneye çıkmadığı ve yapılan hazırlıkların kontrolünü yaptığı için de dış gözlemde de bulunabilir. Bu açıdan metnin ilk okuyanı, oyunun ilk seyircisi ve ilk eleştirmenidir³⁰⁵.

Yaratıcılık: En büyük yaratıcı olan Tanrı, insanoğluna kendi gücünden bir parça sunarak ona, düşünebilme, düş kurabilme ve peşinden koşabilme yetisini vermiştir. İnsan, bu niteliklerinin farkına varmalı, yaratıcılığının önemini bilmeli ve kavramalıdır. Bu bağlamda, yaratıcı dramada yaratıcılık, temel amaçlardandır ve tüm etkinliklerde, yer almaktadır. Yaratıcılık, yalnızca sanatsal süreçlerde değil, insan yaşamının her anında yer alan temel bir yetenek olduğu, yapılan araştırmalarla kanıtlanan bir olgudur. Yaratıcılık, birçok uzman tarafından farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Yapılan bazı tanımlar şöyledir; “Daha önceden kurulmamış ilişkiler arasındaki ilintileri kurabilme, böylece yeni bir düşünüyü şeması içinde yeni yaşantılar, deneyimler, yeni ve özgün düşünceler ve yeni ürünler ortaya koyabilme yetisi”³⁰⁶.

“İnsanın sosyal, manevi, estetik, bilimsel veya teknolojik değeri olduğu kabul edilen düşünceleri, görüşleri, buluşları veya artistik objeleri üretme kapasitesi”³⁰⁷.

“Hiç kimsenin görmediklerini görme, hiç kimsenin duymadıklarını duyma, hiç kimsenin düşünmediklerini düşünme ve hiç kimsenin cesaret edemediklerini yapma”³⁰⁸. Eğer her şeyin olduğu gibi kalması istenmiyorsa, yaratıcılık bir

³⁰⁵ Bkz: Esen Çamurdan, a.g.y., ss.90-98.

³⁰⁶ Akt:İnci San, **Sanatta Yaratıcılık, Oyun, Drama, Yaratıcı Drama, 1985-1998 Yazılar**, Ankara, 2.Baskı, Ed:H.Ömer Adıgüzel, Natürel Yay., 2006, ss.169–170.

³⁰⁷ Akt: Alev, İ. Arık, **Yaratıcılık**, Ankara, Kültür Bknlğı. Kültür Eserleri Dizisi, 1990, s.14.

³⁰⁸ Akt:Tülay Üstündağ, a.g.y., s.2.

gereksinim olarak ortaya çıkmaktadır. Kurallara karşı gelmek, denenmemiş şeyleri merak etmek, değişik düşünebilmek ve denemek gerekmektedir. Yaratıcılığa çeşitli bilim disiplinleri farklı yaklaşmaktadırlar. Bilim adamlarına göre yaratıcılık, süreçten çok sonuçla ilgilenmektedir. Akıl yürütme, icat yapma, sorun çözebilme yaratıcılığın karşıtlıklarıdır. Sanat için ise, estetik öğeler içeren özgün bütünlüğe ulaşabilmek, içsel duyumsama ile birleşip dışa vurulan bir süreç olarak anlaşılmaktadır. Bunun sonucu da sanat yapıtıdır. Eğitimde alanında ise yaklaşımlar, araştıran, özgür düşünen, soru soran, insanların yetiştirilebilmesi yönünde olmaktadır. Çünkü eğitimin amacı ve beklenen de budur. Yaratıcılıkta özgünlük, olağanüstülük, kuraldışılık, değişik olma gibi özellikler bulunur. Yaratıcı bireylerde öğrenmeye hazır olma, ilgili olma, dilde, çağrışımlarda, düşünsel alanda ve anlatımda akıcı, düşüncede esneklik ve özgürlük, merak, sezgi, hayal gücü deneme, araştırma, sına, bulma, kalıplardan kurtulma ve yeni düşünceler üretme en belirgin özelliklerdir³⁰⁹. Yaratıcılığın doğuştan gelen bir yeti ve insana özgü olduğu bilinmektedir. Kişide bulunan yaratıcı yönün çeşitli sebeplerden dolayı yok edilmesi veya törpülenmesi bile, özellikle eğitimde kullanılan drama çalışmalarındaki yaşanan deneyimler ve özel programlanan çalışmalarla yeniden kazandırılabilirdiği görülmektedir. Eğitimde kullanılan drama çalışmaları, insanlara kendilerini tanıma ve yaratıcı yönlerini keşfetmelerini sağlamaktadır. Örneğin, bu eğitimlerden geçen bireylerin yaratıcı yönlerini sözlü ya da sözsüz olarak ifade edebildikleri, beden dilini geliştirdikleri ya da yazılı ifade biçimleri, sözlü aktarım gücünün de eğitimde drama çalışmalarıyla da geliştirildiği yapılan çalışmalarla belirlenmiştir. Bu bağlamda, yaratıcılığın öğrenilebilen ve geliştirilebilen bir kişilik özelliği olduğunu önemle belirtmek gerekmektedir. Düşünmekten hoşlanma, kişinin kendini işe adaması, gelenek dışı özgür davranabilme ve riskleri göze alma, denemeyi göze alma-serüvenci davranış, çevreye uyumda güçlük çekmemek, yaratma isteği, merak dürtüsünün olması vb. yaratıcılığı geliştirmektedir.

Oyun: Oyun, bazı uzmanlar tarafından herhangi bir amacı olmadan yapılan iş, insanın kendisini eğlendirmek için yaptığı , boş zamanlarda ya da kısa bir zaman aralığında yapılan etkinlik, belli bazı kurallara göre yapılan, bir çıkar ya da kazanç elde etmek için yapılan etkinlik, olarak tanımlanmakta, bazıları tarafından da önemli görülüp, amaçları ve yaratıcılık, öğrenme, istekli olmayı sağlayabilen

---

³⁰⁹ İ.San, Akt: Ali Öztürk, a.g.y., s.8.

etkinliklerle de kendini gösteren bir eylemdir. Oyun, kişiliğin gelişmesi, çevremizdeki insanlarla paylaşım, öykünmenin sonucunda gerçekleşen ve yaşamsal olarak onu temel alabilen önemli bir etkinliktir. Oyun, insanın tüm yaşamında onu bilişsel, duyuşsal, devinimsel davranış alanlarına yönelik işlevleri yerine getirmede, tüm deneyimlerin edinilmesinde, olgunlaştırılmasında etkili olan bir eylemdir³¹⁰. Huizinga'ya göre ise oyun: “Özgürce razı olunan, ama tamamen emredici kurallara uygun olarak belirli zaman ve mekân sınırları içinde gerçekleştirilen, bizatihi bir amaca sahip olan, bir gerilim ve sevinç duygusu ile alışılmış hayattan “başka türlü olmak” bilincinin eşlik ettiği, iradi bir eylem veya faaliyettir”³¹¹. Huizinga yapıtında; oyunun, insanın temel özelliklerinden biri olduğunu, oyunun kültürden önce geldiğini ve oyunun kültür yaratan işlevine dikkat çekerek, oyunu ciddiyyetten uzak zıt kutuplarda görenleri ikna edip reddederek, oyunun son derece ciddi olduğunu belirterek karşımıza oyuncu insanı çıkarmıştır. Daha önceleri iş, ayinle ilgili, din, önemli tarih olayları gibi önemli sonuç doğurucuların önceliklerinin karşısına oyunun en son gelen önemsiz görüşünü değiştirmiştir. Oyun isteğe bağlı gönüllü yapılan bir eylemdir, oyun özgürdür. Oyun, gerçek yaşamdan geçici olarak çıkarak kendi düzeninin, dünyasının içine girer. Günlük yaşamdan yer ve süre olarak ayrılır, kendine özgü yer ve süresi vardır. Başlar ve belli bir noktada biter. Gelenek gibi tekrarlanabilir. Büyüleyici bir etkisi vardır, bu büyüde uyum ve ritim söz konusudur. Oyunun belli bir düzeni vardır ve bozulamaz, bozulması oyunbozanlıktır, cezaları vardır. Her oyunun kuralları bulunmaktadır, bağlayıcıdır. Kurallar bozulunca da bütün oyun çöker ve biter. Önemli özelliklerinden biri de, birlikte oyun oynamak oyuncularını birbirine yaklaştırmakta, oyun bittikten sonra da aynı derneğin üyesi gibi yakınlık kurulmaktadır³¹². Bu bakımdan incelendiğinde oyun, yaratıcı/ eğitimde drama çalışmalarında insana haz veren, kültür yaratabilen, farkındalığı arttıran vb. birçok özelliği olan önemli bir işleve sahiptir.

Psikodrama: Psikodrama, dramatizasyondan yararlanılarak gerçekleştirilen bir ruhsal geliştirme/ tedavi yaklaşımı olarak tanımlanmaktadır. Bu yaklaşıma göre, gruplarda uygulandığında bu konuda özel eğitimden geçmiş bir yöneticinin diğer ifadeyle terapistin (tedavi uzmanı-sağaltımcı) yönetiminde gerçekleştirilmektedir. Grubu oluşturan üyeler, birtakım problemlerini, ruhsal sorunlarını vb. canlandırarak

³¹⁰ Bkz: H.Ömer Adıgüzel vd.(Ed: Ali Öztürk), a.g.y., s.14.

³¹¹ Johan Huizinga, **Homo Ludens,Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme** (Çev.Mehmet Ali Kılıçbay), İstanbul, 2.Basım, Ayrıntı Yay., 2006, s.50.

³¹² Bkz: Metin And, **Oyun ve Bügü**, 2.Baskı, YKY. İstanbul, 2007, ss:27–40.

etkileşimde bulunmaktadır. Bu canlandırmalarda sorunlarını anlatmak yerine, rol yaparak oynamaları temel alınmaktadır. Dolayısıyla psikodramada katılan üyelerin önceden yazılmış, hazırlanmış birtakım rolleri yoktur. O anda yaşadıkları duygu ve düşüncelerle kendiliğinden oyunlaştırarak oynamaları esastır. Bu uygulamanın amacı duygusal boşalımı sağlamak, içgörü kazanmalarını ve böylece daha sağlıklı olabilecek düşünce ve davranışlara yönelmeleridir. İnsanın iç dünyasını ele alan “Psyche” ve hareketi, eylemi ifade eden “drama” sözcüklerinden oluşan psikodrama kelime olarak, kişilerin iç dünyalarının eyleme dönüşmesi anlamına gelmektedir. Psikodrama Jacop Levy Moreno'nun 1921–1925 yılları arasında Avrupa'da temellerini attığı Sosyometri Kuramının tekniklerinden biridir. Psikodrama insanda üç temel özelliğe dikkat çekmektedir bunlar; *yaratıcılık*, *spontanlık* ve *eylemdir*. Psikodrama sağaltımı, ruhsal sorunların tekrar yaşanılarak uzmanlar eşliğinde tedavi edilmesi ve arınma (katarsis) sağlamaya dönük olmasıyla, yaratıcı dramadan ayrılmaktadır. Drama çalışmalarında iyi hissetme, rahatlama, arınma gibi yaşantılar örtük olarak yer alır ve çalışmaların temel amacını oluşturmaz. Bir yaratıcı drama lideri yapılan çalışmalarda, psikodrama alanına girilmemesine dikkat ve özen gösterir. Psikodrama kendi içinde kesin bir ayırım bulunmamakla beraber, ana başlıklarıyla aşağıda sıralanan türlere ayrılmaktadır.

Baş Oyuncuyu Merkez Alan Psikodrama: Bu, grup üyelerinden birisinin (başoyuncu denmektedir) getirdiği sorunun, oyun aşamasında sahnede dramatize edilmesidir.

Grubu Merkez Alan Psikodrama (Sosyodrama): Psikodrama grubundaki tüm üyeleri ilgilendiren konuların ele alınarak , grup üyelerinin tümünün baş-oyuncu olmasıdır.

Grup-İçi Sorunlarını Merkez Alan Psikodrama: Gruplarda bazen kişilerarası çatışmalar görülebilir, böyle bir çatışma/sürtüşme sezildiği zaman yöneticinin, çatışmayı psikodrama konusu yapması durumudur.

Rol Merkezli Psikodrama (Rol Oyunu): Belli bir sorundan yola çıkmadan üyelerin çeşitli rolleri canlandırması, dolayısıyla sergileyemeyecekleri birtakım rollerle denemeler yapıp rol repertuarlarını ve iç gerçeklerini fark etmelerini, içgörü kazanmalarını sağlamalarına yardımcı olabilmektedir.

Psiko-opera: Moreno'nun psikodrama tekniklerini temel alarak, sözlü iletişimden çok müzik üretmeye ve müzik eşliğinde sözsüz iletişime, özellikle dansa, dramatisasyona ve şarkı söylemeye ağırlık veren bir yaklaşım olduğu belirtilmektedir³¹³.

---

³¹³ Bkz: Üstün Dökmen, *Sosyometri ve Psikodrama*, İst., Sistem Yay., 7.Baskı, 2007.ss:237-244.

Doğaçlama: Doğaçlama, Latince kökenli improvisus sözcüğünden türetilmiş ve önceden bilinmeyen, sürprizli, planlanmamış anlamındadır. Doğaçlama önceden belirlenmeyen veya çok az tasarlanarak, anlık olan serbest bir oyundur. Doğaçlama insanı monotonluktan, sıradanlıktan ve tek tip olmaktan kurtararak, aniden gelişebilecek olaylar karşısında yaratıcı olabilmek diye de tanımlanmaktadır. Doğaçlamanın, özellikle bedeni, bedenini karşılaştığı her farklı şeyde yaptığı hareketleri anlamamızı sağladığı, uzam ve tüm insan malzemesini kullanma yetisi kazandırarak, bilinçlendirme ve bunun yanı sıra kazandırdığı büyük özgürlükle bedenini koordineli hareketine yardımcı olduğu ortak kanıdır. Doğaçlama, iş dünyasında, tedavi yöntemi olarak, eğitim ve kişisel gelişim gibi birçok alanda, geniş bir kullanıma sahiptir. Doğaçlama oyuncu eğitiminde bir araç olarak yer almaktadır. Burada amaç oyuncunun deneyim kazanması, oyuncuya çalışmasını nasıl planlaması gerektiğini, eldeki koşullar, olaylar, durumlarla yaratıcılığını geliştirmeyi, yeni durumlar yaratmayı öğretmektedir. Bağımsız düşünebilme, karar alabilme, sorumluluklar üstlenebilme, işbirliğine girebilme, sosyal duyarlılık yaratma, sözel ve eylem olarak daha iyi anlatım kazandırma da yardımcı olmakta ve insanı geliştirdiği yapılan çalışmalarla anlaşılmaktadır. Doğaçlama yapmada başarılı ya da başarısız olmak diye bir şey söz konusu olmamakta, tekrar tekrar yapıldıkça insana deneme cesareti vermektedir, doğaçlamayı yapanlar böylece hatalarından yola çıkarak yeni şeyler öğrenip, diğerlerini de gözlemleyerek doğruları bulma yolunda adımlar atmaktadırlar. Doğaçlama, farkında olmayı ve bunları ortaya çıkarmayı, doğru duyguları yakalamayı, rahatlamayı, gerilimlerden uzaklaşmayı ve insanın yaratıcılığının önündeki engelleri aşmasında son derece yararlı olmaktadır. Bu bakımdan özellikle yaratıcı/eğitici drama çalışmalarında temel tekniklerden biri olarak kabul edilmektedir³¹⁴. Niteliklerinin incelenmesiyle doğaçlamanın, o anda yapılan hareket, mimik ve söze dayanan, insan davranışlarını taklit eden bir oyun şekli olduğudur. Yaratıcı dramının temel tekniklerinden biri olan doğaçlama, çalışmamızın yaratıcı dramada kullanılan tekniklerin içinde diğer ayrıntılarıyla ele alınacaktır.

---

³¹⁴ Bkz: Selda Ergün, **Çağdaş Doğaçlama**, İzmir, Dokuz Eylül Yayınları, 2003, ss:13–20.

2.1.1. YARATICI DRAMANIN ÖĞELERİ VE ÖZELLİKLERİ

Yaratıcı drama süreci, birbirini tamamlayan, çeşitli öğelerden oluşan ve bu öğelerin aralarındaki ilişkinin süreci belirlediği bir bütün ve farklı bir sanat eğitimi alanı, bir öğretim yöntemi ve bir disiplindir. Aynı zamanda eğitimde ve sanat eğitiminde bir yöntem ve başlı başına bir ders niteliği taşımaktadır. Yaratıcı dramanın öğelerini (bileşenlerini) açıklamak için kavramın tanımından yola çıkmanın daha yararlı olduğu görüşü egemendir. Yaratıcı drama, tiyatro ile iç içe geçmiş, tiyatronun kuramsal ve pratik uygulamalı çalışmalarından yararlanan bir eğitim, kültür ve sanat alanıdır. Tiyatroda kullanılan doğaçlama, rol oynama gibi temel tekniklerinden doğrudan yararlanmaktadır. Kurgusal yapılandırmayı da bu iki vazgeçilmez temel teknikler üzerine kurar. Yaratıcı dramada gereksinim olduğunda ya da istenildiği zaman tiyatronun kullandığı diğer tekniklerden de, öğelerden de yararlanmaktadır. Bu durum yaratıcı dramanın disiplinlerarası ve sanatlararası bir özellik taşımasından kaynaklanmaktadır. Yaratıcı drama çalışmaları grup etkinliğine dayanmakta ve katılımı gönüllülük temeli yer almaktadır. Kısacası, her yaşta insan katılımcı olabilir. Yapılan tüm çalışmalar drama eğitimi almış bir lider rehberliğinde yürütülmektedir. Yaratıcı dramanın belli kuralları ve kurallar içinde de sonsuz özgürlükler vardır. Yapılan çalışmalar, ortaya konulanlar, çalışma anında yaratılanlardır, ilk ve son kez vardır. Bundan dolayıdır ki özgündür, tekdir ve biriciktir. Ortaya çıkan şeylerin doğrusu ya da yanlışı, başarılısı ya da başarısızlığı yoktur. Yaratıcı drama, gerçek dünya ile kurgusal dünya arasındaki etkileşimden örülüdür ve aynı zamanda da bir eylem, edim içermesinin yanı sıra bir soyutlamadır da. Oynayan kişi tarafından drama gerçekmiş gibi duyumsanarak, gerçek duygular yaşanarak açıklanmaktadır. Yaratıcı drama sürecinin en önemli öğeleri grubun lideri/eğitmeni, katılımcılar, konu/tema, uygulama ve çalışma uzamıdır (mekân)³¹⁵.

Drama Lideri / Öğretmeni: Yaratıcı drama alanında bütün süreci tasarlayan, biçimlendiren ve yöneten öğretmen, yönetici, yönlendirici ya da en çok bilinen ve kullanılan hali ile drama lideri, drama sürecinin ve çalışmalarının en önemli öğesidir. Drama lideri çalışmalarda, katılımcılara kuralları daha önceden

³¹⁵ Bkz: Ömer Adıgüzel, **Eğitimde Yeni Yöntem ve Disiplin: Yaratıcı Drama, Yaratıcı Drama Yazılar**, (Ed.H.Ömer Adıgüzel), Ankara, 2.Baskı, Naturel Yay., 2006, ss:210-211.

belirlenmiş ancak çalışma sırasında sonsuz özgürlüklere yönlendirme işlevi gören, rehberlik eden kişidir. Yaratıcı dramada sürecin son noktasını lider değil, grup üyeleri, katılımcılar ve öğrenciler belirlemektedir. Sürecin nasıl gelişeceğini ya da nasıl sonuçlanacağını drama lideri bilemez, ancak süreç içerisinde bir engel oluştuğunda, ilerleyememe, tıkanma vb. söz konusu olduğunda yönlendirme işlevini yerine getirmektedir. Bir grup çalışması içinde, bireylerin bir yaşantıyı ya da bir olayı kendi deneyimlerini de işin içine kattıklarında eylem ve edim durumlarında oynayarak canlandırması ve anlamlandırması liderin hedefleri ve yöntemleri ile ortaya çıkmakta ve belirlenmektedir. Drama sürecinde ilk ivmeyi veren, sunan, değerlendiren ve yeniden uygulayan drama lideridir. Lider bu nedenle drama ve oyun tekniklerini iyi bilen, tiyatrunun tekniğinden yararlanabilen ve yaratıcı özellikleri taşıyan biri olmalıdır. Bir lider, gerekli gördüğü durumlarda farklı meslek uzmanları ile iletişim kurup işbirliği yapabilmelidir. Drama çalışmalarını her yaşta kişiyle yürütebilecek olan bir liderin mesleki bilgisini, eğitim, psikoloji, gelişim psikolojisi, tiyatro, müzik, plastik sanatlar, oyun ve tiyatro pedagojisi gibi alanlarla tamamlaması gerektiği ve disiplinlerarası bir ilişkide kendisini yetiştirebilmesi önemle vurgulanmaktadır. Bu durum, değişmeye açık, gelişmeye, eğitime ve bunu davranış değişikliğine yansıtabilen, elverişli ve esnek bir kişilikle mümkün olabileceği belirtilmektedir. Lider/öğretmenlerin insan davranışları oluşturabilmeleri için öğrenci/ katılımcılara model olma niteliği taşımaları gerekmektedir.

Drama liderinin bir grupta çalışmaya başlamadan önce, hedeflerini, kullanacağı yöntemlerini, içeriğini ve değerlendirmesini planlamış olması, kullanacağı malzemeyi sağlamış olması, çalışma ortamı-mekânını çalışılabilecek duruma getirmiş olması ön koşuldur. Kendinden emin, ne yapacağını bilen ve iyi hazırlanmış bir lider grup üyelerinin kendisine güven duymasını kolaylaştırıp, pratik süreci hızlandıracaktır. Liderin, grup dinamiğini sağlaması için katılımcıların tanışma ve kaynaşmasını sağlayacak iletişim, uyum, gözlem, etkileşim çalışmalarını uygulamak ve uygularken de eğlenme ve haz alma boyutunu da göz ardı etmemelidir. Grupta oluşacak etkileşim sürecine en kısa sürede ulaşabilecek bir lider, amacının önemli bir bölümüne ulaşmış sayılmaktadır. Bir lider, dramayı bir yöntem olarak belirlenen bir dersi aktif hale getirebilmek için olsun, isterse bir disiplin olarak saklı enerjileri ortaya çıkarıp bireyin her yönden gelişmesi ve yaratıcı kılmasını amaçlasın, amacı diğer disiplinler gibi çocuğu ya da ergeni, yaşama hazır hale getirip onu olgunlaştırmaktır. Bu gerekçe liderin yaratacağı atmosfere bağlı

olup, katılımcıların drama sürecinde kazanacakları arasında yakın ilişki bulunması dolayısıyla lider drama çalışmalarında etkin bir rol oynamalı, çalışmaların her anında gözlem becerisini etkin kullanabilmesi gerekmektedir.

Yaratıcı drama lideri, her katılımcının duygularının, düşüncelerinin önemli olduğunu kabul etmeli, özellikle kültürel farklılıklardan doğan birtakım sonuçların değişken olabileceğini kestirip esnek olabilmelidir. Katılımcıların çekinmeden kendilerini ortaya koyabilecekleri ve ifade edebilecekleri süreci ve ortamı yaratacağı güvenle sağlayabilmesi gerektiğinin önemi üzerinde önemle durulmalıdır.

Drama liderinin oyunculuk ve tiyatro bilgisi eğitimi almasının gerekliliği liderin, tüm katılımcılar, öğrencilerle birlikte onları yeni yolculuklara çıkardığı, yeni yaratımlara, yeni buluşlara ilk adımı attıran kişi olmasından dolayı önemli görülmektedir. Drama lideri aynı zamanda iyi bir dost, iyi bir sırdaş, iyi bir arkadaş olmalıdır. Sabırlı, tutarlı, hoşgörülü, güler yüzlü, anlayışlı olmalı, grubun güvenini kazanmalı ve drama etiğine sahip olmalıdır³¹⁶. Drama etiğine sahip olabilmek için liderde bulunması gereken bazı nitelikler şu şekilde sıralanabilir:

Drama liderinin kendi değerleri olmalı,

Atölyede yaşananlar orada kalmalı,

Lider, demokratik, insana saygılı olmalı ve insana değer vermeli,

Sürekli araştırmak ve kendini geliştirmekle yükümlü olmalı,

İyi bir dinleyici olmalı,

Grubun durdurma, değiştirme, yönlendirme hakkına saygı göstermeli,

Sempatik ve doğal olmalı,

Dramaya katılanlarda bir etik oluşturmaya çalışmalı,

Grubu olumlu yönde geliştirmeye, birleştirmeye çalışmalı,

Lider kendisinin de gelişip öğrendiğinin farkında olmalı,

Dramanın sınırlarını bilmeli,

İşbirliği içinde olmalı, dürüst bir biçimde hareket edebilmeli,

Dramaya katılanların kendi yorumlarını, yargılarını, değer ve bakış açılarını oluşturmalarına izin vermelidir.

Drama lideri, davranışların sergilemesi açısından öncelikle etkinlikler sırasında iyi bir gözlemci olmalıdır. Çalışmada ne olup bittiğini bilimsel bir yaklaşımla

---

³¹⁶ Bkz: Ömer Adıgüzel, **Eğitimde Yeni Yöntem ve Disiplin: Yaratıcı Drama**, a.g.y., ss:211-213.

çözümlemeli, görsel olarak yakaladığı noktaları yüksek sesli tahminlerle katılımcılarla paylaşmalıdır.

Katılımcıların düşüncelerini ve davranışlarını kabul etmeli, onların daha çok yaşantı deneyimlemelerine izin vermelidir. Yaşantı ortamını, aktif öğrenme ortamı olarak düzenlemeli ve bu süreçte katılımcının ilgi istek ve yeteneklerini gözönünde bulundurmalıdır. Kendi içindeki gelişimini temel almalıdır. Katılımcıya, öğrenmenin yollarını göstererek öğrenme eğitimi vermelidir. Bütün bu sayılanlar Lider/öğretmenin mesleki donanımı ile ilgilidir. Onun sahip olduğu meslek bilgisi, yapacağı çalışmaları ne biçimde planlayacağı, gerçekleştireceği ve değerlendireceğini etkilemektedir. Mesleki bilgisini uygulayabilmesinde yararlı bir durum ortaya çıktığında önceki planını bırakma yeteneği ve istekliliğine, esnekliğine sahip olma etkinliğin başarıya ulaşması açısından büyük önem taşımaktadır. Dinlemenin karşılıklı bir süreç olduğu unutulmamalıdır. Dinleme yeteneği ve nitelikli uyarıcı sorular sorma yeteneği, hedeflere ulaşma açısından gereklidir. Liderin dramayı uygulamaya karar verdikten sonra etkinliği organize edebilmesi ve kontrol altında tutabilmesi için etkinlik sırasında neler yapacağını belirlemesi açısından şu sorulara yanıt bulması gerekmektedir.

1. Gruplar nasıl bölünecek?
2. Dramaya nasıl bir giriş yapılacaktır?
3. Drama için malzeme ve kostüm gerekli mi?
4. Yansıtma çalışmaları (örneğin, hissettiklerini resimleme gibi) gerekiyorsa, uygun kaydetme malzemeleri (kalemler, boyalar, kâğıt vb.) kolayca elde edilebilir mi?
5. Çalışma alanı nasıl kullanılacaktır?
6. Başka ne gibi kaynaklar gerekmektedir? vb.

Lider grupla çalışmaya başlamadan önce, bu sorular doğrultusunda hedeflerini, içeriğini, yöntemlerini, değerlendirmesini planlamış, kullanacağı malzemeyi sağlamış, çalışma ortamını da çalışma yapabilecek hale getirmiş olmalıdır.

Dramada liderin amaçları şu biçimde sıralanabilir:

1. Grubun etkileşim sürecine katılmasını sağlamalıdır.
2. Katılımcının dramada grup bilincine ulaşması, değer ve düşüncelerine yanıt verip, geliştirmesi, bir rolü benimseyip oynayabilmesi, rolü ve çeşitli durumları söz ve devinimlerle inceleyebilmesi için deneme olanağı sağlamalıdır.
3. Katılımcının gelecekte kendi duygu ve düşüncelerini seçip, bunları drama ile biçimlendirip sunması ve yaşam deneyimini artırması için cesaret vermelidir.
4. Lider, katılımcıların sözlü ve yazılı dil kullanım alanlarını genişletmeli, etkili bir

dil kullanımına ve gelişimine ilgi göstermelidir.

5. Lider, çalışmalarda hoşnutluklarını ve eleştirilerini geliştirmede, kendilerinin ve başkalarının değerini saptamada, etkili ve yardımcı olmalıdır.

Lider bu amaçlarını gerçekleştirirken etkinlik sırasında göz önünde bulundurması gereken bazı önemli noktalara dikkat etmelidir. Bunlar şu biçimde sıralanabilir:

Katılımcının, yaşantısına uygun olarak oluşturulan drama ortamında, çeşitli araç-gereçlerin yapılıp kullanılmasında bağımsız bırakmalı, ancak onlara katılarak eksiklikleri gidermeye çalışmalıdır. Bazı etkinliklerde kullanılması gereken araç-gereç ve malzemeyi ulaşabileceği bir yerde buldurmalıdır. Kısıtlayıcı olmamalıdır. Katılanların yapabileceklerini, onların yerine yapmamalı, başarı duygusunu tatmalarına olanak sağlamalıdır. Katılımcılara tüm yeteneklerini kullanmalarına zemin hazırlamalı, liderlik duygularını ortaya çıkarılması için rehberlik etmelidir. Katılımcı hata yapmaktan korkuyorsa, hatasını ve kendisini kabul ettirmeye yönelik çalışmalar yapmalıdır. Katılımcıların duygularını ifade etmesinde lider/öğretmenin davranışları ve tutumu önemlidir. Katılımcıların duygularını ifade etmesinde lider/öğretmenin iki davranışı etkili olmaktadır. Birincisi, lider/öğretmen kendi duygularını katılımcılarla paylaşarak, model olmalı, ikincisi ise katılımcının duygularını bastırmak yerine kabul edici tutum göstermelidir. Böylece katılımcıların kendilerine olan güvenin kazanılması sağlanabilir.

Dramatik oyunlar sırasında deneyim arttıkça, ortaya çıkan diyalog kargaşası ve gürültüden endişelenilmemelidir. Bu bağlamda gürültü, öğrenme, paylaşma, yaratıcılık, gelişme ve heyecan öğelerini içeren bir etmendir. Sorun; çözmeye yönelik olduğu sürece kaygılanmaya gerek yoktur. Gerek etkinliğin başlangıcında, gerekse etkinlik sırasında ve sonunda katılımcılarla iletişim kurmaya, onların anlayabilecekleri sözcükleri kullanmaya deneyimlerini paylaşmaya özen gösterilmelidir. Etkinliğe katılım isteğe bağlı olmalı, kişiler asla zorlanmamalıdır. Özendirici bir tavırla sözcük kullanımlarına ve davranışların sergilenmesine önem verilmelidir. Etkinliğe davet ederken etkinliğin oyun değil, “drama” olarak adlandırılmasına özen gösterilmelidir. Böyle bir açıklama, etkinliğin hedef kitle tarafından kendine özgü bir çalışma olarak algılamasına neden olacaktır.

Lider, çalışma konusunu önerebileceğini, neyin canlandırılacağını söyleyebileceğini, ancak nasıl yapılacağını tarif etmemesi gerektiğini unutmamalıdır. Lider, dramada müdahale edeceği yerleri iyi bilmelidir. Örneğin,

- Etkinliğine başlamayı bildirme,
- Dramayı başlatma,
- Sahneyi tanıtmaya,
- Uygun malzemeyi yerleştirme,
- Katılımcıların pasifleştiğini hissettiğinde toparlayıp ve harekete geçirici sözel yönergeler verme,
- Etkinlik sırasında süreci durdurup, gruba ya da belli bireylere soru sorma,
- Etkinliği sona erdirmeye,
- Etkinlik sonrası soru sorma ve tartışmayı başlatma,
- Drama etkinliklerinden çıkarılacak (varsa) ders ve yargıları özetleme,
- Etkinlik sonrasında yapılacak çalışmalara yönlendirme,
- Liderin, tüm bu müdahale aşamalarında yönerge verirken ses tonuna, kısa ve net açıklamalar yapmaya özen göstermeli, sözel anlatımı güçlendirecek biçimde tüm bedenini ve uygun yüz ifadesini kullanabilmelidir.
- Etkinlikler ve oturumlar arasında bir geçiş ve devamlılık yaratmaya özen göstermelidir.

Lider, dramada müdahale ettiği durumlardan biri olan tartışma ve değerlendirme aşamalarında katılımcıları teşvik etmelidir. Tartışmada açık uçlu soruların olması gerektiği ve soruların tek bir doğru cevabı olmayacağını göz önüne alarak, eleştirilerin kişiye değil role yapılması gerektiğini vurgulamalıdır. Son olarak Lider, drama etkinliklerinin asıl amacının, katılımcıların, diğer insanları anlaması ve kendilerini onların yerine koyması olduğunun altını çizerek, katılımcıların iyi birer oyuncu olmalarını beklememelidir.

Drama Grubu: Yaratıcı drama, bir grup etkinliği olarak yapılmaktadır, grup olmaksızın yaratıcı dramadan söz etmek olanaksızdır. Grup, bu bakımdan yaratıcı drama sürecinin önemli bir ögesidir. Grup dersi zorunlu olarak alan bir öğrenci grubu olabileceği gibi, genel olarak çalışmaların gönüllülük temeline dayandığını daha önce de belirtmiştik. Grup bireylerden oluştuğuna göre, bu bireylerin her biri ayrı kişiliğe, deneyimlere ve özelliklere sahiptir. Bu nedene bağlı olarak bir drama çalışması, bireylerin beklentilerine, hatta amaçlanan hedefe hizmet etmeyebilir. Burada önemli olan nokta, drama grubunu oluşturan bireylerin her birinin değişmeye, gelişmeye açık, öğrenmeye istekli ve katılım için duyarlı ve gönüllü olmalarıdır. Yaratıcı drama bir grup etkinliği olup, katılan bireyin grup

dinamiğinin oluşmasına katkısının olması ve drama çalışmasına katılmasının amacını bilmesi oldukça önemlidir. Drama etkinliğine katılanların, grupla, grup içi bir çalışmaya hazır olmaları, kendilerini rahat ve güvenli duyumsamaları, kendilerinde yeni ve değişik şeyler keşfetmeye hazırlıklı olmaları, gerekli olan bir ön koşuldur. Drama grubunda birlikte yaşayarak üretme ve paylaşma süreçleri yaşanmaktadır ve tüm paylaşımlardan haz alınmaktadır. İstenen ve sağlıklı sonuçlar alınabilecek bir drama grubunun kişi sayısı yaş gruplarına göre değişmekle birlikte, genelde 15–20 kişilik gruplar ideal sayı olarak kabul edilmektedir.

Çalışma Mekânı (uzam): Drama çalışmaları açık ya da kapalı olmakla birlikte, hemen her mekânda yapılabilmektedir. Bu çalışmalar için genellikle sınıf ortamına benzer bir mekânın oluşu, drama çalışmalarına olan yoğunlaşmayı daha da arttıracaktır. Ancak bu ortam bilinen sınıf ortamından farklı olmalıdır. Örneğin, drama çalışmalarının yapıldığı ortamların, ayakkabısız çalışmaların yapılabileceği zemini olmalıdır. Bu zemin halı ya da ahşap parke ile döşenmiş olmalıdır. Her türlü eylem ve etkinliğe uygun, olası gürültü, ses vb. öğelerin kimseyi rahatsız etmeyeceği ancak drama çalışmalarını da özgürce yapabileceği ve sergilenebileceği bir sınıf ortamının olmasıyla birlikte, sabit sıraların olmadığı, oda ısısının, ışığının ve diğer öğelerin çalışma yapmaya elverişli olması gerektiği önemle vurgulanmaktadır.

Konu-tema: Drama çalışmalarında ele alınacak, işlenecek konu, herhangi bir olay, olgu, soyut ya da somut bir durum, bir gazete haberi, resim, karikatür ya da edebiyatın tüm türleri, bir yaşantı, anı, fotoğraf vb olabilir. Bir dersin konusu, dramada işlenecek konuyu oluşturabilmektedir. Örneğin, bir ressamın yaptığı resimler, çizgileri, renkleri, iki, üç boyutlu çalışmaları, sanat ve sanatçının tanımı, dikkat ve algılama gücünü geliştiren bellek eğitimi, tasarım bilgileri, sanat olayları ve gelişmelerine ilgi duyuş, çeşitli sanatçıların ve tasarımcıların yapıtlarını inceleyerek bunlara ilişkin bakış açısı ve derinlik kazanabilme ve diğer birçok konu da drama konularını oluşturabilmektedir.

Teknikler: Drama çalışmalarında, tiyatrodaki kullanılan tekniklerden yararlanılmaktadır. Ancak bu çalışmalarda kullanılan tekniklerin en önemlileri ve vazgeçilmez olanı, *doğaçlama ve rol oynamadır*. Drama çalışmalarında diğer tekniklere göre bu iki tekniğin kullanılması zorunludur. Bu zorunlu tekniklerin yanı sıra, duruma, bağlama ve gerek duyulduğunda birçok teknik de kullanılmaktadır.

Lider, yaratıcı dramada teknikleri, amacına, grubun yapısına ve hazır bulunuşluğuna göre kullanabilmektedir. Yaratıcı dramayı hangi amaçla yaparsa yapsın bir metin zorunluluğu yoktur. Bu yanıyla tiyatrodan ayrılmaktadır. Dramada birçok yazılı metinden konu olarak yararlanılmakta, bu yararlanmalar da doğaçlama ve rol oynamaya yatkın özellikleri içermelidir ya da lider bu özelliklere uygun hale getirmelidir. Diğer bir öge de; drama çalışmaları ya da canlandırmaları için herhangi bir sahne zorunluluğu da bulunmamaktadır. Dolayısıyla iyi bir planlama ve tasarımla hemen her yerde ve ortamda uygulanabilmekte, geliştirilebilmektedir. Tiyatroda tasarlandığı gibi her öge aynen yerine getirilmektedir. Drama çalışmalarında ise bu durum söz konusu olmamaktadır. Daha önceden tasarlansa da katılımcıların doğaçlama ve rol oynama süreçleri, tasarlanan planın ötesinde bir sürece, sonuca ulaşabilmektedir. Tiyatro sanatını uygularken oyunculuk eğitimi almış, yetilere sahip bireylere gereksinim duyulmaktadır. Oysa drama çalışmaları, bu yönüyle oyunculuğa dayalı çalışmalar olmayıp, oyunculuk olmamasına rağmen oyunun sahip olduğu, kurallar içinde özgürlük “-mış gibi yapma” , yarışma, çatışma, dramatik anlar, eğlence gibi tüm özelliklerden yararlanmaktadır. Drama ile tiyatro diğer sanatlar gibi içi içe geçmiş iki farklı alanlardır. Tiyatro, birçok sanat türü gibi sonuca odaklıdır, yaratıcı dramada ise sonuçtan çok, süreç önemlidir. Canlandırma öncesinde yapılan hazırlık ve grup üyeleri arasında geçen iletişim –etkileşim, yaratıcı drama süreci açısından çok önem taşımaktadır. Çünkü yaratıcı dramada seyirci yoktur. Seyredenler drama sürecine katılanlardır, yani yaratıcı dramada çalışma grubu; hem oyuncu, hem de seyircidir. Başka seyirciler için yaratıcı drama çalışması yapılmaz. Ancak yaratıcı drama süreci sonunda grup isterse ve bu tür bir tercihe gidilirse seyirlik bir oyun oluşturulabileceği belirtilmektedir. Tiyatro, yaratıcı alanda sürekli yararlanılan bir sanat dalı, bir araçtır. Drama ise tiyatroya giden yolda kullanılan bir araç, değişik anlatma biçimleri için bir olanak ve oyuncuların oyuna katkılarını sağlayabilecek bir alternatif eğitim yöntemidir. Belirtilmesi gereken önemli bir öge de drama çalışmalarında ne, niçin, ne zaman, nasıl, nerede, kim, kime (kimlerle) gibi sorulara verilecek olan yanıtlar, drama sürecinin tüm yapılandırmasını ya da izlenecek aşamalar zincirini oluşturmaktadır. Bu durumun tüm sanat türlerinde olduğu gibi genel işleyişine de koşutluk gösterdiği, birçok sanat türlerinde olduğu gibi genel olarak bir başlangıç, giriş, dramatik an ve anların yoğunlaştığı serim, gelişme ve düğüm ya da sonuç bölümleri bu aşamaların da adını oluşturduğu açıklanmaktadır. Yaratıcı drama çalışmalarında önemli olan, saptanmış amaçlara göre işlenmesi düşünülen konunun uygun olan gruba ve gereken zamanda

verilmesi ve bu işleniş sırasında da tüm etkinlikler arasında bir bağlantının olması, etkinliklerin birbirini destekleyen ve bütünlük sağlayan bir özelliğe sahip olması ve katılımcıda içselleştirilmesi düşünülen kazanımlara ulaşmada etkili olup olmayacağını belirlenmesidir. Bu açıdan düşünüldüğünde birbirini destekler ve tamamlar nitelikte olduğu ve önceden saptanan amaca ulaşmaya yetkin olduğu sürece etkinlikler dizisi olarak yazmak bile yaratıcı drama sürecindeki olası sorunları çözecektir³¹⁷.

2.1.2. YARATICI DRAMANIN AMAÇLARI

İnsan olmak ve toplumda çağdaş bireyler olarak yer alabilmenin gereği yaratıcı bir düşünce sistemine ve yeni tasarımları ortaya çıkarabilmekle başlamaktadır. Bu bağlamda; alternatif bir eğitim yöntemi olarak sürekli gelişmekte olan yaratıcı drama, yeni yaratıcı düşünce sistemi ve tasarımlarda önemli bir rol oynamaktadır. Öğretimde ise; yaparak, yaşayarak, duyu organlarının mümkün olduğu kadar fazlasını çalıştırabilme ve bunlara seslenmenin önemli bir ilke olduğu bilinmektedir. Yaratıcı drama, eğitim dizgesinde yer alan disiplinlerin birçoğunda yöntem olarak uygulanabilmektedir. Yaratıcı drama öncelikle bireyin kendi bedenine, duygularına, düşüncelerine ve çevresinde olup bitenlere karşı bilinçlenmesini amaçlamaktadır. Bireyde doğuştan varolan yaratıcılığı geliştirmektir. Oyun eğitimi (pedagojisi) içinde yer alan çağrışımların, duyguların bilgi ve deneylerin özgürleştiği bir ortamın sağlanması durumu da yaratıcı dramanın temel amaçlarından biri olup, dramanın eğitimsel amacının da, bir kavramın, herhangi bir ders konusunun, bir metnin daha iyi anlaşılması, birey ya da grup olarak özümşenerek içselleştirilmesi, iç yaşantıların gözden geçirilerek ve üzerinde düşünülüp tartışarak dışa vurulması olduğu ortak görüşlerden biridir. Yaratıcı dramanın amaçları, kavrama olan yaklaşımlar, katılımcıların gösterdikleri özellikleri ve drama liderinin hangi amacı taşıdığına bağlı olarak farklı biçimlerde sıralanabilmektedir. Günümüz eğitim sistemi içinde bireylerin öğrenmiş oldukları şeylerin çoğunluğunun, düşünsel dünyası ya da bilişsel alanı ile duyguları, tutumları ilgileri, duyuşsal dünyası birbirinden ayrı olmaktadır. Böylece bireyin öğrenmeleri bilişsel yoldan gerçekleşmekte, öğrenme yaşantısal olmaktan çıkmakta, bireylerin

³¹⁷ Bkz: H.Ömer Adıgüzel, **Yaratıcı Drama, a.g.y.**, s.262., Bkz. H.Ömer Adıgüzel, **Yaratıcı Drama Kavramı, Bileşenleri ve Aşamaları**, Yaratıcı Drama Dergisi, (Ed: Fatma Önalın Akfırat), Ankara, Cilt 1,Sayı 1, Mavi Çizgi Matbaası, 2006, ss:21-25 .

öznelleşmesi yararlı ve işlevsel kılınmasına çok az olanak tanındığı gözlenmektedir. Ancak, yeni bir yüzyılın başlangıcındaki eğitim anlayışının yalnızca sınıfta olup bitenlerle sınırlı kalmayan bilişsel öğrenmeler, duyuşsal özellikler ve devinişsel becerilerin kazanılmasının sağlanmaya çalışıldığı, geliştirilen bir eğitim programıyla ve bir grup içinde yürütülmesini gerektiren yaratıcı drama etkinliklerini doğrudan içermektedir. Buna göre, yaratıcı dramanın genel amaçları şöyle sıralanabilir:

-Yaratıcılık ve estetik gelişimi sağlayabilmek, sanata ilgi göstermek ve sanatla tanışmak, eleştirel düşünme yeteneğini geliştirip, kazandırabilmek,

-Sosyal gelişim ve birlikte çalışma alışkanlığı kazandırabilmek,

-Kendine güven duymasını ve karar verme becerilerini kazandırabilmek,

Sözcük dağarcığını geliştirerek dil, iletişim ve etkileşim becerilerini kazandırabilmek,

İmgelem gücünü, duygularını ve düşüncelerini geliştirebilmek,

Duygudaşlık (empati kurabilme) becerilerini geliştirebilmek,

Farklı olay, durumlar, düşünce ve olgularla ilgili yaşama hazırlanma deneyimleri kazanmak, moral ve manevi değerlerin gelişmesine olanak sağlamak,

Sorun çözme ve karşılaşılan sorunları yeni bir bakış açısıyla inceleyebilmek,

Kazanılan, değiştirilen ya da düzeltilen davranışlar hakkında bireye bilgi vermek,

Hoşlanılmayan durum, olay ya da olgularla nasıl başa çıkılacağını gösterebilmek,

İçinde yaşadığımız dünyayı daha somut olarak görmeyi sağlamak,

Soyut kavramları ya da yaşantıları somutlaştırabilmek, ortak anlama yeteneği kazanmak, bireyler arasındaki farklılıklara hoşgörüyle bakabilmeyi sağlamak vb³¹⁸.

Yukarıda sıralanan yaratıcı drama amaçları, ilgili uzmanlarca ortak paylaşım ile her yaşta bireyler için birincil gereksinimin, bazı temel değerlerin eğitimde drama çalışmalarıyla kazandırılabilmesi konusunda aynı görüştedirler. Bu temel değerler, eğitimde de yapılan drama çalışmalarıyla kazandırılabilir. Dile getirilen temel değerler şöyledir: Bireyin imgelemine geliştirebilmek, bağımsız olarak özgür düşünebilmesini sağlamak, çevresiyle işbirliği yapabilmesini sağlamak, bireyde, toplumsal duyarlılık oluşturmasını sağlamaktır. Dramanın kazandırdığı başka bir değer de dil gelişimine katkı sağlamak ve daha iyi konuşma alışkanlığı sağlamaktır. Bir bakıma drama da bir iletişim ve etkileşim biçimidir. Katılımcılar, yaratıcı drama etkinliklerinde, konuşma, düşünme, dinleme, anlatma, birbirleriyle iletişim kurma

³¹⁸ Bkz: Ed:H.Ömer Adıgüzel, a.g.y., Nellie,Mccaslin,**Creative Drama in the Classroom**, California; Longman 5th.Ed.,1990,Cecily O'neil, Alan Lambert, **Drama Structures. A Practical Handbook for Teachers**, London; Hutchinson, 1990, Akt.:Tülay Üstündağ, **Yaratıcı Drama Eğitim Programının Öğeleri**, ss:466-481 .

vb. birçok beceriler de kazanmaktadırlar. Bu beceriler, yaratıcı drama çalışmalarında, planlama yaparken, sorun çözerken ve grup kurduğu diğer katılımcı arkadaşlarıyla etkileşim sonucunda oluşan doğal tepkilerle olmaktadır. Çünkü yaratıcı drama kendi çalışma yapısından dolayı, doğal, o anda oluşan, süzgeçten geçmemiş (ilk el) etkileşim deneyimlerine şans tanımaktadır. Ayrıca dramanın bir başka eğitsel amacı da, herhangi bir konunun, bir kavramın ya da bir metnin daha iyi anlaşılabilmesi, birey ya da gruplar tarafından özümsemek, içsel yaşantıya dönüşmesi, üzerinde düşünülüp istenilen ya da beklenen davranış değişikliğine dönüşmesidir³¹⁹. Bu bağlamda yaratıcı dramanın dünyadaki ve ülkemizdeki amaçları, gelişim ve uygulanışı koşuttur.

Bilindiği gibi program geliştirme, eğitim programlarını tasarlama-hazırlama, uygulama ve değerlendirme süreci olup eğitim programının hedef-davranış, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve değerlendirme öğeleri arasındaki dinamik ilişkiler bütünü olmaktadır. Yaratıcı/eğitici dramada program geliştirme, bilimsel dayanakları olan güncel değişimleri yansıtan, alanında uzman kişilerce gerçekleştirilen, eğitim programında “5N ve 1K” ile adlandırılan, kime?, niçin?,neyi?,ne zaman?, nasıl? ve ne oldu?” sorularına yeni yanıtlar aramayı sürdüren araştırmalar dizgesi olarak tanımlanmaktadır. Dramada etkili bir program geliştirme sürecinin yaşanması durumunda, öğrenenlerin gereksinimleri giderilmiş ve beklentileri karşılanmış, drama lideri/öğretmenin seçtiği ve kullandığı yöntem, teknik araç ve gereçlerle çalışmalardan zevk alınarak ulaşılması planlanan hedeflere ulaşılmış olunur.

Yukarıda açıkladığımız yaratıcı dramanın çalışmaları gerçekleştirilirken, katılımcılarda kazanılması-kazandırılması amaçlanan, hedef-davranışlar bulunmaktadır. Bu durum, katılımcıların yaratıcı drama sürecinde niçin yer alacaklar? sorusuyla ilgilidir. Hedefler, öğrenene kazandırılmak üzere seçilen, onda bulunması uygun görülen ve eğitim yoluyla kazandırılabilir bilişsel, duyuşsal ve devinişsel özelliklerdir. Bu özellikler, öğrenmenin değişik boyutlarını açıklamaktadır. Çünkü öğrenme süreci bütün bu sayılan özelliklerin bir arada bulunmasıyla bütünlük taşıyabileceği vurgulanmaktadır. Örnek vermek gerekirse: Bir piyanoyu; çalmaya başlamadan önce, notaları okuyabilmenin “bilişsel özellik”

---

³¹⁹ Bkz: H. Ömer Adıgüzel, vd., (Ed: Ali Öztürk), a.g.y., ss.25–27.

olduğu, piyanoyu çalmaya hevesli ve istekli olmanın “duyuşsal özellik” olduğu ve piyanoyu çalmak için taburesine oturup, gerekli çalma pozisyonunu almanın da “devinişsel davranış özelliği” olarak açıklanabilir. Hedefin iş-hareket gösterir biçimde ifade edilmesi ile ölçülüp, gözlenebilir biçimde yazılması da hedef–davranış olarak adlandırılmaktadır.

Hedef-davranışların; kolaydan başlayarak zora doğru, basitten başlayıp karmaşığa doğru, somut şeylerle başlayıp soyuta doğru, bilinen şeylerden başlayıp bilinmeyene doğru, yakından başlayıp uzağa doğru aşamalı olarak sıralanması gerektiği ve yapılan çalışmalar eğitim (ders) amacını taşıyorsa planlanan etkinlikler içinde en önemli ve özellikli olanın bilgi olduğu vurgulanmaktadır. Yaratıcı dramda eğer bir eğitim programı geliştiriliyorsa bu süreçte dersin katılımcıları/öğrencileri ve bunların bireysel farklılıkları, farklılıkların kaynakları, hedef ve hedef–davranışlar, içerik, eğitim ve sınama durumu öğelerinin sırayla tasarlanıp, uygulanması ve değerlendirilmesiyle gerçekleştirilmektedir.

Yaratıcı/eğitici drama çalışmalarında kazanılması-kazandırılması düşünülen Bilişsel, Duyuşsal ve Devinişsel hedef- davranışları açıklamak gerekirse bunlar:

Bilişsel Hedefler ve Hedef-Davranışlar: Katılımcının/öğrencinin kazanılması öngörülen ve onun belleksel alanını kapsayan tanıma- hatırlama, yorum yapabilme, bellekse sorunları çözebilme, akıl yürütme, özgün tasarımlar oluşturma, eleştirel yargılama yapabilme vb düşünce becerileridir. Bu aşamalılık şöyle açıklanmaktadır:

Tanıma, hatırlama, ezber, betimleme, sıralama.

Kavrama, açıklama, yorumlama, tahmin etme, örnekleme.

Yeni bir durumda kullanma, düşünsel eylemde bulunma, değiştirme.

Çözümleme, ayırt edebilme, neden-sonuç ilişkisini bulma, akıl yürütme.

Bireşim yapabilme, özgün bütünleştirme, yeniden tasarlama, yaratıcı düşünme.

Değerlendirme, sorgulama, destekleme, eleştirel düşünme.

Duyuşsal Hedefler ve Hedef–Davranışlar: Katılımcının/öğrencinin kazanılması öngörülen, onun ilgi, tutum, alışkanlık ve değerleriyle ilgili özellikleridir. Bu özellikler de aşamalı olarak şöyle sıralanmaktadır:

Alma, duyarlılık, kabul etme, farkındalık.

Davranmada-tepkide bulunma, uyma, katılma, gönüllülük.

Değer verme, takdir etme, paylaşma, ayırım yapma.

Örgütlenme, savunma, bağlı kalma, üstlenme.

Kişileştirme, güven verme, etkileme, adanmışlık.

Devinişsel Hedefler ve Hedef- Davranışlar: Katılımcının/öğrencinin kazanması öngörülen bellek–kas eş güdümünü gerektiren ve onun bedenini işe koştan beceriler olup, bu beceriler de öğrenme sürecinde aşamalı olarak şöyle sıralanmaktadır:

İçgüdüsel tepki, duyularla algılama, istem dışı devinim, etkiye göre tepki,

Temel devinimler, yürüme, koşma, taklit etme, tekrarlama,

Uyumlu devinimde bulunma, dokunma, göz-el-kol-beden el eş güdümü sağlama,

Fiziksel hareket yeteneğine sahip olmak, karmaşık devinimlerde becerili ve esnek olmak,

Becerikli devinim, dans edebilme, grupla devinim, güvenli ve sağlam durabilmek,

Beden dili, özgün-bağımsız canlandırma yapabilmek, el-yüz-kol ve bedenle yaratıcı çalışmalar yapabilmek³²⁰.

2.2. YARATICI DRAMANIN AŞAMALARI VE YÖNTEMLERİ

Yaratıcı drama çalışmalarında saptanmış olan amaçlar doğrultusunda, işlenecek konunun gruba/katılımcılara uygun olup olmadığı, süreç boyunca etkinlikler arasında bir bağlantının olması ve etkinliklerin birbirini destekleyip bütünleyen bir özelliğe sahip olması, katılımcılarda; içselleştirerek kazanılması düşünülen hedef-davranışlara ulaşmada etkili olup olmayacağı önemli görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, birbirini destekleyen ve bütünleyen etkinliklerin önceden saptanmış amaçlara ulaşması için, yaratıcı /eğitici drama çalışmaları belirli aşamaları izlemek durumundadır. Doğal olarak bu aşamalar yaratıcı drama lideri tarafından biçimlendirilip, yapılandırılmaktadır. Lider, bu yapılandırmayı değiştirebilir de. Türkiye’de yaratıcı drama eğitimi alıp, bir drama dersini ya da çalışmasını yapılandırmak, tasarlamak ya da planlama çalışmalarında lider/eğitmenlerin yapması önerilen ve geliştirilen aşamalar şöyledir:

³²⁰ Bkz: H.Ömer Adıgüzel vd. (Ed: Ali Öztürk), a.g.y., ss:79–85.

- 1.Hazırlık-Isınma Aşaması,
- 2.Canlandırma Aşaması,
- 3.Değerlendirme-Paylaşım Aşaması³²¹.

Üstündağ ise, drama sürecindeki bu aşamaları: Giriş, geliştirme ve sonuç etkinlikleri³²² olarak belirlemektedir. Genel olarak fark bulunmamasına karşın, geliştirilerek önerilen aşamalar ve işlevleri şöyledir:

1. Hazırlık - Isınma Aşaması: Katılımcıları yapılacak çalışma öncesinde ısındırmak, bireyin bir şeye, çalışma arkadaşlarına yakınlık duymasını sağlamak, alışmasını, benimsemesini, yadırgamamasını sağlayıp alıştırmak için yapılmaktadır. Hazırlık –ısınma çalışmalarında daha çok bedenin harekete geçtiği, duyuların eş zamanlı ve yoğun kullanıldığı, içedönük çalışmaların yapıldığı, güven kazanma, uyum sağlama vb. grup dinamiklerini oluşturmak için kuralları lider tarafından diğer aşamalara göre daha belirginleştirilmiş aşamadır. Bu aşamada grup dinamiğini oluşturmak, diğer aşamaya geçişte hazırlık niteliğini taşımaktadır. Yapılan çalışmalar, aynı zamanda yaratıcı dramaya yeni başlayanlar için de drama alanına giriş ve ısınma özelliği taşımaktadır. Bilinen oyunlar bu aşamada yoğun olarak kullanılmaktadır. Çünkü oyunların en temel özelliklerinden biri eğlendirmesi ve haz almayı sağlamaktır. Bu bağlamda oyunlar, hem lider hem de katılımcıların birbirine ısınmasını sağlar, hem de çalışılacak konuya hazırlanmalarını kolaylaştırmaktadır. Gerekli görülürse rahatlama çalışmaları da yaptırılabilir. Dolayısıyla, katılımcıların tüm etkinliklere katılımı zevk alınan oyunlarla daha etkin kılınmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta da; bu oyunlar sırasında, katılımcıların ya da grupların yalnızca eğlenmeyi temel alan bir amaca dönüştürme tehlikesidir. Bu bakımdan diğer aşamalara geçilmezse oyunların yaratıcı drama çalışmalarının kendisi olduğu algılanabilmekte, düşünülebilmektedir. Bu ve buna benzer sıkıntıların yaşanmaması için katılımcılara, oyunların yaratıcı drama çalışmalarında, diğer aşamalarında da yararlanılan etkinliklerden biri olduğu hatırlatılmalıdır. Bu aşamada, katılımcıların kendi aralarında, lider arasında, grup ile mekân arasında iletişim sürecinin başlamasına yönelik çalışmalar yapılmaktadır. İletişim-etkileşimin başlayabilmesi için de oyunlar oynanır, giriş niteliğinde rol oynama veya küçük doğaçlamalar yapılır. Amaç sonraki aşamaya katılımcıları hazırlamaktır. Hazırlık-

³²¹ Bkz: H.Ömer Adıgüzel vd. ,(Ed: Ali Öztürk), a.g.y., s.27.

³²² Tülay Üstündağ, **Yaratıcı Drama Öğretmenimin Günlüğü**,6.Baskı, Ankara, PegemA Yay., 2004, s.40.

Isınma aşamalarında katılımcıların izleniyorum ya da komik duruma düşme endişeleri giderilmeli ve lider de olabildiğince bu ısınma etkinliklerinde aktif olarak bulunmalıdır. Liderin de kendileriyle bu etkinliklerde bulunması durumu, duyulan kaygıların giderilmesinde önem taşımaktadır. Lider gerekli görürse aşama başında ya da sonunda, dikkati toplama, odaklanma, rahatlama çalışmaları ve duygu ağırlıklı ara paylaşımlar da yapılabilir³²³.

2. Canlandırma Aşaması: Katılımcıların etkin bir duruma gelmesini sağlayarak etkin hale getirme, geçmiş bir olayın ya da durumun tespitinin yapılarak göstermek, yaşatmak, birinin kılığına kişiliğine girerek onu oynamak olarak açıklanmaktadır. Canlandırma, herhangi bir konunun süreç içinde biçimlenip ortaya çıkıp belirlendiği, biçimlendirildiği tüm oluşum çalışmalarının yapıldığı aşamadır. Geliştirme etkinlikleri olarak da tanımlanan bu aşamada öngörülen hedefler ve hedef-davranışlara, hangi yöntem ve tekniklerle ulaşılabileceğini belirtip, başlangıcı bilinen ancak sonucunun ne olacağını grupça sürpriz olarak algılanacağı, doğaçlama ve canlandırmaları işe koşmak bu aşamada gerçekleşmektedir. Canlandırılacak konu çerçevesinde bir başlangıç noktası vardır ve doğaçlama, rol oynama vb. diğer tekniklerin kullanıldığı aşamadır. Yaratıcı drama çalışmalarındaki tüm yaşantılar, her türlü paylaşımlar, bu aşamada ve oluşan canlandırmalar, sonuçlara ve kişilerde bıraktığı izlere göre yapılmaktadır. Saptanmış olan konunun işlenmesi sırasında oluşan–oluşturulan dramatik an ve durumları çözmek için gerekli olan tekniklerin kullanımı bu aşamada ağırlıklı olarak gerçekleşmektedir. Bu aşamada yapılan canlandırmalar bireysel, küçük ya da büyük gruplar biçiminde de olabilir. Özel bir durum olmadığı sürece, akıl, duygu ve beden gelişmesine dönük etkinliklerin hepsi bu aşamada kolaydan-zora, somuttan–soyuta, bilinenden-bilinmeyene, yakından-uzağa vb. aşamalı olarak sıralanır.

3. Değerlendirme (Tartışma-Paylaşma) Aşaması: Yapılan yaratıcı drama çalışmalarından elde edilen sonuçların değerlendirildiği aşamadır. Bu aşamada, süreçle ilgili öz, yaşanan ve yapılanların nitelik ve nicelikleri saptanarak değerlendirilmektedir. Yaşanan duygular, düşünceler ve bunların paylaşımı da bu aşamada yapılmaktadır. Eğitsel kazanımlar bu aşamada yapılmaktadır. Öğrenilenlerin herhangi bir kazanıma dönüşüp dönüşmediği ve gelecek yaşantılara

---

³²³ Bkz: H.Ömer Adıgüzel, a.g.y., (Ed:Fatma Önalın Akfırat), (c.1, s.1), ss:25–26.

olan etkilerinin olup olmayacağı, drama yaşantı ve süreçlerinin nasıl algılanıp, anlaşıldığıyla ilgili duygu, düşüncelerin paylaşılması, konu, öğretim bilgisi ve bilgilerin tartışıldığı bir aşamadır. Bu aşamada değerlendirmeler rol içinde doğaçlamalar biçiminde olabileceği gibi, rol dışında çeşitli yazım türleri biçiminde de olabilmektedir. Bunlar: mektup, gazete çıkarma, not, afiş vb. biçiminde olabilir. Dolayısıyla bu tür değerlendirmeler, katılımcıların öğrendikleri ya da yaşadıklarına dönük geribildirimlerini dolaylı yollardan lidere aktarmalarını da sağlamaktadır. Sonuç etkinlikleri olarak da adlandırılan bu aşamada, yapılan çalışmanın sonunda oluşan düşünce, görüş ve duygular arasındaki farkları gözden geçirme yine bu aşamada yapılmakta ve sonuç olarak da oynayarak ve yaşayarak, kendini tanıyarak, grupla çalışmaktan haz alarak, eleştirerek, tartışarak yapılan bir öğrenme, birbiri üzerine yığılarak yapılan öğrenme biçimini aşmaktadır. Öğrenmenin tek merkezli ve tek yönlü bilgi vermesinden çok, öğrenenin çok boyutlu eğitimi, derslerde olan etkinliği, kişilerarası iletişim, yaratıcılık ve kişilik eğitimi gibi birçok boyut, doğal öğrenme ortamında gerçekleşmektedir. Bu ortamın sağlanması da liderin yetkinliğinde olmaktadır. Yaratıcı dramının yapılandırılmasında izlenen aşamaların gerekçelerinin net ve anlaşılır olması, aşamalar arasında uyum ve birbirleriyle bağlı, destekler biçimde olması gerekmektedir³²⁴. Gereksinim ve çeşitliliğe uygun olarak değişik değerlendirmelere de yer verilebilmektedir (anketler, görüşme ve gözlem notları, tutum ölçekleri vb.)³²⁵.

Yaratıcı Drama tiyatro ve drama tekniklerinden yararlanarak bir grup çalışması içinde rol oynama ve doğaçlama temel olmak üzere gerçekleştirilen, çeşitli sanat dallarına ait etkinlikleri içinde barındıran ve çağdaş bir insanın sahip olması öngörülen yaratıcılık özelliklerini geliştirip bireye estetik bakış açısını sağlamasıyla bir *sanat eğitimi alanı*; çok farklı yetenek ve zekâ düzeylerine dönük etkinlikleri aynı anda içinde barındırması ve duyuları hedef alarak, yaşantılar yoluyla kalıcı *öğrenmenin etkili bir yöntemi*; bireyin kendini gerçekleştirme yolunda, çağdaş insana, kendini, çevresini, olayları ve daha geniş anlamıyla yaşamı gerçekçi ve çok yönlü bir şekilde algılayarak, ihtiyaçlarını karşılama ve gizil güçlerini gerçekleştirme yönünde etkili *kişisel ve sosyal gelişim yöntemidir*.

³²⁴ Bkz: H.Ömer Adıgüzel, **Yaratıcı Drama Dergisi**, (Ed: Fatma Önalın Akfırat), a.g.y.,ss.25–27.

³²⁵ Bkz: Özcan Demirel, **Öğretme Sanatı**, Ankara, PegemA Yayın.7.Baskı, 2004,Tülay Üstündağ, **Yaratıcı Drama**, s.92.

Yaratıcı Drama Sanat Eğitimi Alanıdır. Sanat, eğitimimizin temel taşlarından biri olması dolayısıyla, yeri hiçbir şeyle doldurulamamaktadır. Sanatın eğitimimizdeki eksikliği kişilik gelişiminde büyük boşluklar yaratacağından, yetişen yeni kuşaklarda eksikliklere yol açıp, toplumda yerinin doldurulması güç, adeta onarılmaz ve olumsuz gelişmeler oluşturabilecektir. Eğitimin bütünlüğü içinde sanatın önemi üç başlıkta toplanabilmektedir, bunlar; düşünmeyi öğrenebilme, bireyin kişilik gelişimi ve bireyde yaratıcılık yollarının açılabilmesi. Bu noktaların her biri değişik sanat dallarıyla içiçedir ve birbirini tamamlamaktadır. Bu bağlamda, yaratıcı drama sanat eğitimi alanıdır. Sanat eğitimi, en geniş anlamıyla eğitim biliminin bir dalı olarak, estetiğin, sanat tarihinin, eğitim ve öğretimle ilgili bütün sorunlarıyla ilgilenen bir süreçtir ve sanat eğitimi de her şeyden önce duyuların eğitimidir. Yaratıcı dramada, duyuların eğitimine hemen her yaştaki kişilere, yapılan programlarla yer verilmektedir.

Yaratıcı dramada geniş bir biçimde görme eğitimi de verilmektedir. Göz duyarlığı gelişmiş, görmeyi öğrenen ve gördüklerini, düşünmeyle bütünleştiren birey, öykü okurken, müzik dinlerken, şiir dinlerken de ilgili sanat eserinin vermek istediği iletiyi daha kolay anlamaktadır. Yaratıcı dramada aynı zamanda işitme eğitiminin de gelişmesi için çeşitli çalışmalar yapılır. İşitme eğitimi öncelikle dinlemeyi öğrenmek ve gereğini yerine getirmektir. Birey konuşurken, kendi sesine kulak vermeyi ve çevresindeki sesleri bilinçli olarak algılayıp, dinlemeyi yaşayarak öğrenmektedir. Bu durum, kişiliğin gelişmesinde önemli katkı sağlamaktadır. Sözcük kullanmadan, yalnızca sesle, duyguları anlatabilmek, düşünceleri, olayları anlatabilmek sürecin önemli parçalarındandır. Gözler kapalıyken birçok duygu ve yaşantıları düşleyebilmek, istenen sesleri çıkarmak algılamayı ve yaratıcılığı geliştirmektedir.

Yaratıcı dramada aynı zamanda dokunma, koklama, tatma duyularına yönelik birçok etkinlik de yer almaktadır. Dokunma duyusuyla ilgili çalışmalar bireye, bu duyularını kullanırken neler düşündüklerini görme olanağı sağlamaktadır, bu durum bireyin kendine ait bazı ipuçlarını da yakalamasına olanak vermektedir. Dolayısıyla birey bu süreçte bedeninin ve bedenini oluşturan her parçanın nasıl bir işleve sahip olduğunu /olabileceğini yaşayarak öğrenmiş olmaktadır.

Yaratıcı Drama Bir Öğretim Yöntemidir. Yöntem kavramı, bugüne kadar farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Yöntem, hedefe ulaşmak için önceden belirlenmiş ya da izlenecek en kısa yol olmaktadır. Öğretimde yöntem ise, öğrencilerin öğrenme etkinliklerine rehberlik etme sürecidir. Yöntemle, belli başlı öğretim teknikleri ve araçları kullanılarak etkinliklerin bir plan çerçevesinde düzenlenip yürütülmesi amaçlanmaktadır. Yaratıcı drama, eğitim sürecinde çeşitli oyunlarla geliştirilen bir etkinlik olup bu özelliği ile de eğitimin yaşamsal parçasıdır. Yaratıcı dramanın eğitimde kullanılması, örgün eğitimin her aşamasında, yaygın eğitimde, dersler içinde bir öğretim yöntemi olarak artan bir ivmeyle yaygınlaşmaktadır. Eğitimde önemli olan öğrenciyi edilgin bir dinleyici durumundan kurtarabilmek ve onun bedenini, duyu organları ile harekete geçirebilmek, konuları canlandırarak yaşanır duruma getirebilmek amaçlandığına göre, yaratıcı drama bu süreçte çok uygun bir seçenektir. Böylece öğrenci, öğrenme sürecinde etkin hale gelmiş, kendi yaptığı çalışmalarla öğrenirken, diğer yandan da duyu organlarını harekete geçirip, olay ya da durumları yaşayabilmektedir. Yaratıcı dramada öğrenme süreci belli bir yaş grubunda yapılan, bitirilen ve belli bir sürede sonuçlandırılan bir olgu olmayıp, her yaş dilimine uygulanabilen bir yöntem olduğu için bu özelliği ile de öğretme- öğrenme yaşantılarının paylaşılmasındaki önemli yeri kolayca anlaşılabilir. Yaratıcı dramanın bir öğrenme yolu olarak en önemli varlığı, düşünsel, duygusal ve bedensel boyutlarıyla bütünlüğe ulaşmış olmasıdır.

Yaratıcı drama eğitseldir; ezbercilik, aşırı ussal ve bilgisel bir eğitim, bilgi yüklemesi, okul yaşamından zevk almayan, eğitimin duyuşsal yanını önemsemeyen, öğrencinin yaşayarak öğrenip kendi çıkarsamalarına varamadığı eğitim sistemi karşısında alternatif öğretim yöntemi olarak yaratıcı drama görülmektedir³²⁶. Amerikalı eğitim teknolojü Edgar Dale'nin düzenlediği ve "Yaşantı Konisi" adını verdiği sınıflama, eğitim yaşantılarını seçme ve eğitim durumlarını düzenlemeye yardımcı bir model olduğunu aktarmakta ve yaşantı konisinin dayandığı bilimsel ilkeler de şöyledir:

1. Öğrenme işlemine katılan duyu organlarımızın sayısı ne kadar fazla ise o kadar iyi öğrenir ve o kadar geç unuturuz.
2. En iyi öğrendiğiniz şeyler, kendi kendimize yaparak öğrendiğimiz şeylerdir.
3. Öğrendiğimiz şeylerin çoğunu gözlerimizin yardımıyla öğrenebiliriz.

³²⁶ Bkz: Tülay Üstündağ, a.g.y., ss:22-25.

4. En iyi öğretim somuttan soyuta ve basitten karmaşığa doğru giden öğretimdir.

Yaşantı Konisi'nde deneyimler ise sırasıyla şöyledir.

Sözel simgeler

Görsel simgeler,

Radyo, teyp ve hareketsiz resimlerle edinilen deneyimler,

Hareketli resimlerle edinilen deneyimler,

Televizyon ve edinilen deneyimler,

Sergiler yoluyla edinilen deneyimler,

Alan gezileri yoluyla edinilen deneyimler,

Gösteriler yoluyla edinilen deneyimler,

Dramatizasyon ve edinilen deneyimler,

Model ve örneklerle edinilen deneyimler,

Doğrudan edinilen maksatlı deneyimler.

Dale'ye göre, öğrenmede en fazla etki görme duyusu aracılığıyla sağlanmaktadır.

Bunun etkisi %83'tür. İşitme duyusunun ise %11, koklama duyusunun %4, dokunma

ve tatma duyusunun da %2'dir. Yaşantı Konisi'nde yer alan sıralamalar, doğrudan

deneyimleri, temsili deneyimleri ve soyut deneyimleri içermektedir. Yaşantı

konisine, yaratıcı drama açısından baktığımız zaman, konide tanımlanan tüm deneyimlerin yaratıcı drama çalışmalarında gerçekleştirildiğini görmekteyiz.

Yaratıcı drama çalışmaları daha önce de sözü edildiği gibi katılımcıların yaşantılarına dayalıdır. Yaşamın her alanına ilişkin olan öğrenme, gerçek öğrenme

yolu olmaktadır. Bu bağlamda, yaratıcı drama etkili bir eğitim ve öğretim yöntemi

olarak, çalışmamızın daha evvelki bölümünde açıklanan bilişsel, duyuşsal ve devinişsel davranış hedeflerini aynı anda bünyesinde barındırabilme özelliği ve

bireylerin farklı özelliğine, yeteneklerine de seslenebilen etkinlikleriyle, yaşamı bir bütün olarak kucaklayan, yaşantı yoluyla eğitimin en etkili yöntemi olmaktadır³²⁷.

Yaratıcı drama, katılımcılarına çeşitli öğrenme türlerini sunan bir yöntemdir.

Dramanın eğitimde sağlayabileceği yararların anlaşılması bakımından, öğrenme türlerini açıklamayı da gerekli kılmaktadır. Bu öğrenme türleri de şöyledir:

Yaşantılara Dayalı Öğrenme: Drama etkinliği, katılımcıların içinde aktif olarak yer aldıkları bir süreçtir. Canlandırılan, değişik rollerle oynanan bir olayın, konunun, sorunun, yaşantının ya da durumun, gerçek olmasa da önceden yaşanılarak öğrenilen

³²⁷ Bkz: Zülâl Bozdoğan, **Okulda Rehberlik Etkinlikleri ve Yaratıcı Drama**, 2.Baskı, Ankara, Nobel Yay. Dağ., 2006, ss:45-46.

bilgilerin, benzer durumlarda kullanılabilme olasılığının yüksek ve yararlı olmasıdır.

Devinim Yoluyla Öğrenme: Belleksel gelişimin devinime bağlı ve insanın kişiliğinin bir parçası olduğu belirtilerek, çok boyutlu zekâ kuramında da öngörüldüğü gibi devinimin; mimikler, jestler, dans, rol oynama vb. kişinin hem kendi devinimlerinden, hem de diğer insanların ve nesnelerin devinimlerinden öğrenilenlerin, günlük yaşamda da karşılaşılabileceği ve bu durumda kişiye yararlı olabileceği vurgulanmaktadır.

Aktif Öğrenme: Öğretenin değil, öğrenenin, liderin değil, katılımcının merkezde olduğu ve daha etkili olarak öğrendiği ileri sürülerek, katılımcının izlemek yerine, sürece aktif katılmasıyla hem dönüştürmek, hem yorumlamak, hem çözümlmek, hem de bireşim yapma yoluyla, kendisini, başkalarını anlaması mümkün olmaktadır.

Etkileşim Yoluyla Öğrenme: Yaratıcı dramada etkinlikler sırasında katılımcılar diğerleriyle, lideriyle sözlü ve sözsüz iletişimin yoğun kullanıldığı ve yaşandığı bir etkileşim halindedirler. Konuşmaktan, dokunmaya, göz iletişiminden, dinlemeye kadar yapılan birçok çalışmada, etkileşim, kavramların, konuların öğrenilmesinde büyük kolaylık sağlamaktadır. Kişilerarası etkileşimin insancıl yaklaşımına önem veren eğitimciler, öğrenme ortamının daha insancıl hale getirilerek, gruptaki insan ilişkilerinin ve yaşantılarının olumlu yönde etkilemesi ve öğrenme düzeyini yükseltmesini amaçlamaktadırlar.

Toplumsal Öğrenme: Günlük yaşamdaki öğrenmelerin çoğu toplumsal öğrenmedir. Konuşma, yeme, içme vb. davranışlar diğer kişiler gözlenerek öğrenilmektedir. Birey, ilgili davranışı gösteren kişiyi model alarak izleyip taklit etmekte ve böylece öğrenmektedir. Buna, gözlem yoluyla öğrenme denilmektedir³²⁸. Drama etkinlikleri sırasında katılımcılar, içinde buldukları grup aracılığıyla birçok kavramı, konuyu, toplumsal çevreyi, grubun yaşamla ilgili deneyimlerini, kuralları, davranışları vb. bilgilerle öğrenmelerini kolaylaştırmaktadır. İçinde yaşanan çevre konusunda en etkili bilgilenme, o çevredeki modellerin gözlenerek, taklit edilmesiyle olasıdır. Toplumsal olarak model alma, birçok davranışın etkili olarak öğrenildiği bir süreç olarak kabul edilmektedir. Model alma yoluyla saldırganlık, pasiflik ya da atılganlık vb. davranışlar, medya ya da doğrudan gözlemlerle öğrenilebilmektedir. Drama etkinliklerinin bir yararı da, yaşamda uygulanabilmelerinin daha kolay olmasıdır.

---

³²⁸ Bkz: Engin Karadağ, Nihat Çalışkan, **Kuramdan-Uygulamaya İlköğretimde Drama**, Ankara, Anı Yay. 2005, ss:86-90.

Tartışarak Öğrenme: Bir işlem ya da etkinlik öncesinde, sonrasında yapılan tartışmalar öğreticidir. Karşılıklı olarak tartışırken, aynı zamanda birçok kavram, konu daha da belirginleşip, birçok yönü ile irdelenebilmektedir. Drama çalışmaları etkinliği sonunda, soru-cevap yöntemiyle yapılan tartışmaların, çocuğa, öğrenciye, katılımcıya yaşadıklarını etiketleme, kavramlaştırma yönünden yararlı olduğu ve özellikle eğitici drama etkinliğinin yararlı olabilmesi için, yaşananlar üzerinde karşılıklı tartışmanın yararlı olduğu kabul edilmektedir.

Keşfederek Öğrenme: Keşfederek öğrenmenin, anlamlı öğrenme ile ilişkisini araştıranlar, anlamlı öğrenmenin, çocuğun çevresini araştırarak bazı bilgilere kendisinin ulaşması ve liderin düzenlediği etkinliklerde, katılımcıların inceleme, kullanma ve araştırmaya dayalı olarak, tümevarım yoluyla elde ettikleri bilgilerle gerçekleştirebileceğini ileri sürmüşlerdir. Yaratıcı dramaya katılanların bir yandan yaratıcılıklarını geliştirirken, diğer yandan da özgün şeyler yaratarak öğrenmelerini sağlayabilmektedir. Bu bakımdan; yaratıcılığını kullanarak keşif yoluyla öğrenmenin, karşılaşılan sorunları çözebilme yeteneğini de geliştirdiği bilinmektedir.

Duygusal Öğrenme: Yaratıcı drama çalışmaları, kişilerarası iletişimde olduğu gibi psikolojik bir yapıya sahiptir. Her drama etkinliklerinde etkileşimler olmaktadır ve psikolojik bir yapısı da bulunmaktadır. Yapılan etkinliklerde duyguların açığa çıkması, duygularda iz bırakan bir öğrenme, insanın kendisi ve diğer insanların psikolojik taraflarını fark etmesi ve kavraması anlamında bir öğrenme söz konusu olabilir. Duyguların yaşanmasının, farkına varılmasının psikolojik değerinin unutulmaması gerektiği hatırlatılarak, duyguların da dikkate alınmasını öneren, duygusal öğrenme de denilen, duygular yolu ile öğrenme, tutumlarımızı, davranışlarımızı etkileyerek, varoluşumuzun en önemli alanı olan toplumsal çevreye uyum sağlamada temel olmaktadır. Genel olarak, duygular ve öğrenme arasındaki en belirgin ilişkinin, duygusal öneme sahip olayların daha kolay hatırlandığıdır. Yaratıcı drama yaşantılarının, duyguların eşliğinde öğrenmeye olanak sağladığı ileri sürülmüştür. Özellikle küçük çocuklarla olan çalışmalarda, öğrenme sürecine bütün duyguların katılmasının önemine dikkat çekilerek, sözle verilen yönergeler yerine, hissettirmek bunun için de duyguları kullanmanın, öğrenmeyi kolaylaştıran bir yöntemdir.

İşbirliğine Dayalı Öğrenme: Bu, katılımcı/öğrencilerin ortak bir amaç doğrultusunda birlikte çalışmalarıyla sağlanan bir öğrenme türüdür. Yaratıcı drama çalışmalarında işbirliği kurarak, sorun çözmeye, özgün bir yaratı ortaya çıkarmaya ya da bilgi

toplamaya çalıştıkları işbirliği yoluyla öğrenme, drama etkinliklerinde çok sık yararlanılan bir öğrenme yoludur. Çünkü işbirliği kurma sırasında, yardımlaşma ve yardım alma, içinde bulunduğu grupla beraber çalışma, grup birliğinin farkına varma gibi önemli deneyimler yaşanmaktadır. Böylece, gelecekte de iş yaşamında önemli bir beceri olarak, belirli bir konuda çalışma için başkalarıyla birlikte, hem kendi görüş ve yeteneklerini ortaya koyabilecek hem de başkalarının katkılarını destekleyerek, kabul ederek çalışabilme alışkanlığı kazanabileceği ileri sürülmektedir. Bu öğrenme türü yaratıcı/eğitici dramaya çok iyi uyan bir öğrenme türüdür, çünkü drama sırasında, katılımcılar grupla birlikte çalışmaktadırlar.

Kavram Öğrenme: Kavram öğrenmenin, bilişsel öğrenme sürecinde önemli olduğu kabul edilmektedir. Kavramların oluşması, ilk izlenimlerin bellekte unutulmaması ve sonraki benzer izlenimlerle gruplanarak etiketlenmesi sonucunda oluşmaktadır. Özellikle, çocukların temel kavramların öğrenilmesinde, fiziksel ve toplumsal çevreleriyle kurdukları doğrudan etkileşimin önemi bilinerek, bu tür yaşantıların olduğu drama çalışmaları yadsınamayacak katkılar sunmaktadır. Drama etkinliklerinin sonunda yapılan değerlendirme aşaması, etkinlik sırasındaki yaşananların etiketlenerek, düzgülenerek, sınıflandırılarak, ayırt edilerek, adlandırılarak ve tanımlanarak, bilişsel düzeyde kavramlaştırılmalarına yardımcı olmakta ve bir kavramı öğrenmek ve o kavramı algılamak için, aktif olarak yaşamının yeterli olmadığı ve o kavramı sözel olarak da tartışmanın gerektiği önemle vurgulanmaktadır. Yaratıcı dramadan yukarıda sayılan tüm öğrenme yaşantılarını sunan bir eğitim tekniği olarak söz edilmesinin nedeni, bu tekniğin, katılanlarca tüm duyu organları için öğrenme malzemesi sunabilmesinden kaynaklanmaktadır. Katılımcıların, kendileri tarafından yaşanan ve tüm duyu organlarına dayanarak elde ettikleri yaşantıları kazandıran araç ve yöntemler arasında yaratıcı drama etkinlikleri önemli yer almaktadır. Yaratıcı drama etkinlikleri, sağladığı uyarıcı ve duyarlılık zenginliği ve çeşitliliği ile katılan herkesin eğitilmesi sürecinde çok geniş olanaklar sunmakta olduğu ilgili uzmanlarca da kabul edilmektedir³²⁹.

Yaratıcı Drama Bir Disiplindir. Yaratıcı dramanın disiplin olup olmadığı konusundaki ileri sürülen görüşler ancak, bilimin işlevlerinden yola çıkıp, bilimin özellikleri ile bağ kurularak açıklanabilir. Bu bağlamda bilimin işlevlerine

---

³²⁹ Bkz: Alev Önder, **Yaşayarak Öğrenme İçin Eğitici Drama**, İstanbul, Epsilon Yay., 6. Basım 2004, ss:55-71.

baktığımızda, üç temel işlevinin olduğu görülmektedir: Betimleme işlevi, açıklama işlevi ve kontrol işlevidir. Bilimlerin kendi inceleme alanlarındaki olayları, durumları, nesnelere ve olaylar arasındaki ilişkileri olduğu gibi göstermesi, betimleme işlevi olarak tanımlanabileceği ifade edilmektedir. Açıklama işlevinin ise; bilimlerin bu işlevleriyle doğal ve toplumsal olayların nedenlerini ortaya çıkararak genellemeler üretmesinde açıklanmasını bulmakta olduğudur. Kontrol işlevinde; bilimlerin olayları açıklamayı başardıktan ve olaylararası ilişkilerin tespitini yaptıktan sonra, hangi durumlarda ve gelecekte neler olacağını öngörmelerine ve böylece doğayı kontrol edebilme ve insan yaşayışını düzenleme olanağı sağlamasıyla açıklanabilmektedir. Yaratıcı dramının kapsamına bakıldığında, örnek olarak yaratıcılığa yönelik etkinlikler dizisi hakkında, inceleme yapılmakta, yapılan incelemelerden sonra elde edilen verilerle, kişinin okul başarısı arasındaki ilişki ve elde edilen sonuçlara göre bireyin kişilik özelliklerini yordama, bilimin üç temel işlevinden de yararlandığını belirten bir kanıt olarak gösterilmektedir.

Bir inceleme konusunun alan sayılabilmesi için de bazı özelliklere sahip olması gereğinden yola çıkarak, buna göre; yaratıcı dramının kendine özgü bir çalışma alanı bulunduğu, bilimsel yöntemle bilgi ürettiği ve yine bilimsel yöntemle verilerin belli yöntem ve tekniklerde toplandığı, bu durumda bulunan yaratıcı dramının bağımsız bir inceleme alanına sahip olduğu belirtilmektedir. Bilimsel yöntemleri kullanarak alanıyla ilgili sorunları çözebilen ve elde ettiği bilgileri de başta eğitim olmak üzere diğer alanlarda da uygulamalarını geliştirmede kullanmaktadır.

Üstündağ'ın aktardığına göre; bir disiplinin alan sayılabilmesi için üç temel özelliğe sahip olması gerekmektedir. Bunlar:

1. Disiplinin sahip olduğu ilkeler,
2. Disipline ait bilgi birikiminin olması,
3. Bu disiplinde çalışanlardır.

İlkeler, ilgili disiplinde doğruluğu kanıtlanmış önermeler olup, disiplinle ilgili yol gösteren ve değerlendirici niteliğe sahiptirler. Yapılan bir iş sonucu ulaşılan genellemelerle birlikte ilkelerin, o disiplinin alan olma niteliğine katkıda bulunduğu ifade edilmektedir. Yaratıcı dramının da bilimsel verilerinin bir bölümünü eğitime ilgili diğer alanlardan ödünç alarak, ilkeler geliştirdiği ve bu açıdan; alan olmanın ilk ve temel ölçütüne sahip olduğudur.

Bir disiplinin alan sayılabilmesi için, o disipline ait bilgi birikiminin olması ve ilgili disiplinin o bilgi birikimi üzerinde kurulması, o disiplinin içinde uygulama olanağı verecek durumlar yaratması gerekmektedir. Bu bağlamda kuram ile uygulamanın birbirleriyle dengeli bir biçimde yer almasının gereği vurgulanırken, yaratıcı dramada eğitim bilimlerinin ve diğer bilimlerin birçoğundan yararlanarak kendi alanına ait bilgi üretilmesi sözkonusudur. Bu özelliğinden ötürü alan sayılabilmesi konusunda, ikinci temel ölçüte de sahip olmaktadır. Herhangi bir disiplinin alan olarak sayılıp, kabul edilebilmesi için, o disiplinde çalışanların olması ve başta üniversiteler olmak üzere o disiplinle ilgili derslerin okutulması gerekmektedir. Disiplinde çalışanların, kuramı oluşturup, uygulamalarla birlikte bilgi üretmeye devam etmeleri gerekmektedir. Yaratıcı drama da bir alandır ve bu alanda bilgi üretenler olduğu gibi, bu bilgileri kendi uzmanlık alanları doğrultusunda, uzmanlıklarına uyan bir biçimde uygulayanlar da bulunmaktadır. Yaratıcı drama alanında eğitimin hedeflerine ulaşmada, eğitim bilimlerinin verilerinden yararlanarak, eğitimin hedeflerinin tespiti, hedeflerin davranış biçimlerine dönüştürülmesi, eğitim ortamlarının hazırlanması ve öğretimin uygulanması ile ilgili araştırmalar ve çalışmalar yapılmaktadır³³⁰.

Toplumsal ve Kişisel Gelişim Yöntemi Olarak Yaratıcı Drama: Drama süreçlerinde gerçekleşen öğrenme ve toplumsallaşmadan başka, bazılarının göre drama, kendine saygıyı ve güven duymayı geliştirmekte, bazılarının göre ise, bir grubun üyesi olmanın getirdiği toplumsal gizil gücü vurgulamakta, bazıları için de iletişim ve sorun çözme yetilerini geliştirmektedir. Edilgin olmak yerine katılımcı olmayı, bağımlılık yerine bağımsız olup karar verebilmeyi, yetkinleşmeyi, demokratikleşmeyi kazandırabilmesi, yaratıcı dramının diğer nitelikleri olarak vurgulanmaktadır³³¹. Yaratıcı dramının işlevlerine ve amaçlarına baktığımızda, genel olarak kişilik gelişimini destekleyen yapısının ortaya çıktığı görülmektedir. Daha önce de açıkladığımız ve çeşitli uzmanlarca da vurgulanmış olan bu amaçlar arasında; Demokratik yönde bir kişilik geliştirmesi, sorun çözme ve karar verme becerisi kazandırması, kendisini ifade edebilme becerilerinin kazandırılması, toplumsallaşması, işbirliği yapması, paylaşması, sorumluluk duygusuna sahip olması, edilgin olma yerine aktif katılımcı olması, iletişim becerilerine sahip olması,

³³⁰ Bkz. Tülay Üstündağ, a.g.y.,ss:22-27.

³³¹ Bkz. İnci San, **Eğitimde Yaratıcı Drama**, İnci San'a Armağan, Yaratıcı Drama 1985-1998 Yazılar, Ed: H.Ömer Adıgüzel, Ankara, Naturel Yayınları, 2.Baskı, 2006, ss:54-55.

başkalarını anlayabilmenin ve çok yönlü düşünebilme zenginliği kazanması olarak belirtilmektedir.

Bu bağlamda, drama etkinlikleri içerisinde yer alan birey, bir taraftan etkinliklerin gereklerini yerine getirirken, gizil bir süreç olarak kendini de gözlemekte, güven duygusunu tartmakta, iletişim yeteneklerini gözden geçirmekte, grup içindeki işlevini, gruba olan katkısını, yeterli ya da yetersiz kalan yönlerini değerlendirmekte, adeta özeleştirisini yapmaktadır. Böylece kendisine ve çevresine ilişkin farkındalığı artan birey, kendisini tanımakta ve doğru bir biçimde ifade etmeyi öğrenmekte, ilişkileri değerlendirmede farklı bakış açıları geliştirerek çok yönlü düşünmeyi ve iletişimde insanları kendine özgü nitelikleriyle kabul ederek duygudaşlık becerisini geliştirmektedir. Bu bağlamda, yaratıcı drama, duyuların eğitimine yönelik bir yöntem oluşuyla, kişinin kendisini tanımasını ve sağlıklı-gerçekçi bir öz bilinç oluşturmasına sunduğu katkı ile kendine ve duygularına yönelik farkındalığını artırarak duygularını kontrol edebilme ve kendine, ifade edebilme becerisi kazandırmasıyla, kişilerde duygudaşlık becerisini geliştirmesi, kişilerarası ilişkilere istekli hale gelmesini sağlamasıyla, bir çeşit beceri eğitimi de olmasıyla da duygusal zekaya dönük olmaktadır. Bu amaçlar ve yararları doğrultusunda, yaratıcı drama aynı zamanda da kişisel-sosyal gelişim yöntemidir. Araştırdığımız kaynaklarda da yaratıcı dramanın duygusal zekâya dönük olması ve kişisel-sosyal gelişim yöntemi olması dolayısıyla Psikolojik Danışma ve Rehberlik hizmetlerince kullanılabilir etkili bir grup rehberliği yöntemi olarak kabul edilmektedir³³².

A.B.D.Texas Üniversitesinde yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre, zaman etmeni sabit tutulmak kaydıyla, hatırlama oranları şöyledir:

İnsanlar okuduklarının %10'unu,

Duyduklarının % 20'sini,

Gördüklerinin % 30'unu,

Hem görüp, hem duyduklarının %50'sini,

Görüp, duydukları ve söylediklerinin %80'ini,

Görüp, işitip, dokunup, yapıp söylediklerinin %90'ını hatırlamaktadır³³³.

³³² Bkz: Zülâl Bozdoğan, **a.g.y.**, ss:49–50.

³³³ Bkz: J.S.Kinder, **Using Instructional Media**. New York: Litton Educational Pub.Inc., 1973, p:39.

Yapılan bu araştırmanın sonuçlarına bakıldığında, drama çalışmalarında yapılan etkinliklerin sonucunun, araştırma sonucuyla örtüştüğü görülmektedir.

2.2.1.YARATICI DRAMADA KULLANILAN TEKNİKLER

Bir öğretim yöntemi olarak da kullanılan yaratıcı drama, içinde birçok teknikleri barındırmaktadır. Bu teknikler, bir yandan yeni anlatım araçları oluşturmaya olanak sağlamakta, diğer taraftan da ele alınan konunun geliştirilmesine, çeşitli çatışma durumlarının giderilmesine, çözülmesi gereken sorunlara yardımcı olmaktadır. Yaratıcı drama başta tiyatronun teknikleri olmak üzere birçok teknikten yararlanmaktadır. Yaratıcı dramada kullanılan tekniklerin başında “Doğaçlama” ve “Rol Oynama” gelmektedir. Diğer kullanılan teknikler, daha çok süreç içerisinde sorunla karşılaşıldığında ya da dramanın geliştirilmesi istendiğinde başvurulan çözüm araçları olarak görülmektedir. Tekniklerin bazıları, daha çok psikodramanın kullandığı teknikler olup, bu nedenle kullanıldığı koşullar ve kullanıcıların drama-psikodrama ilişkisine yönelik yeterliliklerinin olmasını gerektirmektedir. Yaratıcı dramada kullanılan bazı tekniklerin, farklı liderler ve alan uzmanlarında farklı adlar alabilmektedir. Aşağıda yaratıcı drama etkinliklerinde kullanılan belli başlı teknikler:

Doğaçlama: Doğaçlama, yaşamda hazırlıksız olmayı ve ortaya çıkan bir duruma o an içinden geldiği gibi tepki vermeyi ifade etmektedir³³⁴. Doğaçlama, kalıpları önceden belirlenmeden, belli bir düzenleme yapılmadan, düş gücüne dayalı, anında ve kendiliğinden ortaya çıkan, özgür bir yaratma eylemi olarak açıklanmaktadır³³⁵.

Ergün ise; yapıtında doğaçlamayı, “genel olarak monotonluktan, sıradanlıktan ve tek tip olmaktan kurtulup, aniden gelişen olaylar karşısında yaratıcı olmak”³³⁶ biçiminde tanımlar. Bir başka tanımda da doğaçlama, herhangi bir hazırlık olmaksızın, seçilen ya da verilen konuyu, akışı önceden saptanmamış, o

---

Akt.Özcan Demirel, **Öğretme Sanatı**, Ankara, PegemA Yay., 7.Baskı, 2004, s.57.

³³⁴ Bkz: Tülin Sağlam, **Kendi Oyununu Kendin Yap**, Ankara, Deniz Kitabevi,2007, s.43.

³³⁵ Bkz: Ruken Akar, **Temel Eğitimin İkinci Aşamasında Drama Yöntemi İle Türkçe Öğretimi: Dorothy Heathcote’un Uzman Rolü Yaklaşımı**, Adana, T.C.Çukurova Üniv., Sos. Bil. Ens., Eğ. Bil. Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2000, s.34.

³³⁶ Selda Ergün, a.g.y., s.13.

anda oluşturularak geliştirilen özgün bir estetik ürün oluşturma süreci³³⁷ olarak belirtilmiştir. Bu tanımlar doğrultusunda doğaçlamada ortaya çıkan ürün, bir başkası tarafından yinelenemez ya da aynısı canlandırılmaz. Doğaçlamanın, kişinin kendiliğindenliğini geliştirdiği ve doğaçlama sırasında bireyin yaşantıları ve gerçek olaylar arasında ilişki kurarak, zihin ve duyuşlar sırasında hızlı bağlar kurdukları ve doğaçlamanın bir anlatım aracı olarak özgürlükler sunduğu ancak, doğaçlamada akla her gelenin de yapılamayacağı vurgulanır.

Yukarıda sayılan özelliklerin gözönünde bulundurularak drama etkinliklerine taşınmasının önemli olduğu ve katılımcıların planlanan çeşitli kazanımlarını doğrudan etkilediği vurgulanmaktadır. Doğaçlamada, bir anlatım aracı olarak insan bedeninden, nesneye kadar her şey kullanılabilir. Katılımcıların kendiliğinden katılımları ya da tepki vermeleri onların doğallıklarının gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Doğaçlama sırasında bireyler, yaşadıkları ya da gözlemedikleri gerçek olaylarla kurgusal olan arasında ilişki kurarak değişik duyular yoluyla bu durumları dışa vururlar. Her türlü araç gereç ya da bir öyküden, vb. yola çıkılarak yapılabilen doğaçlama anlık katılımı olabileceği gibi, öncesinde kısa kurgularla da yapılarak yaratıcı düşüncenin gelişimine katkı sağlar.

Rol Oynama: Rol oynama, tiyatro ve dramayla ilgili tüm etkinliklerde temel oluşturmaktadır. Katılımcıların kendi adlarına yapamadıkları ve söyleyemediklerini, içine girdikleri rolde yapmalarını kolaylaştırmakta ve onlara, kendilerini cesaret ve güvenle anlatma olanağı vermektedir. Katılımcıların bir role bürünerek belli bir durumu ortaya koydukları durumdur. Bu anlamda rol oynamak, katılımcıların azami ölçüde yaratıcı olacakları güvenli bir ortamda, herhangi bir role bürünmeleridir. Role uygun olarak, katılımcılar; geçmişe, geleceğe uzanabilirler, rol içinde herhangi bir yere yolculuk yapabilirler, düşünce üretebilir, zihinsel yaratıcılıklarını geliştirebilirler. Rol oynama kısaca, bir “şey”in yerine, kendimizi koyup canlandırma olarak tanımlanmaktadır³³⁸.

Anlatı Tekniği: Herkes günlük yaşam içinde, birbirlerine bir şeyler anlatmaktadır. Bu anlatımlar bir bilgiyi içerebilir, yaşadıklarıyla ilgili olabilir, bazen duyduğunu, gördüğünü ya da düşündüklerini anlatma biçiminde de olabilmektedir.

³³⁷ Bkz:H.Ömer Adıgüzel, **Yaratıcı Drama**, a.g.y., s.260.

³³⁸ Bkz: H. Ömer Adıgüzel vd. (Ed: Ali Öztürk), a.g.y., s.135.

Yaratıcı dramada teknik olarak anlatımın kullanılması, değişik biçimlerde olabilir. Herhangi bir öykünün, romanın, şiirin vb. canlandırılması sırasında özetleme yapmak için anlatıya başvurulabilmektedir. Bir karakterin öyküyü anlatırken, diğerleri de anlatılanları canlandırabilir ya da sahneler birbirlerine bağlı olarak anlatılarak çözümlenmeler ve yorumlar yapılabilmektedir. Anlatı tekniği; dil gelişiminden, estetik eğitime ve toplumsal davranışların geliştirilmesi için olanaklar sunmaktadır.

Aradaki Boşluk: Katılımcıların, karakterleri birbirine olan yakınlık derecelerini gözönüne alarak mesafelendirip düzenleme yapılmasıyla oluşmaktadır. Bir başka deyişle; katılımcıların oluşturdukları karakterlerin, aralarındaki yakınlık-uzaklık ve onların ilişki türleri ; Ne kadar uzak?, ne kadar yakın?, kim, kime daha yakın?, kim, kimin nesi oluyor? vb. hakkında ipuçları verebilmelidir. Etkinlik sırasında oluşan yakınlaşmalar-uzaklaşmaların artması ya da azalması durumu, onların konumlarına yön vermektedir.

Bilinç Koridoru: Bu teknik, dramada olay örgüsünün devam ettiği süreçte, ana karakterin karşılaştığı herhangi bir ikilem durumu ya da içinden çıkamadığı bir durumun görülmesine, anlaşılmasına yardımcı olan bir tekniktir. Katılımcılar, yüzleri birbirlerine dönük ve karşılıklı dizilerek bir koridor oluştururlar. Ana karakter, oluşturulan bu koridorun ortasından yavaş yavaş yürürken, katılımcıların her biri, ilgili konu, sorun, ikilem vb., kendi farklı duygu ve düşüncelerini söylerler ve ana karakterin vicdanının sesi olurlar. Bu tekniğin uygulanması, her katılımcıya farklı öneriler sunabilme olanağı verir. Karakter koridorda yürürken, katılımcıların çeşitli tonlamalarda çıkardıkları sesler, cümleler ve vurguları da farklı olmakta ve bu süreçte koridor boyunca önerilen düşünce ve duygulanım durumları, karakterin bir karara varmasına yardımcı olmaktadır. Görüşlere uymayan karşıt görüşler biçiminde de düzenlenebilir. Bazı liderlerce bu teknik “düşünce tüneli” olarak da adlandırılmaktadır³³⁹.

Bölünmüş Ekran Tekniği: Bu teknikte, katılımcılar, farklı zaman ve yerde gerçekleşen iki ya da daha fazla sahne planlayıp, daha sonra da filmlerde olduğu gibi bu iki sahenin arasındaki olayları, ileri ya da geri gitme biçiminde

---

³³⁹ Bkz: H. Ömer Adıgüzel vd. (Ed: Ali Öztürk), a.g.y., s.128.

çalışırlar. Sahneleme biçimi, çalışmanın bütününi bozmayacak biçimde bölünmelidir. Bölünen bu sahnelerin kurgulamasının, bağlantılarının ve karşılıklı ilişkilerinin çok dikkatli bir biçimde hazırlanmasına önem verilmesi gerekmektedir.

Dedikodu Halkası: Drama çalışmaları içinde bulunan karakterlerin davranışlarının, etkinliğe katılan katılımcılar tarafından çeşitli söylenti ve dedikodu yapılarak çekiştirilmesi, eleştirilmesidir. Çember-halka biçiminde oluşturulan bir biçimde, yapılan dedikodular halkadan yayılarak ilerler ve daha da çarpıtılır, büyütülür, abartılır. Bu durumun; dramının ileri aşamaları için çelişkileri ve çeşitli gerginlikleri belirlemede faydalı bir teknik olarak kullanılabilir³⁴⁰.

Donuk İmge: Bu tekniğin özelliği drama sırasında önemli görülen bir durumun gerçekleştirilirken, katılımcıların donuk olarak bir fotoğraf oluşturması durumudur. Oyundaki herhangi bir eylem, söz, bir fotoğraf gibi ya da videodaki bir karenin durdurulup, dondurulması anıdır. Bir başka deyişle donuk imge; jest ve mimiklerle, anlatılmak istenen durumun hareketsiz biçimde, bedensel ifade edilmesidir. Drama liderinin düzenleyip verdiği yönergeyle oluşturulan imgesel fotoğraflar, o doğaçlamanın dışında kalan diğer katılımcıların, bu imgeler üzerinde kısaca konuşup, çözümlenmeler yapmalarındır. Ancak oluşturulan bu fotoğrafların, fotoğraf dışında kalan katılımcılar tarafından anlaşılabilmesi önem taşımaktadır. Bu tekniğin kullanılmasının temel nedeni, katılımcıların kendi bedenlerini kullanarak üç boyutlu durağan görüntüler ortaya çıkarmalarıdır. Bununla birlikte birçok farklı biçimlerde kullanılmaktadır. Bunlardan bazıları:

Bedeni denetleme aracı olarak,

Dramaya başlangıç olarak,

Belli noktalara odaklanabilmek,

Beden dili ve göz iletişiminin önemini kavratılabilmek,

Bir öyküdeki anahtar kavramlar ve önemli bölümleri seçebilmek,

Anların fotoğrafını almak ve böylece kurgusal bir yapıya oturtmak,

Öykü oluşturma anlayışı geliştirmek,

Olaylara yeni açılımlar sağlamak,

Sınırlı bakış açısından sıyrılıp daha geniş düşünmeyi sağlamak vb. sıralanmaktadır.

---

³⁴⁰ Bkz: H. Ömer Adıgüzel vd. (Ed: Ali Öztürk), a.g.y., s.128.

Donuk imge çalışmaları kolayca tekrar edilebilmekte ve bu özelliği nedeniyle birçok avantajı bulunmaktadır. Bir imgeye farklı açılardan tekrar tekrar yaklaşarak böylece; görüşlerimizi farklı yönlerde derinleştirebileceğimiz ifade edilmektedir³⁴¹.

Düşünce İzleme: Drama çalışmalarında, bir karakterin aklından geçen ve duyamadığımız, düşünceleri açığa vurulmaktadır. Bir grup içindeki katılımcılar, canlandırmalarını yaparken herhangi bir pozisyonda donarlar. Lider, donan kişilere duygu ve düşüncelerini yüksek sesle ve birkaç tümceyle anlatmaları için sorular sorar. Bu da, her bireyin omzuna hafifçe dokunma ya da onların başının üstünde kartondan yapılmış olan bir düşünce balonu tutularak olmaktadır. Seçenek olarak düşünce izleme, katılımcıların bir tanesinin, yine katılımcıların içinden birinin duygu ve düşüncelerini yüksek sesle söylemesi biçiminde de olabilmektedir.

Forum Tiyatro: Forum tiyatro kendi başına bir teknik olmamakla birlikte, toplumsal konuları ele alması ve değişik yaklaşım ve çözümler üretmeye olanak sağlaması, izleyen ve izleneni oyuna katması nedeniyle drama çalışmalarında bir teknik olarak ele alınıp, kullanılmaktadır. Forum tiyatro, Augusto Boal'un öncülüğünde geliştirilmiştir. Bir oyunun bölümünde ya da doğaçlama, küçük bir grup tarafından oynanırken, oyunun herhangi bir yerinde oyuncuların ya da izleyicilerin oyunu durdurup (dondurur) oyunun gidişine müdahalede bulunmalarıdır. Müdahale eden izleyici rol alabilir, rol kişilerini sorgulayabilir ya da oynanan oyunun seyrini değiştirebilmektedirler. Bunun amacı, sorunun nasıl çözüleceğine ilişkin yanıtların aranmasıdır. Oyunun gidiş yönünden, yalnızca oyuncular değil, aynı zamanda izleyiciler de sorumludur. İzleyicilerin müdahalesi, oyunun yönünü ya da sorunun durumu değiştireceğinden dolayı sorumluluk paylaştırılmaktadır. Drama çalışmalarında böylece katılımcıların ya da gözlemcilerin dramayı kurallı biçimde etkilemelerine izin verilmiş olmaktadır. Oyunun seyri sırasında, oyuncularla, seyirciler arasında, iletişimi sağlamak için bir yönetici gereklidir. Boal'e göre, herkes tiyatro yapabilir, sorun estetik değil, birlikte bir şey yaparak tiyatro yapmak ve önemli olan sorunu tiyatroya özgü araçlarla tartışmaya açmaktır. Seyircinin oyuna katıldığında nasıl bir oyunculukla oynadığı önemli değil, ne söylediği önemlidir³⁴².

---

³⁴¹ Bkz: H. Ömer Adıgüzel vd. (Ed: Ali Öztürk), a.g.y., s.129.

³⁴² David Davis, **Drama Learning And Mental Developmend**, vol 6, number:1, Akt: Ruken

Fotoğraf Anı-Tablo: Alanın uzmanlarınca birbirine çok benzetilen fotoğraf anı ve tablo çalışmalarının değişik çalışmalara uyarlanma olanağı da bulunmaktadır. Örnek vermek gerekirse gruptakilerin birkaçına bir fotoğraf oluşturmaları istenir. Daha sonra katılımcılardan bu fotoğrafa katkıda bulunmaları istenir. Bu bir savaş kahramanının anıtı olabilir, herhangi bir zaferi hatırlatan bir anıt olabilir vb. Gruptaki katılımcılar fotoğrafı oluşturmaya başlarken bir başlangıç anı belirlenir ve daha sonra diğerleri buna katkıda bulunmaya başlarlar. Burada dikkat edilmesi gereken noktanın çalışmanın başlangıcında mutlak sessizlik ve konuya yoğunlaşmanın çok önem taşıdığıdır. Birkaç kişiyle başlayan fotoğrafa, daha sonra katılımcıların tümü katılarak genel bir fotoğraf oluştururlar. Bu tablonun oluşturulması sırasında katılımcıların yerini tam olarak koruyabilmesi için diğerlerinin mümkün olduğu kadar hızlı hareket etmesi gerekmektedir. Bu nedenle herkesin aldığı biçimi aklında tutması gerekir. Fotoğraf tamamlandığında, dağılmadan önce katılımcıların el, kol, yüz ifadeleri vb. ayrıntıların tabloya yansıtılması çarpıcılığı ve hazzı ayrıca arttırmaktadır. Bunların yanı sıra doğaçlamalar yapılırken gruptan fotoğraf yapmaları istenebilir ve rolleri açıkça belirlemek için, herkesin rol için belirlediği durumu alması istenerek, diğer katılımcılardan bunların kim olduğu, ne iş yaptıkları vb. konuları betimlemeleri istenir. Böylelikle, canlı biçimde fotoğrafın yapılmasına karar verilmiş olmaktadır. Fotoğraf oluşturulunca bir mermer ya da taş blok olarak heykel oluşturma aşamasına geçilebilmekte, bunun için de katılımcıların birbirlerine yakın olması, yakın durması ve heykelin doğal bir parçası olması gereklidir. Heykel tamamlandığında, tam ifadesi anlaşıldığında heykel çözülebilir. Bu sırada müzikte kullanılabilir.

Gerçek An: Yaratıcı drama çalışmaları yapan katılımcılarından oluşan bir grubun, yapılan çalışmalar içinde, akılda kalabilecek, bir “son sahne” tasarlanmasına dayalı bir teknik olarak bilinmektedir. Grupta olanlardan, sonuç sahnesi için çalışmanın adeta özünü belirleyen, bir odak noktası yaratmaları istenir. Bu yaratılan, gerçek an’dır³⁴³.

Geriye Dönüş: Drama sürecinde, rol, kişi ya da kişileri, dakikalar, saniyeler, günler ya da yıllar önce olan olayları canlandırma biçiminde uygulanan bir

---

Akar, a.g.y. s.29.

³⁴³ O’Neill, C. and Lamberd, A., **Drama Structures: A Practical Handbook For Teachers.** Hutchinson, London, UK,1984,, a.g.y., Akt: Ruken Akar, s.31.

tekniktir. Oluşturulan dramada, şimdiki durum ve geçmiş arasındaki ilişki, geriye dönüş sahneleri gösterilerek pekiştirme yapılır, karakter, geçmişin can alıcı görüntüleriyle karşılaştırılır. Bu süreç karakterlerin geçmişlerini, odaklandıkları ya da içinde buldukları durumu görmesini sağlamakta, aynı zamanda da bugünle de bağlantı kurmaya yardımcı olmaktadır. Dramatik geçmiş ve şimdi kavramları arasındaki ilişki, oyun ya da doğaçlama devam ederken geçmişte yaşanmış olan sahneler, aralara serpiştirilerek pekiştirmeler yapılabilmektedir.

İç Ses-Kafa Sesi: Bu teknik drama çalışmalarında karakterlerin karşılaştığı bir sorunun karmaşık yönlerinin aydınlatılması için kullanılmaktadır. Örneğin, aralarında çatışma durumu olan iki karakter seçilir. Ayrıca gruptan iki kişi daha seçilir, seçilen kişiler çatışan kişilerin iç sesleri (kafa sesi) olurlar. O karakter; adeta sesli olarak düşünüyormuş gibi çatışan düşüncelerini dile getirirler ya da değişik tercihler kullanarak karaktere drama süreciyle ilişkili olan önerilerde bulunabilmektedirler. Bu teknikle birlikte karakterler, karşılaştıkları sorunların ayırtına daha fazla varabilir, diğerleriyle duruma karakterle birlikte girerek düşüncelerini belirtip, gerilimi arttırabilir veya azaltma yolunu tercih edebilirler³⁴⁴.

Küçük Gruplarla Doğaçlama: Katılımcı grubunun, küçük alt gruplara bölünüp, ana temaya bağlı olarak çalışmalar yapılması ve yaptıklarının birleştirilerek bir bütünü oluşturmasıdır. Küçük gruplar herhangi bir olaya ilişkin değişik bakış açılarını yansıtmak için doğaçlamaların planlanıp, hazırlanıp sunulmasına dayanmaktadır. Doğaçlamaların yaşantı ya da duruma ilişkin bireylerin varolan birikimlerini yansıtmasını sağladığı ve düşüncelerin belli biçimde düzenlenmesinin, içeriğinin seçilmesinin, karakterlerin belirlenmesinin, olay ve diyalogların oluşturulmasının, eylemde bulunabilme becerilerinin geliştirilmesinin ve canlandırmalarda güvenin sağlanmasının önemi ayrıca vurgulanmaktadır³⁴⁵.

Mektuplar: Yapılan yaratıcı drama çalışmasında, devam eden süreç içinde, yeni bir düşünce, odak noktası ya da gerilim katmak amacıyla grubun hepsine ya da daha küçük gruplara, lider tarafından önceden hazırlanmış mektupların verilmesi biçiminde oluşan bir teknik olup, verilen bu mektuplar, yapılan etkinliğin birdenbire seyrini değiştirebileceği gibi, ikilem durumundaki

³⁴⁴ Bkz.H. Ömer Adıgüzel vd. (Ed: Ali Öztürk), a.g.y.,s.132.

³⁴⁵ John Somers,**Drama in the Curriculum**, Cassell Educational Limited,1994, Akt: (Ed: Ali Öztürk), a.g.y., s.128.

katılımcıların, karar vermesine yardımcı da olabilmektedir. Ancak bu tekniğin “Rol İçinde Yazma” tekniğinde yer alan mektup yazma etkinliğiyle karıştırılmaması gerektiğine dikkat çekilmektedir.

Oyunlaştırma (Dramatizasyon): Bu teknikte temel olan, metne bağlı olarak oyunlaştırmadır. Herhangi bir konunun, metnin seçimi, rollerin dağıtımı daha çok lider tarafından yapılmaktadır. Örneğin lider, katılımcılara roman, şiir, öykü vb. yazın türlerinden birinin tümü ya da bir bölümünü okur, anlatır. Daha sonra da rolleri dağıtır ve katılımcılardan bu öyküyü canlandırmalarını ister. Bu tür canlandırmalar, tiyatro gibi benzer bir süreci izlemektedir. Bu tekniğin kullanılması durumunda, öykünün, romanın vb. katılımcılara, yönelik olması, sahne ve giysilerin öyküde anlatılan gerçek atmosferi yansıtan, karakterlerin de ilginç olmasına özen gösterilmesi gerektiği belli özellikleri olarak öne çıkmaktadır.

Liderin Rol Alması (Lider Rolde): Bu teknik aynı zamanda öğretmenin role girmesi olarak da adlandırılmaktadır. Yapılan drama çalışmalarında katılımcılarla birlikte lider/öğretmenin de rol alması söz konusudur. Dramatik kurguyu biçimlendirmek için çok önemsenen bir tekniktir. Drama çalışmalarında, katılımcılarla birlikte liderinde rol alması için, sanatçı becerilerine sahip olması beklenmez, katılımcılardan en iyi tepkiyi alabilmek için, onları eyleme geçirebilme gücüne sahip olmaktır. Liderin rol almasıyla, katılımcılara rol içinde yardım ve öneri isteyen birinin rolüne liderin girmesiyle önemli kazanımların elde edileceği düşünülmektedir. Bu teknik, katılımcıları/öğrencileri dramanın içine çekmek, sahne düzenini kurmak, tanımlama ve rol için alıştırmalar yapmak ve diğer taraftan da grubun rahatlığını sağlamak amacıyla kullanılmaktadır. İçekapanıklığın, utangaçlığın ve topluluk önünde olma korkusunun giderildiği yapılan çalışmalar sonucunda anlaşılmıştır.

Özel Mülkiyet-Bitmemiş Nesnelere: Bu teknikte ana karakter, özenle seçilmiş kişisel nesnelere yardımıyla tanıtılır. Bu nesnelere; mektuplar, raporlar, kostümler, oyuncaklar, kimlikle ilgili belgeler vb. olabilmektedir. Bu nesnelere aracılığıyla toplanan bilgiler sayesinde kurulan ilişki, karakter hakkında önemli ipuçları verebilmektedir. Böylece bu kişisel nesnelere elde edilen bilgilerden yola çıkılarak, karakterin alt metnini oluşturacak düşünceler, tartışmalar yaratılabilir. Yarım bırakılmış nesnelere ise, katılımcılara, tamamlanmamış bir yazı, resim vb.

dokümanlar sunulur. Onların görevi, duruma ya da kişiye yönelik bilgileri kurgusal olarak tamamlayarak canlandırmaktır.

Ritüeller-Törenler: Yapılan drama çalışmalarında, katılımcıların, konu gereğince, yıl dönümleri, inanç ve değer sistemlerine uygun olarak ritüeller ve törenler düzenlemesidir. Bu sayede çeşitli yıl dönümlerinin hatırlanması, amacı, çeşitli inanç ve değer sistemlerinin araştırılması ve tartışılarak pekiştirilmesi yapılabilmektedir.

Rol İçinde Yazma: Bu teknik, drama çalışmalarında, katılımcıların, ele alınan içerik doğrultusunda ve canlandırılan roldeki kişinin ağzından olmak üzere; rapor, mektup, kartpostal, çağrı yazısı, mahkeme karar yazısı, toplantı duyurusu vb. çeşitli yazılardan oluşmaktadır. Bu yazımlar, sürmekte olan etkinliğe yön verebilmek, gerilimi arttırmak ya da yeni bir düşüncüyü devreye sokmak üzere lider tarafından gönderilirler. Özellikle çocuklarla yapılan çalışmalarda okuma-yazma becerilerini geliştirmelerine elverişli, etkili olan ve yaygın kullanılan bir tekniktir.

Rol Kartları: Rol kartları, oynanacak karakterin ve kullanılacak içerik hakkında ayrıntılı bilgi verilmesinden dolayı sık kullanılmaktadır. Bu teknik, liderin, bir dizi rolü, sınırlı bir zaman dilimi kullanarak vermek istediğinde yararlı olabilmektedir. Ayrıca lider katılımcılardan, kendi rolleri dışındaki ayrıntıları bilmelerini istemediğinde de kullanılabilmektedir. Rol kartları kullanılmadan önce katılımcılar tarafından görülmemeli ve ortak bilgiler her iki kartta da bulunmalıdır. Kartların istenen yararları sağlanması için temel doğaçlama becerilerine de sahip olmak gerekmektedir, çünkü doğaçlama belli bir sona doğru gidebilir ya da bir sorun oluştuğunda, lider tarafından durdurulup, karakterin rolü sorgulaması sağlanabilir. Dolayısıyla bu çalışmalar bazı sahnelerin yeniden ele alınarak genişletilmesini de sağlamaktadır. Rol kartlarının, doğaçlamalar sırasında her an başvuru bilgi kaynağı gibi değil, gerektiği zaman yararlanılabilecek kaynaklar olması gerektiği bilinmektedir. Ayrıca katılımcıların sıkılmalarını ve çalışmanın amacından uzaklaşmasını önlemek için her kartın, aynı çalışan grupta yalnızca bir kez kullanılmasının doğru olacağı uzmanlarca hatırlatılmaktadır. Rol kartlarının işlevsel olmalarından dolayı da Türkiye'deki liderler tarafından yaygın kullanılmaktadır.

Sıcak Sandalye: Bu tekniğin daha çok Psikodrama çalışmalarında kullanılması dolayısıyla çok dikkatli kullanılması özellikle vurgulanmaktadır. Bu

teknikğin uygulanmasında karakter ya da karakterler, diğer katılımcıların karşısına yüzü dönük olarak oturur. Karaktere, gruptakiler tarafından, o karakterin canlandırdığı rolün geçmişi, davranışları, değer yargıları, ilişkileri, güdüleri, istekleri vb. konular hakkında çeşitli sorular sorulur. Katılımcıların sorularını çeşitli mesleklerden kişileri canlandırarak sormaları da mümkündür. Örneğin, polis, yönetici, şahit, hâkim, gazeteci vb. olabilirler. Sorulan sorular ve verilen yanıtlar, karakterin olumlu ya da olumsuz pek çok yönünün ortaya çıkmasını sağlar. Unutulmaması gereken lider ya da katılımcılar, sandalyeye oturtulan karaktere kesinlikle kişisel sorular sormamalı, öznel yaşantılar, kişiselleştirilmiş duygu ve düşüncelerden kaçınmalı ve çalışma odağından saptırılmamalıdır. Yöneltilen soruların bireysel sağaltıma yol açmaması ve Psikodrama alanına girilmemesi için, çok dikkatli olunması gerektiği uzmanlarca hatırlatılmaktadır. Bu teknik, drama çalışmalarında veya oyun provalarında bir rolü geliştirmek, bir oyundan sonra verimliliği çözümlmek için kullanılabilir. Karakterin benlik algısına, doğaçlamalardan ortaya çıkan olguların değişik bölümlerinin ele alınıp işlenmesine ve öyküye eklemeler yapılmasına olanak sağlayan yanının da bulunduğu belirtilmekte ve karakterlerin sıcak sandalye uygulamasına birey olarak, eşli olarak ya da küçük bir grup olarak oturtulabilmektedir. Uygulanan teknik grubun geri kalanlarının soru sorabilme/ sorgulama yeteneğinin de gelişmesine yardımcı olmaktadır³⁴⁶.

Sorgu-Görüşme Tekniği (Röportaj): Yaratıcı drama çalışmalarında, bilgi, tutum, davranış ve yetenekleri ortaya çıkarabilmek için farklı durumların yaratılmasına dayalı olan ve uygun sorular sorarak bireylerin olası tepkileri ele alıp işlenmesine yönelik işlevi bulunmaktadır. Sorunların konuşulması, aileler, öğretmenler, arkadaşlarla görüşme, dedektif öyküleri, mahkeme oturumları, iş görüşmeleri, sözlü sınavlar, haberler, belgeseller bu tür çalışmalar için idealdir. Öğrenebilmek için, uygun soruların belirlenerek, nasıl bir bilgiye gereksinim olduğu, yanıtların doğru olup olmadığı, bilgilerin toplanıp düzenlenmesi, gerçek yaşam durumlarında gerekli olan güven duygusunun oluşturulması, çeşitli olayların benzer ya da ayrı yönlerinin ele alınması vb birçok becerileri elde etmede, geliştirmede³⁴⁷ kullanılmaktadır. Diğer yandan ise, yapılan bu çalışmalarda, değişik olaylar, haber

³⁴⁶ Bkz: H. Ömer Adıgüzel vd. (Ed: Ali Öztürk), a.g.y., s.132.

³⁴⁷ O'Neill, C. and Lamberd, A., **Drama Structures: A Practical Handbook For Teachers.** Hutchinson, London, UK,1984, a.g.y., Akt: Ruken Akar, s.31.

diline çevrilmesi, uygun dil seçilmesi, gazete başlıklarının hazırlanması, medyada seçilen haberlerin yapısı vb. temel konularda tartışılarak drama çalışmalarına eklenebilmektedir.

Sessiz-Sözsüz Canlandırma (Pantomima): Başvurulan birçok kaynakta sözsüz canlandırma /oyunun, çevirilerden kaynaklanan birtakım yanlış anlamalar sonucu pantomim sanatıyla karıştırıldığı anlaşılmaktadır. Buna göre, “Pantomim, gösterim sanatlarına girer, sanatsal aracı öncelikle insan bedenidir. Pantomimin hareket dağarcığı, büyük ölçüde somut gündelik hareketlerden alınmadır; söz, aksesuar ve müziği çoğunlukla kullanmaz”³⁴⁸. Pantomimsel hareketinin birbirinden farklı üç alanı bulunduğu belirtmekte yarar vardır;

1.Duruş sanatı olarak (karakterin dışsal, bedensel duruş ve hareketi anlamında, bir figürün tavır ve duyguları, yani içsel duruşunun görünür kılınması).

2.Günlük yaşamın öne çıkarılmış biçimde işaretleri ve işaret dili olarak kullanıldığı.

3.Yanılsama tekniği olarak kullanıldığı (insanların çevreleriyle hesaplaşmasının bedensel araçlar aracılığıyla gösterilmesi). Pantomimin günümüzdeki görüntüsünden yola çıkıldığında ona ait yapılmış olan tarihsel incelemelerde, Pantomimin, iki alanının diğer gösteri sanatlarında da olduğu ortaya çıkmaktadır. Duruş sanatı, tüm gösteri sanatlarının temeli sayılmaktadır. Hareket işaretleri ve işaret dilleri de, diğer tüm tiyatro biçimlerinde kısa ve sessiz bir okulun ya da bir konuşma ya da şarkının yorumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, Pantomimin önemli öğeleri tiyatronun tarihiyle birlikte koşutluk gösterir. Bir başka deyişle; pantomim sanatının, tarihine bakıldığında, özünde oyunculuk soyundan gelmekte olup, pantomim ve oyunculuk net ve açık biçimde tamamen izleyiciye yönelik bir sanat çabası olarak varlıklarını sürdürmekte ve etkisini de akılcı kavrama yolu üzerinden sağlayan gösteri sanatlarıdır.

Drama çalışmalarında uygulanan sözsüz canlandırmalar da ayrı kuralları ve eğitimi olan pantomim olmamakla birlikte, sadece benzerlik göstermektedir. Dolayısıyla dramada yapılan çalışmalar yalnızca sözsüz oyunlardan oluşan canlandırmalardır. Bu teknik, katılımcılara bedenlerini tanıma ve beden dilini etkili kullanabilme olanağı vermekte, duygu ve düşüncelerin, sözcükler olmadan ifade edilmesini, beden ve yüz ifadelerinin anlamlı biçimde kullanılmasını sağlamaktadır.

---

³⁴⁸ Anke Gerber & Clement de Wroblewsky, **Pantomimin Anatomisi**, (Çev: Yalçın Baykul), İstanbul Mitoş-Boyut Yay., 2001, s.170.

Telefon Görüşmeleri: Bu teknikle, katılımcıların, yapılan çalışmada bir ya da iki kişinin telefon görüşmelerini dinleyerek elde edilen bilgilerin kullanılmak üzere liderin, yapılan bu konuşmaları, dramaya yeni bir bilgi eklemek, öyküyü geliştirmek ya da gerilimi arttırmak için yaptırması biçiminde olmaktadır.

Toplantı Düzenleme Tekniği: Drama katılımcıları, yapılan çalışmalarda yeni bir bilgiyi paylaşmak, plan yapmak, sorunların çözülebilmesi için ortak kararlar almak ve çözüm önerilerinde bulunabilmek için toplanırlar. Toplantı, lider ya da katılımcılardan biri tarafından yönetilebilir. Kimi zaman lider olmadan da katılımcılar bu tekniğe başvurabilirler. Grup çalışmalarında yeni bir odak noktası oluşturmak amacıyla da kullanılmaktadır, böylelikle katılımcılar, konuşma becerilerinin gelişmesi, açığa çıkartılması anlamında önemli bir deneyim yaşamış olurlar. Her türden toplantı değişik boyutlarda işlenebilir, örneğin, okul - aile toplantıları, meclis toplantıları, işçi-işveren toplantıları, resmi toplantılar, protesto mitingleri, sendika toplantıları vb. Lider, bu toplantı çalışmalarını iyi yapılandırabilir, başkan olarak oturumları denetleyebilir, başkalarının bireysel gereksinim ve ilgilerini dengeleyebilir, pazarlıkları yönetebilir, çeşitli olaylar oluşturarak, toplantı yönünü değiştirmeye çalışabilir, drama çalışmasını başlatıp yönlendirebilir. Bu özellikleri nedeniyle liderler tarafından sık kullanılmaktadır.

Tüm Grupla Yapılan Doğaçlama (Drama): Bu türde drama çalışmalarına katılan bütün katılımcıların ve liderin de aynı anda çalışmanın içinde yer alması sağlanmaktadır. Katılımcıların tümü birden, oluşan bir durumla karşılaşmışlar gibi canlandırmada rol alırlar, ancak konuşma ve davranışları genel durumla ilgili olarak sınırlıdır. Böylece grup içinde yapılacak tartışmalarla, uygun jest ve mimikleri bulup simgesel canlandırmaların yapılabileceği, bu türden çalışmalara da takım oyunları, arkadaşlararası tiyatro ve film çalışmaları yapma, değişik grupların nasıl davranması gerektiğine yönelik ortak simgesel düşüncelerin tümü gösterilmektedir. Böylece tüm katılımcıların etkinlikte yer almasıyla, izlenme kaygıları ortadan kalkmış, rahatça çalışabilme olanağı yaratılmış olmaktadır³⁴⁹.

---

³⁴⁹ Bkz: H. Ömer Adıgüzel vd. (Ed: Ali Öztürk), a.g.y., ss:127-137.

2.3.YARATICI DRAMANIN KULLANIM ALANLARI

Yaratıcı drama farklı yaş gruplarından olan kişilerle, farklı amaçlar için yapılabilmektedir. Yaratıcı dramaya ister amaç olarak, ister araç olarak kullanılacak bir öğretim yöntemi olarak bakıldığında, yöntem bilgisiyle donanmış her liderin hangi basamakta olursa olsun yaratıcı dramayı kullanabileceği düşünülebilir. Lider, bilimsel dayanakları olan, güncel değişimleri yansıtan, drama eğitim programında temel oluşturan “5 N ve 1 K” olarak adlandırılan; “kime?, niçin?, neyi?, ne zaman?, nasıl öğretilim? ve ne oldu?” sorularına yanıtlar aramayı sürdüren kişi olmalıdır. Yaratıcı dramayla ilgili program geliştirme çalışmalarında, genel çerçeve çizilir ancak eğitim programının katılımcıları, amaçlar, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve değerlendirme öğeleri arasında gereksinim duyulduğunda değişiklikler yapılır. Bunun için, dramanın yaygın kullanımı liderin/eğitimcilerin donanmışlıklarıyla koşut olarak gelişmektedir. Yaratıcı dramanın amaç olarak kullanılması, dramanın öğretilmesi olarak anlaşılmaktadır. Araç olarak kullanılması durumunda ise, herhangi bir konunun, olayın ya da bir eğitim ünitesinin yaratıcı drama yoluyla işlenmesi biçiminde olabilir. Her iki durumda da katılımcıların kişilik gelişimine, iletişim becerilerine katkıda bulunmak, kişilerarası iletişimi geliştirmesine yardımcı olmak vb. temel amaçlardandır. Yaratıcı drama yoğun olarak okullarımızda zorunlu ya da seçmeli dersler olarak, eğitsel amaçlı kullanılmakla birlikte, giderek artan kullanım alanları da bulunmaktadır. Yaratıcı dramanın kullanım alanlarını sınıflandırabilmek oldukça güçtür, çünkü yetkin bir ilgili alanın uzmanı da olan yetkin bir drama lideri ile drama hemen her alanda kullanılabilir. Drama yaşamın hem provası, hem de kendisidir, çünkü yaşamın her anı dramatik anlarla örülüdür. Bu bağlamda, günümüzde yaratıcı dramanın kullanıldığı belli başlı alanlar şöyle açıklanmaktadır:

- Eğitim-Öğretimde, bir eğitim-öğretim yöntemi olarak (Eğitimde drama vb.),
- Bireyin çok yönlü gelişiminde (Drama, yaratıcı drama),
- Ruhsal sorunların sağaltımında (Psikodrama),
- Bir eğitim ortamı olarak müze ya da öğren yerlerinde (Müzedeki drama),
- Okul öncesinde (Okul öncesinde drama-oyun),
- Toplumsal olayların araştırılmasında (Sosyodrama),
- Tiyatroda oyun hazırlamada,

- Tiyatroda oyuncu yetiştirmede,
- Sokak çocuklarının iyileştirilmesinde,
- Engellilere yaşam becerisi kazandırılmasında³⁵⁰.

Örgün Eğitimde Yaratıcı Drama: Yaratıcı drama örgün eğitimin her aşamasında, okul öncesi eğitimden başlayarak, ilköğretim, ortaöğretimde ve üniversitelerde ders olarak okutulmakta ve yaptırılmaktadır. Eğitim- öğretim yöntemi olarak, eğitimde drama, eğitici drama ya da eğitsel drama olarak da adlandırılmaktadır. Yaratıcı dramanın öğretim yöntemi olarak kullanılan derslerden bazıları şunlardır:

Sosyal Bilgiler Dersi, Türkçe Dersi, Edebiyat Dersi, Yabancı Dil Dersleri, Vatandaşlık Ve İnsan Hakları Dersi, Hayat Bilgisi Dersleri, Matematik Dersi, Fen Bilgisi Dersleri, Tarih Dersi, Resim-İş Öğretimi Dersleri, Müzik Dersi, Güzel Sanatlar Eğitimi Dersleri, Bir Eğitim Ortamı Olarak Müze ya da Ören Yerlerinde.

Yaygın Eğitimde Yaratıcı Drama: Yaratıcı dramanın, bireylere sağladığı yararların farkına varılması, belediyelerin, sivil toplum örgütlerinin, halkevlerinin, derneklerin vb. birçok resmi ya da sivil kuruluşun dikkatini çekerek, programlarında yer almış ve kullanılmaktadır. Bireyin çok yönlü gelişimini amaçlayan çeşitli kurumlar, yaratıcı drama çalışmaları yapmaktadırlar.

Özel Eğitimde Yaratıcı Drama: Engelli çocukların eğitiminde iletişim yöntemlerinin çokluğu ve beş duyunun kullanılmasıyla çalışmalar yapılmakta, kendilerine güvenin oluşmasında, görme engellilerin, işitme engellilerin ve diğer engelli çocuklar, yetişkin engelliler ve sokak çocuklarının iyileştirilmesinde, alanın uzmanları tarafından yaratıcı drama çalışmaları yapılmaktadır.

Hizmet İçi Eğitimde Yaratıcı Drama: Özellikle, eğitim, hizmet, turizm, iletişim sektörleriyle ilgili, çalışan kurum ve kuruluşlarda, yaratıcı drama çalışmalarıyla hizmet içi eğitimleri verilmektedir. Bankalar, özel eğitim kurumları, ticari şirketler, belediyeler vb. birçok kurum ve kuruluşlarda, müşteri memnuniyeti, çalışan memnuniyeti ve çalışanın verimliliğinin arttırılması vb. amaçlarla daha iyi hizmet verilebilmesi için yaratıcı drama çalışmaları yapılmaktadır.

---

³⁵⁰ Bkz: **Drama Liderliği**, (Ed:Naci Aslan), Ankara, Oluşum Yay., 2004, Naci Aslan, **Oluşum Drama Enstitüsü Drama Liderlik Programı ve Drama Yaklaşımı**, s.36.

Hastanelerde, Hapishanelerde, İslahevlerinde Yaratıcı Dramanın Kullanımı: Yaratıcı dramanın kullanım alanlarına son zamanlarda sözü edilen bu yerler de eklenmiştir. Hastanelerin bazı bölümlerinde kullanım alanı bulan yaratıcı drama özellikle çocuk hastalıklarıyla ilgili alanlarda, güdülemeyi sağlamak, moral vermek, destek olmak amacıyla tercih edilmekte sivil ve gönüllü toplum örgütlerince desteklenerek, hastalara destek olunmakta ve yararları kabul edilmektedir.

Hapishane ve ıslahevlerinde yapılan yaratıcı drama çalışmaları yeni olup, suçlu, istismar edilmiş çocuklarda eğitim yöntemi olarak, onların toplumsallaşması ve uyumu için katkı sağlamaktadır³⁵¹.

Psikolojik Danışma ve Rehberlik Alanında Yaratıcı Drama: Yaratıcı drama- PDR ilişkisine paralel olarak gelişen ve yaşantılara dayalı, etkili bir öğretim yöntemi ve tümel bir sanat eğitimi alanı olmasının yanında, kişinin kendini gerçekleştirme yolundaki çağdaş insana, kendisini, çevresini, olayları, yaşamı çok yönlü ve gerçekçi bir biçimde algılayabilmesi, gereksinimlerini karşılayabilmesi ve gizilgüçlerini gerçekleştirmesi yönünde eşsiz desteğiyle, kişisel ve sosyal gelişimi özgün bir biçimde destekleyen yaratıcı dramanın, etkili olabilecek grup rehberliği yöntemi olarak kabul görmüş ve alanın uzmanlarınca uygulanmaktadır³⁵².

Ruhsal Geliştirme ve Tedavi Yaklaşımı Olarak Psikodrama: “Psikodrama, kişilerarası ilişkilerin insanın ruhsal gelişimindeki önemini onların doğal ortamlarında inceleyerek ve yaşamın kendisini kullanarak ortaya koyan bir felsefe, sosyoloji ve psikoloji bilimi”³⁵³ olarak tanımlanmaktadır. Psikodrama gerçeği dramatik yöntemler kullanarak bulmaya ve incelemeye çalışır. Dramatizasyondan yararlanılarak gerçekleştirilen bir ruhsal geliştirme ve tedavi yaklaşımı olup, gruplarla uygulandığında, bu konuda özel eğitim almış bir yöneticinin/ sağaltımcı tedavi uzmanının yönetiminde gerçekleştirilmektedir. Grubu oluşturan üyelerin, birtakım ruhsal sorunlarını canlandırarak etkileşimde bulunmalarıyla, bu canlandırmalarda, o sorunları anlatmak yerine, önceden hazırlanmadan o andaki duygu ve düşüncelerini, o anda oynayarak gerçekleştirirler. Bu uygulamanın amacı ise, kişilerin duygusal boşalım sağlamaları, içgörü

³⁵¹ Bkz: Ayşe Okvuran, **Yaratıcı Dramanın Kullanılabileceği Alanlar**, ss:196–197. (Ed: H.Ömer Adıgüzel), **Yaratıcı Drama Yazılar**, a.g.y.

³⁵² Bkz: Zülâl Bozdoğan, **a.g.y.**, ss:77–78.

³⁵³ Bkz: Deniz Altınay, **Psikodrama, 400 Isınma Oyunu ve Yardımcı Teknik**, İstanbul, Nobel Yay., 6.Baskı, 2007. s.4.

kazanmaları ve böylelikle daha sağlıklı davranışlara yönelmeleridir. Psikodramada her şey olasıdır. Kişiler psikodrama sahnesine, geçmişte yaşadıkları birtakım olayları getirebilirler, ama geleceğe ilişkin düşlerini, rüyalarını ya da halisünasyonlarını da getirebilirler. Düşlerin, rüyaların, ruhsal sorunların yanı sıra, gerek geçmişte olup bitmiş birtakım olaylar, gerekse gelecekte olması muhtemel olaylar, psikodramada canlandırılabilir; kişiler psikodrama sahnesinde geleceğin provasını yapabilirler.

Psikodramada duygusal boşalım (catharsis): kişilerin duygularını sergilemeleri anlamına gelmekte ve içgörü ise; kişinin belli bir davranışının nedeni hakkında bilgi sahibi olmasıdır. Önceleri psikoterapi uygulamalarıyla sınırlı olan bu yöntem, günümüzde teşhis ve tedavi aracı olarak kliniklerde, insan ilişkilerini geliştirme ve eğitim aracı olarak da eğitim kurumlarında, endüstride, evlilik danışmanlığında, ıslahevleri ve hapishanelerde olmak üzere birçok kurumda gerek çocuklara, gerekse yetişkinlere uygulanmaktadır³⁵⁴.

Sosyodrama: Genellikle psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinde kullanılan teknikler arasında sayılmaktadır. Toplumsal sorunlarla ilgili gerçekleştirilen çalışmaları kapsamakta olduğu ifade edilmektedir. Toplumsal sorunların yanında gruba yönelik ortak sorunlarda sosyodramaya konu olabilmektedir. Yaratıcı drama çalışmalarında birtakım toplumsal sorunların irdelendiği çalışmalar da yer almaktadır. Bunlardan bazıları: başlık parası, kız çocuklarının erken evlendirilmesi, tiner, uyuşturucu kullanan, sokakta yatan çocuklar vb. yaşamın gerçeği olup, yaşamın içinde olan konular olabilir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken, sosyo drama çalışmalarında, yaratıcı dramadan daha geniş bir kavram olarak daha dikkatli ele alınması ve iletişim-etkileşim, duyu, güven, uyum vb. atölye çalışmalarının daha kapsamlı yapılandırılmasıdır³⁵⁵.

---

³⁵⁴ Bkz. Üstün Dökmen, a.g.y., ss:125-150.

³⁵⁵ Bkz. Zülâl Bozdoğan, a.g.y.,ss:77-78.

2.3.1. İLETİŞİM, KİŞİLERARASI İLETİŞİM VE YARATICI DRAMA

İletişim, öğrenme ve öğretme süreçlerinde gerçekleştirilen tüm etkinlikleri kapsamaktadır. Yaratıcı drama çalışmalarında da amaçlanan, liderin, önceden belirlenip planlanan konularla ilgili yapılan çalışmalarda katılımcılara, yaşantılara dayalı kalıcı olabilecek davranış değişikliklerine rehberlik etmek ve öngörülen bir davranışı geliştirmektir. Bu durum, iletişimin asal amacıyla da örtüşmektedir.

Yaratıcı drama sürecine katılan katılımcılar için, iletişim olgusu özellikle önem taşımaktadır. Yaratıcı dramanın amaçları içinde, kullanılan hemen tüm yöntemlerinde, boyutlarında yer almaktadır. Yaratıcı Drama çalışmalarına katılanların, ilk başta grup içinde çalışmaya hazır olmaları gerekmektedir. Kendilerini güvende ve rahat hissetmeleri, özgür bir ortamda yaratıcı olabilmeleri, yeni keşiflere, düşüncelere ulaşabilmeleri, grup arkadaşlarıyla yapacakları çalışmalara bağlı olup, drama çalışmalarının gerçekleştirilebilmesi için birbirleriyle tartışarak, sesli düşünerek, değerlendirme yaparak, eleştirerek vb. her türlü düşünsel ve sözel boyutta çalışmalar yapılmakta, bunların sağlıklı yapılabilmesi için de grup üyelerinin yeterli düzeyde iletişim becerisine sahip olması ve yerine getirmesi gereken ilk eylemlerindedir. Aksi takdirde, yapılan çalışmalardan beklenen verimin alınması beklenmemelidir.

Bu bağlamda hemen her yaratıcı drama lideri, yapacağı yaratıcı drama çalışmasına, iletişim ve etkileşime dayalı etkinliklerle başlar. Bu katılımcıların birbirlerini daha iyi tanımaları, ısınmaları ve rahat çalışma yapmalarını sağlamaya yönelik etkinliklerdir. Yaratıcı drama çalışmaları sürecinde, katılan kişiler birbirleriyle, çeşitli küçük gruplar halinde, başka gruplarla, drama lideriyle, lider kişi ya da gruplarla canlandırdıkları karakterler ya da tiplerle sürekli iletişim halindedirler. Bu çalışmaların amacı, birlikte üreterek, paylaşma ve bu paylaşımın ortak yarar ve paydalar çıkarmaktır. Ayrıca, yaratıcı drama etkinliklerinin sonunda yapılan değerlendirmelerde yapılan tartışmalarda iletişimin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Yapılan çalışmaların doğru algılanması, iletişim sürecinin, yapılan çalışmalar boyunca sağlıklı yürütülmesine bağlı olmaktadır. Yaratıcı drama süreçlerinde, her türlü iletişim araçları kullanılabilir. Bunlar; resim, fotoğraf,

dergi, gazete, afiş vb. görsel olabilir; radyo, cd çalar, kaset, cd, her türlü ritim aletleri, çalgı aletleri vb. işitsel; ya da haberler, tv reklamları, danslar vb hem işitsel hem de görsel araçlar olabilmektedir. Bu bağlamda yaratıcı drama çalışmalarının her aşaması, iletişimle iç içedir.

Öğrenmede verimli olabilmek, iletişim sürecinde kullanılan duyu organlarının sayısına bağlı olarak artmaktadır. Duyu organlarının tümünün işe koşulduğu ve verimli kullanıldığı yaşantılardan biri dramadır. Drama katılımcılarının zaman ya da mekân yönünden hiçbir zaman erişemeyecekleri çeşitli olay ve durumları incelemeleri, yaratıcılıklarının farkına varıp geliştirmeleri, düşünme, algılama, yorumlama, dinleme, konuşma gibi iletişim yeteneklerini geliştirmeleri sağlanmaktadır. Yaratıcı drama yoluyla iletişim kuran bireyler, ilişkilerinde toplumsallaşarak, çevreleriyle uyumlu yaşantılar gerçekleştirmektedirler.

2.3.2. KİŞİLERARASI İLETİŞİM VE YARATICI DRAMA UYGULAMA PLANI ÖRNEĞİ VE DEĞERLENDİRME

YARATICI DRAMA ATÖLYE UYGULAMA PLANI

Tarih	: 30.01.2009
Yer	: TC İstanbul Kültür Üniversitesi
Lider/Eğitmen	: Ahmet Zeki Orta
Konu	: Kişilerarası İletişim ve Çatışmalar
Grup (Odak Grup Çalışması)	: TC İstanbul Kültür Üniversitesi İletişim Sanatları Yüksek Lisans Öğrencileri (8 kişi+1 Gözetmen Öğretim Elemanı Toplam=9 kişi)
Süre	: Seminer ve uygulama: 60 + 60 dakika.
Yöntem ve Teknikler	: Yaratıcı Drama, Doğaçlama, Rol Oynama.
Araç - Gereçler	: A4 Kâğıt, Kalem, Cd Çalar, Cd'ler.
CD'ler	: 1. Loreena McKennitt: "An Ancient Muse" Albümü, " Sacred Shabbat" adlı parça. 2.Yorgos Kazantzis: "Nights of the Tango" Albümü: " The Waltz of Utopia" adlı parça.
Kazanımlar	: İletişimin yaşamdaki önemini kavramak.
Uygulama Aşamaları	:

<p>*L. McKennitt: “Sacred Shabbat” Eşliğinde</p> <p>Yedek Müzik: **Nights of the Tango: The Waltz of Utopia: 3.20</p>	<p style="text-align: center;"><u>Isınma-Hazırlık</u></p> <p>(*) <u>Yönerge:</u> Lider, katılımcılardan salonda rahat bir şekilde dolaşmalarını, birbiriyle karşılaşmaların göz iletişimi kurarak gülümsemelerini, bir an durarak, selam vermelerini, sevgiyle merhaba diyerek, tokalaşmalarını ister.</p> <p><u>Yönerge:</u> Lider, katılımcılardan, ayakta çember formu almalarını rica eder, daha sonra kısaca kendini tanıtır, işlenecek konuyla ilgili temel bilgiler verir.</p> <p><u>Yönerge:</u> Çember formundaki katılımcılar sırayla, kendi adlarını söyleyerek, herhangi bir katılımcıya doğru yürüyüp, karşısına geldiklerinde ellerini havada birbirine çırparlar ve katılımcının yerine geçerler. Diğer katılımcı da yine kendi adını söyleyerek, herhangi bir katılımcıya doğru aynı durumu tekrarlar. Bu durum birkaç tur tekrarlandıktan sonra lider, çember formundaki katılımcılara açıklama yapmadan bu sefer, herhangi bir katılımcıya doğru onun adını söyleyerek ilerler ve onun yerine geçer. Adı söylenerek yerine geçilen katılımcı da aynı durumu başka katılımcının adını söyleyerek devam ettirir. Lider böylece, çalışmayı başka bir aşamada başlatır. İsimler iyice pekiştiğinde çalışmayı sonlandırır (İsim çalışması).</p> <p><u>Yönerge:</u> Lider; katılımcılara, yalnızca göz ve beden dilleriyle iletişim kurabileceklerini hatırlatarak, aynı yılda doğanların, aynı ayda doğanların, boy sırasına göre vb. yan yana dizilmeleri yönergesini verir.</p> <p><u>Y. Yönerge:</u> Katılımcılardan birbiriyle iletişim kurmadan karışık, ancak sessiz bir şekilde dolaşmaları ve karşı karşıya gelindiği anda kafaların ve yürüyüş yönünün çevrilmesi istenir. Ses, söz, bakış, jest, mimik vb. hiçbir şey yapmadan yürünmesi yönergesi verilir.</p> <p><u>Y. Yönerge:</u> Şimdi hızlı bir tempoda yürüyerek, karşılaşılan arkadaşına yüksek tonda, bağırarak, kısık sesle, sert, yumuşak, mutlu, mutsuz, kızgın, umursamaz, selam almadan, öfkeyle bakarak vb. jest ve mimiklerin de kullanılarak bir iki kelimeyle seslenilmesi istenir.</p>
---	---

Final: Müzik eşliğinde dostlukla birbirimize sarılıyoruz.

Yedek Yönerge: Lider, bir kâğıda herhangi bir şekil çizer. Grup üyelerinden bir gönüllü liderin çizdiği bu şekle bakarak onu grubun diğer üyelerine sözlü olarak tarif eder ve çizdirmeye çalışır.

Yedek Yönerge: Lider, gruba ikili eş olmalarını ister, eşler kendi aralarında anlaşarak A ve B olurlar ve bir hayvan sesinin ortak seslenilmesinde anlaşır. Önce A'lar salonda gözleri kapalı olarak dolaşırlar. Diğer eş beklediği yerde ve anlaştıkları hayvan sesiyle eşlerini yanına çağırırlar. Daha sonra eşler değişir.

Yedek Yönerge: Lider, katılımcılardan ikili eş olmalarını ister. Oluşturulan eşlerin yere sırt sırta oturabileceklerini söyler. Lider, eşlerin aralarında karar vererek, birinin A, birinin B olmasını ister. Önce, A'ların B'lere daha sonra da B'lerin A olan arkadaşlara birkaç tümceyle kendini tanıtmaları yönergesini verir (adı, soyadı, nerede doğduğu, tarihi, kaç kardeş olduğu vb.), verilen süre bitiminde de A olan bizlere B'yi daha sonra da B olanının bizlere A olan arkadaşını tanıtmayı, anlatması istenir.

Canlandırma

Yönerge: Katılımcılardan 4'lü ya da 5'li gruplar oluşturulur. Hazırlık için (5 dakika) verilir. Canlandırma süreleri (5'er dakikadır).

1.Grup: Ailede anne, baba, dede, nine vb. sağır ve dilsizdir; evin tek çocuğu duyup konuşabilmektedir ancak o da ailesiyle anlaşabilmek için sağır-dilsiz alfabesini kullanmaktadır.

2.Grup: Ailede; baba işsiz, devamlı içki içmesine ve kumar oynamasına rağmen, çalışarak evine ekonomik katkı sağlayan eşinin çalışmasını istemediği ve eşinin de buna karşı çıktığı için iletişim çatışması yaşamaktadırlar. Çocuklar bu çatışmanın ortasında kalırlar.

3.Grup: Aile bireyleri kendi dünyalarını yaşamaktadırlar. Baba hep işiyle ilgilidir. Anne ise yalnız para harcamak ve arkadaşlarıyla telefonda konuşmakla meşguldür. Çocukları para vererek anladıklarını sanmaktadırlar. Akşam yemeğinde aynı masada, ayrı dünyalarda

birbirlerine karşı umursamaz bir tavır ve duyarsızlık içindedirler. Çocuklar ilgisizlikten isyan ederler (İletişimsizlik).

4.Grup: Yol üzerinde yapılan trafik kazası sonrasında etrafa toplanan kalabalıktan arabadan çıkarılacak yaralılarla ilgili her kafadan bir ses çıkmaktadır.

Değerlendirme

Liderle beraber katılımcılar çember formunda otururlar. Önce yapılan çalışmalarla ilgili sözel değerlendirmeler-paylaşımlar alınır. Daha sonra lider katılımcılara A4 kâğıtlar dağıtır ve çalışmanın başlangıcından bitimine kadar geçen sürecin kendilerinde yaratmış olduğu duygu, düşünce ve kazanımlarının neler olduğunu, nelerin farkına varıldığının, bu kazanımlar doğrultusunda gelecek yaşantılarındaki etkisinin neler olabileceğinin vb. yazılmasını rica eder. Değerlendirmeler bittiğinde kâğıtlar toplanır.

Lider, bugünkü çalışma için katılımcılara katkılarından dolayı teşekkür ederek çalışmayı sonlandırır.

3. BÖLÜM: SONUÇ

İnsanoğlunun, varlığını ve toplumsal ilişkilerini iletişim yoluyla sürdürdüğü ve bunun gerekli olduğu bilinmektedir. Toplumsal bir varlık olan insan kurduğu tüm ilişkilerde, iletişim ve etkileşim halindedir.

İletişimin tarihi, insanlığın tarihiyle başattır. Yapılan araştırmalardan da anlaşılabilir gibi, binlerce yıl önce yaşamış insanların, barındıkları mağaralarında duvarlarına çizdikleri çeşitli şekiller, resimler, duman ya da çeşitli araç-gereçlerle iletişim kurmaya çalışmaları, iletişimin yaşamımızdaki gereksiniminin önemini bir kez daha vurgulamaktadır.

Aklı ve bilgisiyle doğayı yenen insan, üzerinde yaşamış olduğu dünyayı iletişim aracılığıyla günümüze taşımıştır.

Kendini ifade etme sanatı olarak da nitelendirilebilecek kişilerarası iletişim önce sözsüz işaretlerle oluşmuş, daha sonra dilin kullanılmaya başlanmasıyla yeni boyutlar kazanmıştır.

İnsanoğlunun; bilgileri, duyguları ve düşünceleri düzgüleyerek sözcüklere, tümcelere, yazıya, fotoğrafa, resme, müziğe, kitaba, heykele vb. dönüştürmesi ve bunları yeni nesillere iletişim aracılığıyla aktarabilmesiyle; bilimde, eğitimde, sanatta, teknolojiye, kültür ve uygarlık yolunda insanlar, toplumlar varlık nedenlerini ve tarihi anlamlı kılacak unutulmaz adımlar atabilmiştir.

Toplumunu oluşturan bireyleri işlevsel kılan ve toplum içinde varlığını, yaşamasını sağlayan en önemli öge, hiç şüphesiz iletişim kurabilme yeteneğidir. İnsanoğlunun, elde ettiği tüm başarıların gerisindeki temel etmeni iletişim yeteneği oluşturmaktadır.

Bireysel ve toplumsal ilişkilerde kişi devamlı olarak konuşan ve dinleyen konumundadır. İletişimle ilgili yeterli bilgiye sahip olmadan, çaba gösterilmeden, dikkat edilmeden ve istekli olunmadan kurulacak iletişimin, ilişkilerin bozulmasına, yanlış anlaşılmalara ya da çatışmalara yol açması kaçınılmaz olmaktadır. Bu durumda iletişim, konuşma ve dinleme etkinlikleri ile etkileşime dayalı olarak yanlış sürdürüldüğünde, başarılı olunamadığı ve bunun çok çarpıcı örneklerinin de günümüz yazılı, işitsel ya da görsel medya araçlarında sıklıkla yer aldığı görülebilmektedir.

İletişimin bilinmemesinden, yanlış kullanılmasından, dikkat edilmemesinden, özen gösterilmemesinden vb. çoğaltılabilecek birçok nedenden dolayı, iletişim çatışmalarından doğan olumsuzluklar, kişilerarası ilişkilerden, toplumsal ilişkilere uzanmakta, birçok sıkıntılara, çatışmalara, gerginliklere neden olmaktadır. Ülkelerin uluslararası iletişim ve ilişkilerinde de yapılan hatalar birçok sıkıntılara ve ülke halkının geleceğini ilgilendirebilecek çeşitli gerginliklere neden olabilmektedir.

Ayrıca her gün, bizleri ve dünyamızı etkileyen yeni gelişmelerin yaşandığı iletişim teknolojilerindeki değişimler, insanları birbirlerine yakınlaştırmaktan çok, yalnızlığa itmekte, kişilerarası iletişimi, gelişen teknolojik araçlar aracılığıyla yapmaya adeta mecbur kılmaktadır. Bu durumun, kişilerin sağlıklı iletişim kuramamaları sonucundan kaynaklanan birçok sorunları beraberinde getirdiği görülmektedir. Toplumun çekirdeğini oluşturan aile ve bireylerinin de artık ayrı ayrı televizyon izledikleri, cazip alım koşullarıyla her eve girmeye başlayan bilgisayarlar aracılığıyla internette, insanların bilgilenme yerine; arkadaşlık, sevgi, itiraf, seks, evlilik, muhabbet, oyun vb. paylaşım sitelerinde uzun zamanlar geçirmeleri göz önüne alındığında, birey adeta yalnızlaştırılıp, her şeyden yalıtıldığı ve kişilerarası iletişimin sıcaklığından, güzelliğinden uzak, yapay ve sanal bir dünyanın içinde yer aldıkları gözlenmektedir.

Günümüzde artık doğal olan yerini yapay olana, gerçek olan yerini sanala bırakmakta, asıl olanın da yerini imgeler almaktadır. Sonuçta yaşanan hızlı değişim ve dönüşüm bireyi toplum içinde yalnızlaştırmakta ve yabancılaştırmaktadır.

Kendisine, çevresine ve içinde yaşadığı topluma yabancılaşan insan, iletişim teknolojilerini kullanmasına rağmen, insan iletişimidaki temel öğeleri öğrenip doğru uygulayamadığı için ilişkilerini sağlıklı yürütememekte, kendisiyle, insanlarla, çevresiyle ve toplumla çeşitli çatışmalar, ayrılıklar, acılar, öfkeler ve başarısızlıklar yaşamaktadır. Okumayan, kendini geliştirmeye çaba göstermeyen, konuşamayan, dinlemeyen, dolayısıyla anlamayan, anlatamayan, iletişimi ve becerilerini öğrenmeyen bir insandan sağlıklı ilişkiler geliştirmesi ve iletişim kurması olası değildir. Bu bilgi ve becerileri edinmek için kişinin çaba, dikkat ve özen göstermesi, bilgi sahibi olması gerekmektedir. Kişiler arasında sağlıklı bir iletişimin kurulması ve sürdürülmesi tarafların bu konudaki becerilerine bağlı olmaktadır.

Söz konusu iletişim ve becerilerinin kuramsal yanı tüm okullarımızda, özellikle de bilimsel çalışmalarıyla topluma öncülük eden üniversitelerimizde öğretilmektedir. Öğrenilenlerin, içinde yaşanılan ailede, çevrede, işte ve toplumda uygulanabilmesinin beklentisine ve iletişim teknolojilerinin sunduğu bütün olanaklara rağmen insanlar, adeta çevrelerinden ve toplumdan yalıtılmış, yalnızlığını gidermenin özlemini görüntülü telefonlarda, görüntülü bilgisayarlarda vb. aradıkları görülmektedir. Böyle bir iletişim ortamında da kişiler arasındaki iletişimin sıcaklığı, güzelliği ve insanda bıraktığı duygu ve hazzı bulmak, sağlıklı bir biçimde sürdürmek olası görülmemektedir. Temel olarak okulların yanı sıra ailede, çevrede ve toplumsal ilişkilerle öğrenilerek sürdürülüp geliştirilmesi beklenen her türlü iletişimin kuramsal yanı doğru öğretilse bile, yaşamın içinde sürdürülen açık ya da örtük yanlış öğrenmeler sonucunda, bilinmediği, doğru kurulamadığı ve sürdürülemediği yaşanan çatışmalardan açıkça anlaşılmaktadır.

Ayrıca; Edgar Dale'nin "yaşantı konisi" olarak adlandırdığı araştırma sonuçlarına göre, öğrenmede beş duyunun etkisi ve payları şöyledir:

- Görme duyusu % 83,
- İşitme duyusu % 11,
- Dokunma duyusu % 1,
- Koklama duyusu % 4,
- Tat alma duyusu % 1.

A.B.D. Texas Üniversitesi'nde yapılan başka bir araştırmanın sonuçlarına göre ise, zaman etmeni sabit tutulmak kaydıyla, hatırlama oranları şöyledir:

- İnsanlar okuduklarının % 10'unu,
- Duyduklarının % 20'sini,
- Gördüklerinin % 30'unu,
- Hem görüp, hem duyduklarının % 50'sini,
- Görüp, duydukları ve söylediklerinin % 80'ini,
- Görüp, işitip, dokunup, yapıp, yaşayıp söylediklerinin % 90'ını hatırlamaktadır.

Sonuç olarak, birey beş duyusu ve deneyimleri aracılığıyla bilgileri, edinimleri içselleştirmektedir.

Bu çalışmanın amacı; toplumu oluşturan bireylerin ilişkilerinin temeli ve pek çok sorunun kaynağı olan iletişim sürecinde, kişilerarası iletişim olgusunu olumlu ya da olumsuz etkileyen nedenler üzerinde durarak irdelemek ve bu bağlamda sağlıklı ve sürdürülebilir iletişimi sağlayan, hızlandıran ya da engelleyen davranışlar konusunda açılımlar getirmektir. Bununla birlikte ayrıca, yukarıda verilmiş olan araştırma sonuçlarının tümünü içine alan yaratıcı drama yöntemiyle, kişilerarası iletişim becerilerini temel alan uygulamalar yaparak, yaratıcı dramanın eğitime ve etkileşime olan katkısını somut verilerle elde etmektir.

Yaratıcı drama yönteminin seçilmesinin temelini oluşturan nedenlerinden biri; diğer öğretim yöntemlerine göre kişiyi, öğrenciyi merkeze alması, etkileşimli bir katılım yaratarak, “yaşayarak ve haz alarak öğrenme ve öğretmeyi” sağlamasıdır. Yaratıcı dramanın öğretim yöntemi olarak kullanılmasıyla öğrenci, edilgen bir konumdan çıkarak etkin bir konuma gelmektedir. Ayrıca, yapılan çalışmalarla farkındalık yaratarak bireyin duyarlılığı arttırılmakta, özgünlüğü ve yaratıcılığını ortaya çıkarabileceği bir ortam oluşturulmaktadır. Genel olarak, üniversitelerin eğitim fakültelerinde okutulan yaratıcı drama dersinin, özellikle iletişim öğrenimi gören öğrencilere de katkısının ölçülmesi ve böylelikle öğrenme ediminde farklılık ya da yeni bir boyut getirilip getirilemeyeceği tartışılmaktadır.

Birçok disiplinden beslenen, disiplinlerarası bir öğretim yöntemi ve sanat eğitimi alanı olan yaratıcı drama çalışmalarında, belleğin, beden, tüm duyu

organlarının kullanılarak edinilen bilgilerin hatırlanma oranlarının diğer öğretim yöntemlerine göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Çalışmamız için yapılan uygulamalı çalışmada da görüldüğü gibi, çok kısa sürede alınan sonuçlar söz konusu olsa da, tezimizin savunduğu gerekçelerin somut biçimde kanıtlandığı da gözlemlenmiştir.

Bu bağlamda, çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; İletişim, kişilerarası iletişim kavramı, tanımı, süreci, iletişimin temel öğeleri, bunların işlevleri ve amaçları ayrı ayrı üzerinde durularak açıklanmıştır. Her insanın iletişimi değişik biçimlerde algıladığı ya da yorumladığı ve ortak simgeler aracılığıyla anlam paylaşımının olmadığı göz önüne alındığında, temel kavramların, tanımların, iletişim öğelerinin ve bunların işlevlerinin açıklanması gerekli olmaktadır. Bu nedenle iletişim, belli bir başlangıcı ve sonu bulunmayan, dinamik ve çeşitli etkenlerle etkileşim içinde bulunan bir dizi süreçlerin bileşkesi ve bütünü olarak ortaya çıkmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde ayrıca dil, dil yetisi ve konuşma üzerinde de durularak, konuşmanın kişilerarası iletişim sürecindeki yeri ve işlevi ele alınmaktadır.

Konuşmanın sözlü anlatımda sessel bir olgu olduğu, hem varlığımızın koşulu, hem de kişiliğimizi oluşturan ilk etmenlerden biri olma özelliği, bilgilerimizi, duygu ve düşüncelerimizi aktarmada en kısa ve etkili yol olması, ikna etmek, bilgilendirmek, harekete geçirmek ve eğlenmek vb. amacıyla kullanıldığı da aktarılmaktadır.

Konuşmayı oluşturan etmenler irdelendiğinde, konuşmanın insanların yaşamında ne kadar önemli olduğu, insanların yaşamını nasıl derinden etkileyebileceği anlaşılmaktadır. Yapılan araştırmalar sonucunda kişilerin gerçekte iyi bir dinleyici olmadıklarını ortaya koymaktadır. Oysa dinlemenin de en az konuşma kadar önemli olduğu anlaşılabilir, dinleme türleriyle birlikte, etkili dinlemeyi engelleyen ve buna bağlı olarak iletişimsizliği ortadan kaldıracak diğer etkenler de bu çalışmada irdelenmiştir.

Kişilerarası iletişimin temel bir yönünü oluşturan sözsüz iletişim de simgesel düzgülerle başvuru, anlam yaratılmasında, paylaşımlarda, bilincinde ve

farkında olunamasa da sürekli kullanılan bir iletişim türüdür. Yapılan araştırmalar, sözsüz iletişimin diğer iletişim biçimlerine göre daha yüksek oranda kullanıldığını göstermektedir. İletişimde bilginin büyük bir bölümünün söylenenlerden çok, söylenmeyenlerden oluştuğu belirtilerek, bedensel temasın, yakınlığın ya da uzaklığın yönelmenin, duruş ve uyum göstermenin, görünüşün, baş hareketlerinin, yüz ifadelerinin, göz teması ve hareketlerinin, mimiklerin, jestlerin, davranışların, kişisel tepkilerin, duyguların, protokol kurallarının ve buna bağlı olarak da insanlar üzerinde yaratılabilecek ilk izlenim olgusu irdelenerek kişilerarası iletişimin arzu edilen biçimde sürdürülebilmesi ve etkileşimde bulunulabilmesi için sözsüz iletişim ve kullanımının çok önemli olduğu anlaşılmıştır.

Ünlü düşünür Aristoteles'in de belirttiği gibi, iletişim; ikna etmenin bütün uygun anlamları olarak tanımlanmaktadır. Bireylerin her türlü gereksinimlerine yanıt veren, her türlü amaçlarını gerçekleştirmeye olanak sağlayan, kazanılan her başarıda, her zaferde temel, birincil, etkin bir eylem, bir sanat olarak, görsel, işitsel, yazınsal, simgesel iletilerde ikna, yoğun bir biçimde yaşam alanı bulmaktadır. Aristoteles'in Tekhne Rhetorike (Retorik) adlı yapıtında temellendirmiş olduğu ikna kavramı, tutumu değiştirilmek istenen kişi ya da kişileri zorlamak ya da yönlendirmek yerine, akıl yürütme ve bunları kanıtlama yoluyla inandırmayı içermektedir. Günümüzde de önemini koruyan iknanın başarısı ve etkin oluşu birçok etmenin rol oynadığı bir iletişim süreci içinde yürütülmesini gerektirmektedir. İkna edebilmeyi arttıran etmenler, kullanılan teknikler ve iknanın psikolojik etkileri, açılımlarla incelenmiştir. Etkileme sanatı, kabul ettirme psikolojisi olarak da nitelendirilen iknanın iletişimdeki ve insanların yaşamındaki önemi irdelenmiştir.

Birinci bölümün sonunda ise, kişilerarası iletişim sürecini engelleyen ve destekleyen etmenler incelenmiştir. İletişimi destekleyen, anlamların paylaşımını kolaylaştıran ya da iletişim kopukluğuna, çatışmalarına yol açan tüm etmenlerin öncelikle neler olduğunun tespit edilerek bilinmesi gerekmektedir. İnsanların çeşitli özelliklere sahip oluşu, kültürel ve toplumsal değişimler gibi birçok nedenlerle, kişisel, kanal ya da ortamdaki kaynaklanan, psikolojik, teknik, uzaklık, kesintiler vb. etmenler açıklanmıştır.

Kişilerarası iletişimin sağlıklı sürdürülebilmesi için dikkat edilmesi ve öğrenilmesi gereken tüm öğeler, genel bir çerçeve içinde irdelenerek, yaşamımızı ve

diğer insanlarla ilişki ve iletişimimizi kolaylaştırması için kaynak oluşturması beklenebilir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, etkili iletişim sürecinde kişilerarası iletişimin yaratıcı drama yöntemiyle uygulanarak etkileşimi ve elde edilen somut verilerden yola çıkarak bir sonuca varılması hedeflenmiştir. Bu bağlamda, öncelikle yaratıcı drama kavramının açılımı, tanımı, öğeleri, özellikleri ve amaçlarının ne olduğu irdelenmiştir. İnsan olabilmenin ve toplumda çağdaş bireyler olarak yer alabilmenin gereği, yaratıcı bir düşünce sistemine ve yeni tasarımları ortaya çıkarabilmekle başlamaktadır. Bu noktada, alternatif olabilecek bir eğitim yöntemi olarak sürekli gelişmekte olan yaratıcı drama, yeni yaratıcı düşünce sistemi ve tasarımlarda önemli bir rol oynamaktadır.

Yaratıcı drama da öncelikle, çağdaş ve yaratıcı insanın yetiştirilmesinde, gereksinimlerinin karşılanmasında bilişsel, duyuşsal ve devinişsel eğitimleri içinde barındıran ve eğitim dizgesinde yerini almaya başlayan çağdaş ve önemi yadsınamayacak bir öğretim yöntemidir.

Yaratıcı dramanın öncelikli amacı, bireyin kendi bedenine, duygularına, düşüncelerine ve çevresinde olup bitenlere karşı bilinçlenmesini sağlamaktır. Yaratıcı/eğitici dramanın diğer amaçlarını irdelediğimizde:

- Yaratıcılık ve estetik gelişimi sağlayabilmek, sanata ilgi göstermek ve sanatla tanışmak, eleştirel düşünme yeteneğini geliştirip, kazandırabilmek,
- Sosyal gelişim ve birlikte çalışma alışkanlığı kazandırabilmek,
- Kendine güven duymasını ve karar verme becerilerini kazandırabilmek,
- Sözcük dağarcığını geliştirerek dil, iletişim ve etkileşim becerilerini kazandırabilmek,
- İmgelem gücünü, duygularını ve düşüncelerini geliştirebilmek,
- Duygudaşlık (empati kurabilme) becerilerini geliştirebilmek,
- Değişik olaylar, durumlar, düşünceler karşısında yaşam deneyimleri kazanmak,
- Moral ve manevi değerlerin gelişmesine olanak sağlamak,
- Sorun çözme ve karşılaşılan sorunları yeni bir bakış açısıyla inceleyebilmek,

- Kazanılan, değiştirilen ya da düzeltilen davranışlar hakkında bireye bilgi vermek,
- Hoşlanılmayan durum, olay ya da olgularla nasıl başa çıkılacağını gösterebilmek,
- İçinde yaşadığımız dünyayı daha somut olarak görmeyi sağlamak,
- Soyut kavramları ya da yaşantıları somutlaştırabilmek,
- Ortak anlama yeteneği kazanmak,
- Bireyler arasındaki farklılıklara hoşgörüyle bakabilmeyi sağlayabilmek olarak özetlenebilir.

Sözü edilen amaçlar irdelendiğinde karşımıza, kişilerarası iletişimin sağlıklı bir biçimde sürdürülebilmesi için öğrenilmesi gerekli olan tüm öğelerin, yaratıcı dramının amaçları arasında da yer aldığı ve örtüştüğü görülmektedir. Bu nedenle, yaratıcı dramının kuramsal olarak irdelenmesinin yanı sıra, yol gösterip, kaynak oluşturabilmesi açısından yaratıcı drama uygulamalarını yapılandırabilmek için doğru bilinmesi gerekli olan aşamalar ve kullanılan teknikler ve kullanım alanları aımlanarak ele alınmıştır.

Yaratıcı Drama konulu seminer ve uygulama rneği ile ilgili yapılan çalışmayı genel olarak değerlendirdiğimizde: ‘Yaratıcı Drama’ konulu seminer ve uygulama rneği İstanbul Kültür niversitesinde 30.01.2009 tarih ve 14.00–16.00 saatleri arasında, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Sanatları Anabilim Dalında yüksek lisans öğrenimi gören 4 Bayan, 4 Erkek ve Gözlemci olarak da, 1 ğretim Görevlisi olmak üzere toplam 9 kişinin katılımıyla yapılmıştır.

Salonun seminer ve yaratıcı drama uygulamaları için ısı, ışık, zemin, havalandırma, ses yalıtımı, rahat hareket edilebilecek alan vb. Çok uygun olduğu ve yansıtım (projeksiyon) cihazı, CD alar ve diğer araç gereçlerle donanımlı olduğu gözlenmiştir.

Katılımcılara, ‘‘Yaratıcı Drama’’ konulu seminer ve uygulamalarla ilgili belirtilen gerekçede; ‘‘Etkili İletişim Sürecinde Kişilerarası İletişim ve Yaratıcı Drama Uygulama rneği’’ konulu yüksek lisans çalışmasının gereği olarak yapılacağı açıklanmıştır. Daha sonra kendilerinden, uygulamalar sırasında fotoğraf

çekimleri ve yazılı değerlendirmelerin yayınlanması için izinlerinin olup olmadığı sorularak onayları alınmıştır.

Katılımcılara, daha önceden yaratıcı/eğitici dramayla ilgili, katıldıkları kurs, seminer, atölye, konferans vb. bilgileri, çalışmaları, deneyimleri olup olmadığı tarafımdan sorulmuştur. Bir katılımcı, yaratıcı dramayı Görsel Sanatlar Bölümündeki lisans eğitimi sırasında tanıdığını, diğer bir katılımcı Türk Dili ve Edebiyatı Bölümündeki lisans eğitimi sırasında “Dramatik Doğaçlama” dersleri aldığını, başka bir katılımcı da yaratıcı dramayı çok yakın bir arkadaşından duyduğunu, ilgi gösterdiğini belirtmişlerdir. Diğer katılımcılar ise, gerek sözlü ve gerekse yazılı değerlendirme geribildirimlerinde yaratıcı dramayla hiç tanışmadıklarını, ilk defa duyduklarını ya da yaratıcı dramayı önceden duymasına rağmen ilk kez katıldıklarını belirtmişlerdir.

Yaratıcı drama hakkında temel bilgilerin yer aldığı görsel sunumla desteklenen seminere geçilerek, eğitimde öğrenme türleri, öğrenmede yapılan araştırma sonuçlarına dayalı hatırlama oranları, öğrenmede duyu organlarının rolü ve yapılan araştırma sonuçları, yaparak ve yaşayarak öğrenmenin önemi, yaratıcı dramanın tanımı, yaratıcı dramada kullanılan temel kavramlardan yaratıcılık, oyun, dramatik oyun, dram, drama, dramatik, dramatisasyon, doğaçlama ve açılımları, yaratıcı dramanın temel öğeleri, yaratıcı dramanın aşamaları, kullanıldığı alanlar, özellikleri vb., ana başlıklarından oluşan *yaratıcı drama* geniş açılımlarıyla birlikte sunulmuş, uygulama örnekleri fotoğraflarla desteklenmiş ve sonunda alanla ilgili sorular cevaplandırılmıştır.

Seminer sırasında, verilen bilgilendirmeler doğrultusunda akışa uygun olarak yukarıda planı verilen uygulamalar bölümler halinde yapılmıştır. Söz konusu uygulama çalışmalarına gözlemci öğretim görevlisi de aktif olarak katılmıştır. Toplam iki oturumdan oluşan çalışmanın sonunda katılımcılara:

- Yapılan çalışmanın ana temasının ne olduğu,
- Bu temanın kendileri tarafından anlaşılıp anlaşılmadığı,
- Bu çalışmanın kendilerine ne kattığı ya da katabileceği,
- Konuyla ilgili düşündükleri ve hissettikleri,

- Uygulama sonucundaki kazanımları sorularak genel bir değerlendirme – paylaşımında bulunmaları istenmiştir.

Değerlendirmelerin yazılı olarak yapılmasının istenmesi sonucunda, odak grup çalışmasının katılımcılarından alınan yazılı değerlendirmeler kısaltılarak aşağıda sunulmaktadır:

1.Katılımcı; “Çok zevk alarak katıldığım bir çalışmaydı. Bugün liderimizle yaptığımız çalışmada da hiç tanımadığım insanlarla iletişim kurma kolaylığı sağladı. Aynı şekilde yapılan egzersizler yabancı kişilere anlık bir güven duyma güdüsünü ortaya çıkardı. Son olarak yaptığımız doğaçlama ise yaratıcılığımızı ortaya çıkardı. Çok verimli bir çalışma olduğunu düşünüyorum. Çok teşekkür ederim...”.

2.Katılımcı; “...her şeyden önce size çok teşekkür ederim. Sizin liderliğinizde yaptığımız çalışmada çok etkilendim. Çalışmada grubun birbirine ısınması için yapılan ufak egzersizler oldukça başarılıydı ve grup üyelerini birbirine yaklaştırmada çok etkiliydi. Olaylara durumlara, kişilere farklı açılardan bakmayı grup içinde liderlerin güvenilir kişiler olmasını daha iyi kavradık... İletişim kurmak, iletişimi doğru kurmak çok çok önemli bir durum gerçekten...”.

3.Katılımcı; “Benim için bir ilkti gerçekten yazıldığı gibi, hem eğlendim hem öğrendim. Yaptığımız skeç sonrası dilimin benim iletişimim ve çevremle olan iletişimi için ne kadar önemli olduğunu bir kez daha anladım...”.

4.Katılımcı; “...katıldığım bu etkinliğin kendim için faydalı olduğuna inanıyorum. Öncelikle şunu belirtmek isterim ilk başta tanımadığım insanların arasında doğaçlama bir oyun oynayacağımı söyleseler ön yargıyla bakardım. Ama ilk başta birbirimizi tanıyıp eğlenceli oyunlarla ortama uyum sağlayıp önyargı psikolojisinden arandıktan sonra iyi veya kötü doğaçlama bir oyun oynayabildim... Hayatımda bir ilk gerçekleşti.”

5.Katılımcı; “Gerçekten güzel bir çalışma oldu. Yaratıcı drama ismini önceden duymama rağmen ilk kez katılma fırsatı buldum. Bu katılımdan da büyük bir keyif aldım. Özellikle oyunlarla birkaç konuda su yüzüne çıkmamış kişilik özelliklerimin farkındalığına vardım. Doğaçlama oyun kısmı ile de yaratıcılık kısmımın çalıştığını ve bundan çok hoşlandığımı fark ettim, şahsi fikrim olarak güzel bir çalışma oldu. Bundan sonra da fırsat bulursam böyle bir çalışmaya katılabilirim”.

6.Katılımcı; “Gruba başlama oldukça kolay oldu. Bunda grup liderinin tavrı oldukça etkiliydi... Genel yapısıyla oldukça faydalı olduğunu, insan ilişkilerinde özellikle

tanımadığım insanlarla ilk iletişimlerde, karşılaştığımız bazı sorunları görüp, bu sorunların aslında çok basit adımlarla çözülebildiğini anlamamız açısından çok faydalı olduğunu ifade etmeliyim”.

7.Katılımcı; “Bu atölyede uygulamış olduğumuz çalışmalar, performanslar (sözlü ya da sözsüz) “iletişim” olgusunun ne kadar güçlü ve insanlar üzerinde ne kadar büyük bir etkisi olduğunu bana yeniden hatırlattı. Görsel Sanatlar bölümünde lisans eğitimim esnasında tanıştığım bu aktiviteyi yeniden, farklı insanlarla yeni ilişkiler kurarak tekrarlamak ve yeni ürünler ortaya koymak beni çok heyecanlandırdı...”.

8.Katılımcı; “Yaratıcı drama daha önce çok yakın bir arkadaşımın duyduğum ve ilgi gösterdiğim bir öğrenme ve öğretme metodu. Klasik, pasif bir eğitimin yetiştirmiş olduğu öğrencilerdenim. Ayrıca lisans eğitimim bittikten sonra bir süre hocalık yaptım. Ancak çok kullandığım bir yöntem olmamıştır yaratıcı drama. Bugün... Bugün çok hoş bir deneyimdi benim için. Liderimiz algısı çok açık biriydi, ince detayları hiç atlamadı. Bu bize anlattıklarını somut olarak görmemizi sağladı. Ve sürekli kontrollü yaşamaya çalışan biri olarak BEN... İçinde aslında daha akışkan birini barındırırken, kurgusal olmayı yaşamak bana çok iyi gelecek... Teşekkür ederim verdiğiniz bilgiler ve keyifli anlar yaşayabildiğimiz için...”.

9.Gözlemci Öğretim Görevlisi (Katılımcı); “Yaratıcı drama ile eğitimin/öğrenmenin; duygudaşlık, güven, kurallara, lidere uyum, ekip ruhuna bağlılık ya da ekip oluşturma gibi kavramlarla “iletişim” çerçevesinde ne denli etkili olduğuna dair “görerek” ciddi bir tecrübe yaşadık... Yaratıcılığın, birlikte eylem yaratmanın ve değerlendirme yapmanın güzelliklerini hissettik... Drama hakkında detaylı sayılabilecek bilgiye kavuşmakla birlikte, yaratıcı drama oyunları ile kendimizi, yeteneklerimizi grup dinamiği içinde sergileme imkânına sahip olduk... Her şey için teşekkürler... Başarılar”.

Odak Grup Çalışmamızın Katılımcılarının yazılı değerlendirmelerinden de anlaşılacağı gibi, yaratıcı dramayla ilgili hazır bulunmuşluğun çok az olduğu temele dayalı bir çalışmada, bütün zorluklara rağmen, çalışma ve uygulamaların amacına ulaştığı gözlenmektedir. Bu durumda, kuşkusuz; Kültür Üniversitesi İletişim Sanatları yüksek lisans öğrencilerinin iletişim bilgi düzeyleri, iyi niyetli ve gönüllü katılımları, algı düzeyleri ve duyarlılıklarının, liderin hatırlattığı drama etik değerler ve kurallarına uyum göstermelerinin, gözlemci öğretim görevlisinin uygulamalara da katılarak rahatlık sağlamanın büyük payı bulunmaktadır.

Yapılan çalışmada, çok kısa sürede alınan sonuçlar dikkate alındığında çalışmamızın savının somut kanıtlarla desteklendiği görülmektedir. Bu doğrultuda, yaratıcı drama yönteminin öğrenciyi merkeze alması, etkileşimli bir katılımı yaparak, yaşayarak ve haz alarak öğrenme ve öğretmeyi sağlaması, öğrenciyi edilgin bir konumdan çıkartarak etkin bir konuma getirdiği açıktır. Ayrıca yaratıcı drama çalışmalarının kişilerarası iletişim sürecinde yararlı işlev gördüğü, çatışmaların giderilmesi ya da önlenmesi amacı doğrultusunda kullanılabileceği de görülmektedir. Çünkü yaratıcı drama çalışmasının her aşaması bireyin edilgenlikten etkinliğe geçtiği, topluluk içinde yaşadığı sıkıntıları aştığı, kendini özgürce ifade edebildiği süreçlerdir; hem kendine hem de çevresine karşı belli bir farkındalığın yaratıldığı etkinlikler bütünüdür. Bu bağlamda, “görme”, “farkına varma”, “deneme”, “ekip çalışması”, “yeteneklerin ortaya çıkması”, “grup dinamiğinin sergilenmesi”, “ilişki kurma”, “çözüm bulma”, “etkili iletişim” gibi olguların ortaya çıktığı yaratıcı drama çalışmalarının özellikle eğitim sektöründe yaşanan iletişim sorunlarına çözüm olacağı bir gerçektir. Genel olarak, üniversitelerin eğitim fakültelerinde okutulan yaratıcı drama dersi, özellikle iletişim alanında ya da gerçekte her alanda öğrenim gören öğrencilere de okutulup, uygulanabilmesiyle “farkındalık bilinci” yaratarak duyarlılığı arttıracak, “özgünlüğü” ve “yaratıcılığı” ortaya çıkarabilecek yeni bir boyut getirebilecektir.

KAYNAKÇA

- AÇIKÖZ, Mustafa, Hacı, **Etkili İletişim**, Ankara, Elis Yayınları, 2005.
- ADAİR, John, **Etkili İletişim**, 3.Basım, Çev:Ömer Çolakoğlu, İstanbul, BKY. Yayın, 2006.
- ADALI, Oya, **Anlamak ve Anlatmak**, İstanbul: Pan Yayıncılık, 2004.
- ADIGÜZEL, Ömer, H., (Ed),**İnci San'a Armağan, Yaratıcı Drama 1985-1998 Yazılar**, Ankara, Naturel Yayınları, 2.Baskı, 2006.
- ADIGÜZEL,Ömer,H.,**Eğitimde Yeni Bir Yöntem ve Disiplin**, İnci San'a Armağan, Yaratıcı Drama 1985-1998 Yazılar, Ed:H.Ömer Adıgüzel, Ankara, Naturel Yayınları, 2.Baskı, 2006.
- ADIGÜZEL, Ömer,H., **Oyun ve Yaratıcı Drama İlişkisi**, TC Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Programları ve Öğretim (Güzel Sanatlar Eğitimi) Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1993.
- ADIGÜZEL, Ömer, H., ÜSTÜNDAĞ, Tülay, ÖZTÜRK, Ali, **İlköğretimde Drama**, Ed:Ali Öztürk, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2007.
- ADIGÜZEL, Ömer, H., **Yaratıcı Drama Kavramı Bileşenleri ve Aşamaları**, Yaratıcı Drama Dergisi, (Ed:Fatma Ö.Akfırat), Ankara, Cilt1,Sayı 1, Mavi Çizgi Matbaası, 2006.
- Yaratıcı Drama Dergisi, Ed: Fatma Önalın Akfırat, c:1, s:1, Ankara, Mavi Çizgi Matb., 2006.
- ADIGÜZEL,Ömer,H.,**Yaratıcı Dramayı Tanımlayabilmek**, Dramaya Merhaba, Ed: Naci Aslan, Ankara, Oluşum Yayınları, 2007.
- ADIGÜZEL, Ömer. H., **Yaratıcı Drama**, İnci San'a Armağan, Yaratıcı Drama 1985-1998 Yazılar, Ed:H.Ömer Adıgüzel, Ankara, Naturel Yayınları, 2.Baskı, 2006.
- AILES, Roger, KRAUSHAR, John, **Mesaj Sizziniz**, Çev: Alev Önder, 8.Basım, İstanbul, Sistem Yayıncılık, 2004.
- AKAR, Ruken, **Temel Eğitimin İkinci Aşamasında Drama Yöntemi İle Türkçe Öğretimi: Dorothy Heathcote'un "Uzman Rolü Yaklaşımı"** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, TC. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enst., Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Adana, 2000.

- AKSAN Doğan, **Anlambilimi ve Türk Anlambilimi**, 2.Baskı, Ankara, TC. Ankara Üniversitesi DTCF. Yayınları, 1978.
- ARIK, İ., ALEV, **Yaratıcılık**, Kültür Bakanlığı Eserleri Dizisi, Ankara, Metropol Matbaa,1990.
- ALKAN, Cevat, **Eğitim Teknolojisi (Kuramlar-Yöntemler)**, Ankara, 1977.
- ALPHAN, Melis, Milliyet Gazetesi, İstanbul,15-5-2008.
- ALTINAY, Deniz, **Psikodrama, 400 Isınma Oyunu ve Yardımcı Teknik**, 6.Baskı, İstanbul, Nobel Yayın., 2007.
- AND, Metin, **Oyun ve Búğü, Türk Kültüründe Oyun Kavramı**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007.
- ANIK, Cengiz, **Siyasal İkna**, Ankara, Vadi Yayınları, 2000.
- ARİSTOTELES, Retorik,Çev:Mehmet, H., Doğan, İstanbul:Yapı Kredi Yayınları, 1997.
- ARİSTOTELES, Retorik, Çev:Mehmet, H., Doğan, İstanbul:Yapı Kredi Yayınları, 2004.
- ASLAN, Naci (Ed.), **Drama Liderliği**, Türkiye 6. Drama Liderleri Buluşması ve Ulusal Drama Semineri, **Oluşum Drama Enstitüsü Drama Liderlik Programı ve Drama Yaklaşımı**, Ankara, Oluşum Tiyatrosu ve Drama Atölyesi Yayınları, 2004.
- ASLAN, Naci, **Eğitimde Alternatif Bir Yöntem, İnci San'a Armağan, Yaratıcı Drama 1985-1998 Yazılar**, Ed: H.Ömer Adıgüzel, Ankara, Naturel Yayınları, 2.Baskı, 2006.
- AYDIN, Emre, **Bireysel Gelişim Kişisel Kalite Yöntemleri**, İstanbul, Hayat Yayınları, 2000.
- AYDIN, Orhan, **Davranış Bilimlerine Giriş**, Eskişehir, TC. Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:1027, 2001.
- AZİZ, Aysel, **Siyasal İletişim**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2007.
- BALTAŞ, Zuhul, BALTAŞ, Acar, **Bedenin Dili**,10.Basım, İstanbul: Remzi Kitapevi,1995.
- BARTHES, Roland, **Göstergebilimsel Serüven**, (Çevirenler: Mehmet Rifat-Sema Rifat), İstanbul, YKY. Yayınları, 2005.
- BAŞKAN, Özcan, **Bildirişim, "İnsan Dili ve Ötesi"**, İstanbul, Altın Kitaplar,1988.
- BENVENİSTE, Emile, **Problèmes de Linguistique Générale**, Gallimard,1996.
- BIÇAKÇI, İlker, **İletişim ve Halkla İlişkiler "Eleştirel Bir Yaklaşım"**, 3.Basım, Ankara, MediaCat Yayınları, 2000.

- BIÇAKÇI, İlker, **İletişim Dünyamız-İnsan Odaklı Toplumsal Bir Bakış**, İstanbul, MediaCat Yayınları, 2001.
- BITTNER, John,R., **Mass Communication**, Allyn&Bacon, Massachusetts,1996.
- BİLGİN, Leman, vd.(Ed: Ramazan Geylan), **İnsan Kaynakları Yönetimi**, Eskişehir TC Anadolu Üniversitesi Yayını, No:1561, 2004
- BİLGİN, Nuri, **Sosyal Psikoloji Sözlüğü**, İstanbul, Bağlam Yayınları,2003.
- BİNGÖL, Abdülkuddüs, **İletişim Bağlamında Mantık ve Dil**, İstanbul Üniversitesi, İletişim Fakültesi Dergisi, s:9, İstanbul.
- BOZDOĞAN, Zülâl, **Okulda Rehberlik Etkinlikleri ve Yaratıcı Drama**, 2.Baskı, Ankara, Nobel Yayınları, 2006.
- BURTON, Graeme, **Görünenden Fazlası**, Çev: Nefin Dinç, İstanbul, Alan Yayıncılık, 1995.
- BÜLBÜL, Rıdvan, **İletişim ve Etik**, 2.Baskı, Ankara, Nobel Basım Dağ., 2001.
- CARNEGİE, Dale, **Söz Söyleme ve İş Başarma Sanatı**, (Çev: Ali Bucak), İstanbul, Yaprak Yayınları, 1985.
- CHAPEAUX, E., Joseph, **Organization Behavior**, West Publishing Company, New York, 1996.
- CİALDİNİ, B., Robert, **İknanın Psikolojisi**, (Çev:Fevzi Yalım), İstanbul, MediaCat Yayınları, 2006.
- CİHANGİR, Zeynep, **Kişilerarası İletişimde Dinleme Becerisi**, Ankara, Nobel Yayın., 2004.
- CORBALLİS, C., Michael, **İşaretten Konuşmaya-Dilin Kökeni ve Gelişimi**, (Çev:Aybek Görey) İstanbul:Kitap Yayınevi, 2003.
- CÜCELOĞLU, Doğan, **İnsan ve Davranışı, Psikolojinin Temel Kavramları**, İstanbul, Remzi Kitabevi,1999.
- CÜCELOĞLU, Doğan, **İnsan ve Davranışı**,16.Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2007.
- CÜCELOĞLU, Doğan, **İyi Düşün Doğru Karar Ver**, 24.Baskı, İstanbul, Sistem Yay., 1998.
- CÜCELOĞLU, Doğan, **Yeniden İnsan İnsana**, 37.Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2007.
- ÇAKIR, Özlem, **Profesyonel Yaşamda Kişisel İmaj ve Sosyal Yaşam Etiketi**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2005.
- ÇAMURDAN, Esen, **Çağdaş Tiyatro ve Dramaturgi**, İstanbul, MitosBoyut Yayınları,1996.

- ÇONGUR, Rıdvan, **Güzel Söz Söyleme**, Ankara, TRT. Yayınları,1999.
- DANZİGER, Kurt, **Interpersonal Communication, Pergamon General Psychology Series**, First Edition, Canada,1976.
- DEMİREL, Özcan, **Öğretme Sanatı**,7.Baskı, Ankara: PegemA Yayıncılık, 2004.
- Dil Derneği, **Türkçe Sözlük**, Hürğüç Gaz., İstanbul, 1997.
- DİNÇER, Ker, Müjde, **İş Yaşamında ve Özel Yaşamda Kişisel İmaj**, 3.Basım, İstanbul, Alfa Yayınları, 2001.
- DOMINICK, Joseph, R., **The Dynamics of Mass Communication**, McGraw-Hill, New York, 1996.
- DÖKMEN, Üstün, **İletişim Çatışmaları ve Empati**, 17.Basım, İstanbul; Sistem Yayın., 2001.
- DÖKMEN, Üstün, **Sosyometri ve Psikodrama**, İstanbul: Sistem Yayıncılık, 2007.
- DÖKMEN, Üstün, **Küçük Şeyler...**, 7. Baskı, İstanbul:Sistem Yayıncılık, 2006.
- ERDOĞAN, İrfan, **İletişimi Anlamak**, Ankara: Erk Yayınları, 2002.
- ERGÜN, Selda, **Çağdaş Doğaçlama**, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, 2003.
- FISKE, John, **Introduction to Communication Studies.**, USA:Methuen and Co Ltd., 1982.
- FISKE, John, **İletişim Çalışmalarına Giriş**, (Çev:Süleyman İrvan), Ankara:Bilim ve Sanat Yayınları, 2003.
- FORGAS, P., Joseph, Cromer,Michelle, **“On Being Sad and Efasive:Affective Influences on Verbal Communication Strategies in Conflict Situations”** Journal of Experimental Social Psychology,Volume 40, Issue 4 July, 2004.
- FROM, Erich, **Sağlıklı Toplum**, (Çev: Yurdanur Salman& Zeynep Tanrıseven), İstanbul: Payel Yayınları,1982.
- GERBER, Anke, WROBLEWSKY, C., **Pantomimin Anatomisi**, (Çev:Yalçın Baykul), İstanbul:MitosBoyut Yayınları, 2001.
- GÖKÇE, Orhan, **İletişim Bilimi-İnsan İlişkilerinin Anatomisi**, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2006.
- GÖKÇE, Orhan, **İletişim Bilimine Giriş**, Ankara: Turhan Kitabevi, 1995.
- GÖKÇE, Orhan, **İletişim Bilimine Giriş**, Ankara: Turhan Kitabevi, 1998.
- GÜNAY, Doğan, V., **Dil ve İletişim**, İstanbul:Multilingual, 2004.
- GÜNEY, Salih, **Davranış Bilimleri**, 2.Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2000.
- GÜNEY, Salih, **Yönetim ve Organizasyon**, 2.Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2007.

- GÜRGEN, Haluk, KIREL, Çiğdem, UZTUĞ, Ferruh, ORHAN, Nezh, **Halkla İlişkiler ve İletişim**, Eskişehir: TC. Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:1482, 2003.
- GÜRGEN, Haluk, **Örgütlerde İletişim Kalitesi**, İstanbul: Der Yayınları, 1990.
- GÜRÜZ, Demet, EĞİNLİ, Temel, Aysen, **İletişim Becerileri-Anlamak-Anlatmak-Anlaşmak**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2008.
- GÜRÜZ, Demet, **Halkla İlişkiler-Reklam Ajansları İşletmeciliği ve Yönetimi**, İzmir: TC. Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayını, No:7, 1995.
- GÜRÜZ, Demet, **İletişim İkliminin Yönetilmesinde İletişim Becerileri**, Ankara: TC. Gazi Üniversitesi, İletişim Fakültesi İletişim Dergisi, No:3, 2000.
- GÜZ, Nükhet, KÜÇÜKERDOĞAN, Rengin, SARI, Nilüfer, KÜÇÜKERDOĞAN, Bülent, ZEYBEK, Işıl, Etkili İletişim Terimleri, İstanbul İnkılap Yayınları, 2002.
- GÜZ, Nükhet, **Ulusal Savunma ve Ulusal Güvenlik Yapılanmasında İletişim Stratejileri**, İstanbul,1998.
- HALL, H., Richard, Organization Structure and Process,Prentice-Hall, Inc, Englewood Cliffs, New Jersey, 1977.
- HARGİE, Owen, SAUNDERS, Christina, DICKSON, David, **Social Skills in Interpersonal Communication**, Ponting-Green Publishing, Bucks,1994.
- HARTLEY, Peter, **Interpersonal Communication**, London, Reutledge Publish,1993 and 1999.
- HEWSTONE, Miles, WOLFGANG, Stroebe, **Social Psychology**, Blackwell Publishing, USA, 2001.
- HUIZİNGA, Johan, **Homo Ludens, Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme**, (Çev: Mehmet Ali Kılıçbay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2006.
- İŞİK, Metin, **İletişimden Kitle İletişimine**, Konya: Mikro Yayınları,2000.
- İLAL, Ersan, **İletişim, Yıgımsal İletişim Araçları ve Toplum**, 3.Basım, İstanbul: Der Yayınları, 1997.
- İNCEOĞLU, Metin, **Tutum, Algı, İletişim**, Ankara: V Yayınları,1993.
- İNCEOĞLU, Metin, **Tutum, Algı, İletişim**, Ankara: Elips Kitap, 2004.
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem, **Yeni İnsan ve İnsanlar**, 10.Basım, İstanbul: Evrim Yayınları, 2006.
- KARADAĞ, Engin, ÇALIŞKAN, Nihat, **Kuramdan Uygulamaya İlköğretimde Drama**, Ankara: Anı Yayınları, 2005.
- KAŞIKÇI, Ercan, **İmaj-İletişim&Beden Dili**, İstanbul: Hayat Yayınları, 2006.
- KAŞIKÇI, Ercan, **Doğrucu Beden Dili**, İstanbul:Hayat Yayınları, 2002.

- KEMAL, Ali, **En Güzel Şarkılar, En Güzel Türküler**, İstanbul:Parıltı Yay., 2005.
- KENNETH E., Andersen, **Introduction to Communication**, University of Illinois,1972.
- KEROV, Mitropolski, Zubritski, Aperçu d'Histoire et d'Economie-la Communauté Primitive, La société Esclavagiste, La Société Féodale, **İlkel Topluluk, Köleci Toplum, Feodal Toplum**, 5.Baskı, (Çev: Sevim Belli), Ankara: Sol Yayınları, 1977.
- KILIÇ, Veysel, **Dilin İşlevleri ve İletişim**, İstanbul: Papatya Yayınları, 2002.
- KİNDER, S., J., **Using Instructional Media**, New York:Litton Educational Pub. Inc., 1973.
- KOCABAŞ, Füsün, ELDEN, Müge, YURDAKUL, Nilay, **Reklam ve Halkla İlişkilerde Hedef Kitle**, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 1999.
- KOÇ, Hakan, **İş ve İnsan İlişkileri**, Ankara: Gazi Büro Kitabevi, 1991.
- KOÇEL, Tamer, **İşletme Yöneticiliği Geliştirme, Organizasyon ve Davranış**, İstanbul: Beta Basım Yayın ve Dağıtım, 1999.
- KORKMAZ, Zeynep, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, c:1,Ankara: TDK Yayıncılık, 1995.
- KÖKNEL, Özcan, **İnsanı Anlamak**, İstanbul: Altın Kitaplar, 1986.
- KÜÇÜKERDOĞAN, Rengin, G., **Reklam Söylemi**, İstanbul:Es Yayınevi, 2005.
- LAZAR, Judith, **İletişim Bilimi**, (Çev: Cengiz Anık), Ankara: Vadi Yayınları, 2001.
- MAHRABIAN, A., Ferris, **Inferens of Attitudes from nonverbal Communication in two channels**'The Journal of Counselling Psychology, c.31, 1967.
- MAISONNEUVE, Jean, **Sosyal Psikoloji**, (Çev: Evin Aktar), Ankara: Dost Yayınları, 2005.
- McKAY, Matthew, DAVIS, Martha, FANNING, Patrick, Messages: The Communication Skills Book, **İletişim Becerileri**, (Çev: Özgür Gelbal), Ankara: HYB Yayınları, 2006.
- MISIRLI, İrfan, **Genel ve Teknik İletişim**, Ankara: Detay Yayıncılık, 2004.
- MORRIS, Desmond, **Sevmek Dokunmaktır**, (Çev: N.Yavuz), 2.Baskı, İstanbul: İnkılâp Yayın., 1986.
- MURPHY, Herta, A., HILDEBRANDT, Herbert, W., THOMAS, Jane, P., **Effective Business Communications**, McGraw-Hill, New York,1977.
- MUTLU, Erol, **İletişim Sözlüğü**, Ankara: Ark Yayınları,1994.
- MUTLU, Erol, **İletişim Sözlüğü**, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2004.

- MYERS, Gail, E., MYERS, Michele, Tolela, **The Dynamics of Human Communication A Laboratory Approach**, McGraw-Hill New York, 1992.
- NUTKU, Hülya, **Dramaturgi, Oyun Sanatbilimi**, 2.Baskı, İstanbul: MitosBoyut Yayın., 2006.
- NUTKU, Özdemir, **Sahne Bilgisi**, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2002.
- O'HAIR, D., FRIEDRICH, W., G., & DIXON, D., L., **Strategic Communication In Business and the Professions**, FIFTH Edition, Houghton Mifflin Company, Boston, 2005.
- O'NEİL, Cecily, LAMBERT, Alan, **Drama Structures. A practical Handbook for Teachers**, London Hutchinson, 1990.
- OKVURAN, Ayşe, **Yaratıcı Dramanın Kullanılabileceği Alanlar**, H.Ömer Adıgüzel (Ed), **İnci San'a Armağan, Yaratıcı Drama 1985–1998 Yazılar**, Ankara, Naturel Yayın, 2.Baskı, 2006.
- OSKAY, Ünsal, **İletişimin ABC'si**, İstanbul: Der Yayınları, 3.Baskı, 2001.
- ÖNDER, Alev, **Yaşayarak Öğrenme İçin Eğitici Drama**, İstanbul: Epsilon Yayınevi, 6.Baskı, 2004.
- ÖNEN, Akın, **Türkçeyi Türkçe Konuşmak**, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2004.
- ÖZCAN, Osman, Ali, **İnsan İlişkilerinde Başarıya Giden Yol**, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul: 2003.
- ÖZDEMİR, Emin, **Güzel ve Etkili Konuşma Sanatı**, Remzi Kitabevi, İstanbul. Ty.
- ÖZDEMİR, Emin, **Okuma Sanatı**, Varlık Yayınları, İstanbul: 1983.
- ÖZGÜR, İskender, **Konuşma Bozukluğu ve Sağaltımı**, Nobel Kitabevi, 2.Basım, Adana: 2006.
- ÖZKAN, Zülfikar, **Kazandıran Beden Dili**, İstanbul: Hayat Yayınları, 2006.
- PAKSOY, Mahmut, Vd. Ed: İnan Özalp, **Örgütsel İletişim**, Eskişehir: TC. Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 964, 2004.
- PEARSON, C., J., NELSON, E., P., **An Introduction to Human Communication- Understanding and Sharing**, Eight ed, McGraw-Hill Higher Education Boston, 2000.
- PEASE, Allan, **Body Language How to Read Other's Thoughts by Their Gestures**, Sdney: Camel Publishing Company, 1981 and 1999.
- PELTEKOĞLU, Balta, Filiz, **Halkla İlişkiler Nedir?**, 3.Basım, Beta Basım AŞ., İstanbul: 2004.
- PELTEKOĞLU, Balta, Filiz, **Halkla İlişkiler Nedir?**, Genişletilmiş 5.Baskı, Beta Basım AŞ., İstanbul: 2007.

- ROBERTSON, K., Arthur, **Etkili Dinleme**, (Çev:E.Sabri Yarmalı), İstanbul:Hayat Yayın., 2004.
- SABUNCUOĞLU, Zeyyat, GÜMÜŞ, Murat, **Örgütlerde İletişim**, İstanbul: Arıkan Basım Yayın Dağıtım Ltd. Şti, 2008.
- SAĞLAM Tülin, **Kendi Oyununu Kendin Yap**, Ankara, Deniz Kitabevi,2007.
- SAMPSON, Eleri, **Doğru İzlenim Bırakma**, Çev: E.Sabri Yarmalı, İstanbul, Damla Yayınevi, 1999 ve 2000.
- SAMPSON, Eleri, **İmaj Faktörü**, Çev: Hakan İlgün, Rota Yayınları, İstanbul,1995.
- SAN, İnci, **Eğitimde Yaratıcı Drama**, İnci San'a Armağan, Yaratıcı Drama 1985–1998 Yazılar, Ed: H.Ömer Adıgüzel, Ankara, Naturel Yayınları, 2.Baskı, 2006.
- SAN, İnci, **Sanatta Yaratıcılık, Oyun, Drama**, İnci San'a Armağan, Yaratıcı Drama 1985–1998 Yazılar, Ed: H.Ömer Adıgüzel, Ankara, Naturel Yayınları, 2.Baskı, 2006.
- SAN, İnci, **Yaratıcı Dramanın Eğitsel Boyutları**, İnci San'a Armağan, Yaratıcı Drama 1985–1998 Yazılar, Ed: H.Ömer Adıgüzel, Ankara, Naturel Yayınları, 2.Baskı, 2006.
- SAN, İnci, **Yaratıcılığı Geliştiren Bir Yöntem ve Yaratıcı Bireyi Yetiştiren Bir Disiplin Eğitsel Yaratıcı Drama**, İnci San'a Armağan, Yaratıcı Drama 1985–1998 Yazılar, Ed: H.Ömer Adıgüzel, Ankara, Naturel Yayınları, 2.Baskı, 2006.
- SAUSSURE De Ferdinand,(Çev:Berke Vardar),**Genel Dilbilim Dersleri**, İstanbul: Multilingual Yay., 1998.
- SCHNEİDER, H., Arnold, DONAGHY, C., William,NEWMAN, Jane, Pamela, **Organizational Communication, International Student Edition**, McGraw-Hill Kogakusha, Ltd., 1975.
- SCHÖBER, Otto, **Beden Dili (Davranış Anahtarı)**,İstanbul: Arion Yayınevi, 2003.
- SERENO, K., KENNETH, Mortensen, DAVİD, C., **Foundations of Communications Theory**, Harper And Row Publishers, New York ,1970.
- SHEA, Michael, **Personal Impact, Presence, Paralanguage and the Art of Good Communication**, Sinclair-Stevenson, London,1993.
- SHINN, George, **Motivasyonun Mucizesi**, Çev: Ulaş Kaplan, Sistem Yayın, İstanbul, 2000.
- SMYTHE, W., Dallas, **“Some Observations on Communication Theory”**, Sociology of Mass Communications, Penguin Boks,1979.
- STUART, Cristina, **Başarıya Giden Yolda Etkili Konuşma Yöntemleri**, (Çev: Ebru Kılıç), İstanbul: Alfa Yayınları, 2002.

- ŞENBAY, Nüzhet, **Söz ve Diksiyon Sanatı**, 8.Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995.
- ŞENBAY, Nüzhet, **Alıştırma Diksiyon Sanatı**, İstanbul: MEB Yayınları, 2000.
- TAŞER, Suat, **Konuşma Eğitimi**, İstanbul: Papirüs Yayınevi, 2000.
- TAYFUN, Recep, **Etkili İletişim ve Beden Dili**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2007.
- TEKİNALP, Şermin, UZUN, Ruhdan, **İletişim Araştırma ve Kuramları**. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2006.
- TEKİNALP, Şermin, **Güzel Konuşma Bir Markadır, Kişisel Gelişim ve İkna Yöntemleri** İstanbul:Beta Basım Yayım Dağ. A.Ş., 2007.
- TELMAN, Nursel, ÜNSAL, Pınar, **İnsan İlişkilerinde İletişim**, İstanbul:Epsilon Yayın., 2005.
- THOMPSON, Kathy, LEİNTZ, Pamela, NEVERS, Barbara, WİTKOWSKİ, Susan, **The Integrative Listening Model.An Approach To Teaching And Learning Listening**. The Journal of General Education, 2004.
- THOMSON, Peter, **İletişimin Sırları**, 2.Baskı, (Çev:Metin Yurtbaşı), İstanbul, Arion Yayınevi, 2003.
- TIERNEY, Elizabeth, **İletişim Becerilerini Geliştirme**, (Çev: E.Sabri Yarmalı), İstanbul, Damla Yayınları, 2000.
- TUNCAY, Hidayet, Konuşmak Yürek İster, “Dil İletişim ve Duygusal Zeka”, Ankara Hacettepe-Taş Kitapçılık Ltd. Şti., 2007.
- TUTAR, Hasan, YILMAZ, M.Kemal, **Genel İletişim, Kavramlar ve Modeller**, 5.Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2005.
- TUTAR, Hasan, YILMAZ, M.Kemal, **Genel İletişim, Kavramlar ve Modeller**, 4.Baskı, Ankara, Nobel Yayın, 2003.
- TUTAR, Hasan, YILMAZ, M.Kemal, **Genel İletişim, Kavramlar ve Modeller**, 2.Baskı, Ankara, Nobel Yayın, 2002.
- TÜRKKAN, Oğuz, Reha, **İkna ve Uzlaşma Sanatı**, İstanbul, Altın Kitaplar, 2006.
- USLUATA, Ayseli, **İletişim**, İstanbul: İletişim Yayınları,1994.
- UYGUR, Nermi, **Dilin Gücü**, 3.Basım, Ara Yayın., İstanbul, 1989.
- ÜSTÜNDAĞ, Tülay, **Yaratıcı Drama Eğitim Programının Öğeleri**, İnci San’a Armağan, Yaratıcı Drama 1985–1998 Yazılar, Ed: H.Ömer Adıgüzel, Ankara, Naturel Yayınları, 2.Baskı, 2006.
- ÜSTÜNDAĞ, Tülay, **Yaratıcı Drama Öğretmenimin Günlüğü**, Ankara, PegemA Yayınları, 6.Baskı, 2004.

- ÜSTÜNDAĞ, Tülay, **Yaratıcılığa Yolculuk**, Ankara: PegemA Yay., 2.Baskı, 2003.
- VATAN GAZETESİ, İstanbul, 14-5-2008.
- VİTO, DE, J.,A., **The Interpersonal Communication Book**, New York, NY:Harper Collins College Publishers, (Akt:Zeynep Cihangir), **Kişilerarası İletişimde Dinleme Becerisi**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2004.
- VURAL, Birol, **Doğru ve Güzel Konuşma-Fonetik-Diksiyon-Artikülasyon**, İstanbul: Hayat Yayınları, 2003.
- Webster's New World Dictionary, 2nd College Edition, 1992.
- WELLS, Calvin, **Sosyal Antropoloji Açısından İnsan ve Dünyası**, (Çev: Bozkurt Güvenç), İstanbul,1984.
- WİLMOT, William, W., **Relational Communication**, McGraw-Hill, New York, 1995.
- WİTZ, Marion, **Bin Kişinin Önünde Konuşmak**, (Çev: Mehmet Gürsel), İstanbul, Dharma Yayınları, 2004.
- YAVUZER, Haluk, **Eğitim ve Gelişim Özellikleri ile Okul Çağı Çocuğu**, 11.Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2004.
- YILDIZ, Elif, **Kişilerarası İletişim Sürecinde İletişimsizlik: Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma**, TC. Ege Üniversitesi, Sosyal Bil. Enst. Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2005.
- YÜCEL, Tahsin, **Yazın ve Yaşam**, İstanbul, Yol Yayınları, 2.Basım, 1983.
- YÜKSEL, Haluk, Ahmet, **Atatürkçü Düşünce Sisteminde Kültürel İletişimin Modele Dayalı Boyutları**, TC. Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:123, Eskişehir, 1987.
- YÜKSEL, Haluk, Ahmet, **İkna ve Konuşma**,(Ed: Ali Atıf Bir), TC. Anadolu Üniversitesi Yayını, No:1629, Eskişehir, 2005.
- YÜKSEL, Haluk, Ahmet, vd., (Ed:Uğur Demiray), **Genel İletişim**, Ankara, PegemA Yayıncılık, 2.Baskı, 2006.
- ZEYBEK, Işıl, **İknanın Yolları, Zamanın Durduğu Yer**, İstanbul, Es Yayınları, 2007.
- ZEYBEK, Işıl, **Kimliğim ve Ben**, TC. İstanbul, Kültür Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.
- ZEYBEK, Işıl, **Topluluğa Seslenme, Metin Çözümleme Kitabı**, İstanbul: ID Kitap, 2004.

- ZILLIOĞLU, Merih, İletişim Nedir?, 2.Basım, İstanbul:Cem Yayınevi,1996.
- ZILLIOĞLU, Merih, İletişim Nedir?, 3.Basım, İstanbul:Cem Yayınevi, 2007.
- ZILLIOĞLU, Merih, Ahmet Haluk YÜKSEL, (Ed:Haluk Gürgen), **İletişim Bilgisi**,
Eskişehir, TC.Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:739, 2001.
- ZUFELT, Jack, M., Başarımın DNA'sı, (Çev:Murat Abuş), İstanbul, Morpa Yayın.,
2003.